AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W KONINIE
АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ НАУК У КОНІНІ
UNIWERSYTET NARODOWY W UŻHORODZIE
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
POŁUDNIOWO-WSCHODNI INSTYTUT NAUKOWY W PRZEMYŚLU
ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ПЕРЕМИШЛІ
NARODOWY UNIWERSYTET BUDOWNICTWA OKRĘTOWEGO IM. ADMIRAŁA MAKAROWA
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI – STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY
TOM XVII: PRZEZWYCIĘŻANIE SYTUACJI KRYZYSOWYCH W NAUCE I W EDUKACJI

Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ: РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ
ТОМ XVII: ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ У НАУЦІ ТА ОСВІТІ

За редакцією:
Ян Ґжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький

Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów
2024
Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв
2024

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43
Р 64

Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. 278 с.

Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Tom XVII: Przezwyciężanie sytuacji kryzysowych w nauce i w edukacji / [Red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów: Poswit, 2024. 278 s.

ISBN 978-617-8487-33-1

Видання містить матеріали, що лягли в основу доповідей XVII-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи». Молоді та досвідчені науковці висвітлюють актуальні питання в галузях педагогіки, психології, мовознавства та літературознавства, мистецтвознавства, історичних, суспільних та природничих наук, туризму, фізичного виховання та реабілітації. Матеріали стануть корисними для широкої наукової громадськості, викладачів, аспірантів, студентів.

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43

Kolegium redakcyjne:
dr hab., prof. **J.Grzesiak**; dr hab., prof. **I.Zymomrya**; dr hab., prof. **M.Zymomrya**; dr hab., prof. **W.Ilnytskyj**; dr hab., prof. **J.Kuzmenko**; dr hab., prof. **O. Dobrowolska**; dr hab., prof. **T.Mishenina**; dr hab., prof. **K.Nowakowska**; dr hab., prof. **O.Newmerżycka**; dr hab., prof. **A.Peczarskyj**; dr dr **S.Slobodian** (redaktor odpowiedzialny); dr hab., prof. **T. Stepanova**; **H.Wojciechowska**; dr **R.Żowtani;** dr **O.Zymomrya**.

Редакційна колегія:
д-р габ, проф. **Я.Ґжесяк**; д-р філол. н., проф. **І.Зимомря**; д-р філол. н., проф. **М.Зимомря**; д-р іст. н., проф. **В.Ільницький**; д-р пед. н., проф. **Ю.Кузьменко**; д-р філол. н., проф. **О. Добровольска**; д-р пед. н., проф. **Т.Мішеніна**; д-р габ, проф. **К.Новаковска;** д-р пед. н., проф. **О.Невмержицька**; д-р філол. н., проф. **А.Печарський**; канд. тех. н., доц. **С.Слободян** (відповідальний редактор); д-р пед. н., проф. **Т.Степанова**; д-р **Г.Войтєховска**; канд. філол. н., доц. **Р.Жовтані;** канд. філол. н., доц. **О.Зимомря**.

Recenzenci:
dr hab., prof. Zenon Jasiński
dr hab., prof. Ihor Dobriański

Рецензенти:
д-р габ., проф. Зенон Ясіньскі
д-р педагогічних наук, проф. Ігор Добрянський

ISBN 978-617-8487-33-1

© Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький, 2024
© Посвіт, 2024

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ. ФІЛОЛОГІЯ. СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Бондаренко О., Пруський А., Тищенко В. Шляхи підвищення стійкості економіки країни в умовах військового часу……9

Віннічук О. Практики соціальної адаптації та психологічної реабілітації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни……..11

Галів У., Ґжесяк Я., Жовтані Р. Пісенна комунікативна активність образу України……..……13

Гвоздецький Ю. Діяльність молодіжної націоналістичної організації у смт Чернелиця (1948–1949 рр.)……16

Гвоздяк О. Семантичні особливості німецьких запозичень в українській закарпатській говірці долини ріки Віола……..…20

Глібіщук М. Шпигуноманія на Буковині у роки великої війни……21

Запорожець А. Археологічна спадщина України в російських ЗМІ як інструмент пропаганди та утвердження ідеології «руського міра»……..…23

Зимомря І., Зимомря М. Утверджувач складових міжкультурної комунікації…....27

Зимомря М. Престижність вибору його слова – адресна особистість……..……29

Золотухін О. Українська греко-католицька церква на Дрогобиччині в роки Другої світової війни……..33

Ільницький В. Радянська депортаційна операція із Західної України 1939 р.: нове джерельне свідчення……35

Калініченко Т. Трансформації у перекладах як засоби експліцитного вираження смислу……43

Носа Б. Між історією та сучасністю: романний світ Філіппа Майєра……45

Репетій С. Розвиток свідомості особистості як необхідна умова духовного зростання……47

Свястин І. Зародження українських кооперативних пекарень в Галичині наприкінці XIX ст. ……49

Сирко М. Інформаційний потенціал кримінальних справ для дослідження постаті Івана Губки (1932–2014)……51

Фиштик Й., Зимомря М., Зимомря О. Архетип образу сумління……...53

Хоменко І., Фоменко В., Сорока С. Повернення до емпірики, або спроба осмислити результати впливу війни на свідомість дітей шляхом аналізу дитячих малюнків……..54

Шкода Н., Пшенічна Ю. Діяльність депутатів від України в роботі Першої Державної думи……57

Юрчишин Н. Дослідження постаті учасника українського національно-визвольного руху (на прикладі біографії Зенона Коссака)……60

ПЕДАГОГІКА. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

Бабійчук Т. «Лист до молоді української» Павла Грабовського як програма творення української України……..63
Барановська О. Формування готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору……....65
Воловик І., Підвальна О. Ефективність фітнес-йоги для залучення здобувачів вищої освіти до здорового способу життя……68
Hodovanets N., Hodovanets A. Use of the communicative method in learning a foreign language……..……70
Гутор Л. Цілеспрямованість деонтологічної підготовки майбутніх лікарів……....72
Grzesiak J. Kompetencje i odpowiedzialność nauczyciela w teorii i praktyce – węzłowe konteksty prakseopedagogiczne……..73
Dido N., Kaniuk O. Problems of Student-Teacher Interaction in Teaching English for Specific Purposes……..…77
Канюк О., Пантьо В. Переваги та недоліки організації науково-дослідницької діяльності студентів в європейських та українських університетах……....81
Кіш Н., Канюк О. Прикладні методи вивчення між культурної комунікації……....83
Корнієнко І., Корнієнко М. До питання розвитку української освіти в контексті євроінтеграції……..……85
Корнієнко М. Сучасні процеси модернізації методичної складової іншомовної підготовки магістрів-філологів в Україні……..86
Kravets O. Peculiarities of teaching English for Specific Purposes for medical students……..…88
Кравченко-Дзондза О., Ганцяк Т. Лінгводидактичні аспекти формування образного мовлення учнів початкових класів……..…90
Кравченко-Дзондза О., Качмар Н. Культура читання у змісті початкової літературної освіти……..…92
Кравченко-Дзондза О., Ткачова Х. Творче читання в контексті розвитку читацької компетентності учнів початкових класів……..94
Кречківська П. Диференціація та її роль у розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи……..…97
Куприсюк О. Робота з поетичними текстами як засіб формування естетичних почуттів учнів початкових класів……...99
Лелека В., Алдабаєва О. Інноваційні фізкультурно-оздоровчі технології, ефективність сучасних мобільних програм (додатків), їх особливості та методика використання……...102
Лелека В., Бережний Д. Особливості фізичного виховання студентів мовних спеціальностей в умовах дистанційного навчання з використанням різних технік……..104
Лелека В., Беспалько В. Особливості фізичного виховання студентів, що мають відхилення у стані здоров'я……....105

Лелека В., Вадимов В. Використання нетрадиційних технік фізичного виховання студентів немовних спеціальностей у закладах вищої освіти……...107
Лелека В., Гірчак В. Методика розвитку фізичних якостей у дітей із порушенням зору……...109
Лелека В., Гладка С. Методика навчання фізичної культури учнів початкової школи у закладах загальної середньої освіти……..…111
Лелека В., Горстка Р. Розвиток фізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку засобами футболу……...113
Лелека В., Гутник К. Розвиток фізичних здібностей юних футболістів на етапі початкової підготовки засобами рухливих ігор……..115
Лелека В., Дорошенко Д. Особливості фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення з використанням інформаційно-комунікативних технологій……...117
Лелека В., Зданевич О. Особливості розвитку фізичної сфери учнів з порушенням опорно-рухового апарату в закладах загальної середньої освіти……...119
Лелека В., Короїд В. Розвиток фізичних якостей в учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти за допомогою специфічних засобів……...121
Лелека В., Косовський Д. Формування фізичних якостей у студентів неспортивних педагогічних спеціальностей на заняттях фізичної культури за допомогою специфічних засобів……..…123
Лелека В., Косогоров М. Формування фізичних якостей в учнів старших класів закладів загальної середньої освіти за допомогою специфічних та неспецифічних засобів……...125
Лелека В., Кравцов О. Формування здоров'язбережувальної компетенції в учнів з особливими освітніми потребами в умовах закладів загальної середньої освіти……...127
Лелека В., Лимар Д. Методика проведення фізкультурно-оздоровчих занять для учнів з особливими освітніми потребами……129
Лелека В., Лотоцький В. Використання інноваційних методів навчання щодо формування здоров'язбережувальної компетенції у дітей молодшого шкільного віку……132
Лелека В., Мардиросян П. Особливості адаптивного фізичного виховання дітей шкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату……...134
Лелека В., Матіато А. Методика навчання фізичної культури учнів старшої школи у закладах загальної середньої освіти……...136
Лелека В., Неутолімов М. Особливості фізичного виховання учнів початкової школи в умовах дистанційного навчання з використанням нетрадиційних технік……...138
Лелека В., Сидорчук А. Використання інноваційних методів під час фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах дистанційного навчання……...140

Лелека В., Філіппов А. Формування фізичних якостей в учнів початкових класів на уроках фізичної культури за допомогою інноваційних методів навчання……141
Lipska A. Współdziałanie nauczyciela i dzieci w toku zajęć plastycznych w przedszkolu – reminiscencje z praktyki pedagogicznej……144
Лісовська Т. Розвиток естетичної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти……148
Логвіненко Н. Парадигма пошуково-дослідницької роботи курсантів у процесі вивчення української культури……150
Мисечко Х. Основні підходи до ознайомлення учнів початкової школи з елементами ділового мовлення……155
Михальченко Н. Розвиток патріотичної рефлексії особистості під впливом виховного ідеалу українського народу……157
Монастирська О. Творчість як складова педагогічної майстерності вчителя……160
Pluskota M., Zymomrya M. Szkolnictwo wyższe w Polsce: Struktura, finansowanie i wyzwania……162
Похила О. Формування мовної компетентності учнів початкових класів на уроках із вивчення елементів синтаксису……165
Пфайфер В. Сучасні підходи до ознайомлення учнів початкової школи з фразеологізмами та пареміями……167
Роговська Є. Школи з українською мовою навчання у Польщі……169
Рускуліс Л., Рускуліс А. Smart-освіта в сучасному освітньому просторі……172
Сивак Ю. Вплив християнської педагогіки на освітні традиції України в контексті формування моральних цінностей учнів……173
Стегній Н. Використання на уроках української мови комплексних вправ як засобу мовно-мовленнєвого розвитку молодших школярів……176
Степанова Т., Кузьменко Ю. Реалізація антикорупційної політики у закладах вищої освіти України……179
Стойка О. Імерсивні технології у навчанні: нові горизонти освітніх практик……181
Султанова Н. Проблема формування навички читання у дітей з особливими потребами в умовах початкової освіти……183
Тищенко В., Бикова О., Демків А., Власенко Є. Дистанційна освіта, як сучасна технологія навчання……185
Tupchenko V. Innovative methods of teaching a foreign language to engineering students……188
Українець Я. Зображальні засоби як засіб інтенсифікації навчання української мови в початкових класах……190
Четвертак Т. Шляхи підвищення мотивації здобувачів вищої освіти при вивченні хімічних дисциплін……192

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ. ТУРИЗМ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА. ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

Анталовці Ю., Корсак Р. Роль готелів і ресторанів у розвитку туристичної інфраструктури Закарпаття……..194
Белоусова-Зомбор Г., Корсак Р. Цифрові технології в управлінні персоналом у готельно-ресторанному бізнесі……....197
Гнот С.І., Тимчак Я.В. Проблеми фізичної культури у творах Едварда Жарського……200
Гуштан Т. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах глобалізації…….202
Гуштан Т. Управління персоналом у готельно-ресторанному бізнесі: мотивація та розвиток……...206
Гуштан Т., Годя І. Економічна ефективність від розвитку військово-патріотичного туризму для сфери гостинності Закарпатської області……....209
Гуштан Т., Годя І. Роль гастрономічного туризму в розвитку готельно-ресторанного бізнесу……..211
Гуштан Т., Корсак Р. Вплив євроінтеграційних процесів на впровадження системи НАССР в готельно-ресторанному бізнесі……...215
Гуштан Т., Корсак Р. Роль логістики в забезпеченні сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу……218
Гуштан Т., Корсак Р. Роль системи безпечності НАССР в готельно-ресторанному бізнесі……221
Гуштан Т., Корсак Р., Годя І. Особливості євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського Союзу……223
Зайцева І., Совгір І., Нежащий М. Фітосанітарний стан *Sambucus nigra* L. у зелених насадженнях м. Дніпро……...227
Ільницький В., Корсак Р., Годя І. Міжнародна співпраця України та ЄС у сфері туризму та гостинності……230
Кіш В., Йовбак Н. Процеси та їх оптимізація в ІТ проектах……233
Корсак Р. Використання штучного інтелекту у готельно-ресторанному бізнесі……235
Корсак Р., Годя І. Роль соціальних медіа у просуванні готелів та ресторанів……...238
Корсак Р., Гуштан Т. Культура обслуговування у ресторанах: стандарти та практики……....242
Корсак Р., Гуштан Т., Годя І. Розвиток гостинності в Європейському Союзі: можливості для України……245
Корсак Р., Ільницький В. Роль екскурсійної діяльності у готельно-ресторанному бізнесі……248
Лазурко А., Корсак Р. Розвиток військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги……250
Леско В., Корсак Р. Інноваційні підходи до планування ресторанного бізнесу……254

Масний О., Ціж Л. Сучасні підходи до виокремлення проблем порушення балансу після інсульту……..……..258
Сидоренко В., Пруський А., Єременко С., Бикова О. Комплексне оцінювання екологічного ризику як метод підвищення рівня екологічної безпеки……..259
Тьорло О., Червоношапка М. Фізична культура і спорт як засіб оптимізації психо-емоційного стану студентів……..262
Фігура О., Бецко Х. Фізична терапія при дефектах постави……..263
Червоношапка М., Гнип І., Кмицяк М. Фізична працездатність здобувачів вищої освіти на початковому етапі навчання……..266
Шейко Л. Адаптація серце-судинної системи жінок 35-45 років до фізичного навантаження в залежності від стажу занять плаванням)……..268

Відомості про авторів……..271

Олег БОНДАРЕНКО, Андрій ПРУСЬКИЙ, Василь ТИЩЕНКО
(Київ, Україна)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Реальна стійкість функціонування економіки країни, її територіальних, галузевих ланок і об'єктів у воєнний час (далі – стійкість економіки) обумовлюється: їх властивістю (здатністю) зберігати свої функціональні можливості при впливі основних дестабілізуючих факторів в умовах надзвичайних ситуацій (військового часу, особливого періоду) інтенсивністю даного впливу і можливостями їх відновлення в прийнятні терміни після впливу.

Основними дестабілізуючими факторами, що негативно впливають на стійкість економіки, є наслідки надзвичайних ситуацій, що пов'язані з нанесенням шкоди продуктивним силам країни і погіршенням умов їх діяльності (застосування противником засобів ураження по об'єктах економіки у військовий час).

Основними показниками стійкості економіки країни, її територіальних, галузевих ланок і об'єктів є відсоток збережених виробничих потужностей на момент оцінки і прогнозування після початку надзвичайних ситуацій (військових дій), з урахуванням їх відновлення в прийнятні терміни.

Підвищення стійкості економіки досягається шляхом завчасної розробки та реалізації спеціальних норм, правил і вимог, а також комплексу організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих на підготовку економіки до роботи в умовах надзвичайних ситуацій (військового часу, зниження втрат продуктивних сил країни від засобів ураження і підготовку до відновлення порушеного функціонування економіки в прийнятні терміни.

Цілеспрямована діяльність з підвищення стійкості економіки здійснюється на основі глибокого наукового аналізу та оцінки складної військово-політичної обстановки, можливого (прогнозованого) стану економіки в умовах ведення бойових дій із застосуванням звичайних засобів ураження і, відповідно, пошуку найбільш ефективних напрямків, шляхів і способів досягнення поставлених цілей.

Основними напрямками підвищення стійкості функціонування країни у період військового часу є:

- захист і життєзабезпечення людських ресурсів економіки (персоналу об'єктів економіки, сфери управління, а також сфер підготовки та резерву кадрів) від впливу вражаючих факторів, обумовлених застосуванням засобів ураження по об'єктах економіки;
- раціональне розміщення продуктивних сил на території країни і вдосконалення структури економіки;
- підготовка економіки країни до роботи в умовах воєнного часу;

• збереження об'єктів, що суттєво необхідні для забезпечення стійкого функціонування об'єктів економіки та виживання населення у воєнний час;

• підготовка до відновлення порушеного функціонування об'єктів економіки країни внаслідок впливу основних дестабілізуючих факторів воєнного часу;

• підвищення стійкості управління економікою країни в умовах військового часу;

• створення резерву (запасів) особливо важливої продукції військового призначення, стратегічної сировини, палива, засобів життєзабезпечення населення, унікального і дефіцитного промислового устаткування, приладів і т.ін.

Захист і життєзабезпечення людських ресурсів економіки

Захист людських ресурсів економіки і населення країни в цілому від впливу вражаючих факторів застосовуваних засобів ураження, а також від вторинних вражаючих факторів, що виникають внаслідок цього застосування, є пріоритетними цілями і завданнями державної політики. Основні принципи, методи та засоби захисту всіх категорій населення (працюючі, непрацюючі, дорослі, діти в залежності від ступеня небезпеки об'єктів економіки тощо) визначаються і регламентуються законодавчими і нормативними правовими актами України в галузі цивільного захисту. Життєзабезпечення всіх категорій населення як і його захист від первинних і вторинних вражаючих факторів в умовах воєнного часу також важливою складовою частиною державної політики.

Раціональне розміщення продуктивних сил на території країни і вдосконалення структури економіки

Забезпечення раціонального розміщення об'єктів на території країни досягається шляхом комплексного врахування соціально-економічних чинників, а також спеціальних вимог, норм, правил, спрямованих на зниження шкоди, що може бути нанесений їм при веденні бойових дій.

З цією метою при розробці прогнозів соціально-економічного розвитку країни, генеральної схеми розміщення її продуктивних сил, схем розвитку і розміщення галузей економіки, великих економічних районів і територій, а також найважливіших територіально-виробничих комплексів передбачається:

• максимально можливе розосередження продуктивних сил на території країни з урахуванням раціонального розміщення виробництва найважливішої промислової продукції в окремих економічних районах;

• подальше нарощування економічного потенціалу районів країни, що мають найбільш низький рівень концентрації об'єктів економіки і власні енергетичні та природні ресурси; обмеження будівництва нових та розширення існуючих в районах, найбільш гострий дефіцит власних енергетичних та ресурсів і найбільші можливості припинення або скорочення забезпечення ними у військовий час;

• створення ресурсозберігаючих технологій і менш трудомістких виробництв; вдосконалення та підвищення надійності міжрегіональних та господарських зв'язків та ін.

Підготовка до відновлення порушеного функціонування об'єктів економіки і інфраструктури країни

Основними завданнями підготовки є:

- аналіз, прогнозування і оцінка можливих руйнувань і об'ємів відновлювальних робіт в цілях невідкладного відновлення функціонування;
- розробка типових технічних (робітників) проектів відновлення найважливіших об'єктів;
- розробка варіантів планів сценарного характеру по відновленню об'єктів територіальних ланок економіки і інфраструктури;
- розробка типових технічних рішень по відновленню основних виробничих фондів (будівель, технологічного устаткування, зв'язку, енергетичних комунікацій і т.ін.);
- підтримувати стійкість економіки країни на необхідному, для вирішення державних завдань, рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шеламова Ш.Д., Антонюк К.І. Регіональна економіка. Практикум. навч. посіб. К.: Знання, 2013. 423 с.

2. Данилишин Б.М. Продуктивні сили економічних районів України. Б.М. Данилишин, Л. Г.Чернюк, О.В. Горська та ін. К.: Нічлава, 2000. 520 с.

3. Кодекс цивільного захисту України. поточна редакція від 10.06.2021 (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст.458).

4. Кабінет Міністрів України. Постанова від 22 липня 2015 р. К. «Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях». Урядовий портал.

Ольга ВІННІЧУК
(Кам'янець-Подільський, Україна)

ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ

Життєдіяльність та розвиток українського суспільства докорінно змінив свій вектор в умовах повномасштабної російсько-української війни. Значна частина українців втратила можливість продовжувати усталений ритм життя втративши рідних та близьких, матеріальні цінності (житло, транспортні засоби, матеріальні збереження, інші цінні речі), соціальний статус та змушені адаптовуватися до нових умов життя в інших громадах.

Адаптація є біологічним, психічним та соціальним процесом, який спрямований на пристосування особистості до нових умов життя, з метою подальшої життєдіяльності.

Процес успішної соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб великою мірою залежить від реалізації програм розвитку, пропонованих громадою, соціальних програм регіонального та державного рівня в контексті співпраці, залученості представників внутрішньо переміщених осіб до роботи в громаді та допомоги уразливим категоріям населенням із застосуванням власного життєвого досвіду.

Важливу роль у соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб відіграє надання психологічної підтримки, яка є важливою складовою реабілітаційного процесу постраждалих у подоланні стресових розладів.

У межах загальної психології розроблені механізми психологічної стабілізації змін у житті особистості, що обумовлені різними обставинами та є основою проведення заходів з психологічної реабілітації. Одним із основних є психологічний механізм саморегуляції.

Український дослідник Тітаренко Т.М. зауважує, що психологічна реабілітація передбачає не просто повернення людини до минулого стилю життя, а радше до активізації життєдіяльності людини в нових умовах, тобто перепроектування стилю життя та реалізація проектів у особистій, професійній сферах з новим посилом [2].

Важливими чинниками адаптації ВПО в новій громаді є працевлаштування або дистанційна робота, підтримка близьких людей та друзів, відчуття безпеки, наявність власного житла (або низька орендна плата), системна робота з психологом, волонтерська діяльність. Дієвими техніками є також екскурсійні програми, майстер-класи з виготовлення руками, психологічні тренінги, відвідані за період перебування на новому місці.

Існує кілька шляхів психологічної реабілітації та ресоціалізації в нове середовище внутрішньо переміщених осіб. Українські дослідники Мельніков А.В., Гороховський А.В., Костян Я.М. акцентують увагу на наступних рекомендаціях:

1. Розвиток і впровадження інноваційних технологій. Застосування новітніх методів і технік реабілітації (віртуальна реальність та робототехніка).

2. Залучення мультидисциплінарної команди фахівців (співпраця психологів та соціальних працівників, відповідальних за супровід ВПО).

3. Розвиток соціальної підтримки (доступу до необхідних ресурсів для реабілітації, як житло, освіта та працевлаштування).

4. Освіта та навчання (створення умов для здобуття якісної освіти і навчання фахівців у галузі психологічної реабілітації, що сприятиме формуванню нових методів і підходів до реабілітації).

5. Громадська свідомість і просвіта (поширення інформації щодо важливості реабілітації).

6. Забезпечення доступності послуг (забезпечення фізичної доступності до реабілітаційних послуг та програм) [1, 25].

В умовах реалізації державних та регіональних програм з адаптації та психологічної реабілітації ВПО, важливо усвідомлювати ресурси тих осіб, які беруть на себе відповідальність їх супроводу (працівники соціальної сфери, волонтери громадських організацій та благодійних фондів, психологи). Таким чином, доречно, на нашу думку, доповнити рекомендації щодо роботи з ВПО в умовах соціальної адаптації та реабілітації практичними порадами:

1. Важливо створити освітній простір для жителів громади (району), в тому числі дітей, з метою підготовки до комунікації з ВПО, уразливими категоріями населення для надання першої психологічної допомоги та підтримки подальшої комунікації.

2. Оволодіння культурою спілкування. Під час взаємодії з постраждалими проявляти шанобливе ставлення до співрозмовника, не торкатися без дозволу, проявляти толерантність та не розпитувати про трагічні події, які людині довелося пережити («А як у Вас вдома було?», краще замінити на: «Як би Вам хотілося?»...

3. Ні за яких умов не варто звинувачувати ВПО у їхніх не зовсім правильних діях під час евакуації (адже ми не можемо знати, яким чином вчинили би на їхньому місці). Не варто робити акцент на втратах, проявляючи нещирі емоції співпереживання. Навіть у крайнощах не варто вживати ненормативну лексику.

Будьмо відкриті до співпраці! Будьмо самокритичні!

4. Важливо створити на рівні громади Центр надання допомоги ВПО, для того, щоб у кризових ситуаціях контролювати міграційні потоки в межах громади та забезпечити якісне інформування постраждалих та перенаправлення.

5. Формування простору «безпеки та тиші», в межах якого можна забезпечити роботу арт-простору для дітей та дорослих, а також отримати безкоштовні консультацію з фахівцем у сфері психології.

Отже, процес соціальної адаптації та психологічної реабілітації внутрішньо переміщених осіб є довготривалим та ресурсно затратним для всіх сторін, які долучаються (представників громадських організацій, волонтерів, працівників громади тощо), вимагає підготовки з боку приймаючої сторони, залучення програм місцевого, державного значення та людських ресурсів 9фахівців) для надання якісної допомоги (за потреби).

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельніков А.В., Гороховський А.В., Костян Я.М. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни військовослужбовців. «Молодий вчений» 2023. № 11 (123). С. 23–26.

2. Титаренко Т.М. Соціально-психологічна реабілітація особистості в умовах війни. URL: http://surl.li/fokjg.

Уляна ГАЛІВ
(Дрогобич, Україна)
Ян ҐЖЕСЯК
(Конін, Польща)
Руслана ЖОВТАНІ
(Ужгород, Україна)

ПІСЕННА КОМУНІКАТИВНА АКТИВНІСТЬ ОБРАЗУ УКРАЇНИ

Нещодавно в Дрогобицькому видавництві «Посвіт» побачила світ книга знаного поета-пісняра, члена Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України Йосипа Фиштика «Український шлях» (Дрогобич: «Посвіт», 2023. 332 с.). Йдеться про не про друге видання однієї праці, а про другий том із серії «Ми – українці». Першою опубліковано під назвою «Україна у серці моєму» (Дрогобич, 2022). Рецензована публікація вийшла за редакцією доктора філологічних наук,

професора Івана Зимомрі, члена Національної спілки письменників України. Доцільно згадати ще й позицію «Контекст України: лишаймося собою» (Дрогобич, 2015, 496 с.), хоч вона презентувала ювілейний збірник на пошану Йосипа Фиштика й містить численні відгуки про його творчість як поета, прозаїка, публіциста та професійного журналіста.

Йосип Фиштик народився 22 лютого 1947 року в селі Верхнє Висоцьке, що на Турківщині. Упродовж понад чотирьох десятиліть (від 1975 року) він був головним редактором дрогобицького радіо «Франкова земля». У його доробку понад десять поетичних збірок: «Вітаюся зі світом» (Дрогобич, 1992), «З Бойківського джерела» (Львів, 1994), «На Україну повернусь» (Львів, 1996), «Жменька Сонця» (Київ, 1997), «Сонце в жменьці» (Дрогобич, 2000), «Ключик до раю» (Дрогобич, 2004), «Ця земля – Україна» (Львів, 2006), «Крила» (Дрогобич, 2007), «Золоте знамено» (Львів, 2010). Досі створено близько 200 пісень на його вірші, які увійшли до золотого фонду сучасного естрадного мистецтва України: «Ця земля – Україна», «Мова колискова», «Український звичай», «Онуки», «Пісню не забути», «Свята неділя», «Батьківська стежина», «Лишаймося собою». Окремі твори Йосипа Фиштика перекладені словацькою, російською, іспанською та німецькою мовами. Так, наприклад, мовою Гердера переклала Ірина Качанюк-Спєх, визначний майстер поетичної інтерпретації. Завдяки їй німецькою мовою «заговорили» твори Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Дмитра Павличка,Ліни Костенко та інших українських авторів. До речі, щойно побачила світ нова праця невтомної трудівниці – двомовна збірка, тобто українською та німецькою в унікально адекватному прочитанні Ірини Качанюк-Спєх «Каменярі. Вибрані поезії Івана Франка» (Мюнхен, 2024, 152 с.).

«Український шлях» – це розкішна книга, з неабияким поліграфічним оформленням, розмаїттям світлин, є своєрідним мистецьким щоденником, на сторінках якого читач знайде розповіді непересічних людей, культурних діячів, які пліч-о-пліч із Йосипом Фиштиком творили історію, «нову добу нескореного духу». До слова, Йосип Фиштик є заслуженим діячем мистецтв України (2002), почесним громадянином міста Дрогобича, віце-президентом Дому Європи у Києві, засновником радіо «Франкова земля», членом Асоціації діячів естрадного мистецтва України. Його перу належить близько тридцяти поетичних збірок, шість нотно-поетичних книжок, декілька сотень пісень, які добре відомі далеко за межами України. Поет-пісняр – автор численних мистецьких проєктів, аудіоальбомів, компакт-дисків, дипломант багатьох всеукраїнських та міжнародних фестивалів, лауреат літературно-мистецьких премій імені Івана Франка, Семена Гулака-Артемовського, Дмитра Луценка, Мирона Утриска, Вільгема Магера (Німеччина). Удостоєний «Золотої медалі української журналістики» та «Золотої зірки української естради».

Пісні на слова Йосипа Фиштика відомі всій Україні, адже свого часу збагатили репертуар гуртів «Соколи», ВІА «Ватра», «Кобза», дуету «Ярослав-НА», популярних виконавців Раїси Кириченко, Анатолія Горчинського, Алли Кудлай, Марії Шалайкевич, Антоніни і Валерія Мареничів, Михайла Золотухи, Алли Кобилянської, Анжели Вербицької, Лесі та Мар'яни Стецик та ін. Ім'я нашого шановного земляка вписане

золотою ниткою у яскраве ґроно майстрів пісенного жанру, серед яких – Борис Олійник, Дмитро Павличко, Андрій Демиденко, Юрій Рибчинський, Степан Галябарда.

На перших сторінках книги знаходимо відгуки-одкровення про поета таких видатних митців, як Вадим Крищенко, Леся Бернакевич. А далі – читач має можливість насолодитися авторським словом – поетичним і журналістським. Адже тексти власних пісень Йосип Фиштик не раз чергує із блискучими інтерв'ю, записаними в етері Дрогобицького радіо «Франкова земля». Хто найчастіше є його співрозмовником? Це відомий художник-іконописець Лев Скоп, військовий капелан Тарас Коцюба, учасник визвольних змагань із 2014 р. Микола Кобільник, Народний Герой України Вадим Крайненко, староста сіл Раневичі, Почаєвичі та Михайлевичі Ігор Гірчак, перший заступник Дрогобицького міського голови Роман Бейзик, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Ганна Іваночко та ін.

Цікавою у виданні є рубрика «З-під пера київських колег», у якій, зокрема, надруковані спогади Президента дому Європи у Києві Людмили Височинської. Окрему нішу посідають рубрики «Дрогобич-Краків», «Дрогобиччина – Аліканте», «Дрогобич – Сабле-Сюр-Сарт», присвячені питанням міжнародної співпраці Дрогобича з містами-побратимами. Надзвичайно майстерно журналістське перо Йосипа Фиштика вималювало розділ «Літописці художніх почувань», де мова йде про зворушливі полотна дрогобицького маляра Василя Лялюка. «Найвища місія митця, – за словами автора книги, – бути літописцем журливо-спресованих та натхненно-обнадійливих душевних почувань». Тому й неодноразово у цьому репортажі твори художника постають як «перетини життя», «вибуховий вихор» і врешті, чи не найважливіше, – як молитва. Особливим теплом лягає на душу розділ «Пісня – володарка гран-прі», який вкотре знайомить читача із пісенним доробком автора, зокрема віршами, покладеними на музику Іриною Єрмоловою, нарис про воїна-захисника Бориса Гуменюка у художньому обрамленні його віршів та вірша-присвяти Йосипа Фиштика.

Золоту канву книги творить ще один вагомий розділ із промовистою назвою «Світочі української культури», де читач знайде вельми цікаве інтерв'ю Йосипа Фиштика з п. Лесею Семків про Уляну Кравченко, а також опубліковані листи письменниці до Івана Франка. Тут і надзвичайно вартісні спогади про непересічну особистість Атену Пашко (родом із Дрогобиччини), розповідь про творчий світ Наталії Науменко, і таємниці мистецького світу дрогобицької письменниці Вероніки Мосевич, і рефлексії навколо українського видання «Зелене відлуння» (2021) та німецькомовного перекладного представлення творчого набутку Миколи Зимомрі («Beobachtungen aus dem Gruenen» (2021; переклади знаної уродженки Дрогобиччини Яни Грицай), а також змістовна розвідка професора Леоніда Тимошенка про нашого земляка Юрія Дрогобича, власне, Юрія Котермака … І звісно, розмови про наболіле з волонтерами, громадськими діячами, науковцями, з митцями-легендами, значимість яких для рідної культури та України не може применшити ніхто і ніщо.

Український шлях загалом – багатовіковий, багатогранний, незміряний і неосяжний. Нема йому кінця-краю і не буде, допоки живуть на землі митці з Україною в серці і діляться тією любов'ю з іншими:

Лиш пісня вірних друзів і любов,

І все, що зветься правдою на світі, –
Нам дасть снагу, аби стрічатись знов
З новим добром у сонячнім зеніті (Й. Фиштик)

Нехай у сонячному зеніті шановного автора буде ще не один десяток видань, чудових пісень, цікавих творчих зустрічей, які збагатять нашу національну мистецьку скарбницю. А пісенна комунікативна активність образу України з урахуванням найширших смислів актуальна особливо нині, в добу великих випробувань для долі українського народу та його свободи.

Юрій ГВОЗДЕЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У СМТ ЧЕРНЕЛИЦЯ (1948–1949 РР.)

Проблеми утворення та функціонування молодіжних націоналістичних організацій вивчалася в узагальнюючих працях А. Кентія [18; 19], Ю. Киричука [20; 21], І. Патриляка [22], А. Русначенка [23] та ін. Водночас комплексне дослідження цього питання належить Олександру Іщуку та Наталії Ніколаєвій [15; 16; 17]. Локальні аспекти діяльності молодіжних націоналістичних організацій розглянули Василь Ільницький [4; 5; 7; 8], Микола Галів [11], Н. Кантор, Т. Батюк [12], М, Ярушак [14] та ін. Водночас боротьбу проти українського визвольного руху у тому числі й проти молодіжних організацій розглядали В. Ільницький [2; 3; 6; 9; 10], Н. Кантор [24], В. Старка [13].

Дослідження діяльності молодіжних націоналістичних організацій стали можливими після відкриття доступу до засекречених матеріалів. Зокрема, нещодавно було виявлено виявлений документ, який дає змогу розкрити кадровий склад та напрямки діяльності молодіжної націоналістичної організації у смт Чернелиця. Так, у процесі агентурної розробки по смт Чернелиця через інформатора «Олю» і агента «Нарциса» силовики встановили, що в середній школі існує та активно діє легальна молодіжна організація українських націоналістів, учасниками якої були учні 7-10 класів і частково сільська молодь, яка проживала у селах (сприяла молодіжній ОУН у проведенні нею націоналістичної діяльності). Агентурні матеріали частково були перекриті документами «пунктів контролю» (далі – «ПК»).

Відтак з метою агентурної розробки молодіжної ОУН у середній школі та виявлення всіх її учасників Чернелицьким РВ МДБ була заведена попередня агентурна розробка №1, основними фігурантами якої були: 1. Іван Ємчук-«Петро-Блискавиця» (1931 р.н., ур. с. Поточище Коломийського району), мешканець смт Чернелиця, учень 9 кл. середньої школи, керівник молодіжної націоналістичної організації; 2. Богдан Юсків-«Тарас»-«Грім» (1930 р.н., ур. с. Поточище Коломийського району), мешканець смт. Чернелиця Городенківського району, учень 9 кл. середньої школи, керівник молодіжної націоналістичної організації [1, 36]; 3. Микола Кривко (1904 р.н., ур. с. Корнів Коломийського району), мешканець с. Корнів Коломийського району, одружений, зв'язковий керівника молодіжної націоналістичної організації «Петра-

Блискавки»; 4. Іван Цибрій (1930 р.н., ур.с. Михальче Городенківського району), мешканець смт. Чернелиця Городенківського району, учень 10 класу середньої школи; 5. Михайло Шевчук-«Остап-Буря» (1931 р.н., ур. с. Литячя Товстенського району), учень 9 класу середньої школи, керівник служби безпеки молодіжної націоналістичної організації.

В процесі активної агентурної розробки фігурантів справи було встановлено, що молодіжна ОУН у середній школі створена в 1948 навчальному році за ініціативою референта пропаганди Городенківськового надрайонного проводу ОУН Семена Матейка-«Палія», керівника кущового проводу ОУН №2 підпільника Володимира Врубеля-«Марка» і керівника молодіжної ОУН, учня 9 класу середньої школи – Івана Ємчука-«Петро-Блискавиця».

Вказана організація ставила своїм завданням активно залучати в ОУН молодь і в першу чергу по навчальних закладах. Виховувати молодих людей у націоналістичному дусі шляхом читання націоналістичної літератури, виконання доручення по виконанню різного роду націоналістичної роботи. Зокрема, вони поширювали антирадянські націоналістичні листівки серед населення району, а також проводили відповідну роботу серед населення [1, 37]. Активних і підготовлених учнів молодіжної ОУН направляли на здійснення атентатів над радянськими-партійними працівниками і впершу чергу над офіцерами органів МДБ і ВВ МДБ, відтак таких осіб переводили у підпілля на нелегальне становище. Зокрема силовики встановили, що учасники молодіжної ОУН Чернелицької середньої школи за завданням «Палія» і «Марка» організували також молодіжну ОУН в університеті м. Чернівці, якою також керував І. Ємчук-«Петро-Блискавка» і пропагандист цієї молодіжної націоналістичної організації – Б. Юсків-«Тарас-Грім», шляхом особистої поїздки у Чернівці, а також через зв'язкових і перепискою у зашифрованому форматі. Студентів університету, учасників молодіжної націоналістичної організації забезпечували антирадянською літературою, письмовими вказівками через зв'язкових і поштою, від них отримували звіти про проведену роботу та у свою чергу звітувались уже перед керівництвом Городенківського надрайонного проводу ОУН.

Всі перечисленні фігуранти попередньої агентурної розробки проживали у смт Чернелиця як і учасники молодіжної ОУН середньої школи під час проведення операції по райцентру 20 січня були виявлені та заарештовані. Чернелицьким РВ МДБ під час проведення обшуку квартир було вилучено велику кількість націоналістичної літератури, листівок, власних націоналістичних творів та іншої кореспонденції по звітності із вищим керівництвом ОУН [1, 38].

На допиті всі заарештовані зізналися про свою приналежність до ОУН, займане становище і практичну націоналістичну діяльність, а також відзначили, що ними в Чернелицькій середній школі були підібрані, націоналістично підготовлені та залучені в організацію: 1. Олексій Лаврів (1931 р.н., ур. смт. Чернелиця Городенківського району), учень 9 класу Чернелицької середньої школи). Залучений у націоналістичну організацію Б. Юськівим-«Тарас-Грім» у грудні 1948 р., займався постачанням націоналістичної літератури. 2. Василь Луцик (1928 р.н., ур.с. Далешове Коломийського району), учень 10 класу Чернелицької середньої школи. Залучений пропагандистом

молодіжної ОУН «Тарасом-Громом». 3. Іван Ролик (1932 р.н., ур.с. Кунисівці Коломийського району), проживав у смт. Чернелиця, учень 9 класу середньої школи. Залучений керівником молодіжної ОУН І. Ємчук-«Петро-Блискавка». 4. Іван Звірід (1932 р.н., ур.с. Кунисівці Коломийського району), учень 9 класу середньої школи [1, 39]. Залучений в ОУН керівником молодіжної націоналістичної організації «Тарасом-Блискавкою». 6. Ольга Черепаха (1932 р.н., прож. смт. Чернелиця), переселенка із Польщі, учениця 8 класу середньої школи. 7. Петро Любкович (1932 р.н., ур.с. Поточище Коломийського району), мешканець с. Чернелиця, учень 9 класу середньої школи. 8. Ярослав Моковей (1933 р.н., ур.с. Поточище Коломийського району), мешк. смт. Чернелиця), учень 8 класу середньої школи. Всіх учасників взяли в активну агентурну розробку [1, 40].

Отже, робота ОУН серед молоді давала значні результати. Саме вона ставала джерелом поповнення рядів підпілля та вагомим чинником активізації боротьби. Мережа поширення молодіжних націоналістичних організацій серйозно турбувала радянську каральну систему та стала значною для неї проблемою. Самі ж керівники визвольного руху намагалися доволі результативно використовувати такий інструмент.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий державний архів Слудби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 2. Оп. 19 (1959). Спр. 4. Арк. 34-37.
2. Ільницький В. Використання радянськими силовими органами агентурно-інформаційної мережі у боротьбі із підпіллям у Карпатському краї ОУН (1945–1954). Східноєвропейський історичний вісник. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 80–93.
3. Ільницький В. Діяльність молодіжних націоналістичних організацій у Дрогобичі (1945–1952). Дрогобицький краєзнавчий збірник / [головний редактор Л. Тимошенко, упоряд. і наук. ред. М. Галів, В. Ільницький, В. Футала]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Спецвипуск ІІІ. С. 300–311.
4. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.
5. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
6. Ільницький В. Молодіжна націоналістична організація у Дрогобицькому учительському інституті. *Літопис Бойківщини*. Журнал, присвячений дослідам історії, культури і побуту бойківського племени. 2019. Ч. 1/96 (107). С. 79–86.
7. Ільницький В. Основні форми співпраці українського визвольного руху з різними соціальними групами населення у Карпатському краї ОУН. Східноєвропейський історичний вісник. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 64–70.
8. Ільницький В. *Провід ОУН Карпатського краю*. Торонто–Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2012. 128 с.
9. Ільницький В. Радянські карально-репресивні органи: особливості формування в Карпатському краї. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Посвіт, 2015. Вип. 13. С. 21–45.

10. Ільницький В. Форми та засоби ідеологічної роботи радянської адміністрації спрямовані проти підпілля у Карпатському краї ОУН у другій половині 1940-х рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 24. С. 101–107.

11. Ільницький В., Галів М. До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобиччині: нове документальне свідчення. Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск ІІ. Дрогобич: Посвіт, 2015. С. 475–485.

12. Ільницький В., Кантор Н., Батюк Т. Повсякденне життя у Дрогобицькому учительському інституті: новий документ до історії (1946–1949). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. Випуск 6/48 (2021). С. 342–364.

13. Ільницький В., Старка В. *Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944–1953 рр*. Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять: колективна монографія. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 149–166.

14. Ільницький В., Ярушак М. До історії діяльності молодіжних націоналістичних організацій у Дрогобицькій сільськогосподарській школі та Дрогобицькому нафтовому технікумі (1950–1951). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. Випуск 5/47 (2020). С. 427–449.

15. Іщук О. Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.). Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2011. Кн. 11. 944 с. (Літопис УПА. Бібліотека).

16. Іщук О., Ніколаєва Н. Діяльність молодіжних структур ОУН (Б) на території Східних та Центральних областей України у 1944–1954 рр. Київ, 2006. 29 с.

17. Іщук О., Ніколаєва Н. Діяльність молодіжних структур ОУН у повоєнні роки (1945–1948 рр.): деякі аспекти проблеми. Український визвольний рух. Львів: Видаництво «Мс», 2006. Збірник 7. С. 232–242.

18. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

19. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 220 с.

20. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. Львів: ЛДУ імені Івана Франка, 2000. 304 с.

21. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.

22. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір…»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. 592 с.

23. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

24. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 7. С. 173–180.

Ольга ГВОЗДЯК
(Ужгород, Україна)

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЗАКАРПАТСЬКІЙ ГОВІРЦІ ДОЛИНИ РІКИ ВІОЛА

Одним із важливих аспектів у галузі контрастивної лінгвістики є всебічне вивчення взаємодії генетично споріднених та різносистемних мов на семантичному рівні. За С.В. Семчинським, внаслідок впливу однієї лексико-семантичної групи на іншу в мові, що запозичує, відбуваються внутрішньоструктурні перетворення, які проявляються в змінах форми, значення і сполучуваності слів [2, 204]. Існують різні критерії мовної взаємодії. За територіальним розташуванням взаємодіючих мов розрізняють маргінальну та внутрішньорегіональну взаємодію [1, 275].

На території поліетнічного Закарпаття впродовж багатьох століть поширена внутрішньорегіональна мовна взаємодія, яка тісно пов'язана з історією краю упродовж багатьох століть. Перші німецькі поселення на теренах Закарпаття оселилися у XII-XIII ст. Відомості про них залишилися у топонімах та антропонімах українського та угорського автохтонного населення краю. Німці, які дотепер проживають на Закарпатті та зберегли свою мову, традиції, з'явилися у XVIII–XIX ст.

Міжмовні контакти на Закарпатті спостерігаються на всіх мовних рівнях, але найпоширеніші вони в лексико-семантичній системі.

Семантичне запозичення є різновидом лексичної інтерференції, яка виникає внаслідок контактування мов. Проаналізований корпус німецьких запозичень в українській закарпатській говірці долини ріки Віола (Ужгородський район) охоплює 295 лексичних одиниць, які зібрані нами за спеціально укладеною програмою у 12 населених пунктах упродовж 2019-2021 років. Опитано 96 респондентів такого віку: 1) 60 років і вище; 2) 40 – до 60 років; 3) 20 – до 40 років; 4) молодші 20 років. Результати проведеного аналізу дозволяють зробити такі висновки:

- Розрізняємо запозичення, які не втратили в українській закарпатській говірці населення долини ріки Віола своє первинне значення. Наприклад, укр. літ. *триніжка* – нім. *Dreifuß* – укр. гов. *драйфус*; укр. літ. *ватерпас* – нім. *Wasserwaage* – укр. гов. *васервага*; укр. літ. *фата* – нім. *Schleier* – укр. гов. *шлаєр* тощо.
- У другу групу входять запозичення, які у вихідній мові мають декілька значень, а в українську закарпатську говірку долини ріки Віола запозичено тільки одне значення. Наприклад, іменник *der Zug* має у мові-джерелі такі значення: 1. рух, перехід, переліт (*птахів*); 2. процесія, колона, взвод; 3. ключ (*птахів*), косяк (*риб*); 4. потяг; 5. струмінь (*повітря*), протяг; 6. ковток; 7. вдих, затяжка; 8. риса (*характеру, обличчя*); 9. схильність, потяг. В українську закарпатську говірку це запозичення увійшло тільки з одним значенням – *протяг*.

- У групі запозичень з узагальнюючим значенням зафіксовано зміну сфери вживання основного значення слова. Наприклад, укр. літ. *1. негідник; 2. гульвіса* – нім. *Lump* – укр. гов. *лумп*. В українській закарпатській говірці долини ріки Віола це слово отримало також тлумачення: *алкоголік; легковажна людина*.

- За значеннями варіантів, представлених в українській закарпатській говірці долини ріки Віола розрізняємо: 1) запозичення першого значення варіанту (укр. літ. *1. справа; заняття, діяльність, бізнес; 2. торговельна операція; угода; 3. фірма, підприємство; магазин* – нім. *Geschäft* – укр. гов. *ґешефт*); 2) запозичення двох та більше значень варіанту (укр. літ. *розбитий, зіпсований, зламаний, розірваний, загиблий, виснажений, знесилений* – нім. *kaputt* – укр. гов. *капут* запозичено із значеннями *1. зламаний; 2. виснажений*); 3) розширення значення (зафіксовано 8 лексем). Наприклад, укр. літ. *поліно* – нім. *Scheit* – укр. гов. *шайта.* Так називають також незграбну людину.

Проаналізований матеріал показує, що семантично оновлюються іменники, прикметники та дієслова. Проте найбільше семантичних видозмін під впливом німецької мови в українській закарпатській говірці долини ріки Віола зазнали іменники. Щодо сучасного процесу запозичень в українську закарпатську говірку досліджуваних населених пунктів, спостерігається припинення впливу німецької мови. Нині лексеми, запозичені з німецької мови, активно вживає старше покоління, рідше місцеві жителі середнього віку. Молоді люди на побутовому рівні у активному вжитку частіше використовую українські літературні варіанти слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. К.: Вища школа, 1988. 328 с.
2. Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов. К.: Вища школа, 1974. 256 с.
3. Hvozdiak O., Zymomrya I. The semantic interference characteristics of German loanwords in Ukrainian vernaculars of Zakarpattia. *Linguistica Pragensia* 1/2019. Filozofická Fakulta Universita Karlova. Praha, Czech Republic. P. 67–78.

Микола ГЛІБІЩУК
(Чернівці, Україна)

ШПИГУНОМАНІЯ НА БУКОВИНІ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Сучасні українські дослідники Першої світової вивчають різні аспекти цієї, без перебільшення, визначальної події в історії «короткого ХХ століття». Продовжується вивчення політичних перепитій у роки війни, дипломатії, військових баталій тощо. Однак вивчаються й малодосліджені сторінки війни. Скажімо, чимало уваги приділяється дослідженню життя українських селян впродовж 1914–1918 рр. та у період Української революції 1917–1921рр. [1; 2; 3; 4].

Однією з таких перспективних тем для вивчення українськими істориками є шпигуноманія у роки Першої світової. Злам XIX та XX ст., а особливо період Великої війни 1914–1918 рр., це час розквіту шпигуноманії. Майже кожна з тогочасних імперій підозрювала одна одну: Велика Британія боялася, що царська Росія колонізує Індію,

в імперії Романових був страх, пов'язаний із загрозою впливу німецьких династичних зв'язків на рішення Миколи II і його оточення, кайзерівська Німеччина побоювалася опинитися в оточенні ворожих держав та загрози початку військового протистояння на два фронти. Таких прикладів можна наводити ще багато. Однак, що ми можемо розповісти про шпигуноманію в пограничних регіонах у роки Першої світової, коли зі зміною лінії фронту на цих територіях змінювалася військова адміністрація. Особливе зацікавлення викликає Східний фронт Першої світової, а територія Буковини у той час слугує одним з таких прикладів.

Слід сказати, що Буковина до початку світової війни 1914–1918 рр. була складовою частиною Австро-Угорщини, на якій проживали різні національні спільноти: українці, румуни, євреї, німці, поляки та інші. Упродовж Першої світової тут декілька разів змінювався політичний режим. Історики виокремлюють три періоди функціонування російської військової адміністрації на території краю у роки війни, які були різними за хронологічними межами, адже їх тривалість залежала від коливання лінії фронту. Для Центрально-Східної Європи під час Першої світової, така ситуація не була особливою, оскільки у схожих обставинах опинилися й інші землі цієї частини європейського континенту. У роки війни цей, а також інші чинники (національні стереотипи, виправдання власних військових невдач тощо) сприяли поширенню шпигуноманії на Буковині.

Звісно, що найбільшого поширення ця фобія набула стосовно єврейського населення краю. Особливо під час правління тут російської військової адміністрації. Буковинські євреї ще до приходу військ Російської імперії на Буковину тікали до інших регіонів і міст Австро-Угорщини (Прага, Відень, Будапешт). З початком воєнних баталій Першої світової, єврейське населення краю апріорі підозрювали у шпигунстві і нелояльності до російської влади, що посилювало відчуття безкарності за переслідування євреїв.

Але надумані підозри виникали й щодо інших національних спільнот – німців, поляків, румунів, українців. У місцевих архівних установах зберігаються документи, які демонструють поширеність шпигуноманії й стосовно інших національних спільнот у регіоні в той час. Скажімо, є чимало тогочасних звернень російських військових до вищого керівництва, які зберігаються у фондах органів російської військової адміністрації (*Державний архів Чернівецької області*) про нібито існування на прикордонній території Королівства Румунії «школи-шпигунів», яка готує фахівців для підривної діяльності у тилу російських військ.

Однак не слід забувати, що такі ж фобії існували в австрійської адміністрації, яка поверталася після відходу російської влади. Проти представників національних спільнот, які викликали підозру у шпигунстві, нелояльності чи співпраці з росіянами, застосовувалися ті ж практики (ув'язнення, депортації, страти). Часто під такі переслідування підпадали етнічні групи, які зазнавали утисків з боку попереднього режиму (українці, румуни).

Таким чином, приклад шпигуноманії на Буковині в роки Великої війни 1914–1918 рр., з одного боку, демонструє поширеність цієї фобії в пограничних та мультикультурних регіонах, де проходила лінія фронту і неодноразово відбувалися зміни військ-

кових режимів. З іншого, вивчення таких явищ на локальних прикладах демонструє перспективу вписування історії окремих регіонів у східноєвропейських, а можливо транснаціональний контекст Першої світової війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глібіщук М., Ільницький В. Суспільно-політичні настрої буковинських селян у роки Першої світової війни (за документами державного архіву Чернівецької області). Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 44. Том 1. С. 13–18.

2. Ільницький В., Глібіщук М. Селянське питання і аграрні перетворення у роки Української революції (1917–1921) в працях сучасної румунської та польської історіографії. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2024. №. 15/57. С. 49–57.

3. Ільницький В., Глібіщук М., Компанієць О. Аграризм як селяноцентричний феномен Української революції 1917–1921 у фокусі зарубіжної історіографії. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. Випуск 5/47 (2020). С. 214–234.

4. Корновенко С.В., Глібіщук М.В., Ільницький В.І., Компанієць О.В., Лозовий В.С., Пасічна Ю.Г., Тельвак В.П. Селяноцентричний феномен Української революції 1917–1921 рр.: аграризм: монографія. Черкаси, 2021. 244 с.

Аліна ЗАПОРОЖЕЦЬ
(Полтава, Україна)

АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКИХ ЗМІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОПАГАНДИ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ «РУСЬКОГО МІРА»

Археологічна спадщина України є важливим елементом національної ідентичності та історичної пам'яті українського народу. Однак, з початком російського вторгнення та окупації частини українських територій, ця спадщина зазнала значної шкоди і руйнувань. Російські окупаційні сили активно використовують археологічні об'єкти як інструмент історичної та політичної пропаганди, маніпулюючи історичними фактами та перекручуючи їх для утвердження ідеології «руського міра». Крім того, окупація призводить до незаконних археологічних розкопок, знищення та вивезення артефактів, що має згубні наслідки для збереження історичних надбань України.

Культурна спадщина, зокрема й об'єкти матеріальної культури різних часів, відіграє фундаментальну й визначальну роль у формуванні національної ідентичності, збереженні традицій та цінностей. Питання привласнення, вивезення, викрадення, знищення українських культурних цінностей (зокрема археологічних знахідок) представниками Росії актуалізовано від початку повномасштабного вторгнення і пограбуванням низки українських музеїв. До цієї теми активно зверталися ЗМІ, реагували користувачі соцмереж тощо. Однак, звертаючи увагу на такі випадки, суспільство,

здебільшого, не усвідомлює, що ці «пограбування» не окремі прикрі ситуації, а наслідки і результати системної багаторічної імперської політики Росії, спрямованої на привласнення українських культурних цінностей, переписування, а часто й «вигадування» Росією зручної для неї історії України [3].

Крадіжку та привласнення українських археологічних об'єктів російська окупаційна влада називає «евакуацією».

Через бойові дії у Донецькій області майже всі фонди Донецького обласного краєзнавчого музею, опинилися на території захоплених російськими силами, в результаті значна частина колекції ДОКМу була вивезена на територію Російської Федерації. Серед встановлених артефактів були стародавні ікони, зброя, скіфські та сарматські артефакти, однак значна кількість експонатів залишається невідомою.

У 2014 році з окупованого Луганська було викрадено ікону XVII століття, яка згодом опинилася на виставці в Москві.

Також, повідомляється, що окремі кам'яні статуї датовані XI–XIII, а саме «Половецькі баби», були перевезені на інші території Росії з метою їхньої експлуатації у пропагандистських цілях, намагаючись показати їх як частину «російської» культури.

Невдовзі після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року Російське історичне товариство (РІТ) створило «міжмузейну робочу групу», яка зосередилася на південно-східних окупованих частинах Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей України і мала на меті «показати історично нерозривний зв'язок цих регіонів з Росією» через унікальні матеріали з фондових зібрань музеїв та архівів.

За цих обстави, під час окупації з Херсонського обласного художнього музею було вивезено 15 тис. одиниць унікальних творів мистецтва: ікони, прикраси, зброю з обласного краєзнавчого музею. Із краєзнавчого музею були вивезені колекції монет, зброї, сарматські прикраси, антикварні меблі, колекцію ікон, картини і всю археологічну частину експозиції, що складала ядро музейної колекції.

Після окупації Маріуполя 2022 року, російські окупаційні війська вивезли частину колекції Маріупольського краєзнавчого музею, яка включала античні артефакти та унікальні предмети з періоду Київської Русі. За словами представників музею: «Російська агресія 2022 року вогняною рисою розділила історію закладу на «до» та «після». Музейні зібрання, експозиції та самі будівлі зазнали нещадних руйнувань, знищення та розкрадання загарбниками» [4].

Про факти викрадення музейних експонатів відомо і на Запоріжжі. Зокрема, 13 березня 2022 року військові російських збройних формувань пограбували музей-заповідник «Садиба Попова», що розташований у місті Василівка.

У 2023 році було повідомлено про відкриття виставки на території заповідника Херсонес Таврійський в тимчасово окупованому Криму зі знахідками, викраденими з Кам'яної Могили, одного з найважливіших археологічних пам'яток України, розташованого біля Мелітополя Запорізької області. Ці експонати були незаконно вивезені після окупації Мелітополя та внесені до музейного каталогу Російської Федерації.

Чи не одним з найбільш резонансних міжнародних конфліктів останніх десятиліть стала Справа виставки «Крим: золото й таємниці Чорного моря». Виставка, яка відкрилася у 2013 році в музеї Алларда Пірсона в Амстердамі. Експозиція мала на меті

продемонструвати багатство та красу культурної спадщини Криму, зокрема колекції містили експонати скіфського золота та інших археологічних пам'яток, наданих музеями з території Кримського півострова. Проте, після анексії Криму Росією у 2014 році, питання повернення цих експонатів стало предметом складного юридичного протистояння. У березні 2023 року Верховний суд Нідерландів остаточно підтвердив, що колекція скіфського золота має бути передана Україні. Це рішення стало великою перемогою у боротьбі за збереження української культурної спадщини.

Використання «евакуйованих» знахідок ставить за ціль підтвердити не тільки міфічний зв'язок сучасної Росії з Руссю, а й глибоке історичне коріння росіян, які намагаються привласнити навіть прадавню історію України, епоху палеоліту, трипільську культуру, античну та скіфську добу, стерши національну ідентичність українського народу.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 2022 року лише підкреслило невідступність планів агресора знищити самобутність українського народу та існування самої України як незалежної держави загалом.

Сьогодні однозначно можна сказати, що російсько-українська війна, яка розпочалась понад 10 років тому, базується саме на ідеології «руського міра». Після оприлюднення «Наказу» Всеросійського собору стало очевидним, що положення «руського міра» беруть початок у XVI ст. і фактично є модернізованим варіантом доктрини «Москва – третій Рим» [1].

«Руський мір» – це не пересічний культурницький проект, де-юре налаштований на збереження і розвиток російської мови й культури як у самій РФ та у країнах так званого «ближнього зарубіжжя» (колишніх радянських республіках) і «далекого» (по всьому світу), а де-факто – неоімперська геополітична ідеологічна доктрина, спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення «великої історичної Росії» у кордонах Російської імперії на вершині її могутності у 1914 р. По-друге, «заперечення етнокультурної реальності» – це коли провайдери (промоутери, провідники, прихильники тощо) «руського мира» заперечують (ігнорують, відкидають тощо) існування в реальному часі українського народу як самобутньої етнічної спільноти з притаманним їй неповторним етнокультурним комплексом (спільність походження, мовна єдність, наявність власної споконвічної етнічної території, самобутня духовна і матеріальна традиційна культура, релігійність, збереження й існування самосвідомості, етнічної пам'яті, самоназви, менталітету, стереотипів поведінки тощо), який творився в процесі тривалого у часі і просторі етнокультурного розвитку України й українців, та фанатично вважають українську етнічну спільноту невід'ємною частиною (субетносом) російського народу, «великої історичної Росії» й «руського міра» [2, 75].

Російські пропагандистські ЗМІ часто використовують українські археологічні об'єкти для підтримки своїх наративів, які виправдовують військову агресію та анексію територій.

Дослідження показало, що у музеях Російської Федерації, таких як Ермітаж, Третьяковська галерея та Державний історичний музей, зберігаються понад 110 тисяч артефактів, вивезених з території України. Пропагандисти намагаються представити ці знахідки як частину російської історичної спадщини, особливо наголошуючи на

«спільному історичному просторі» між Києвом та Москвою, що бере свій початок з часів Київської Русі.

Російські медіа позиціонують Херсонес, стародавнє місто на території сучасного Севастополя, як «колиску російського православ'я» через його зв'язок із хрещенням князя Київської Русі Володимира Великого. Наприклад, на російському телеканалі «Россия 1» неодноразово висловлювалися тези, що Херсонес є ключовим символом російської духовності та культури, і його історичне розташування на території Криму повністю обґрунтовує анексію півострова.

Скіфська культура, яка розвивалася на теренах сучасної України, також часто використовується в пропагандистських ЗМІ. Російські канали та видання, такі як «РИА Новости» та «ТВ Центр», згадують про скіфські знахідки як «загальноруську спадщину», ігноруючи українську історичну та археологічну самостійність в контексті скіфських знахідок.

Кам'яну Могилу (пам'ятку археології поблизу Мелітополя) російські пропагандистські ЗМІ неодноразово намагалися представляти як «давньоруське» святе місце. В виданні «Известия» або «Московский комсомолец» Кам'яну Могилу описують як частину стародавньої російської історії, намагаючись замовчати факт її розташування в Україні та зв'язок з українською культурною спадщиною.

Російська пропаганда через засоби масової інформації намагається створити враження, що археологічні пам'ятки України є частиною спільної «російської-руської» історії. Це ставить під загрозу українську національну ідентичність, оскільки населення, особливо в окупованих або прикордонних регіонах, може сприймати викривлену версію історичних подій як правдиву. В результаті чого, українці, особливо молодь, можуть втрачати усвідомлення важливості власної культурної спадщини.

За межами України російська пропаганда працює на міжнародну аудиторію, поширюючи пропагандистську думку про «спільну російсько-українську історію». Такі дії можуть спричинити нерозуміння або плутанину серед іноземних науковців, перекладачів та туристів щодо того, кому належать ті чи інші археологічні об'єкти та історичні назви. Наприклад, вже зараз можна спостерігати як деякі науково-популярні відео про історію Київської Русі, через плутанину в перекладах ототожнюють її з Росією та поширюються на іноземну аудиторію. Як результат, маємо спотворення історичних фактів, та сумніви іноземної аудиторії щодо існування відмінної української культури та незалежного українського народу.

Таким чином, археологічна спадщина стає інструментом політичних маніпуляцій, що підриває її нейтральний характер як частини загальносвітової історії. Російська Федерація вже давно перетворила історію на зброю для виправдання своєї агресії та територіальних претензій, що значно ускладнює міжнародний діалог у сфері охорони культурної спадщини та створює нові виклики у системі світової безпеки.

Тому розвінчування російської пропаганди, боротьба та повернення української культурної спадщини, що була незаконно вивезена за межі України, виступає дуже важливим завданням для кожного хто прагне відстоювати права на самовизначення та самоідентифікацію українського народу, так як від результату цього протистояння буде залежати існування українців як нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобетяк А. Безпекова політика України у контексті формування концепту «русского міра». *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріли інтернет-конференції, 2024. URL: http://eprints.zu.edu.ua/40512/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA-5-8.pdf
2. Фігурний Ю. Доктрина «русского мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство. Актуальне українознавство.* 2021. №4(81). С. 75. URL: https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(81).2021.247961
3. «Археологічна спадщина, вкрадена Росією: інформаційно-просвітницька кампанія». Настав час підбивати підсумки. URL: http://www.vgosau.kiev.ua/projects/russia
4. «Маріупольський краєзнавчий музей – шлях що триває». URL: https://mariupol-museum.org.ua/

Іван ЗИМОМРЯ
(Ужгород, Україна)
Микола ЗИМОМРЯ
(Дрогобич, Україна

УТВЕРЖУВАЧ СКЛАДОВИХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному глобалізованому світі, де культурні межі дедалі більше стираються, міжкультурна комунікація постає ключовим елементом успішної взаємодії між людьми різних національностей, релігій, світоглядів. Розвиток технологій, посилення міграційних процесів і міжнародна співпраця перетворили спілкування між представниками різних культур на невід'ємну частину повсякденного життя. У цьому контексті міжкультурна комунікація – не лише спосіб обміну інформацією, але й як інструмент, що сприяє порозумінню, збереженню національних ідентичностей та розвитку міжкультурних зв'язків [1–3]. До справжніх утверджувачів складових міжкультурної комунікації належить Іван Яцканин.

Писати про Івана Яцканина і легко, і важко. Чому? Бо йдеться, без сумніву, про одного з найактивніших носіїв українського слова за межами України: культурно-освітній діяч зі своїм безкомпромісним голосом, прозаїк, публіцист, перекладач, видавець, багаторічний редактор журналу «Дукля». Невдовзі зустріне автор понад двадцяти збірок красне 75-річчя. Іван Яцканин народився 28 серпня 1950 року в селі Ряшів, що неподалік від знаменитої Бардіївської купелі, а живе й трудиться в Пряшеві, очолює Спілку українських письменників Словаччини і є членом Національної спілки письменників України. Про те, що він – плодотворний утверджував складових міжкультурної комунікації, свідчать такі (назвемо бодай найважливіші) окремі книжкові видання: «Місце проживання» (1987), «Наталка вже не плаче» (1988), «Усе залишиш» (1990), «Тіні й шрами» (1994), «Втеча» (1995), «Дерев`яний смуток» (1997), «Вернісаж» (2000), «Ангел над містом» (2001), «В усьому винні чоловіки» (2004), «Чарівний рюкзак» (2006), «Чорний ящик зрілої дами» (2009), «Втеча без вороття»

(2010), «Пора вузеньких вулиць» (2013), «Мій дід Робінзон» (2013), «Задуха» (2013), «Мить блискавки» (2015), «Мед і сіль» (2016), «Стороннім вхід заборонено» (2018), «Білий легіт» (2023) та ін. Заслуговує на особливу увагу винятково розкішна збірка оповідань «Гіркий присмак пищавки» (Ужгород, видавництво TIMPANI, 2021, 548 с.) [5]. Це – безперечний успіх прозаїка. Поділяємо думку визначного літературознавця й перекладача Михайла Романа про «ознаки експресіоністичного, імпресіоністичного, реалістичного і романтичного зображення», що примітні для прозового письма Івана Яцканина.

Тому й закономірно сприймаємо відрадну червневу новину за 2024 рік: Іван Яцканин удостоєний авторитетної літературної премії імені Ірини Вільде за збірку оповідань «Листи забутого життя» (голова журі – Галина Пагутяк; керівник проекту Олександр Дяк). Що ж, доцільно зауважити: до цього Іван Яцканин здобув літературні премії імені Івана Франка (Словаччина), Григорія Сковороди, Дмитра Нитченка, Олени Пчілки, імені Зореслава, міжнародних премій імені Миколи Гоголя та імені Ю. Лободовського (Польща). На пріоритетні сюжетні лінії прозових творів вказували, окрім професора Михайла Романа, також такі відомі поціновувачі стильової палітри Івана Яцканина, як Олекса Мишанич, Петро Осадчук, Дмитро Федака, Олег Василишин, Ігор Фарина, Анатолій Качан, Володимир Садівничий, Олександра Ігнатович. У цьому контексті, може, незайве згадати статтю «Золото серпневого жнива» з-під пера Миколи Зимомрі, опублікованої 2 вересня 2000 року з нагоди 50-річчя Івана Яцканина [4].

…Іван Яцканин у дорозі. Він впевнено долає нові перевали, зміцнюючи кожним твором координати мови його прози – материнської української мови в іномовному середовищі; останнє активно впливає на процес мовленнєвої поведінки різномовних учасників міжкультурної комунікації як у Словаччині, в Україні, так і за її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимомря І. Інтенсивність міжкультурної комунікації у німецькомовному письменстві. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Тези ІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції,* 25 квітня / Ред.-упорядники: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич: Посвіт, 2014. С. 94–96.

2. Зимомря І. Особистість перекладача у процесі міжкультурної комунікації. *Англійська мова у XXI столітті: спосіб мислення, професійної комунікації та діалогу культур.* Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2016. С. 165–168.

3. Зимомря М. Діалог у системі рецепції та міжкультурної комунікації. *Теорія літератури: концепції, інтерпретації: наук. зб.* / За ред. Л. В. Грицик. Київ, 2012. С. 106–112.

4. Зимомря М. Золото серпневого жнива. До 50-річчя від дня народження Івана Яцканина. *Вісті Ужгородщини.* Ужгород, 2000. 2 вересня. С. 2.

5. Яцканин І. Гіркий присмак пищавки. Ужгород: TIMPANI, 2021. 548 с.

Микола ЗИМОМРЯ
(Дрогобич, Україна)

ПРЕСТИЖНІСТЬ ВИБОРУ ЙОГО СЛОВА – АДРЕСНА ОСОБИСТІСТЬ

Давно переконався: Володимир Качкан рівно володіє усіма моделями спілкування. Згадати б тут бодай три: лінійну, інтерактивну, трансакційну. Звідси – його міцно «закріплені» за собою широкі й вузькі теми, мотиви, зацікавлені персоналії. Останні творять для нього як прискіпливого дослідника панорамний світ з урахуванням, у першу чергу, українського культурознавства чи народознавства в іменах. Прагну цими рядками забігти наперед – подати бодай окремі розмисли і факти про Володимира Качкана, власне, напередодні 85-річчя від дня народження близького побратима.

Коли розпочався світ духовних устремлінь Володимира Качкана? Докладна відповідь міститься в змістовному інтерв'ю Галини Турелик «У праці – і радості, й жалі…» («Semper tiro». Науковий збірник на пошану Володимира Качкана.–Івано-Франківськ, 2010). Та не можна оминути першовитоки. До них належить день від 12 серпня 1940 –го, коли народився Ювіляр в селі Рибне, перша згадка якого припадає на 1645 рік. Воно розташоване на околиці прадавнього Чорного лісу, що в Тисменицькому районі. Останнє в'яжеться зі словами Володимира Качкана: «З крайньої хати почали вивозити людей. Це у моєму рідному селі побіля обласного центру лихого березневого досвідку 1951 року плакало небо…» Такий собі час і простір в уяві автора спомину про босоноге дитинство. Бо ж, за його зізнанням, «сутністю провидіння є наша державність, наша суверенна українськість, яку виборювали, видобували, оберігали на численних історико-протягових поворотах нашої національної ходи найсвідоміші й найдостойніші».

Численні трудівники пера писали про Володимира Качкана. З-поміж багатьох запали в пам'ять оціночні судження Ф. Погребенника, Р. Гром'яка, Р. Федоріва, В. Панченка, В. Дончика, А. Погрібного, О. Рисака, Ф. Зубанича, М. Жулинського, Г. Семенюка, Є. Барана, Д. Курчія, Г. Турелик, М. Сулятицького… Одверто кажу: я також був поміж ними… Бо ж мене давно зворушив перший-ліпший факт: один трудівник, а так незвично великий ужинок з-під його пера. Аналогічні змагання виказували такі дослідники (назвати б кілька мені добре знаних), як, приміром, Федір Погребенник, Володимир Полєк, Іван Денисюк, Василь Марко, Микола Мушинка, Микола Ільницький, Іван Хланта… Так, розмаїтість творчого доробку Володимира Качкана вражає. Нині це – понад вісім десятків окремих книжкових видань, сотні монографічних студій, концептуально новаторських есеїв, ґрунтовних статей. Вони охоплюють різноманітні проблеми з історії української літератури, філософії, фольклористики, краєзнавства, етнології, пресології, культурології, загалом народознавства. Прагну виокремити тритомник «На гребені думки» (2015), що складає 1236 сторінок. А такі публікації, як вибір у десяти томах, зокрема, «Хай святиться ім'я твоє: Історія української літератури і культури в персоналіях (XIX–XXI ст.)» (1994, кн. 1; 1996, кн. 2; 1998, кн. 3; 2000, кн. 4; 2002, кн. 5; 2004, кн. 6–7; 2006,

кн. 8–9; 2007, кн. 10), а також «Українське народознавство в іменах» (у 2-х ч., 1994–95), «Українська журналістика в іменах: Історичний досвід, майстерність» (у 2-х ч., 1995), «Нариси історії української культури в персоналіях (XIX–XX ст.)» (2005), «Віщі знаки думки, серця і руки: Антологія українського автографа» (2010, т. 1; 2012, т. 2, 2017, т. 3), вагомий проект «Одкровення» (т. 1, 2016; т .2, 2017). Звісно, названі праці особливо злободенні в добу становлення Української Держави та змінення її незалежності, у першу чергу, основи духовних начал. Цим продиктована уся просвітницька дослідницька діяльність вченого. На це свого часу слушно вказав Анатолій Погрібний у вступному слові до навчального посібника Володимира Качкана «Українське народознавство в іменах» (К., 1994): «Мусимо говорити правду, адже настав час пошуку істини, а вона тут, здається, навдивовижу проста й доступна для всіх: не десятиліттями, а віками складалася й утверджувалася імперська система, яка в своїй генеалогії, в усіх виявах мала, з одного боку, тоталітаризм, а з іншого – бездуховність» (с. 4).

Що впадає в око? Наскрізна документальність, перевірена фактологія. І це не дивно, бо ж це для Володимира Качкана – шлях до «одкровення», коли «філософема дня» спричиняє радість відкриття побіля такої собі «криниці для спраглих». Спраглих пізнати істину, що в останні десятиріччя набуває першорядного значення. Дослідник опрацював численні архіви, вивчив і переосмислив те, що, власне, недоступне читацькому загалові. Йдеться передусім про етнокультурні пласти з проекцією на імена, без перебільшення, тих дочок і синів українського народу, які складають його славу та незнищенне древо… Окремого слова заслуговують його літературно-критичні нариси про життя й творчість цілої низки письменників, у т.ч. про Петра Козланюка (К., 1980); Романа Федоріва (К., 1983); Михайла Павлика (К., 1986); Ірину Вільде (К., 1991).

Коли зустрінемось, то охоче ведемо розмову про те, як «птаха пізнати по пір'ю, а пана по халявах»… Напрошується мимоволі німецькомовний відповідник: «Den Vogel erkennt man am Gefieder, den Herrn an den Stiefelschäften…». Чому німецькою? Ми прилучилися до неї, коли перебували у далеких 60-х в Східній Німеччині: мій співрозмовник – два роки на армійській службі в німецьких містечках Мерзебург, Алштедт, Фалкенберг, а я – три в аспірантурі Берлінського університету імені братів Гумбольдтів… Обидва 1967 року завершили університетські студії… А ще єднають нас зразкові носії дослідницького пошуку, яких ми знаємо з «особистих джерел». Тут, сказати б, Володимир Полєк (1924–1999) та Микола Мушинка (1936–2024), либонь, на першому місці…

Так, Володимир Качкан завжди несе не «почеркану» ознаку власних досліджень, а має свій стильовий почерк. Як дослідник зі своїми художньо-документальними та документально-художніми пріоритетними ходами, підступами, непідробними лініями, що ведуть до фіксації як «живих свідчень», так і скроплених невтомною «роботизною» архівних знахідок… Звідси – результативне розмаїття у слові: наукові студії, з одного боку, та документально-художній нарис, есей, повість і роман – з іншого. Він однаково потужний, коли пише повість про творчі особистості, скажімо, про представника літературного цеху, ужиткового мистецтва, майстра народних

ремесел, художника, композитора, ученого, співака… Тут примітною його книжка «Світло високого дня» (1989). Аргументованою видається оцінка Миколи Мушинки, коли знаний україніст зі Словаччини назвав свою статтю про Володимира Качкана «Персоналізатор сучасного українознавства» (Дукля. 2004. № 4. С. 67–69). Мимоволі пригадалася зустріч з проф. Валерієм Скотним (1948–2011), що відбулася 22 квітня 2003 року. Тодішній ректор Франкового Храму в Дрогобичі якось несподівано простягнув мені книжку Володимира Качкана «Хай святиться ім'я твоє» (Чернівці, 1994), де на титульній сторінці містився автограф: «Вельмишановному проф. Валерію Скотному: хай святиться Ваша чесна праця! Ваш В.Качкан. 24.09.1994, Київ». Що ж, чесна праця завжди полишає добрий слід. Тому й кажуть: грім любить у високі вежі бити…

Творчі береги Володимира Качкана – розлогі. І важко сказати, в якій ділянці осягнення сутності ним ширше чи глибше… Одне не підлягає сумніву: він повсюди – оригінальний творець. Це потверджують його змагання в жанрах поезії, прози, публіцистики, зокрема: «Смерековий спів: Образки» (Ужгород, 1972); «Барви веселки: Оповіді про нар. Майстрів» (К., 1981); «Гори і доли: Художньо-документальні оповіді» (Ужгород, 1983); «Дивосвіти: Кн. про творців Краси» (К., 1986); «Світло високого дня: Портрети, есе, художньо-документальні повісті» (Ужгород, 1989); «Кадуб: Роман» (К., 1990); «Чари верховинської книги: Повість-мандрівка» (К.,1990); «Краси нев'януче пелюстя: Повісті, новели» (К., 1991); «Каштанове свічадо: Повісті» (К., 1992); «Грона любові: Повісті і новели» (К., 1993); «Жива глина» (Опішне, 1994); «Житні дзвони: Роман» (Коломия, 1995); «Кетяги Рибнянської осені: Зошит лірики, писаний болем душі» (Івано-Франківськ, 1995); «Молитва опалого листя: Поезії» (Коломия, 2000); «Вогонь твоїх очей: Ліричні медитації в розповні літа» (Івано-Франківськ, 2005; «Тасьма літа: Ліричні медитації» (Івано-Франківськ, 2009); «Небесія: Роман» (Коломия, 2009); «Епістоли серця: Поезії днів моїх» (Коломия, 2011); «Афіші сонця. Картки любові» (Івано-Франківськ, 2015); « Одкровення: есеї про літераторів, вчених, митців»(Івано-Франківськ, 2016); «50 філософем: (ескізи, штрихи, зариси, пунктири думок) (Івано-Франківськ, 2018). Проте повсюди читач віднайде основу наукової думки, що впливає понятійним змістом на її жанрове втілення.

Впадає в око, що Володимир Качкан як поет створює свій «вишневий світ» на основі інтелектуально-рефлексивних ліній, що мають характер філософічного дискурсу. Йдеться про чітко визначені пріоритети, а почасти – про прагнення тільки послужитись інтелектуально-філософським антуражем. Ось, приміром, мотивоване спостереження, що під пером автора збірки «Тасьма літа» несе ***«щось»***, власне, як ілюзію доцільної загадковості, яку слід розгадати допитливому читачеві…

Добрий знак: його поезії поклали на музику композитори О. Гавриш, Я. Мазурак, І. Мацялко, І. Фіцалович, В. Домашинський, Б. Юрків. До того ж, деякі твори Володимира Качкана перекладено англійською, німецькою, угорською, польською, чеською, словацькою, болгарською мовами. Ні, не маю сумніву, коли кажу: Володимир Качкан – в дорозі. Йде рівним поступом. Тією чи іншою – проте завжди улюбленою – нивою. Користується авторитетом у споріднених колах як доктор

філологічних наук (1989), проф. (1990), Заслужений діяч науки і техніки України (2006). Нема жодного нальоту, якщо хтось спробує шукати логіку зв'язку між удостоєними нагородами. Він – лауреат премії ім. В. Стефаника (1999) та ім. І. Франка (2000), Міжнародної премії фонду Воляників-Швабінських (2002) та ім. братів Лепких (2003), а також Всеукраїнської премії ім. І. Огієнка (2010).

…Оце в черговий раз якось зустрілися в стінах кафедри українознавства та філософії національного медичного університету в Івано-Франківську, якою керує від 1 жовтня 1996 року. Тоді вона була заснована з ініціативи члена Національної спілки письменників України, академіка АН Вищої школи України Володимира Качкана. Я радувався за побратима, оскільки все виказувало – йому тут комфортно: була можливість постійно зміцнювати кафедральну базу з проекцією на усвідомлене розуміння місця українознавства в логістиці, тобто в системі інтердисциплінарних зв'язків. Адже ще не так давно, власне, до нечувано злої доби лихоліття, викликаного звіром зі Сходу, в університеті навчалося біля 1400 студентів з різних країн, яким так необхідно наблизити образи України…

Сидимо за горнятком кави, а співрозмовник мимоволі згадує 1972–1995 рр., упродовж яких жив і працював в Києві… Окреслюється неповторна картина: столиця України має непроминальне місце в його душі!

Охоче розглядаю «це та інше» в його розкішній робітні. А він акуратно виписує автографи на своїх книжках: «Миколі Зимомрі: нехай любов веде Вас у незвідані світи! – Автор Володимир Качкан. 09.09.2015» («Афіші сонця»)… А вдома (зрозуміло, не для похвали, а для ілюстративної характеристики стильової скерованості думки та мовленнєвої поведінки співрозмовника) долучаю до китиці дарчих написів: «Високоповажаному академіку пану Миколі Зимомрі – хай святяться Ваші життєві й наукові дороги – Володимир Качкан. 21.01.2009» («Хай святиться ім'я твоє», т. 10); «Панові Миколі Зимомрі: хай Душа бавиться тасьмами Літа! – Тематично та романтично – Володимир Качкан. 09.10.2010» («Тасьма літа»); «Дорогій Людині – академіку Миколі Зимомрі – на одкровення високих істин! – Автор Володимир Качкан. 21.12.2017 р.» («Одкровення»). На очах твориться диво «автоматичного письма», що належить до такого собі іскрометного прийому фіксування безпосереднього плину думки – «тепер і зараз»! Аналогічних дарчих написів – кільканадцять. Усі вони творять цілісність, якщо вести мову про його авторський спосіб спиратись на своєрідну концепцію інтуїтивізму Анрі-Луї Бергсона (1859–1941) стосовно «контрольованого потоку свідомості»… Хто знає, чому співрозмовник несподівано продекламував свої рядки:

Ой, ти моя скрипко,
радосте солодка,
грай ми опівночі
про зрадливі очі,
грай ми аж до рана
буйного «Аркана»,
гойного «Аркана», –
бо на серці рана!

Промайнула мить і він зачинив високе вікно. А відтак господар робітні запропонував мені заграти для нього на дримбі… Вона плавно полинула для правдивого слухача.

Олег ЗОЛОТУХІН
(Дрогобич, Україна)

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА ДРОГОБИЧЧИНІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Із початком другої окупації західноукраїнських земель радянська репресивна система першочергову загрозу для свого існування вбачала у діяльності українського визвольного руху та Греко-католицької церкви. Хоча непокоїли її й інші християнські релігійні відгалуження (римо-католики, єзуїти, редомптористи та ін.). Серйозною проблемою для силовиків стала діяльність монастирів, які були місцями переховування та підтримки (продуктами, одягом, медикаментами та ін.) учасників антирадянського руху опору (українського, польського). Тому О. Воронін наголошував на необхідності їхнього ретельного розпрацювання. В першу чергу, необхідно було до 13 червня 1945 р. облікувати монастирі усіх конфесій (греко-католицької та римо-католицької) на територіях районів та ретельно встановити усі облікові дані на мешканців монастирів, його керівний склад. На ігуменів монастирів та їх заступників необхідно було подати в УНКДБ вичерпні довідки із повними персональними даними та характеристиками, вказавши наявні в РВ НКДБ на них компрометуючі матеріали.

Окремо необхідно було встановити назви монастирів, на які засоби вони існували, яку мали економічну базу (посівні площі, городи, сади, луги, ліси, майстерні, худобу та ін.), підпорядкованість, коли були засновані, тощо. Значна увага мала приділятися виявленню та фіксації компроментуючих матеріалів на монахів, які проживали у монастирях, встановлення їхніх зв'язків із українським та польським підпіллям, німецькими розвідувальними і контррозвідувальними органами. Необхідно було повідомити наявність агентурно-інформаційного апарату, який працював по виявленню антирадянської діяльності монахів. Звісно, що усі заходи необхідно проводити таємно, щоб не розшифрувати участь у ньому органів НКДБ.

Публікований документ був підготовлений начальником Управління НКДБ Львівської області комісаром державної безпеки 3 рангу О. Вороніним[1] 5 червня 1945 р. Адресований він був начальникам районних відділів НКДБ Львівської області.

---

[1] **Воронін Олександр Іванович** (1908, с. Кожанка Муромського повіту Владимирської губернії – 03.1990, м. Москва). Росіянин. Закінчив школу с. Кубово (1918). Навчався у Владимирській губернській школі радянського і партійного будівництва (09.1923 – 06.1924). Працював на різноманітних цивільних посадах і очолював осередки ВКП(б) на підприємствах. В органах НКВС із січня 1937 р. Депутат Верховної ради СРСР 1 скликання. Референт секретаріату НКВС СРСР (10–12.1938). Начальник УНКВС-УНКДБ Сталінградської області (1938–1944). Начальник УНКДБ-УМДБ Львівської області (1944–1948). Заступник міністра геології СРСР (04.1949–03.1953). Начальник 6 спеціального відділу МВС СРСР (03–12.1953).

Публікуємо його у відповідності до сучасних археографічних вимог відповідно до оригіналу, максимально зберігаючи лексику, авторські та редакторські особливості джерела. Без змін подано власні та гео-графічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

Документ 1

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ РО НКГБ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ
Только лично

тов._____
г._____

На территории Львовской области существует значительное количество греко-католических /украинских/ и римо-католических /польских/ монастырей различных орденов, как например, «Васильянов», «студеитов», «базельянов», «редомптористов», «иезуитов», «францишканов» и других.

Эти монастыри созданные и существующие на средства Ватикана, ведут активную антисоветскую работу и миссионерскую деятельность по распространению католицизма на территории СССР. В монастырях укрываются различные антисоветские элементы и агентура противника, перебрасываемая нелегально на нашу территорию с шпионско- разведывательными целями.

Многие из греко-католических монастырей являются местом укрытия оуновско-бандитских элементов и одной из баз, откуда идет снабжение банд УПА медикаментами, одеждой и продовольствием.

Римо-католические монастыри служат базой и местом укрытия участников белопольского подполья и польских националистических элементов.

В свете вышеизложенного все греко-католические и римо-католические монастыри заслуживают серьезного внимания с точки зрения их агентурного обслуживания.

В соответствии с этим

ПРЕДЛАГАЮ:

1. Всем начальникам НКГБ учесть на территории района все монастыри, как римо-католические, так и греко-католические, собрав списки с подробными установочными данными на весь монашествующий элемент и руководящий состав монастыря.

2. На игуменов монастырей /настоятелей/ и их заместителей представить в УНКГБ исчерпывающие справки с полными установочными и характеризующими данными, ука- зав в справках какими компрометирующими материалами на них располагает РО НКГБ.

Начальник УМВС Красноярського краю (12.1953–04.1954), начальник УКДБ Красноярського краю (05.1954–07.1958). Старший радник, старший консультант КДБ при РМ СРСР в Албанії (08.1958–03.1961). Начальник УКДБ Брянській області (06–08.1962). Звільнений у запас КДБ (10.1962). Лейтенант державної безпеки (23.04.1937), майор (17.01.1939), ст. майор (02.07.1942), комісар державної безпеки 3 ранга (14.02.1943), генерал-лейтенант (09.07.1945). Нагороджений цілою низкою орденів та медалей.

3. Точно установить на какие средства существуют монастыри, какую имеют экономическую базу посевные площади, огороды, сады, луга, лес, мастерские, скот и т.п./ кому подчиняются и где находится их центр, а также указать название монастыря, как например, «Васильяне», «редомптористы», «иезуиты» или другие.

4. В справках указать наличие компрометирующих материалов на монахов, проживающих в монастыре, возмние их связи с УПА, участниками «Армии Краевой», подозреваемых в связях с немецкими разведывательными и контрразведывательными органами и других элементов, ведущих вражескую работу. Сообщить наличие агентурно-осведомительного аппарата, работающего по выявлению антисоветской деятельности монашествующих, как из их среды, а также и лиц, имеющих с ними связь, но не находящихся в монастырях.

5. В справках указать когда и кем основан монастырь, количество монашек и монахов и проживают ли монашествующие вне монастыря.

6. Учесть всех иностранно-подданных из числа монашествующих элементов и представить на них списки с указанием установочных и характеризующих данных на каждого.

В связи с важностью данного вопроса вышеуказанные данные предлагаю представить в УНКГБ к 13-му июня с.г. нарочными.

Всю работу необходимо проделать без какой либо расшифровки заинтересованности органов НКГБ в жизни и деятельности монастырей.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКГБ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНО 3 РАНГА

/ВОРНИН/

№ 41-Д

«5» июня 1945 г.

г. Львов

ГДА СБУ. Ф. 17. Оп. 24. Спр. 7. Арк. 63-63зв.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

РАДЯНСЬКА ДЕПОРТАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ ІЗ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ 1939 Р.: НОВЕ ДЖЕРЕЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ

Результатом першої радянської окупації Західної України (1939–1941 рр.) стали масові репресії із десятками тисяч вбитих та депортованих. Звісно, після здобуття Незалежності це питання знайшло своє відображення у працях, зокрема, таких сучасних дослідників, як Іван Білас [1; 2], Ігор Винниченко [3], Йосип Надольський [13], Тамара Вронська та Олександр Лисенко [4; 12], Василь Ільницький [7;], Василь Ільницький та Володимир Старка [10], Василь Ільницький та Наталія Кантор [9]. Відзначимо й збірники документів, підготовлені Володимиром Сергійчуком [14; 15; 16; 17; 18] та упорядкувані Юрієм Сливкою [5; 6]. Водночас робота в архівних установах дає

змогу віднаходити нові джерела, які можуть доповнити уже наявні відомості про трагічні події першої радянської окупації Західної України.

Апробована у 1920–1930-х рр. більшовиками депортаційна практика в УРСР одразу ж після захоплення західноукраїнських земель почала цілеспрямовано реалізовуватися. При цьому зачіпала вона не тільки тих, хто чинив безпосередній супротив, але й тих, хто потенційно міг стати опонентом. Такі заходи вчинялися за детальними інструкціями, тож, відповідно, вимагали ретельного звітування про виконання. Нещодавно було віднайдено саме один із таких документів, який дає змогу розкрити відповідний етап депортаційних кампаній радянської адміністрації. Зокрема, у ньому йдеться про виселення осадників (польські колоністи міжвоєнного періоду, переважно колишні військовослужбовці (у відставці), членів їхніх сімей, а також цивільних добровольців-переселенців поляків, які отримали після закінчення радянсько-польської війни земельні наділи на територіях Західної України і Західної Білорусі. Програма осадництва (передбачала безкоштовне отримання колишніми військовослужбовцями до 45 га землі, а також переселенцям-добровольцям надавало змогу придбати землю за пільговою ціною в кредит на 30 років зі звільненням від оплати за перші 5 років) зрештою мала посилити польський вплив саме у сільській місцевості вказаних територій. Так, упродовж 1940–1941 рр. із західних областей України у п'ять етапів виселили понад 200 тис. осіб (10 лютого 1940 р. – 17 203 сім'ї/89 079 осіб; 13 квітня 1940 р. – 10 475/32 076; 25-30 червня 1940 р. – у межах 61892 – 83 207 осіб; 22 травня 1941 р. – 11 329 осіб; 12-13 червня 1941 р. – 11 226 осіб) [10].

Документ має чітку дату (19 грудня 1939 р.), реєстраційний номер (№- 5648/Б) та автора – народного комісара внутрішніх справ СРСР Лаврентія Берію. Адресований він народному комісару внутрішніх справ УРСР Івану Серову та народному комісару внутрішніх справ БРСР Лаврентію Цанаві. Зберігається документ у Галузевому державному архіві Служби безпеки України ф. 42, спр. 55, арк. 1-5. До речі, автор документу посилається на Постанову ради народних комісарів СРСР від 5 грудня 1939 р. (№ 2010-558сс). Зокрема, віднайдений документ містить детальний опис із вказівками про хід, масштаби та організованість процесу виселення осадників із західних областей України та Білорусії. Так, Л. Берія вимагав терміново до 5 січня 1940 р. провести точний облік усіх осадників і членів їхніх сімей, які проживали на вказаних територіях. Важливий акцент – робити все потрібно було безшумно, не розшифровуючи мети цього обліку. Територію населену осадниками розбити на оперативні ділянки (які мали охоплювати близько 250–300 сімей осадників). Також у кожній такій ділянці мала організуватися оперативна трійка на чолі із начальником повітового відділу УНКВС чи оперативними працівниками спеціально відкомандированими із обласного УНКВС. При цьому дільничні трійки призначалися й затверджувалися НКВС УРСР і БРСР. Відтак саме на оперативні трійки покладалися розроблення конкретних оперативних планів та проведення операцій у межах їхньої ділянки. Хоча й передавалися вони для затвердження в НКВС УРСР і БРСР через обласні структури. Важливо, що цим документом затверджувався поіменний склад обласних трійок по Україні та Білорусії. Також давалися детальні вказівки й рекомендації щодо самого проведення виселення осадників: враховувати конкретні умови і ситуацію, в якій мала проводитися операція, можливі зміни завдань

під час виселення та ін. Наприклад, для безпосереднього проведення операції використовувалися оперативні співробітники територіальних, особих і транспортних відділів НКВС, командири, політпрацівники, червоноармійці внутрішніх і прикордонних військ НКВС, розташованих на території, робоча гвардія, представники органів місцевої влади. З них комплектувалися оперативні групи із трьох осіб. Кожна така група мала провести виселення двох-трьох сімей осадників із відповідної, попередньо визначеної ділянки. Окрім цього мала бути створені і резервні групи (1-2 оперативних працівники і 10-15 військовослужбовців військ НКВС). Далі документ у деталях інструктує про сам порядок виселення на збірні пункти, а відтак і до залізничної станції. Натомість осадники, щодо яких були наявні матеріали про їхню антирадянську діяльність, необхідно було заарештовувати, оформлювати справи, а сім'ї виселяти за загальним порядком. Водночас Л. Берія також вимагав інформувати про результати обліку осадників, хід, числові результати самої операції НКВС СРСР та надіслати план і порядок виселення у ЦК КП(б) України та Білорусії.

У виданні максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерела. Без змін подано власні та географічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце його зберігання (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

Вважаємо, що цей документ стане суттєвим доповненням до розкриття цілеспрямованої політики радянської адміністрації на захоплених українських землях. Сподіваємось, що подальша робота архівних установах дозволить виявляти нові документи та матеріалів, які розкриватимуть різноманітні аспекти цієї проблеми.

Документ

19 декабря 1939 г. Копия.

№-5648/Б. СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.

НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ
тов. СЕРОВУ.
НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ БЕЛОРУССИЯ –
тов. ЦАНАВА.

Во исполнение постановления СНК СССР от 5.XII.1939 года за №-2010-558сс по вопросу выселения осадников на западных областей Украины и Белоруссии, ПРЕДЛАГАЮ:

1. Немедленно приступить и к 5.1.1940 г. закончить составление точного учета всех осадников и членов их семей проживающих на территории западных областей Украины и Белоруссии по прилагаемой форме.

Учет произвести под благовидным предлогом, не поднимая шума и не расшифровывая целей производимого учёта.

2. Учет осадников произвести по селам.

Территорию, населенную осадникам разбит на оперативные участки с таким расчетом, чтобы каждый оперативный участок охватывал, примерно, около 250–300 семей осадников.

3. Для подготовки и проведения операций, в каждом оперативном участке организуется оперативная тройка, возглавляемая начальником уездного отдела УНКВД или оперативными работниками, специально командированными из областного УНКВД.

Участковые оперативные тройки назначаются и утверждаются НКВД УССР и БССР. /на обор/.

4. Участковые тройки тщательно разрабатывают конкретные оперативные планы проведения операций в пределах своего участка.

Эти планы представляются на утверждение ответственно в НКВД УССР и БССР, через областные оперативные «тройки».

Областные тройки утвердить в следующем составе:

ПО УКРАИНЕ:

Львовская область – Начальник УНКВД – капитан государственной безопасности КРАСНОВ.

Зам. начальника 3-го отдела ГУГБ НКВД СССР – капитан государственной безопасности ЛАНГФАНГ.

Начальник 3-го отдела УГБ НКВД УССР – капитан государственной безопасности – ГРОМОВЕНКО.

Тарнопольская область: – начальник УНКВД – капитан государственной безопасности – ВАДИС.

Майор Госбезопасности тов. ИЛЮШИН.

Начальник ЭКО НКВД УССР – старший лейтенант госбезопасности – ТВЕРДОХЛЕБЕНКО.

Станиславская область – начальник УНКВД – Капитан государственной безопасности – МИХАЙЛОВ.

Зам.начальника 2-го отдела ГУГБ НКВД СССР – Ст. Майор Госбезопасности. –

Начальник 2-го отдела НКВД УССР – Капитан госбезопасности – ПАВЛЫЧЕВ.

Волынская область –

Начальник УНКВД – Ст. Лейтенант Госбезопасности БЕЛОЦЕРКОВСКИЙ.

Зам.Нач. 3-го отдела ГЭУ НКВД СССР – Ст.Лейтенант Госбезопасности – РЕШЕТНИКОВ.

Начальник отделения 2-го отдела НКВД УССР – Ст.Лейтенант Госбезопасности – БАБИН.

Дрогобычская область –

Начальник УНКВД – Старший лейтенант государственной безопасности ЗАЧЕПА.

Зам.Нач. 1-го отделения 6 отдела ГЭУ НКВД СССР – Ст.Лейтенат Госбезопасности – ДЕОМИДОВ.

Начальник 2-го отдела НКВД УССР – Капитан Государственной Безопасности МАШЛЯТИН.

Ровенская область –

Начальник УНКВД – Капитан Госбезопасности – КРУТОВ.

Зам.Особуполономоченого НКВД СССР – ст.лейтенант госбезопасности – ЗУБОВ.

Зам.Начальника ГУРКМ НКВД УССР – капитан милиции – ГРЕБЧЕНКО.

ПО БЕЛОРУССИИ:

Белостокская область –

Начальник УНКВД – капитан госбезопасности – ГЛАДКОВ.

Начальник 1-го отдела ГЭУ – Капитан Государственной безопасности – СУХОДОЛЬСКИЙ.

Начальник 3 отделения НКВД БССР – Капитан Госбезопасности – АЧАСОВ.

Вилейская область –

Начальник УНКВД – Капитан Госбезопасности – СОКОЛОВ.

Начальник отделения 2-го отдела ГУГБ НКВД БССР Старший лейтенант госбезопасности – КОЖЕВНИКОВ.

Зам.Начальника 2-го отдела УГБ НКВД БССР – старший лейтенант госбезопасности – КРУПЕНИН.

Барановичская область –

Начальник УНКВД – полковник МОСЕРОВ.

Начальник отделения 2-го отдела ГУГБ НКВД СССР – старший лейтенант госбезопасности – ЗАЙЦЕВ.

Начальник 3-го отдела ЭКУ НКВД БССР – Старший Лейтенант госбезопасности – БОНДАРЕНКО.

Пинская область –

Начальник УНКВД – Капитан госбезопасности – ДУХОВИЧ.

Начальник отделения 1-го отдела ГЭУ НКВД – старш.лейтенант госбезопасности – ВАСИЛЬЕВ.

Зам.Наркома Внутренних Дел БССР – Капитан Госбезопасности – РЕШЕТНИКОВ.

Брестская область –

Вр.Начальника УНКВД – капитан госбезопасности СЕРГЕЕВ.

Начальник отделения 3-го отдела ГЭУ НКВД СССР – старший лейтенант госбезопасности – ДУХОВИЦКИЙ.

Зам.Начальника 3 отдела УГБ НКВД БССР – Капитан госбезопасности – ЗАБОТИН.

5. При разработке оперативными участками планов проведения операции по выселению осадников, тщательно учитываются конкретные условия и обстановка, в которой будет проводиться операция.

Ниже даваемые указания о порядке проведения выселения осадников могут быть изменены в зависимости от этих конкретных условий с тем, чтобы полностью было обеспечено выполнения основных задач операции: предотвращения возможного сопротивление осадников, или побегов кого либо из них; соблюдение должного порядка и четкости в работе и предотвращение паники и шума.

Операция может быть переведена, примерно, следующим образом:

а/ Для производства операции используются оперативные сотрудники территориальных, особых и транспортных органов НКВД Украины и Белоруссии, командиры, политработники и красноармейцы внутренних и пограничных войск НКВД, располо-

женных на территории Западной Украины и Белоруссии, рабочая гвардия и представители органов местной власти.

Из них комплектуются оперативные группы из 3-х человек. Каждая такая группа проводит выселение 2-3 семей осадников. Оперативные группы находятся в распоряжении оперативных участков, на которые согласно п. 2 разбивается территория, населенная осадниками.

б/ Помимо формирования оперативных групп, непосредственно участвующих в проведении операций, при каждом оперативном участке создается резерв в составе 1-2 оперативников и 10-15 красноармейцев войск НКВД, или проверенных рабочегвардейцев.

в/ Начальник оперативного участка после оформления оперативной группы и назначения старшего группы, распределяет между ними задания по выселению осадников и передает им один экземпляр заполненной анкеты на выселяемого осадника, причем каждой оперативной группе дает не более 3-х заданий на выселение, в зависимости от количества сформированных оперативных групп и территориального расположения домов осадников.

г/ Оперативная группа направляется в дом осадника с таким расчетом, чтобы прибыть в него с наступлением рассвета.

По прибытии в дом осадника оперативная группа об'являет ему /осаднику/ о предстоящем его выселении, роз'ясняет порядок выселения. При входе в дом и во время проведения всей операции, оперативная группа принимает необходимые мери предосторожности, в целях своевременного пресечения возможного сопротивления или побега осадника или членов сего семьи.

Представителем органов власти составляется опись имущества оставляемого в распоряжения местных органов власти.

д/ После обыска, с целью из'ятия оружия, и производства описи имущества, осадник и его семья под кон вместе с разрешенным к вывозу имуществом, направляется к близ лежащим, заранее намеченным станциям железной дороги по определенному графику движения.

График движения заранее тщательно рассматривается участковыми оперативными тройками. При разработке графика движения осадников точно указываются сборные пункты, в которые доставляются осадники со своими семьями и имуществом. На этих сборных пунктах формируются небольшие колонны осадников, которые по мере приближения к железнодорожной станции погрузки в эшелоны на последующих сборных пунктах, об'единяются в более мощные колонны и продолжают движение до места погрузки.

Сборные пункты организуются, по возможности в закрытом помещении / школа, клуб и т.д./.

е/ Первичные сборные пункты намечаются в таких местах, в которых по ходу движения должны сконцентрироваться не менее 5 семейств осадников. Семьи осадников доставляются до первичного сборного пункта в сопровождении всех 3-х сотрудников оперативной группы. После доставки на первичный пункт, 2 сотрудника

возвращаются для производства других порученных им заданий, а один сопровождает выселенную им семью осадника дальше до железнодорожной станции.

Из среды сотрудников сопровождающих колонну осадников, распоряжением начальника оперативного участка, назначается один старший колонны.

ж/ Для перевозки семьи осадника и его имущества используются его собственные транспортные средства, которые после сдачи осадника в эшелон, возвращаются обратно и передаются местным органам власти, принимавшим имущество выселяемого осадника,

з/ Если глава семьи осадника болен и по заключению врача не может следовать с эшелоном, выселение его приостанавливается впредь до выздоровления. Больные члены семейств выселяемых временно оставляются такие на месте и по выздоровлении отправляются к месту высылки семьи. Наблюдение за такими семьями организуется распоряжением нач. соответсвующего уездного отдела УНКВД по представлении нач. оперучастка.

и/ При посадке выселяемых в эшелон, начальнику эшелона вручается именной список отправляемых и личные дела на них.

Начальник эшелона обязан проверить соответствие списка и дел фактическому наличию людей. Расхождение списка с наличием оформляется актом, первый экземпляр которого остаётся у сдающего осадников для установления причин расхождения, а второй экземпляр у начальника эшелона.

к/ После приема в посадки людей в эшелон, начальник эшелона несет ответственность за всех переданных людей и доставку их к месту назначения.

6. Особо злостных из осадников, в отношении которых имеются материалы об их антисоветской деятельности в прошлом или настоящем, арестовать с последующим оформлением их дел на Особом Совещании, а семьи выселить в общем порядке.

7. Операция по осадникам проводить одновременна по всей территории западных областей Украины и Белоруссии. О дне операции сообщим дополнительно.

8. Планы непосредственного проведения операции тщательно продумать, предусмотреть необходимые меры к недопущению каких либо эксцессов, контрреволюционных выступлений и волынок при проведении из'ятия и выселения осадников не только со стороны осадников, но и среди известной части населения враждебно к нам настроенного.

9. О результатах учета осадников в ходе самой операции телеграфно информировать НКВД СССР, сообщая цифровые данные о количестве репрессированных осадников, количестве отправленных эшелонов, а также о наиболее значительных происшествия и фактах, выявленных в процессе операции.

10. Разработаный Вами план и порядок проведения выселения доложите ЦК КП/б/ Украины и Белоруссии.

ПРИЛОЖЕНИЕ: по тексту.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР
КОМИССАР ГОСБЕЗОПАСНОСТИ 1 РАНГА –
/ Л. Б Е Р И Я /

Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 42. Спр. 55. Арк. 1-5.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.

2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Книга друга: Документи та матеріали. 688 с.

3. Винниченко І.І. Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, вислання. Київ: Рада, 1994. 126 с.

4. Вронська Т. Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917–1953 рр.) / НАН України. Інститут історії України; Служба безпеки України. Інститут дослідження проблем державної безпеки. Київ: Інститут історії України, 2009. 486 с.

5. Депортації: Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У трьох томах / [упоряд. Юрій Сливка]. Львів: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 1996. Т. 1: 1939–1945 рр. 750 с.

6. Депортації: Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У трьох томах. / [упоряд. Юрій Сливка]. Львів: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 1998. Т. 2: 1946–1947 рр. 540 с.

7. Ільницький В. Депортаційна політика як засіб утвердження радянської адміністрації у Карпатському краї ОУН (1944–1954). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія* / [за заг. ред. І.С. Зуляка]. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип. 2. Ч. 1. С. 106–111.

8. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.

9. Ільницький В., Кантор Н. *Нове документальне свідчення про повсякденне життя депортованих західноукраїнців (1946–1948).* Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том X: Ефекти участі в розвитку науки та освіти на відстані/ [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Херсон: Посвіт, 2021. С. 39–42.

10. Ільницький В., Старка В. *Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944–1953 рр*. Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять: колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 149–166. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28243/1/Ilnytskyi_Starka_Everyday_Terror.pdf

11. Когут А. Радянські депортації – злочин проти людяності. [Електронний ресурс]. URL: https://svidomi.in.ua/page/radianski-deportatsii-zlochyn-proty-liudianosti

12. Лисенко О., Вронська Т. Терористична тактика в діяльності ОУН та УПА. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX століття. Історичні нариси / [за ред. Валерія Смолія]. Київ: Наукова думка, 2002. С. 656–676.

13. Надольський Й.Е. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939–1953 рр.). Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. 260 с.

14. Сергійчук В. Депортація поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944–1946 роках. Київ: Українська видавнича спілка, 1999. 191 с.

15. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1998. 944 с.

16. Сергійчук В. Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2003. 576 с.

17. Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939–1955 рр. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.

18. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955 рр. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.

Тетяна КАЛІНІЧЕНКО
(Харків, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДАХ ЯК ЗАСОБИ ЕКСПЛІЦИТНОГО ВИРАЖЕННЯ СМИСЛУ

У сучасній перекладознавчій науці значну увагу приділяють актуальним питанням трансформацій [1; 2; 3; 6]. В «Енциклопедії перекладознавства» М. Бейкер і Г. Салдана дають визначення терміну експлікації або описового перекладу. Це є лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови (ВМ) замінюється словосполученням, яке експлікує її значення, тобто дає більш-менш повне пояснення цього значення в мові перекладу (МП) [5]. Згадуючи про експлікацію, М. Бейкер (2005) пише, що цей прийом, тобто надання неявному змісту більш явної форми, достатньо часто застосовується при передачі смислу на рівні інтерпретатора [4]. Експлікація не містить в собі переходу від інакомовності до прямого способу вираження змісту.

Л. Венуті, говорячи про основні явища в діяльності перекладачів XVIII століття, пише, що вони могли робити додавання до перекладу, тому, що мали велику свободу у виборі і винаході стилістичних засобів, тобто вони змагалися з автором першотвору і прагнули перевершити його [7].

Випадки додавань в межах малих словосполучень є постійними при передачі будь-якого тексту; вони є також типовими і для самого «точного» перекладу. Л. Венуті називає трансформацією розшифровку і значне розширення тексту та додає, що це є експліцитне вираження смислу. Цей процес має місце, коли дослівно лаконічна передача смислу привела б просто до незрозумілості [7].

На важливості додавання наголошують дослідники, які пишуть, що кожен перекладач мимоволі вносить в кожен зроблений ним переклад деяку частинку своєї вла-

сної особистості, що перекладачі додають завжди і скрізь. Автори згадують додавання у дидактичному русі [5].

Деякі науковці називають додавання ампліфікаціями і пишуть, що вони займають особливе місце в перекладах і іноді виникають під впливом ритму та стилістичного малюнку фраз. Відновлення будь-яких натяків, що містяться в оригіналі, особливо якщо мова йде про каламбури, приховану цитацію також час від часу приводить до ампліфікації в перекладах. Говорячи про відносну еквівалентність наукових текстів, автори стверджують, що при їх перекладі головним є передати думку, її логіку, суть наукової доктрини, послідовність міркування. Доволі часто перекладачеві доводиться вдаватися до ампліфікації, роз'яснюючи суть терміну або переводити термін дослівно або транскрибувати його [7].

Згадуючи стиль газетно-журнальних публікацій, Л. Венуті пише, що відмінності між оригіналом і перекладом виникають за рахунок пояснювальних експлікацій в перекладі. У таких текстах листковий обсяг перекладу і оригіналу відрізняється. Найчастіше переклади виявляються багатослівнішими за оригінал [7]. До пояснювальних (експлікативних) ампліфікацій вдаються, якщо в тексті присутня, наприклад, гра слів, тобто епоха створення оригінального твору чи національна своєрідність першотвору змушують вживати цей прийом.

За словами М. Бейкер, додана чи додаткова інформація в перекладному тексті – «явище закономірне і навіть обов'язкове» [4]. Але вона допускається тільки в тому випадку, коли вона представлена другорядними видами інформації. Перекладач не має права вносити додаткову ключову інформацію, яка представляє собою грубу помилку при перекладі. Додана інформація може вести до невідповідності тексту перекладу (ТП) оригіналу.

В деяких наукових розвідках вважають за потрібне звести всі трансформації в перекладі до тих, що відбуваються на трьох різних рівнях [4; 5]. Пишучи про трансформації на лексико-семічному рівні, дослідники мають на увазі втрати або придбання диференціальних сем при перекладі зі збереженням інших найважливіших сем, що становлять семантичну структуру вихідної одиниці тексту. Прийоми перекладу на лексико-семічному рівні спостерігаються при конкретизації і генералізації понять. Наприклад, при конкретизації понять відбувається додавання диференціальної семи до первісної семантичної структури: «горіхи – ліщина» (горіхи плюс семантична ознака, що характеризує особливості ліщини). Також автори додають, що інформацію можна «втратити» або «придбати» не лише в перекладі. Виявляється, такі «втрати» або «придбання» неминучі при будь-якій передачі повідомлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богайчук О. Лексичні трансформації в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 2021. № 49. Том 2. С. 143–146.

2. Калініченко Т. М. Використання паралельного корпусу для вивчення форм минулого часу в текстах перекладів з англійської мови українською в офіційно-діловій документації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Гер-*

маністика та міжкультурна комунікація»: збірник наукових праць. Херсон: ХДУ, 2020. Вип. 1. С. 86–90. DOI https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-13

3. Калініченко Т.М. Огляд перекладознавчої літератури і питання експлікації у контексті перекладу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 10: Науковий діалог у категоріях миру та війни* [колективна міжнар. монографія] / [Наук. ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін: Академія прикладних наук у Коніні, 2023. С. 72–81.

4. Baker M. eds. Routledge Encyclopedia of Translation Studies, 1st edition. London and New York: Routledge, 2005. 654 p.

5. Baker M., Saldhana S. eds. Routledge Encyclopedia of Translation Studies, 2d edition. London and New York: Routledge, 2009. 674 p.

6. Kalinichenko T. Application de la théorie du «skopos» et des approches fonctionnalistes pour l'analyse de la traduction anglais-français de la nouvelle de O. Henry «The Gift Of The Magi». *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, poblemy, perspektywy. Tom 11: Kognitywne horyzonty – perspektywy dla nauki i edukacji* [monografia zbiorowa międzynarodowa] / [Redakcja naukowa: J. Grzesiak, I. Zymomrya, V. Ilnytskyj]. Konin: Akademia nauk stosowanych w Koninie, 2024. P. 107–113.

7. Venuti L., ed. The Translation Studies Reader. Second edition, London: Routledge, 2004. 560 p.

Богдан НОСА
(Ужгород, Україна)

МІЖ ІСТОРІЄЮ ТА СУЧАСНІСТЮ: РОМАННИЙ СВІТ ФІЛІППА МАЙЄРА

Визначний сучасний американський письменник Філіпп Майєр знаходить переконливі можливості для реалізації своїх ідей у психологічній глибині своїх персонажів, досліджуючи амбівалентні конфлікти людської природи, протистояння індивідуальних волюнтаристських прагнень із суспільними вимогами та історичними обставинами. Романи «Американська іржа» [3] та «Син» [4] висвітлюють внутрішню боротьбу особистості на тлі масштабних соціальних змін, що надає його прозі характерного епічного розмаху. У них автор поєднує відкритість тексту та багатозначність образів із притаманною йому вишуканою естетикою, яка робить кожен його роман предметом глибокого філософського осмислення.

Проза Ф. Майєра вирізняється особливою увагою до побутових та історичних деталей, що в поєднанні з його глибоким зануренням у психологію персонажів створює ефект автентичності. У романах «Американська іржа» та «Син» автор відображає драматичну боротьбу між поколіннями, вплив змін у суспільстві на індивідуальну свідомість та складні питання національної ідентичності. При цьому митець створює жанрову синергію, поєднуючи соціальні та історичні реалії з універсальними екзистенційними питаннями. Це дозволяє автору уникати поверхневого відображення дійсності та занурювати читача у складні психологічні та моральні дилеми, що стоять

перед його персонажами. Історичні події, що служать фоном для розвитку сюжету, завжди збагачені символічним підтекстом, що надає творам багатовимірності. У цьому сенсі проза Ф. Майєра стає самобутньою «американською сагою», в якій особисті долі героїв тісно переплітаються з колективними трагедіями й тріумфами нації.

Історичні та соціальні зміни, які стають центральними темами у творчості Ф. Майєра, відображають не лише трансформацію суспільства, але й еволюцію самого жанру роману [1, 386]. З одного боку, автор використовує класичні елементи наративу, натхненні такими авторами, як Джон Стейнбек чи Вільям Фолкнер, з іншого – експериментує з постмодерністськими засобами, що дозволяє йому вибудовувати складні наративні структури, насичені інтертекстуальними зв'язками. Особливо помітний вплив літературної традиції В. Фолкнера з його складними психологічними портретами та увагою до регіональної специфіки [2, 386]. Ф. Майєр також зосереджується на проблематиці американського міфу, передусім в аспекті критичного переосмислення історії завоювання американського Заходу. Присутність В. Фолкнера у його творах виявляється не стільки в стилістиці, скільки в глибокій увазі до людської долі у світлі історичних потрясінь. Письменник підтверджує, що сучасний американський роман здатний пропонувати глибокі рефлексії щодо ідентичності, не уникаючи при цьому розгляду історичних питань. Так, у романі «Син» минуле постає не лише як незмінний контекст для розвитку особистих історій, але й як джерело болісних, нерідко кривавих конфліктів, які не можуть бути повністю подолані.

Образно-стильові домінанти творчості Ф. Майєра представлені через симбіоз епічного масштабу та індивідуальних переживань персонажів. Ключовими аспектами його доробку є глибоке занурення в психологію персонажів, а також специфічне використання хронотопу, де час і простір виступають важливими чинниками формування авторської концепції. У своїх творах Ф. Майєр досліджує такі глибокі теми, як занепад індустріальної Америки, колоніальна експансія та спадок історичних конфліктів, що робить його прозу резонансною для широкого кола читачів. Відтак, творчість Ф. Майєра можна вважати однією з ключових у сучасній американській літературі, яка здатна відображати як національні, так і універсальні проблеми крізь призму жанрових і стилістичних експериментів.

Проза Ф. Майєра надає багатий матеріал для дослідження сучасної американської літератури з ракурсу жанрових і стильових особливостей. Його творчість є виразним прикладом того, як сучасний автор може звертатися до панорамних історичних тем, зберігаючи водночас індивідуальність та експериментальність стилю.

Жанрово-стильова своєрідність прози Ф. Майєра полягає не лише в поєднанні історичних і соціальних наративів, але й у його здатності використовувати мову як інструмент для створення атмосфери та занурення читача у психологічний світ героїв. Це робить його твори складними і багатовимірними, де кожна деталь має символічне значення, а сам текст відкритий для різних інтерпретацій. Такий підхід не тільки збагачує художню структуру його романів, але й робить їх об'єктом для глибоких літературознавчих досліджень, зокрема в аспекті жанрово-стильової еволюції сучасної американської прози.

Таким чином, творчість Філіппа Майєра є яскравим прикладом поєднання традицій і новаторства в сучасній літературі. Вона дозволяє не лише прослідкувати еволюцію жанру роману, але й побачити, як сучасні автори продовжують переосмислювати літературні та культурні традиції в контексті нових соціальних і політичних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hume K. Diffused Satire in Contemporary American Fiction. *Modern Philology*. 2007. Vol. 105. No. 2. Pp. 300–325.

2. Karl F. R. The Faulknerian Presence in Contemporary American Fiction. *Conjunctions*. 1987. No. 10. Pp. 287–302.

3. Meyer Ph. American Rust: A Novel. New York: Random House Publishing Group, 2009. 384 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/American_Rust/G_W7oxeh_38C?hl=uk&gbpv=1

4. Meyer Ph. The Son. London-New York-Sydney: Simon & Schuster, 2013. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/The_Son/vZ9hpRvIQRsC?hl=uk&gbpv=1

Світлана РЕПЕТІЙ
(Київ, Україна)

РОЗВИТОК СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ

Наша країна сьогодні потерпає від війни, та її руйнівних наслідків. Війна нікого не залишила байдужим. Люди, які вистояли у важких ситуаціях виходять на новий рівень внутрішнього духовного становлення. Розвиток цивілізації показує, що війни завжди закінчуються і відбувається відродження та становлення держав.

Історичний досвід показує, що тільки в консолідації суспільства можна отримати перемогу і відновлення країни. Об'єднуючою силою суспільства є духовність нації. Рівень розвитку духовності нації залежить від духовності кожної окремої людини. За народною традицією високодуховною вважається людина мудра, чесна, відповідальна, здатна завжди прийти на допомогу. Вона усвідомлює свою причетність до всього, що відбувається у світі.

Відомо, що духовний, культурний, технічний, економічний, екологічний рівень розвитку суспільства залежить від кожної особистості.

Для відновлення країни потрібні smart-особистості, ознакою яких є розвинене творче мислення, що сприяє оригінальному, нетиповому підходу до вирішення різних проблем; які вміють працювати в команді, спілкуватися з людьми, не допускати конфліктних ситуацій, швидко адаптуватися до нових умов життя. Таким людям властива висока відповідальність, розуміння сенсу життя, свого призначення в світі. Вони усвідомлено працюють над духовним розвитком і реалізують у своїй життєдіяльності духовні цінності – Добра, Краси, Істини.

Навіть в умовах війни людина має розвиватись, оволодівати новими знаннями, щоб самоактуалізуватись і виконати своє призначення – удосконалення своїх внутрішніх якостей [3].

Доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України Н.В. Хамітов зазначає, що особистості мають тілесний вимір, який потребує певного життєзабезпечення, і духовно-душевний вимір, динаміка якого означає самореалізацію і розвиток людини.

Учений наголошує, що в ситуації війни головним є безпека людини, забезпечення її базових потреб та не менш важливим є акцент на самореалізації і розвитку, і підкреслює, що навіть в умовах війни і кризових станів ми не можемо нехтувати розвитком людини, більше того, слід робити акцент на духовному розвитку й прояснені ціннісних позицій. Без такого розвитку й прояснення громадяни країни, що перебуває у стані війни, втрачають світоглядну стійкість і, зрештою, стійкість в усіх інших виявах, в тому числі й на полі бою [5]. Філософ звертається до життєдіяльності Г. Сковороди, який дає приклад дивовижної духовної стійкості і мужності, що поєднані з мудрістю як здатністю долати обставини життя, не вступаючи в зайві конфліктні стани з собою та Іншим.

Розвиток людини відбувається по вертикалі (внутрішній, духовний) і по горизонталі (самореалізація у просторі). Як зазначає Г. Сковорода, духовний потенціал дається людині від народження. Протягом життя вона має його розвивати і реалізувати у процесі своєї життєдіяльності. Одухотворена людина одухотворює свою роботу і сприяє створенню відповідного психічного поля, яке, за В. Вернадським, впливає на якість ноосфери.

Ще у першій половині минулого століття вітчизняний учений В. Вернадський розглядав проблему перетворення біосфери у ноосферу, яка залежить від розуму та духовності кожної людини. А духовність він розглядав як включення людини в ноосферу на основі колективної енергії, що перебуває за окремим людським тілом і справляє безпосередній вплив на долю суспільства, та поведінку окремих особистостей.

О. Вознюк вважає, що входження людства до якісно нового – ноосферного – етапу свого розвитку, потребує глибокого аналізу феномена ноосфери. Оскільки властивості ноосфери та свідомості феноменологічно ізоморфні, то визначити властивості ноосфери (як гіпотетичного втілення найвищого етапу розвитку людської цивілізації) можна на основі властивостей людської свідомості. Учений зазначає, що свідомість / самосвідомість людини можна вважати вищою (духовно-ноосферною) формою розвитку матерії.

Свідомість є необхідною та достатньою умовою актуалізації людської особистості – вільної, самодетермінованої, самореферентної сутності як мети та вищого етапу розвитку людини[1].

За загально прийнятим визначенням поняття свідомість розглядається як здатність пізнавати довкілля і себе за допомогою усвідомленості, метакогніції й саморефлексії, уваги, мислення та розуму, внаслідок чого формується інтелект особистості.

За Н. Хамітовим, свідомість – це спрямована розумова активність, що відображає і трансформує буття. Діяльність стає опосередкуванням, через яке свідомість змінює світ [4].

Особистість, яка стала на шлях усвідомленої життєдіяльності може змінювати світ, як зазначали давньогрецькі мислителі. Користуючись свободою вибору, людина може спрямовувати свою творчість у позитивному або деструктивному напрямку.

Е. Помиткін вважає, що рівень розвитку духовності, корелює, із рівнем розвитку свідомості: від егоцентричного, який характерний для дитини, що потребує уваги до рівня розуміння єдності буття людини із Всесвітом. Учений зазначає, що людина не відокремлена від природи, космосу, планетарного життя. Цей рівень свідомості характеризується розумінням того, що Всесвіт – це єдиний організм, а Земля – його невід'ємна частина. Тому ставлення до буття всіх живих істот має бути таким як і до себе [2].

Враховуючи все зазначене вище можна відмітити, що усвідомлено розширюючи свідомість, розвиваючи духовність, людина бере участь у розвитку Всесвіту, зокрема у перетворенні біосфери у ноосферу. Яких якостей набуває ноосфера залежить від свободи вибору ціннісних орієнтацій кожної людини і рівня розвитку свідомості як необхідної умови розвитку духовності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк О.В. Людська свідомість як механізм актуалізації ноосфери на планеті Земля. *Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука: під час випробувань і надалі: колективна монографія / До 161-річчя від дня народження В.І. Вернадського./* [за загал. ред. В.В. Рибалки]. Київ-Кременчук: Вид-во «НОВАБУК», 2024. Т. 4. С. 257–309.

2. Помиткін Е.О. Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби: дис. … канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. К., 1998. 259 с.

3. Репетій С.Т. Духовний розвиток особистості майбутнього фахівця: навчально-методичний посібник. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 170 с.

4. Хамітов Н.В., Крилова С.А. Людина і культура: словник. Філософська антропологія, філософія культури, культурологія. К.: КНТ, 2023. 259 с.

5. Khamitov N. The War in Ukraine and the New Humanism (2).pdf

Іван СВЯСТИН
(Дрогобич, Україна)

ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВНИХ ПЕКАРЕНЬ В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX СТ.

Українське суспільство, яке з давніх-давен не маючи власної державності та перебуваючи під іноземним поневоленням, при цьому терплячи політичну, соціальну та економічну незахищеність, залежність, закономірно прагнуло до визволення та самостійності. Національна свідомість українців та велике прагнення до визволення з-під соціально-економічного ярма, до покращення матеріального становища щораз виразніше почали проявлятися в кінці XIX – на початку XX ст. Як пише, І. Витанович: «В широких масах народу жевріло почуття соціальної несправедливости й зазнаної

кривди, - втрати «одрізків», сервітутових лісів і пасовищ» [1, 34]. На фоні цього прагнення та у ході всесвітнього історичного розвитку, вдосконалення соціально-економічної системи у світі (перехід до капіталізму, становлення буржуазного суспільства, промисловий переворот), розпочався такий процес, коли люди почали об'єднуватись для досягнення спільних цілей, особливо – економічних.

Слід зауважити, що 15 листопада 1867 р. у Відні був прийнятий «Закон про товариства», що став етапним чинником, який відкрив можливість народам імперії, в т.ч. й українцям, створювати різноманітні асоціації.

Перед західноукраїнською кооперацією від самого початку її заснування було поставлено завдання – створити внутрішній ринок для національної промисловості. Кооперація мала стати двигуном української індустрії. Територіальним осередком розгортання західноукраїнського кооперативного руху була насамперед Східна Галичина, де у ті часи розвивалися різні форми кооперації – кредитна (обслуговуюча), споживча, страхова, виробнича та інші.

Наприкінці XIX ст. хлібопекарський кооперативний рух був на стадії зародження. Це пояснюється тим, що у кожній українській родині випікали хліб самі. Окрім того, у хлібопекарській галузі Східної Галичини переважали поляки та євреї (загалом 90%), українці ж становили трохи більше 5% [8, 7].

Нечисленні звістки у пресі про дрібні приватні пекарні у Галичині другої половини XIX ст. показують їх брудними та без сучасного обладнання. У газеті «Echo Przemyskie» читаємо, що єврейські пекарні були: «…брудними і нехлюйськими, де щурі і миші з тарганами та іншими комахами змагаються у перегонах до муки та тіста. Тому часто буває, що розкраяний хліб чи булка виглядають як великодня бабка з родзинками» [9, 2]. Дві польські пекарні автор допису похвалив: там, мовляв, пропонували бездоганну продукцію, одначе надто дорогу, причому незалежно від того, чи ціни на збіжжя злітали вгору, чи були посередні: «Булочки хоч і дорогі, але рум'яні і чудово випечені, хоча й меншими уже бути не можуть» [9, 2].

Дещо пожвавився український приватний хлібопекарський промисел після утворення В.Нагірним товариства «Народна торгівля». Виникають дрібні приватні пекарні у Галичі, Мостиських та ін. містечках [2, 45]. Але через відсутність коштів та державної підтримки їм було вкрай важко конкурувати з польськими чи єврейськими пекарськими закладами. У Львові ж єдина українська приватна пекарня «Золотий колос» почала працювати лише на початку 30-х рр. XX ст.

Розвиток кредитного та споживчого напрямків української кооперації наприкінці XIX ст. позитивно вплинув на пекарський промисел. Використання продукції українських млинів дало можливість знизити вартість борошна, покращити його якість і, як наслідок, приватні пекарні мали змоги випікати хліб та печиво кращої якості та за нижчою ціною. Найбільшими реалізаторами печива та хлібобулочних виробів українських кооперативних пекарень були кооперативні крамниці «Народної торгівлі» у Східній Галичині [4, 14].

Отже, можна стверджувати, що український кооперативний пекарський промисел у Східній Галичині наприкінці XIX ст. перебував на стадії становлення, розвивався

повільно, оскільки більшість пекарень належали євреям та полякам, а економічна політика польського уряду не підтримувала кооперативний рух українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство українських кооператорів, 1964.
2. Гелей С. Про ідеї, героїв і політику. Вибрані статті та повідомлення Львів: Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2016.
3. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки. Львів: Євросвіт, 2002.
4. Коберський К. Буквар кооперації: Для вжитку самоосвітників, кооперативних курсів, вишколу хліборобської молоді. Львів: Б-ка Рев. Союзу українських кооператив, 1939.
5. Крайове господарське товариство «Сільський господар» у Львові 1899–1944 рр. Нью-Йорк: [Б. в.], 1970.
6. Українська кооперація під австрійської України.[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.wikipage.com.ua/1x72f3.html
7. Пасіцька О. (2017). Приватне підприємництво у Галичині (друга половина XIX – перша третина XX ст.): європейський досвід та українські реалії. Матеріали науково-практичної конференції «Культурна спадщина нафтової столиці Передкарпаття». Львів: НВФ «Карти й Атласи. С. 17–19.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). Ф. 205. Оп. 1. Спр. 635. Арк. 7.
9. Echo Przemyskie. Organ Stronnictwa Katolicko-Narodowego. Przemyśl, 4 września 1898- R. III. Nr 71. S. 3.

Мирослав СИРКО
(Дрогобич, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ІВАНА ГУБКИ (1932–2014)

У новітній історії України одним із найбільш визначних періодів безумовно є національно-визвольного рух 1920–1950-х років. Саме цей період найзавзятішої боротьби українців проти окупаційних режимів за відновлення Української самостійної соборної держави зродилося покоління справжніх патріотів, здатних до самопожертви в ім'я високої мети. Після відновлення незалежності, мабуть один із найбільших недоліків стала відсутня цілісної державної політики пам'яті про цю боротьбу та її учасників. Відтак велика їхня кількість просто залишилася незаслужено забутими, їхній внесок належним чином не був неоцінений.

Дослідження постатей учасників українського визвольного руху є водночас надзвичайно важливим і складним завданням. Впершу чергу через відсутність комплексу різних видів джерел для комплексного розкриття цього питання.

Саме одним із мало досліджених діячів визвольного руху є Іван Губка, який пройшов доволі немалий життєвий відрізок, залишив значну документальну спадщину. Водночас значну біографічну інформацію можемо почерпнути із його кримінальних справ (перша –1948 – 1949 р. [1; 2] та друга 1967 р. [3; 4; 5; 6]). Зокрема, із першої можна чітко з'ясувати дату та місце арешту, відомості про сім'ю (батьків, братів, сестер, їхні біографічні дані та окремі життєві етапи), інкриміновані статті кримінального кодексу (ст. ст. 20-54-1 «а» Кримінального кодексу УРСР і ст. 2 Указу Президії Верховної ради СРСР від 26 травня 1947 р. «Про відміну смертної кари»), вирок (25 років виправно-трудових таборів, із наступним обмеженням у правах терміном на 5 років кожного із конфіскацією всього майна), термін (7 років 9 місяців і 28 днів) та місце (Північно-Східному виправно-трудовому таборі (Магаданська область)) відбування покарання, факт реабілітації (18 листопада 1992 р. Львівською обласною прокуратурою). Можемо також виокремити і основні обвинувачення, які визнав сам Іван Губка: по-перше, написання влітку 1947 р. разом із Іваном Стадницьким двох антирадянських пісень; по-друге, отримання восени 1947 р. гвинтівки та чотирьох патронів до неї від Миколи Олексійовича Губки; по-третє, три випадкові зустрічі (липень, серпень, вересень 1948 р.) із керівником місцевих підпільників «Грізним». Водночас дуже однозначне заперечення своєї участі у вбивстві та пограбуванні провідниці поштового вагону Флорини Владиславівни Печенюк вніч із 19 на 20 жовтня 1948 р. Сама справа декілька разів переглядалася оскільки були звернення від Г. Губки (25 серпня 1951 р. 29 листопада 1954 р.). Зі справи також довідуємося, що сам Іван Губка не писав скарг та прохань про помилування. Однак 3 вересня 1954 р. військовий трибунал Прикарпатського військового округу переглянув справу і зменшив термін до 12 років і 6 місяців виправно-трудових таборів. Іван Губка був звільнений 23 серпня 1956 р. Підраховано, що у справі міститься 18 протоколів допиту та 4 протоколи очних ставок Івана Губки (допитували лейтенант Шугаєв та старший лейтенант Семенов).

Водночас із другої кримінальної справи (1967 р.) можемо точно з'ясувати дату та місце арешту, доповнити відомості про сім'ю (батьків, братів, сестер, їхні біографічні дані та окремі життєві етапи), інкриміновані статті кримінального кодексу (ст. 62 ч. 1 Кримінального кодексу УРСР), вирок (шість років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії суворого режиму, із засланням на п'ять років), термін (6 років позбавлення волі і 4 роки заслання) та місце (Красноярський край) відбування покарання, факт реабілітації (20 листопада 1992 р. Львівською обласною прокуратурою). Можемо також виокремити і основні обвинувачення, які визнав сам Іван Губка: по-перше, зберігання та розповсюдження серед свого оточення антирадянської літератури; по-друге, обговорення з З. Красівським, Г. Прокоповичем і М. Меленем питання вдосконалення форм і змісту журналу «Воля і Батьківщина» та ширшого його розповсюдження; по-третє, пошук задля придбання шрифту для виготовлення журналу друкарським способом. Водночас із справи добре простежується намагання самого Івана Губки приховати свою участь та участь інших осіб в антирадянській роботі. Лише після очних ставок, свідчень все ж змушений був зізнаватися. Іван Губка був звільнений із ув'язнення 27 березня 1973 р., а із

спецпоселення 1977 р. По справі працювали старший слідчий УКДБ при РМ УРСР по Львівській області капітан Клименко, старший слідчий слідчого відділу УКДБ при Раді Міністрів УРСР по Львівській області капітан Харитонов, слідчий слідчого відділу УКДБ при РМ УРСР по Львівській області старший лейтенант Тарасенко.

Отже, інформаційний потенціал кримінальних справ як джерела до історії життєвого шляху Івана Губки доволі значний. Вони поряд із іншими видами джерел є важливою складовою комплексного біографічного дослідження учасника українського визвольного руху.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27397. Т. 1.
2. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27397. Т. 2.
3. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27490. Т. 1
4. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27490. Т. 2.
5. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27490. Т. 3.
6. Архів УСБУ ЛО. Спр. П-27490. Т. 4.

Йосип ФИШТИК, Микола ЗИМОМРЯ
(Дрогобич, Україна)
Олена ЗИМОМРЯ
(Ужгород, Україна)

АРХЕТИП ОБРАЗУ СУМЛІННЯ

Навчальний рік 2024/25 на факультеті української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка розпочався небуденною подією – мистецьким заходом, власне, презентацією поетичної книжки «Крапля твого сумління» (Дрогобич, 2024) Уляни Галів, що відбулася 19 вересня 2024 р. у музеї-студії Івана Франка. Зі словом благословення до присутніх звернувся студентський капелан о. Олег Кекош, доцент Франкового Храму. Творчий світ поетеси відкривали перед слухачами модератори заходу – професор Віра Котович та професор Микола Зимомря. До слова, Віра Котович є літературним редактором цього видання, а Микола Зимомря – автором передмови, де зроблено спробу осмислити архетипну основу сумління. Микола Зимомря, зокрема, зробив акцент на творчому становленні Уляни Галів, зазначивши, що вона є авторкою трьох поетичних збірок: «Містерія для двох», «Допоки живуть ангели» і «Крапля твого сумління». У її доробку – численні добірки, опубліковані в багатьох виданнях, у т.ч. «Літературний Львів», «Гомін Підгір'я», «З любов'ю у світ», «Рідношкільник» (Канада), «Галицька зоря», «Поетичне сузір'я Франкового краю», «Франкова нива». Творчий ужинок Уляни Галів відзначений Дипломом ІІІ ступеня за участь у XVIII літературно-краєзнавчому конкурсі імені Мирона Утриска, а також Дипломом І ступеня Всеукраїнського конкурсу авторської прози та поезії «ЯwriteR» у номінації «Авторська поезія. Інтимна лірика» (2023). Перу авторки належить переклад віршів хорватської поетки Дубравки Мандіч (збірка «I oni su plakali sa nama (Petrinja, 2022). Розповів автор

передмови і про структуру презентованої збірки, яка охоплює п'ять розділів: філософську, громадянську, духовну, інтимну лірику та присвяти.

Особливо поважним гостем презентації була відома поетеса, член Національної спілки письменників України, лауреат літературних премій імені Василя Симоненка та Данила Кононенка, випускниця філологічного факультету Любов Проць, яка з радістю відгукнулася на запрошення, оскільки вона написала вступне слово до першої поетичної збірки Уляни Галів «Містерія для двох». З її благословення, власне, й розпочався шлях поетеси в літературу.

Привітали авторку з її творчим святом колеги з рідної кафедри – декан факультету доктор філологічних наук, професор Петро Мацьків, доцент Марія Стецик, доцент Любов Мельник, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Марія Федурко, а також проректор з наукової роботи Франкового Храму освіти й виховання професор Микола Пантюк. Про слово, народжене голосом сумління, його сокровенні глибини, говорила й сама авторка – Уляна Галів, відома мовознавця, сказати б одною сполукою, творча особистість.

Винятково зворушливо і щиро звучала поезія із презентованої збірки у виконанні студентів Софії Тінишин, Юлії Кирч, Олесі Микитин, Анни Світлозарової, Марії Кузенко, Аліни Курик, Анни Яремко, Світлани Добоні. Найбільше струни душі кожного присутнього торкали вірші про війну – «Мурали серця», «Альфа і омега», «Крижма Господнього дня», «Українській матері», «Прісним став світ» та ін. Належну атмосферу свята створили музичні номери, які глядацькій авдиторії подарували доценти факультету початкової освіти та мистецтва Світлана Кишакевич і Галина Стець, студентка другого курсу Олеся Микитин, учителька Дрогобицької дитячої музичної школи № 2 імені Романа Сороки Зоряна Бакалець-Махневич. Примітно, що прозвучали також голоси гостей – Ольги Яворської та Петра Шкраб'юка, які високо оцінили творчі змагання Уляни Галів.

Одне слово, віриться, що найближчим часом поповняться лави Національної спілки письменників України новою членкинею. Присутні довго не розходились; вони збережуть пам'ять про це незабутнє дійство, яке нам так потрібне в цей нелегкий час.

Ілля ХОМЕНКО, Володимир ФОМЕНКО
(Київ, Україна),
Світлана СОРОКА
(Чернігів, Україна)

ПОВЕРНЕННЯ ДО ЕМПІРИКИ, АБО СПРОБА ОСМИСЛИТИ РЕЗУЛЬТАТИ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА СВІДОМІСТЬ ДІТЕЙ ШЛЯХОМ АНАЛІЗУ ДИТЯЧИХ МАЛЮНКІВ

Одною з найскладніших проблем усього спектру гуманітарних наук (від теорії літератури і мистецтвознавства до педагогіки і прикладних медіадосліджень) є неможливість точно визначити характер і параметри впливу зовнішніх обставин на внутрішній світ людини. Йдеться не тільки про первинну реальність, але і про реальність вторинну, перетворену на комунікаційний акт. Вплив книги, фільму, журналістського

репортажу чи навіть звичайного шкільного заняття на кінцевого споживача не завжди передбачуваний. Традиційний урок, попри відпрацьовані до дрібниць механізми контролю і перевірки якості знань, може справити не однакове враження на різних учнів: когось надихнути, а когось розчарувати. І це зовсім не обов'язково буде виявлено тестами. За межами оцінювання залишиться також імпліцитна частина впливу вчителя на учня і педагогічної системи на соціум, все те, що філософ І. Ілліч називав прихованим навчальним планом [1]. Не простіше ситуація у медіасоціології. Візьмемо, здавалося б, хрестоматійний і очевидний випадок – афективну реакцію аудиторії американського радіомовлення на фейковий або, у термінологічній системі соціальних комунікацій, псевдоевристичний репортаж про вторгнення з Марсу (йдеться про загальновідому радіовиставу «Війна світів» Орсона Уеллса і Говарда Коха, Сі-Бі-Ес, 1938). Ані групі соціологів під керівництвом Х. Кентріла, що почала вивчати вплив згаданої вистави одразу після трансляції [2], ані іншому відомому соціологу П. Лазарсфельду (чий внесок у дослідження Кентріла лише у XXI столітті було визнано і введено у науковий обіг [3]), не вдалося виявити залежності між конкретними частинами передачі і реакцією слухачів. І природа, і потужність впливу «Війни світів» залишаються предметом дискусій – попри те, що масові афекти після подібних трансляцій відзначалися багато разів.

Так само не верифіковані сьогодні остаточно результати надзвичайно цікавих і важливих досліджень Р. Лап'єра [4] (попри те, що парадокс Лап'єра, можливо, є ключем до розуміння багатьох інформаційно-психологічних операції країни-агресора, спрямованих на розпалювання штучних міжетнічних конфліктів), експерименту С.Мілгрема, робочі матеріали якого доступні сьогодні всім дослідникам [5] (точно не відомо, яка кількість учасників здогадалася про інсценований характер подій), стенфордського тюремного експерименту Ф. Зімбардо [6] (за твердженням Р. Сапольські, особистий вплив Зімбардо, його харизма викривили результати дослідження:

«Це вже частина міфології університету... Людина, яка стоїть за цим експериментом – Філіп Зімбардо... Він друг, він прийняв мене під своє крило. Але він був дуже харизматичною, сильною людиною. І він грав роль начальника в'язниці. І всі охоронці. зчитували його натяки. А він хотів бачити хаос. І з того часу в Англії повторили тюремний експеримент.

Зовсім інший результат [7]».

Перераховані вище невизначеності – перебувають у площині інтересів громадянського суспільства, належать до знань відкритого доступу та є предметом науки, що сьогодні приділяє етиці і моралі не менше уваги, ніж методології. Але складно уявити навіть, який девіантний вплив справила гібридна війна на закритий, засекречений сегмент досліджень, метою яких є не пошук істини, а маніпулювання суспільством, у тому числі і шляхом створення наукових фікцій. Наука, на жаль, не має імунітету проти принципу використання інформації як зброї. Не є таємницею, що в рф сьогодні фальсифіковано колосальні масиви наукових даних, які стосуються історії і соціології. Це не може не впливати на стан світової науки хоча б тому, що корисні для кремля псевдонаукові наративи активно і нав'язливо поширюються за межами рф. А це, у свою чергу, затьмарює оптику наукового погляду у людей, які намагаються протисто-

яти інформаційним інвазіям. Спокушає симетрично відповісти на інформаційну агресію, відмовившись від наукової об'єктивності і ставши на шлях пропагандиста.

За цих умов доречно іноді повертатися до чистої емпірики, просто фіксуючи реальність і залишивши перевірку та інтерпретацію результатів на повоєнні часи. Одним із таких методів збереження емпіричних даних на майбутнє є збереження дитячих малюнків доби повномасштабної війни. Зображальне мистецтво – невід'ємна частина життя. Часто воно віддзеркалює час повніше і точніше, ніж формалізоване дослідження. А для дитини це не тільки шлях самовираження, але і засіб візуалізованої комунікації, пошук самоідентифікації, арттерапія.

Цікаве спостереження було здійснено у Чернігівській загальноосвітній школі I-III ступенів N 27. Особливої ваги надає йому той факт, що матеріал було здобуто в процесі звичайних занять. Вони не планувалися як експеримент з прогнозованою метою. А отже, вплив експериментатора на події у цьому випадку відсутній. Щороку учням різних класів давали завдання створювати малюнки у різних техніках (наприклад, учням 7 класу – каліграму). Обговорювалася лише мистецька техніка, але не ідейно-тематичне наповнення, сюжет, зображальна семантика. Аналізуючи роботи, підготовлені після початку повномасштабної війни, педагог відзначила, що у малюнках домінують синьо-жовті кольори. І це кольорове послання не було випадковим: більша частина робіт у той чи інший спосіб розкривала патріотичну тематику. Раніше у дитячій творчості переважали позитивні абстрактні поняття або образи звіряток та інших приємних і близьких підліткам речей. Діти також охоче працювали над темами, що торкалися їх особисто (наприклад, створювали візерунок з власного імені). Тепер, після облоги і часткового знищення Чернігова загарбниками, малюнки стали болюче-актуальними, патріотизм трансформувався з принципу у глибинне щире почуття, став внутрішньою потребою. Важливо, що навіть травматичний досвід відображався у малюнках позитивно, засвідчував ментальну стійкість підлітків. Слід відзначити ще один суттєвий момент. Накопичення матеріалу за темою триває і про підсумки говорити поки що рано. Але у жодній з робіт, зібраних і проаналізованих станом на вересень 2024 року, нема елементів жорстокості, захоплення війною, радості від знищення ворога, що було б логічним у суспільстві, де існує соціальний запит на помсту за скоєне зло.

Взагалі, порівняно з довоєнним минулим відзначалося три тенденції: захоплення символікою (не нав'язане педагогом і часом навіть надмірне; особливо це характерно для малюнків дітей, що перебувають за кордоном і вчаться дистанційно: вони ніби намагаються у такий спосіб зміцнити зв'язок з Україною); зміна тематики, змісту робіт, описана вище; і – ця тенденція мінімально проявлялася порівняно з іншими – відображення реалій війни. Оприлюднивши результати своїх спостережень на педагогічному інтенсиві для вчителів образотворчого мистецтва Чернігова, що відбувся у червні цього року, педагог (одна з авторів тез) дізналася, що її колеги теж фіксують аналогічні результати дитячої творчості.

Вбачається корисним ініціювати процес збирання і збереження статистично вагомої кількості зразків дитячої творчості часів війни як емпіричного матеріалу подальших досліджень з педагогіки, психології і соціальних наук.

Висновки. 1. Вплив повномасштабної війни на дитячу психіку потребує всебічного вивчення, яке не обмежується парадигмою психології та соціології. 2. Необхідною передумовою такого дослідження є фіксація і збереження емпіричних матеріалів доби війни, у тому числі результатів дитячої творчості. 3. Попереднім, але обнадійливим висновком запропонованої роботи є твердження, що патріотизм українських дітей є щирим і ґрунтується на гуманістичних цінностях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Illich Ivan. Deschooling society. URL: https://learning.media.mit.edu/courses/mas-713/readings/DESCHOOLING.pdf

2. Cantril Hadley. The Invasion from Mars: A Study in the Psychology of Panic. Transaction Publishers, U.S. 2005. 256 p . [Illustrations]

3. Pooley Jefferson D., Socolow Michael D. Checking Up on The Invasion from Mars. Hadley Cantril, Paul F. Lazarsfeld, and the Making of a Misremembered Classic. http://ijoc.org.

4. R. LaPiere. Attitudes vs Actions. 1934. DOI:10.1093/ije/dyp398

5. Milgram, Stanley (1963). Behavioural Study of Obedience. http://www.holah.karoo.net/milgramstudy.htm

6. Haney, Craig., Banks, Curtis., & Zimbardo, Philip. (1973). A Study of Prisoners and Guards in a Simulated Prison. http://www.holah.karoo.net/zimbardostudy.htm

7. URL: https://youtu.be/DRf6XrFMVDI?si=xyizqY7it9WS5GnG

Наталя ШКОДА, Юлія ПШЕНІЧНА
(Запоріжжя, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТІВ ВІД УКРАЇНИ В РОБОТІ ПЕРШОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ

В сучасній Україні функціонує демократична багатопартійна система. Важливо дослідити зміст та характер діяльності українських депутатів у минулому, зокрема їх діяльність в Першій Державній думі, для врахування цього досвіду в сучасних умовах. Метою чинної публікації є висвітлення діяльності депутатів від України в Першій Державній думі Російської імперії.

Створення державної думи на початку XX ст. було спробою модернізації Російської імперії в умовах першої російської революції. Царський уряд з самого початку розглядав цей орган не як повноцінну вищу законодавчу гілку влади, а як дорадчий, тимчасовий засіб нейтралізації соціальної напруги в імперії.

Відкриття Першої думи відбулося 27 квітня 1906 р., було обрано керівний склад, затверджено розпорядок роботи. Кадети представляли в парламенті більшість та обійняли керівні посади [1, 89].

Головні, найбільш гострі дискусії на засіданнях думи точилися навколо наступних питань – формулювання відповіді на тронну промову, запровадження громадянських прав та свобод; національно-освітній розвиток імперії, зокрема українських губерній; розв'язання аграрного питання.

Депутати від України брали активну участь в обговоренні всіх перелічених вище питань. Депутати-кадети від України, як і в цілому представники цієї політичної партії від інших регіонів Росії, були прихильниками мирних форм роботи.

Бурхливо проходило обговорення питання про необхідність включення питання амністії до положень думської «адреси» – відповіді парламентарів на промову Миколи II. Посли від України виступили за амністію, за законні та гуманні засоби розв'язання цього болючого питання [3, 37]. Соціал-демократична фракція від України, зокрема депутат від Катеринославщини М. Михайличенко, запропонувала радикальний шлях його вирішення – негайне проголошення амністії [3, 99].

Було створено спеціальну комісію для розробки думської адреси. Від України до її складу ввійшло 4 представників, від трудовиків – 3 та 1 безпартійний [4, 143]. Вже на початку травня 1906 р. проект думської адреси почав обговорюватись на засіданнях думи. Всі його головні положення також активно обговорювали українські депутати всіх фракцій, але погляди послів щодо варіантів вирішення проблем розходились. Деякі депутати від українських губерній (від фракції трудовиків) розцінили його занадто ліберальним [4, 155].

Точились напружені дискусії на засіданнях думи щодо ідеї створення Державної ради Більшість октябристів підтримали цю ідею. Вони виступали захисниками монархії, критикували ідею ліберальних реформ кадетів, відмовились голосувати за проект адреси на початку травня 1906 р., але октябристи від України підтримали думську адресу, за виключенням одного посла від Херсонської губернії [1, 143]. Серед українських октябристів були депутати, які в цілому негативно оцінили текст адреси.

Гостра політична боротьба відбулась під час розгляду селянського питання. Наслідком його обговорення стала активізація політичного протистояння в думі. Різні політичні сили думи отримали можливість вплинути на збідніле селянство та збільшити його прихильність до своїх партій. 42 депутати від партії Народної Свободи (кадети) підписали власний проект. Серед них було 10 послів від українських губерній [2, 51].

Аграрний законопроект кадетів мав чимало критиків з боку фракцій і від лівих і від правих партій. Критикували його польські депутати-автономісти від Волині – С. Горват, Щ. Понятовський, Й. Потоцький. Вони виступили проти відчуження приватної власності [5, 40]. Подібна оцінка була природньою, оскільки ці депутати були великими землевласниками Мотивація критиків була різною: у деяких послів вона пояснювалась політичними та соціально-економічним розбіжностями, а дехто керувався особистісними, егоїстичними розрахунками.

Більшість трудовиків від України проголосували проти аграрного проекту кадетів, але були й такі, хто підтримав його, серед них депутат-трудовик від Чернігівщини Т. Локоть. Він відстоював ідею наділення селян землею на справедливих принципах.

Державні посадовці теж поставились до аграрного законопроекту кадетів негативно – О. Стишинський, головний управляючий землеробством і землеустроєм Російської імперії, та заступник міністра внутрішніх справ [2, 117].

Представники Трудової фракції, в тому числі від України, розробили власний аграрний законопроект, який був радикальнішим у порівнянні з проектом кадетів. Його

підписали 104 посли [5, 51]. Основою цього законопроекту було бачення цієї проблеми соціалістичними партіями. Головні положення цього проекту – наділення селян землею, націоналізація землі, створення загальноросійського земельного фонду. Деякі депутати-кадети позитивно оцінили проект трудовиків.

Власний аграрний проект висунули есери. Його підписали 33 депутати, серед яких було 6 послів від України [2, 156]. Цей законопроект більшість депутатів розкритикували.

Існування кількох аграрних законопроектів свідчило про гостре політичне протистояння в думі, що могло призвести до глибокої кризи. Для запобігання кризі було створено аграрну комісію, до складу якої увійшов 91 депутат. Українські губернії були представлені 20 депутатами, серед яких переважали кадети (переважали) [5, 53].

Перша дума не вирішила аграрне питання. Зростаючі суперечки з владою заважали роботі парламенту. Глава уряду І. Горемикін відмовився задовольняти вимоги думської адреси [1, 130].

Законодавча робота депутатів щодо впровадження демократичних прав та свобод в державі була більш результативною. Кадети першими запропонували прогресивні законопроекти про недоторканість особи та про свободу совісті, але вони не були ухвалені. В їх розробці взяли участь також посли від українських губерній.

Важливим напрямом діяльності депутатів було підписання запитів. Депутати від українських губерній за час роботи Першої думи підготували чимало запитів до міністрів та інших чиновників. Більшість цих запитів стосувалась порушення з боку влади демократичних прав і свобод громадян імперії. Найбільш активними підписантами запитів були українські трудовики, а найменше підписів залишили октябристи [3, 81].

Таким чином, протиріччя між представниками різних фракцій в думі та постійне протистояння із владою гальмували роботу нового представницького державного органу. Царська влада відверто ігнорувала співпрацю з парламентом. Депутати від українських губерній в думі проявили значну активність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вєтров Р.І., Донченко С.П. Політичні партії України на початку XX ст. (1900–1925 рр.). Дніпродзержинськ: Поліграфіст, 2001. 245 с.

2. Дубінський В.А. Аграрне питання в політичних концепціях українських партій і громадських організацій Наддніпрянщини наприкінці XIX – на початку XX ст. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. 256 с.

3. Колесник В.Ф., Могильний Л.П. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку XX століття: Монографія. Київ: Видавничо- поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 244 с.

4. Милько В.І. Аграрне питання у діяльності депутатів від українських губерній та міст I – II Державних Дум Російської імперії (1906–1907 рр.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2011. Вип. 19. С. 37–59.

5. Милько В. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906–1917). Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2016. 396 с.

Назарій ЮРЧИШИН
(Дрогобич, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТАТІ УЧАСНИКА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ (НА ПРИКЛАДІ БІОГРАФІЇ ЗЕНОНА КОССАКА)

Після відродження української державності у 1991 р. серед частини населення України незмінно зростає інтерес до національної історії, українського визвольного руху загалом і його очільників зокрема. Імена керівників націоналістичних організацій періодично виринають у публічному просторі, активно обговорюються громадськістю та є невід'ємною частиною науково-пошукової роботи вчених-істориків. Водночас постаті діячів націоналістичного руху другого плану все ще залишаються малодослідженими і недостатньо представленими в інформаційному просторі. До категорії таких осіб належить, серед інших, і один з керівників структур Української Військової Організації та Організації Українських Націоналістів на Західно-українських землях у період 1920–1930-х рр., уродженець Дрогобича Зенон Коссак (1907–1939). Ґрунтовних наукових праць присвячених постаті З. Коссака в українській історичній науці досі вкрай мало. Історіографія теми носить переважно мемуарний або ознайомчий характер, в основному це публікації дрогобицьких краєзнавців. Професійні історики зачіпали особу З. Коссака лише в контексті основної теми своїх досліджень. [8]

У процесі дослідження постатей діячів українського визвольного руху І-ї пол. XX ст. вчені зтикаються із низкою перепон і завдань, які потребують розв'язання. Основними серед них є пошук та опрацювання архівних першоджерел пов'язаних з темою дослідження, вивчення діаспорних видань, преси, спогадів і праць фахових науковців. Позитивною тенденцією є поява низки публікацій сучасних істориків, які займаються тематикою національно-визвольної боротьби українського народу. Вони мають теоретико-методологічне значення. Зокрема, у контексті дослідження постатей діячів ОУН на Дрогобиччині виділяються публікації В. Ільницького. [1; 2; 3; 4; 5; 6]

З. Коссак належить до представників давнього і розгалуженого українського роду, які мешкали в Дрогобичі щонайменше з кін. XVIII – поч. XIX ст. Серед представників цього роду є ціла когорта відомих діячів української культури, науки і мистецтва, військовиків. Деякі із гілок роду з часом асимілювалися у польському середовищі і стали видатними представниками польської культури. На дитячі і юнацькі роки З. Коссака припали смерть батька, Перша світова і польсько-українська війни, матеріальна скрута, період відродження української державності у 1918–1919 рр. Пережите і побачене у той час повпливало на становлення його характеру й формування світогляду. Здобув якісну освіту, навчався в українській приватній гімназії ім. І. Франка в Дрогобичі та на Юридичному факультеті Львівського університету [8].

До УВО долучився ще під час навчання в гімназії, поступово став керівником націоналістичного підпілля на Дрогобиччині, розбудовував його мережу на зламі 1920–1930-х рр. З моменту виникнення ОУН у 1929 р. був у числі керівників цієї організації. Виконував функції бойового і організаційного референта Крайової екзекутиви ОУН, фактично другої за значенням особи в керівництві організації на Західно-

українських землях. 1930–1931 рр. стали часом найбільшої активності З. Косскака, який безпосередньо займався розбудовою організаційної мережі ОУН, плануванням і здійснення експропріаційних нападів та атентатів. В деяких з низ особисто брав участь. З осені 1931 р. почався період арештів, судів і тюремних ув'язнень, що з невеликими перервами тривав до грудня 1938 р. Однак навіть перебуваючи в ув'язненні З. Коссак писав ідеологічні праці і залишався авторитетом для націоналістів [7].

З. Коссак повпливав на становлення ідеології українського націоналізму у 1930-х рр. Його теоретико-ідеологічним погляди відображено у публіцистичних статтях, промовах і нотатках. Особливу увагу приділяв робітничому питанню, розуміючи його значення для українського національно-визвольного руху. Виступав за активні дії і був прихильником силових методів національно-визвольної боротьби. Значний вплив на погляди З. Коссака мали праці Д. Донцова. У публіцистичній діяльності виділяються два етапи піднесення: 1931 р. і 1937 р. Не переставав писати ідеологічних праць навіть перебуваючи в ув'язнені. Ранні тексти З. Коссака більш радикальні і прагматичні, пізні – виваженіші й сповнені ідеалістичного пафосу [9].

З. Коссак був відданий своїм переконанням аж до смерті, яку зустрів у березні 1939 р. борючись за незалежність Карпатської України. Але ще довго після загибелі вплив ідей і діяльності З. Коссака був відчутним в середовищі ОУН. Тому подальше глибше вивчення постаті цього діяча українського націоналістичного руху допоможе краще зрозуміти перебіг національно-визвольної боротьби на українських у ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Володимир Фрайт – провідник Дрогобицького окружного проводу ОУН. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2010. Вип. 16. С. 178–187.

2. Ільницький В. Життєвий і бойовий шлях Петра Мельника-«Хмари» (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів). Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 70-річчя створення Української повстанської армії [головний редактор М. Кугутяк]. 2013. Ч. 24. С. 195–202.

3. Ільницький В. Життєвий та бойовий шлях Володимира Фрайта (1911–1951). Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том V: Динаміка наукових та освітніх досліджень в умовах пандемії [колективна монографія] / [Наукова редакція: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Херсон: Посвіт, 2021. С. 96–105.

4. Ільницький В. Постать Ярослава Мельника-«Роберта» на тлі українського визвольного руху. Діалог культур–феномен у міждисциплінарному вимірі / [за ред. проф. Н. Скотної, проф. І. Зимомрі]. Дрогобич: Посвіт, 2013. С. 153–160.

5. Ільницький В. Провідник Дрогобиччини та Калущини Володимир Фрайт. «І слова стали чином живим». Боротьба ОУН та УПА крізь призму людських доль та стосунків: збірник біографічних нарисів / [відп. ред. О. Стасюк]; НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2014. С. 201–216.

6. Ільницький В., Посівнич М. Василь Регей («Кіт»): «Історія народу пишеться долями людей». Дрогобич: Пусвіт, 2024. 160 с.

7. Юрчишин Н. Діяльність Зенон Коссака в українському націоналістичному русі 1930-х рр. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2024. Вип. 77. Т. 3. С. 35–45.

8. Юрчишин Н. Зенон Коссак (1907–1939): до питання генеалогічного дослідження. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2024. Вип. 75. Т. 3. С. 21–32.

9. Юрчишин Н. Зенон Коссак як публіцист та ідеолог українського націоналізму. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2024. Вип. 78. Т. 2. С. 49–62.

Тамара БАБІЙЧУК
(Бердичів, Україна)

«ЛИСТ ДО МОЛОДІ УКРАЇНСЬКОЇ» ПАВЛА ГРАБОВСЬКОГО ЯК ПРОГРАМА ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Відстоюючи самостійну і соборну Україну в кривавій війні проти імперської москви, звертаємо погляд до наших письменників, бойове перо яких завжди допомагало борцям. Сьогодні варто прочитати і осмислити такі поезії, як «Надія», «До українців», «До Руси-України», «Орли», «Прийде день великої відради», «Справжні герої», «Не сумуй, що врода», «Не раз ми ходили в дорогу», «Уперед», автором яких є Павло Грабовський (1864–1902) – поет, публіцист, перекладач.

Письменник-засланець Павло Грабовський, який понад усе любив уярмлену Вітчизну, з далекого Сибіру пише «Лист до молоді української» (1894) [1]. На наше переконання, необхідно популяризувати серед широкої аудиторії, передусім молодіжної, цей невеликий за обсягом публіцистичний твір, що може стати ефективною зброєю в інформаційному двобою проти рузкава міра за уми і серця співвітчизників як в тилу, так і на передовій. Виклад думок у «Листі до молоді української» простий, зрозумілий, чіткий, логічний; очевидна і доречна аналогія з сучасністю.

Павло Грабовський звертається до української молоді з проханням працювати на благо народу: «… *в ім'я насущних потреб сучасності та ліпшого будучого повертаюсь до вас*: ***працюймо!***» І одразу називає мету такої щоденної сумлінної безкорисної праці: ***«Європейство на ґрунті українському – то нехай буде написано на нашому стягові».***

На наш погляд, сучасним політикам, які кричать про глобалізацію, інтеграцію, стандартизацію, треба добре запам'ятати це гасло поета-борця, що 14 років страждав на засланні, – **національні пріоритети понад усе.** Необхідно, пояснює Павло Грабовський, терміново підняти **загальноосвітній рівень українського народу,** інакше народ загине безслідно. І ще треба запам'ятати нашій владі, що в неосвіченого народу немає майбутнього; отож мусимо давати кожному громадянину якісну освіту передусім у школі, а потім упродовж людського життя, а не постійно імітувати реформи, які знищують і вітчизняну освіту, і її здобувачів…

Український народ повинен вибороти собі волю і повну незалежність: ***«Крайова незалежність у всіх проявах життя – то наші реальні вимоги».***

Як саме варто працювати українській молоді? Павло Грабовський, людина радикальних поглядів, озвучує конкретні найближчі і посильні завдання:

«*1) ширення всіма можливими способами ідей радикалізму межи українцями…;*

2) зав'язання гуртів та товариств, що постановили б на меті оте ширення…;

3) заснування якомога більше бібліотек, постійних і рухомих, для розповсюджування вартих книжок українських…;

4) можливо, ширша літературна праця на рідній мові…;

5) заснування фондів грошових для видавництв українських…;

6) літературні збори, бесіди та вечорниці...»

Спробуємо ще раз прочитати думки Павла Грабовського: поширювати ідеї активної боротьби за волю; єднатися в ім'я перемоги; відкривати (а не закривати, як сьогодні!) нові культурні і освітні заклади; заохочувати талановитих людей творити українську літературу, а потенційних читачів – знати твори вітчизняних письменників; організовувати грошові фонди (по-сучасному – благодійні організації, фонди, що жертвують на потреби культури і освіти); проводити літературні зібрання різних форматів…

Якщо осмислимо ці завдання з погляду сучасної людини, то зрозуміємо важливість і актуальність їх. І захоплення наше помножується, адже це слова людини, яка в ранній юності була відірвана і від рідного ґрунту, і взагалі від суспільного життя і активної діяльности… Якої сили аналітичні думки незламного і мудрого поета-борця!

Звертаємо увагу на розуміння поетом-державником **ролі рідної літератури в боротьбі за побудову незалежної України.** На жаль, цю надзвичайно важливу і потужну роль повністю відкидають сучасні законотворці, адже в Україні літературної освіти… немає. А між тим, у школи на тимчасово окупованих територіях України москалі масово завозять твори рузкіх пісатєлєй… Як бачимо, путлєр добре розуміє силу і важливість того, що ми свідомо і злочинно знищуємо, і покладає великі надії на московську літературу як засіб виховання слухняних рабів з українських дітей, передусім – вояків (майбутнє гарматне м'ясо в наступних війнах проти України)…

Павло Грабовський про доконечну потребу молоді мати і знати науково-популярні **книги з вітчизняної історії** (для ефективної праці): «*… нам бракує популярних, але науково та критично оброблених, дешево виданих, таких книжок, як "Історія Руси-України", "Історія письменства русько-українського"…*»

Павло Грабовський, який сам багато перекладав, цим збагачуючи рідну літературу, виступає категорично проти перекладів на українську мову творів Льва Толстого, які є чужими для українців: «*У нас чимало перекладували народні видання Льва Толстого. На мою думку, то марнування і сил, і часу, і коштів; нехай ті видання будуть шедеврами: голодному та холодному байдуже про ті шедеври. Люд наш мучиться питаннями віри, змагається жити по правді, "по-божому" серед неправих та безбожних сучасних обставин соціальних, змагається виробити собі розумний світогляд на появи життя, а ми подаємо йому художницькі іграшки, де все пояснюється безпричинною боротьбою чортовини з противними силами, де людина відривається від землі з її соціальними, політичними, економічними і всякими другими умовами, а живе в якійсь неіснуючій області добрих та злих початків духових, у котрих так любується пересичений життям граф. Такі книжки тільки більш затуманюють голови люду, і без того затуманені*…»

Хотілось би, щоб слова мужнього Павла Грабовського почули сучасні ревні захисники толстоєвських…

Павло Грабовський радить перекладати насамперед художні твори світової класики, наприклад, поезії Байрона, які *«… є й надовго ще будуть живим джерелом ідей та завзяття свободолюбного*»; а також поезії слов'янських народів, які *«… повчили б нас дечого, от хоча б прихильности до рідного краю…*»

Оскільки українська молодь не має можливости і часу опанувати в повному обсязі здобутки світової думки, то Павло Грабовський радить робити **переклади уривків зі знако-**

вих творів… Чи не може це бути золотою підказкою для сучасних просвітителів українського народу – видати хрестоматії добротних перекладів?

Павло Грабовський називає одну з обов'язкових умов популярности української літератури як в Україні, так і в усьому світі: «*Народна література мусить виробитись на ґрунті насущних потреб народних та живої дійсности сучасної, … тоді її будуть читати не тільки українолюбці, а й інші гурти*».

Павло Грабовський радить молоді шукати спільників для боротьби, наприклад, шляхом поширення своїх поглядів на сторінках народовських журналів. Павло Грабовський чітко визначає ставлення до москвофілів, тобто тих, хто, зневаживши рідне, боготворив московію, її літературу, її мову: «***От з москвофілами у нас не може і не мусить бути ніяких зв'язків. ... не треба забувати, що в основі – то вороги нашого народу (свідомі чи несвідомі)».***

По-бойовому звучать прикінцеві слова Листа до молоді української – невтомно працювати, незважаючи ні на що, єднатися, не збайдужіти, не втомитися, а вірити в перемогу: «*… я закликаю і буду закликать земляків…* ***до праці на ґрунті українському, коло народу українського, у мові українській.*** *Від нашої власної рухливости або байдужости залежить успіх рідної справи, – тож працюймо, поменше скидаючи вину на обставини побічні! Гіркі вони, та ще гірш наша громадська безжурність, – тож до боротьби згідніше, розумніше!*»

Для кращого розуміння «Листа до молоді української» студентською аудиторією (ЗФПО) пропонуємо після озвучування основних думок Павла Грабовського провести бесіду і рефлексію, створити хмару слів, постер, сторінку в соцмережах, а також (для охочих, на вибір) підготувати матеріал до літературної конференції / до тез у науковий збірник / до виступів у різних соціумах.

ЛІТЕРАТУРА

1. URL: https://krasnopillia.info/2014/09/21/lyst-do-molodi-ukrajinskoji/

Олена БАРАНОВСЬКА
(Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ

У сучасному світі питання готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору стає надзвичайно актуальним. Вибір майбутньої професії, яка відповідатиме потребам суспільства та регіону проживання вимагає високого рівня самоусвідомлення та зрілості. Важливою складовою цього процесу є застосування ефективних важелів: персоналізації освітньої траєкторії старшокласників через адаптацію навчальних програм та методів навчання відповідно до індивідуальних потреб, інтересів та здібностей кожного учня та здійснення життєвого вибору за допомогою кар'єрного консультування. Важливим є узагальнення методів та підходів, які вчителі можуть використовувати для діагностики готовності старшокласників до здійснення життєво-

го вибору, що дасть можливість планувати подальше життя, бути щасливими, успішними і стабільними.

Вивчення систем профільного навчання в розвинених країнах показало, що пріоритетом там є створення можливостей для врахування індивідуальних можливостей учнів та орієнтація змісту освіти на потреби економіки. Це досягається через адаптивні навчальні програми, які враховують інтереси та здібності кожного учня, а також завдяки тісній співпраці з бізнесом та промисловістю для забезпечення актуальних професійних компетенцій. Таким чином, освіта не лише відповідає вимогам ринку праці, але й сприяє розвитку інноваційного потенціалу молоді та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Одним із ключових аспектів є поступовість вибору профільних предметів, що дозволяє учням поступово визначатися з майбутньою професією, яка буде актуальною та відповідатиме потребам суспільства і регіону проживання. Система також забезпечує можливість вступу до університету, орієнтуючи учнів на професійно орієнтовані програми, що дають змогу планувати подальше життя. Варіативність всередині профілів за рахунок курсів за вибором дозволяє учням розвивати свої індивідуальні здібності та інтереси, а добровільність вибору сприяє підвищенню їхньої мотивації та задоволеності освітнім процесом [1]. Ефективним важелем формування готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору є *персоналізація їхньої освітньої траєкторії*, яка здійснюється через адаптацію навчальних програм та методів навчання відповідно до індивідуальних потреб, інтересів та здібностей кожного учня. Це досягається через впровадження гнучких навчальних планів, які дозволяють учням обирати курси та профільні предмети, що найбільше відповідають їхнім кар'єрним цілям та особистим інтересам. Такий підхід забезпечує учням можливість навчатися у власному темпі, зосереджуючись на тих дисциплінах, які їм цікаві та важливі для їхнього майбутнього професійного розвитку [2; 3]. Сучасним підходом формування готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору є *кар'єрне консультування*: надання учням допомоги у виборі майбутньої професії та плануванні кар'єри. Сутність кар'єрного консультування полягає у підтримці учнів у визначенні їхніх професійних інтересів, здібностей та цінностей, а також у наданні інформації про ринок праці, вимоги до різних професій та можливості подальшого навчання. Його можна розглядати як метод, форму та спосіб надання допомоги учням у виборі майбутньої професії та плануванні кар'єри. Кар'єрне консультування використовує різноманітні методики: тестування на професійні інтереси, аналіз здібностей, співбесіди, індивідуальні плани розвитку, які допомагають виявити схильності учнів і запропонувати їм підходящі професійні напрями. Такі заходи сприяють формуванню у старшокласників чіткого уявлення про кар'єрні перспективи та допомагають зробити обґрунтований життєвий вибір, що відповідає їхнім індивідуальним потребам та потребам суспільства. Кар'єрне консультування може бути організоване в різних формах: індивідуальні консультації, групові семінари, тренінги, лекції, майстер-класи, інтерактивні заходи, а також співпрацю з підприємствами та установами для проведення практики та стажувань. Тож цей підхід є способом підтримки учнів у прийнятті усвідомлених рішень щодо їхнього майбутнього, який включає в себе не лише інформаційні та аналітичні аспекти, але й мотива-

ційні та емоційні підтримки, які допомагають учням подолати невпевненість і зробити обґрунтований вибір [4]. Ефективною може стати можливість застосування в профільній школі навчання у форматі *smart,* що є навчанням в інтерактивному освітньому просторі за допомогою світового контенту, який знаходиться у вільному доступі. Працюючи в такому форматі старшокласники зможуть мати вільний доступ до тих теоретичних знань і набору практичних навичок, які вони розглядають як важливі для опанування майбутньою професією та використання їх в подальшій кар'єрі. Вони зможуть здійснювати поглиблене вивчення обраних профільних предметів, мати доступ до спеціалізованих курсів (О. Топузов, О. Малихін, С. Алєксєєва, Н. Арістова, 2024) [5]. Перераховані вище способи формування готовності сучасного випускника до здійснення життєвого вибору, зростання його особистості як майбутнього активного члена соціуму та перетворювальної життєвої сили допомагають осягнути *важливість освоєння технології життєтворчості* яка виступає і як *технологія досягнення успіху.* Технологія життєтворчості містить нові педагогічні ідеї, концепції, технології, в центрі яких є особистість, її потреби й інтереси, за яких відбувається плекання людини як творця, проєктувальника власного життя, суб'єкта соціальної творчості (І. Єрмаков, Д. Пузіков). Автори акцентували на важливості вироблення життєвої концепції, свідомого вибору життєвих цілей, досягнення соціальної і психологічної зрілості, відповідального ставлення до життя і самого себе [6].

Отже, сучасна освіта для старшокласників забезпечує все більше можливостей для індивідуалізації та глибокого вивчення вибраних предметів, що сприяє кращій підготовці до майбутнього. Однак, вона повинна бути динамічною та орієнтованою на майбутнє, враховуючи індивідуальні потреби учнів та швидко змінювані умови світу. Постійні інновації та модернізація освітніх систем є необхідними для того, щоб підготувати молодь до успішного життя та професійної діяльності в умовах глобальних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Реформування старшої профільної середньої освіти (академічні ліцеї) (2024). URL: https://www.youtube.com/watch?v=8MrxvuT22us&list=LL&index=33

2. Реалізація технологій профільного навчання у закладах загальної середньої освіти: методичний посібник / О.В. Малихін, Н.О. Арістова, Л.В. Шелестова, В.І. Кизенко, О.П. Кравчук, С.Е. Кравчук, О.В. Чорноус. Київ: Конві Прінт, 2021. 197 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730444

3. Барановська О.В. Індивідуалізація навчання як психолого-педагогічна проблема. *Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 лютого 2021 р.).* Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 9–11. URL: http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724085

4. Барановська О.В. Реалізація міжпредметних зв'язків у старшій школі: дидактичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 2(39). С. 15–17.

5. Топузов О.М., Малихін О.В., Алєксєєва С.В., Арістова Н.О. Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у профільній старшій школі: методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта». 2024. 99 с. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741094/1/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf

6. Єрмаков І., Пузіков Д. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: Практико-зорієнтований посібник. Дніпропетровськ, 2007. 211 с.

Наталія ВОЛОВИК, Олена ПІДВАЛЬНА
(Київ, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІТНЕС-ЙОГИ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Занепокоєння життям та здоров'ям досягло безпрецедентного рівня. Зміцнення здоров'я та профілактика захворювань є важливим національним пріоритетом. Не лише медичні та наукові спільноти, але й широка громадськість все більше усвідомлюють, що спосіб життя, має глибокий вплив на індивідуальне благополуччя та якість життя людини. Проте знання переваг введення активного та здорового способу життя недостатнє для того, щоб змінити моделі поведінки сучасної молоді. Потрібне сильне лідерство для перетворення патернів рухової активності та досягнення сприятливого впливу на здоров'я. Значну роль у цьому можуть відігравати заклади вищої освіти. Взаємозв'язок рухової активності та здоров'я дає можливість їм зробити вагомий внесок в оздоровлення нації. Актуальною є проблема пошуку ефективних шляхів підвищення рухової активності здобувачів вищої освіти та поліпшення їхньої фізичної підготовленості за рахунок впровадження сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій, які б сприяли розвитку позитивної мотивації до занять фізичними вправами, формували основи самостійної оздоровчої діяльності як у системі вищої освіти, так і у вільний від навчання час. Цим критеріям відповідають заняття фітнес-йогою. Вони забезпечують становлення в здобувачів вищої освіти зацікавленості до здорового та активного способу життя [1, 2, 3, 7, 10].

Регулярні заняття фітнес-йогою поліпшують гнучкість, силу, рівновагу та серцево-судинне здоров'я, функцію дихальної системи та поліпшують ментальне фокусування. Доведено, що заняття фітнес-йогою знижують рівень стресу та сприяють здоровому способу життя, одночасно зміцнюючи імунну системи, покращує самопочуття та сприяє загальному полегшенню захворювань. Численні дослідження показали, що фітнес-йога корисна для покращення лікування багатьох захворювань: онкологічних, серцево-судинних, психічних (стрес, тривога, депресія, ПТРС), захворювання органів дихання (астма, COVID-19), діабет 2 типу, надмірної маси тіла та ожиріння, хронічного болю в попереку тощо [1, 4, 5, 6, 8, 9].

Фітнес-йога – це низка ефективних альтернатив традиційним силовим програмам тренувань, яка потребує мало місця, не потребує жодного обладнання та має обмежені побічні ефекти. Компоненти фітнес-йоги, які зазвичай застосовуються для користі для здоров'я, це асани (фізичні пози), пранаяма (регульоване дихання), медитація та релаксація. Фітнес-йога заспокоює і розслабляє розум, зміцнює та налаштовує тіло, приводить їх у гармонію одне з одним [1, 4].

Фітнес-йога може бути ефективним засобом використання в закладах вищої освіти для поліпшення якості викладання фізичного виховання, оздоровлення здобувачів вищої освіти та залучення їх до активного способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воловик Н. Основи фітнес-йоги: навч. посіб. для студентів закладів вищ. освіти. Київ: Вид-во УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2024. 163 с.
2. Воловик Н.І., Підвальна О.В. Фітнес-йога – як ефективний засіб поліпшення фізичного та ментального здоров'я молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.* Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенка. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. Випуск 3К (176) 24. С. 166–169.
3. Воловик Н.І. Фітнес-йога – як сучасна інноваційна технологія збереження здоров'я здобувачів вищої освіти. *Молодий вчений: сучасні тенденції формування та збереження здоров'я людини: збірник тез VII Всеукраїнської молодіжної науково-практичної конференції з міжнародною участю*, 28-29 березня 2024 року. Харків: ХДАФК, 2024. С. 33–36.
4. Bhavanani A.B. Diverse dimensions of Yoga. *Yoga Mimamsa*. 2014. 46, 3–8. 10.4103/0044-0507.137846
5. Chu, P., Gotink, R.A., Yeh, G.Y., Goldie, S.J., & Hunink, M.G. The effectiveness of yoga in modifying risk factors for cardiovascular disease and metabolic syndrome: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *European journal of preventive cardiology*. 2016. *23*(3), 291–307. URL: https://doi.org/10.1177/2047487314562741
6. Cramer, H., Lauche, R., Klose, P., Lange, S., Langhorst, J., & Dobos, G.J. Yoga for improving health-related quality of life, mental health and cancer-related symptoms in women diagnosed with breast cancer. *The Cochrane database of systematic reviews*. 2017. *1*(1), CD010802. URL: https://doi.org/10.1002/14651858.CD010802.pub2
7. Lim, E.J., & Hyun, E.J. The Impacts of Pilates and Yoga on Health-Promoting Behaviors and Subjective Health Status. *International journal of environmental research and public health*. 2021. *18*(7), 3802. URL: https://doi.org/10.3390/ijerph18073802
8. Luo X., Huang X. The effects of a yoga intervention on balance and flexibility in female college students during COVID-19: A randomized controlled trial. PLoS One. 2023 Mar 22;18(3):e0282260. doi: 10.1371/journal.pone.0282260. PMID: 36947533; PMCID: PMC10032532.
9. Patel, R., & Veidlinger, D. Exploring the Benefits of Yoga for Mental and Physical Health during the COVID-19 Pandemic. *Religions*. 2023. 14(4), 538.
10. Volovyk N. I, Pidvalna O. V. Fitness-yoga – an effective means of application in physical education of students. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference. Bilbao, Spain. 2024. Pp. 260–262.

Natalia HODOVANETS, Anastasiia HODOVANETS
(Uzhhorod, Ukraine)

USE OF THE COMMUNICATIVE METHOD IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

A fundamental aspect of the professional training of specialists in diverse fields is the acquisition of a foreign language, which has become an integral aspect of the contemporary lifestyle. Mastering a second language is a significant undertaking that necessitates considerable effort. In order to facilitate the acquisition of a high level of proficiency in a foreign language, it is essential that teachers possess an in-depth understanding of the most recent pedagogical approaches, innovative techniques and methodologies. This enables them to select the most appropriate method for each individual student, taking into account their specific knowledge, requirements and interests.

The teaching method is implemented through the utilisation of multiple pedagogical techniques, including a variety of approaches and working techniques. Teaching methods can be defined as a set of specific learning situations that contribute to the achievement of the intermediate (auxiliary) goal of a particular method [1].

The communicative method emerged in Britain during the 1960s and 1970s, coinciding with the gradual ascendance of English as a language of international communication. It became evident at this juncture that the established, dependable, and conventional methodologies of the era were no longer sufficient to meet the needs of the majority of non-native English language learners. The principal reason for this was the advent of a new cohort of learners, characterised by a pragmatic approach to the study of English, which they perceive primarily as a means of communication. The students required an alternative to the in-depth and systematic language learning provided by traditional academic programmes. They sought the ability to immediately apply the knowledge they had gained in practice.

The fundamental premise of communicative learning is that the learning process itself serves as a model for the communication process. In order to achieve this, it is essential to model the fundamental, crucial, and indispensable parameters of communication. These include the personal nature of the communicative activity of the subject of communication, the interaction of language partners, situations as forms of communication, the content basis of the communication process, the system of language means, the acquisition of which would ensure communicative activity in communication situations, the functional nature of the acquisition and use of language means, the heuristic (novelty) of communication etc.

The objective of communicative teaching is not merely to impart students with a practical understanding of the grammatical and lexical aspects of the language being taught; it also seeks to foster an appreciation of the ways in which language is employed for communicative purposes. The formal aspects of the language, including grammar,

vocabulary and phonetics, are presented in communicative contexts with the objective of developing a direct understanding of how these forms are used in speech.

In the process of acquiring communicative competence through the communicative method, students develop the ability to use language in a manner that is appropriate to the situation at hand. The capacity to communicate is acquired through the act of communicating itself. Accordingly, all exercises and tasks must be justified on the grounds of a lack of available information, the absence of choice, and the inability to react appropriately. The most significant feature of the communicative approach is the utilisation of authentic materials, defined as materials that are employed by native speakers in their everyday communication. The speech interaction of students is not always, but sometimes, conducted with the participation of the teacher, which may occur in a variety of forms, including in pairs, triads, small groups, or with the entire class. The assessment is not solely based on the accuracy of the responses, but also on the speed and fluency with which the candidates speak and read. The communicative methodology of teaching speech employs a variety of support strategies.

The aforementioned communicative methodology employs a variety of supports, including:

- content and semantic;
- verbal and pictorial, which assist in the management of utterance content (text, microtext, plan, logical and syntactic scheme), as well as the acquisition of grammatical material;
- language games that facilitate communication in diverse social contexts and roles [3].

It can thus be concluded that the effectiveness of communicative foreign language teaching in higher education will depend on the willingness and ability of teachers to take advantage of the positive experience of domestic and foreign scholars and practitioners in the humanistic approach to teaching, and to understand the need to abandon authoritarian and scholastic methods. An approach to teaching foreign languages based on humanistic principles has the potential to facilitate the unlocking of students' creative potential, thereby contributing to the advancement and self-improvement of the educational and communication process. Furthermore, it has the capacity to foster the development of future conscious patriots of their country and tolerant citizens of the world.

REFERENCES

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2007. 616 с.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. К.: Знання-Прес, 2008. 447 с.
3. Люта А. В. Сучасні методи вивчення іноземних мов. *Держава та регіони. Сер.: Гуманітарні науки.* 2012. № 2. С. 98–106.
4. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/communicative-method-a-new-approach-in-the-practice-of-teaching-foreign-language
5. URL: https://ontesol.com/communicative-approach/

Любов ГУТОР
(Львів, Україна)

ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Цільовий компонент є одним із ключових у змісті вищої освіти. Саме він визначає організаційні, процесуальні та корегувальні аспекти освітньої діяльності. Окрім цього, цільовий компонент відіграє важливу роль безпосередньо у процесі навчання, впливає на усвідомленість вивчення цілих дисциплін та їх окремих тем, відображаючись опануванням освітньої програми підготовки майбутніми лікарями [3].

Із метою виявлення думки студентів-медиків щодо деонтологічної підготовки під час вивчення дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» [2], доцільності вибору навчального матеріалу та організаційно-методичних підходів відповідно до сучасних професійних цілей та потреб фахівців галузі охорони здоров'я, на кафедрі латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького було проведено соціологічне дослідження [1].

Метою цієї праці є висвітлення результатів та аналіз фрагменту проведеного дослідження, зокрема, відповідності цілей дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» у контексті загальнопрофесійної підготовки здобувачів вищої медичної освіти.

Анонімне опитування студентів першого курсу медичних факультетів №1 та №2, у якому взяли участь 407 респондентів – 308 (75,7%) жіночої статі та 99 (24,3 %) чоловіків із загальної вибірки 603 першокурсників відбувалося у період з 12 березня по 19 квітня 2023 року. Основною метою анкетування було виявлення стану забезпечення навчального процесу на кафедрі, зокрема визначення якості вивчення та викладання дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням».

Із метою виявлення навчальних та потенційних професійних потреб студентів в анкеті було виділено окремий блок «Оцініть важливість перелічених цілей навчального процесу на кафедрі латинської та іноземних мов», що містив 19 різних цілей навчального процесу.

Усі цілі процесу деонтологічної та комунікативної підготовки на кафедрі латинської та іноземних мов визначені студентами як дуже важливі або важливі, що засвідчено значно більшою кількістю відповідей «дуже важливо» або «важливо» порівняно із відповідями «неважливо» або зовсім неважливо» ($p<0,05$). Зокрема, до дуже важливих на думку студентів належать: 1) формування комунікативної готовності до взаємодії з пацієнтами – 268/407 (65,8%); 2) формування стійких знань медичної термінології – 241/407 (59,2%); 3) розвиток усних комунікативних умінь – 230/407 (56,5%); 4) мотивація студентів – 227/407 (55,8%); 5) розвиток критичного мислення – 219/407 (53,8%); 6) формування фахового мислення – 213/407 (52,3%); 7) формування лексичних навичок – 193/407 (47,4%); 8) розвиток толерантності – 185/407 (45,5%); 9) патріотичне виховання – 176/407 (43,2%).

Визначені студентами як важливі цілі охоплюють: 1) формування граматичних навичок – 242/407 (59,5%); 2) розвиток емпатії – 207/407 (50,9%); 3) розвиток пись-

мових комунікативних умінь – 211/407 (51,8%); 4) розвиток навичок ділового письма англійською мовою – 201/407 (49,4%); 5) формування навичок слухання – 200/407 (49,1%); 6) розвиток креативності студентів – 199/407 (48,9%); 7) формування навичок самостійної роботи та самоорганізації – 194/407 (47,7%); 8) розвиток саморефлексії – 187/407 (45,9%); 9) формування проектувальних навичок 185/407 (45,5%); 10) мультикультурний розвиток – 184/407 (45,2%).

Варто зазначити, що окрім потреби стійких знань медичної термінології (401/407; 98,5%), респонденти визначити навички ефективної комунікації з пацієнтами як дуже важливі (397/407; 97,5%). Такий результат засвідчує чітке розуміння майбутніми лікарями своїх майбутніх професійних задач та труднощів. Адже чуйна комунікація у медичному середовищі є суттєвою складовою професійної діяльності фахівців галузі охорони здоров'я. Вміння чуйно спілкуватися з пацієнтами, близькими пацієнтів, а також колегами, керівниками та допоміжним персоналом потребує цілеспрямованої етичної та деонтологічної підготовки, наявності сформованих комунікативних знань та вмінь, що виявляються під час збору анамнезу, встановлення діагнозу, роз'яснення перебігу захворювання, обговорення процесу, профілактичних заходів та негативних наслідків лікування у разі відмови від лікування, повідомлення поганих новин тощо.

Результати проведеного дослідження підтверджують відповідність навчальних, розвивальних і виховних цілей дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» та потреб здобувачів освіти першого року навчання на медичних факультетах ЛНМУ імені Данила Галицького. Окрім цього, отримані дані вказують, що усі цілі, визначені студентами як найважливіші, стосуються розвитку фахової комунікативної та, зокрема, деонтологічної компетентності студентів-медиків – готовності до якісної, ефективної та чуйної комунікативної взаємодії у професійному середовищі фахівців та нефахівців на засадах моральності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гутор Л.В., Содомора П.А. Професійна англійська мова для майбутніх лікарів: відповідність цілей навчання та потреб студентів. *Молодь і ринок*. 2023. №5 (213), 73-78.

2. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. URL: https://new.meduniv.lviv.ua/

3. Педагогічна деонтологія: навч.-метод. посіб. / Авт.-укл. Юлія Михайлівна Шевченко. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 130 с.

Jan GRZESIAK
(Konin, Polska)

KOMPETENCJE I ODPOWIEDZIALNOŚĆ NAUCZYCIELA W TEORII I PRAKTYCE – WĘZŁOWE KONTEKSTY PRAKSEOPEDAGOGICZNE

Determinanty prakseopedagogicznych kompetencji współczesnego nauczyciela

Zastanawiając się nad kategorialnymi narzędziami analizy zachowań celowych, zasadne jest posługiwanie się terminem czynu. Tradycyjnie wiązany był on z człowiekiem

(actus humanus) i jego wolą. Oznaczał akt tworzenia lub przekształcania rzeczywistości zgodny z jakimś celem lub też dzieło, twór, utwór jako jego rezultat. Z pojęciem tym wiąże się czasownik „czynić" (i podobnie: działanie – działać; robota – robić) oraz ważne, a zapomniane określenia oznaczające podmiot działania (sprawcę) – czyniciel/czynicielka [7; 5; 13].

W analizach struktury czynu, podobnie jak w przypadku struktury każdego świadomego działania wyróżnia się podmiot, cel, przedmiot, środki, sposoby, warunki, w których realizowany jest cel oraz wyniki czynu. Pojęcia odnoszące się do tych składników są korelatami pojęcia działania świadomego, same zaś składniki są tak powiązane ze sobą, że można je nazwać koherentnymi. Działanie jako takie może się pojawić tylko wówczas, gdy z pola świadomości zostanie wyłoniona (wyłoni się) struktura psychiczna zdolna wyróżnić i tworzyć inne składniki, czyli wtedy, gdy pojawi się sprawca, gdy z pewnej różnorodności informacji, energii i materii powstanie całość wywołująca zmianę przedmiotu działania, zgodną z zamiarami sprawcy.

Pojęcie czynu posiada swoiste uwarunkowania, a w tym przede wszystkim: 1) w wielu opracowaniach uważa się, że pojęcie czynu jest bardziej nasycone treścią aksjologiczną aniżeli pojęcie działania; 2) pojęcie to obejmuje wiązkę ściśle powiązanych ze sobą zachowań celowych: działania preparacyjne (przygotowawcze), realizacyjne, porealizacyjne (porządkowe, korekcyjne, naprawcze, likwidacyjne) oraz kontrolne i oceniające; 3) czyny kształtują osoby i grupy społeczne; 4) osoby i grupy wypowiadają się w podejmowanych czynach.

Najdonioślejszym edukacyjnym problemem i wyzwaniem wynikającym z analizy czynu jako pewnej psychofizycznej i psychospołecznej całości, jest problem tworzenia warunków sprzyjających ich generowaniu przez osoby lub zespoły osób. Chodzi tu oczywiście o czyny dostosowane do poziomu ich dojrzałości intelektualnej, społecznej i emocjonalnej. Trudności, jakie mogą tu towarzyszyć poczynaniom edukacyjnym, związane są m.in. z potrzebą uwzględnienia pewnych konieczności, a więc czynników współokreślających zakres wolności podmiotu. Fundamentem czynu jest wolność, a powinnością edukacji jej zabezpieczanie i wskazywanie ograniczeń. Taki postulat wynika z uznania osoby lub zespołu osób za podmioty, a więc istoty obdarzone wolnością. Bez zabezpieczenia warunków umożliwiających pojawienie się i realizację czynu, nie może być mowy o naturalnym wyłonieniu się poczucia odpowiedzialności [3; 7].

Cechy zawodowego przygotowania nauczyciela zawsze były przedmiotem zainteresowania osób i środowisk odpowiedzialnych za edukację, zwłaszcza w okresach jej intensywnych przemian. Pokłosiem toczących się na ten temat dyskusji, prowadzonych studiów i badań są liczne publikacje, w których autorzy, wskazując na niezbędne cechy nauczyciela, przywołują różne uzasadnienia dla swych stanowisk [1; 2; 6].

Ukazana wyżej charakterystyka pedagogiki, a przede wszystkim sposób ujęcia jej przedmiotu, skłania do podjęcia próby określenia kompetencji nauczyciela na podstawie wyników praksеopedagogicznej analizy jego działalności, czyli jego działań i czynów. Przyjmuję tu, iż słowo „kompetencja" oznacza zdolności wykonywania i „powoływania" działań, czynów i złożonych form działalności. Zdolność ta określona jest przez cechy ich

podmiotów, umożliwiające sprawną realizację celów i zadań, sprawne spełnianie funkcji [10; 11; 4], a także generowanie i modyfikowanie działań [11; 4].

Przedmiotem jego kompetencji, czyli jego działań i czynów, jest uczeń (wychowanek), – z punktu widzenia celów edukacji – podmiot podejmowanych przez siebie działań. Właśnie ten moment – wystąpienie dwóch podmiotów działań edukacyjnych – nauczyciela i ucznia jest tu istotny, bowiem nauczyciel jako podmiot działań edukacyjnych kształtuje inny podmiot – ucznia. Kompetencje, umożliwiające kształtowanie podmiotowych działań ucznia, nabierają tu szczególnego znaczenia: kształtujące, kompetentne, podmiotowe działania i czyny nauczyciela oraz kształtowane i kształtujące się kompetentne, podmiotowe działania i czyny ucznia. Biorąc pod uwagę przytoczone wyżej stwierdzenia o funkcjach aktywności człowieka, jego działaniach i czynach, prakseopedagogiczne kompetencje nauczyciela, ale także i ucznia można uznać za fundamentalne.

Problematyka działań i czynów znajduje też odzwierciedlenia na łamach serii „Ewaluacja i innowacje w edukacji" [9; 10]. Biorąc pod uwagę fakt, iż działania i czyny podejmowane przez człowieka są złożonymi, a niekiedy bardzo złożonymi formami jego aktywności, wyodrębniłem kompetencje preparacyjne, realizacyjne, porealizacyjne, kontrolne i oceniające, a także kompetencje związane z „powoływaniem" podmiotów, formułowaniem celów, tworzeniem i dobieraniem środków i metod, charakterystyką przedmiotu i rezultatów działań.

Prakseopedagogiczne kompetencje ułatwiają wielowymiarowe i wieloaspektowe postrzeganie celów edukacji, skłaniają do poznawania problematyki aksjologicznej i teleologicznej oraz roli wartości w kreowaniu aktywności człowieka. Umożliwiają zgłębianie różnic między celami i wartościami, w związku z którymi podejmowane są pewne działania. W podobny sposób można zwróci uwagę na potrzebę poznawania i grupowania wiedzy o pozostałych elementach działań oraz związkach, jakie między nimi występują. Ważnym jest to, że tworzymy struktury wiedzy zgodne ze strukturami działalności zawodowej. Fakt ten staje się jeszcze bardziej widoczny, kiedy zauważymy i stwierdzimy potrzebę nieustannego wzbogacania wiedzy i umiejętności dotyczących wyróżnionych rodzajów działań. Poznawanie ich specyfiki powiązane ściśle z poznawaniem ich strukturalnych i funkcjonalnych składników, tworzy silne, działaniowe struktury wiedzy, ważne tak w początkowej fazie działalności zawodowej, jak też i całożyciowej autoedukacji.

Szczególną rolę spełniają tu działania przygotowawcze, kontrolne i oceniające. Edukacyjne działania przygotowawcze, często związane z potrzebą pozyskania nowej wiedzy, potrzebą zdiagnozowania i projektowania pewnych stanów rzeczy, wymagają zazwyczaj dużej samodzielności poznawczej, pomysłowości i wytrwałości. Kontrolowanie i ocenianie ich przebiegu – usamodzielniając – dostarcza wiedzy o dużych walorach kształcących i wychowawczych [4; 5; 8].

Działania realizacyjne, preparacyjne, kontrolne, oceniające i korektywne charakteryzują każdą jednostkę ludzką; stanowią swoiste sieci (rodziny) działań i określają ich współwystępowanie obejmujące sferę wartości oraz sferę środków i narzędzi; decydują o kierunku i jakości rozwoju osobowości. Każda osoba nieustannie kontroluje i ocenia otaczającą ją rzeczywistość z punktu widzenia własnego bezpieczeństwa, możliwości

zaspokajania swych aktualnych i przyszłych potrzeb. Kontrolowanie i ocenianie przebiegu i wyników własnych działań realizacyjnych lub działań podejmowanych przez inne osoby (zespoły, grupy, społeczności) związane jest z posiadaniem odpowiednich kompetencji: wiedzy i sprawności pozwalających dostrzec sensy działań i sensy ich wytworów, zrozumieć i określić rolę poszczególnych elementów działań oraz zachodzące między nimi związki, a także pozwalających umieścić je w kontekście bardziej złożonych zdarzeń. Potrzeba gromadzenia i wykorzystywania takiej wiedzy pojawia się w sposób naturalny w toku podejmowanych lub obserwowanych przez osobę działań.

Nabyte kompetencje podejmowania samodzielnych i odpowiedzialnych działań (preparacyjnych, realizacyjnych, kontrolnych, oceniających, korektywnych), stanowiące swoistą rodzinę programów działań, tak jak inne struktury poznawcze, podlegają pewnym prawidłowościom: wykorzystywane i doskonalone stają się istotnym składnikiem funkcjonowania osoby; nabyte i tylko pozostawione w pamięci ulegają niekorzystnym przekształceniom i zapomnieniu. Kompetencje posiadane przez daną osobę, nabyte w toku podejmowanych przez nią działań preparacyjnych, realizacyjnych, kontrolnych i oceniających, stanowią o jej wartości; ich uznanie i tworzenie warunków do wykorzystania jest równoznaczne z poszanowaniem jej godności. Spożytkowanie kompetencji nabytych w wyżej wymieniony sposób ma także wymiar prakseologiczny w postaci efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów wiedzy [3; 6; 12].

Potrzeby, zainteresowania, dążenia, aspiracje i plany życiowe oraz wynikające z nich cele wskazują nam na żywe związki poznania z emocjami i uczuciami. Odpowiedzialność jest wyrazem związku z rzeczywistością. Wyrażenie „poczucie odpowiedzialności" za, iż mamy tu do czynienia z jej emocjonalnym i uczuciowym, koniecznym składnikiem. Odpowiedzialność za związane z naszą teraźniejszością zdarzenia lub jej brak, wydaje się oczywistą i wręcz w skutkach namacalną. Odpowiedzialność za odległą przeszłość i przyszłość wymaga głębokich więzi uczuciowych z tymi wartościami, które tę przeszłość i przyszłość określają. Kompetencje nauczyciela z pewnością winny obejmować także te właściwości działań i czynów, które tkwiąc w wartościach i sensach teraźniejszości, głęboko wnikają w przyszłość. Jak to już zaznaczono wyżej właściwości te skupione są w osobie jako podmiocie swego życia, w podmiotach podejmowanych przez nią działań i czynów, w grupach społecznych uznających człowieczeństwo za źródło swych podstawowych więzi, w czynach i formach działalności zabezpieczających jego trwanie.

Poruszone zagadnienia są nader istotne w edukacji i w naukach o niej, a ich złożoność wymaga bardziej szczegółowych analiz i dyrektyw prakseopedagogicznych. Z tego względu problematyka ta stanie się przedmiotem moich rozważań kontynuowanych w oddzielnym wydawnictwie – cyklu, w którym znajduje się niniejsze opracowanie autorskie. Mam tutaj na myśli tom XII „Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy perspektywy".

LITERATURA

1. Denek, K. (2005), Kwalifikacje nauczycieli w społeczeństwie opartym na wiedzy, [w:] H. Moroz (red.), Rozwój zawodowy nauczyciela, Kraków.

2. Gnitecki, J. (2005), Kompetencje nauczyciela w cywilizacji informacyjnej [w:] H. Moroz, Rozwój zawodowy nauczyciela, Kraków.

3. Grzesiak, J. (1984), Konstruowanie i dobór zdań matematycznych w klasach początkowych, Koszalin.
4. Grzesiak, J. (2014), Lekcje i diagnostyka psychopedagogiczna dziecka. Konin.
5. Grzesiak, J. (2010), Podstawy teorii i metodyki kształcenia praktycznego nauczycieli, PWSZ, Konin.
6. Grzesiak, J.(2021), Metodologiczne wyzwania wobec badań nad jakością praktyki pedagogicznej, [w:] J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskij (red.) Rozwój nowoczesnej edukacji nauki – stan, problemy, perspektywy. Geneza i wartości badań w obszarze nauk społecznych. Konin – Użhorod – Przemyśl – Cherson.
7. Kojs, W. (2005), Narodziny i rozwój czynu – niektóre implikacje edukacyjno-pedagogiczne, [w:] W. Furmanek (red.), Wartości w pedagogice, Rzeszów-Warszawa, s. 316–322.
8. Kojs, W. (2009), Funkcje kontroli i oceny w procesach rozwoju i adaptacji zawodowej współczesnego nauczyciela, [w:] J. Szempruch, M. Blachnik-Gęsiarz, Częstochowa. s. 18, 19.
9. Kojs, W. (2009), Prakseopedagogiczne aspekty kontroli i oceny procesów kształcenia i wychowania, [w:] J. Grzesiak, Ewaluacja i innowacje w edukacji. Samoocena i ocena w kształceniu i wychowaniu. Kalisz-Konin.
10. Kojs, W. (2007), Funkcje teorii w działaniach edukacyjnych nauczyciela i ucznia – szkic analizy zagadnienia, [w:] J. Grzesiak (red.), Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli, Kalisz.
11. Męczkowska, M.(2003), Kompetencja, [w:] Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom II, Warszawa.
12. Polya, G. (1964), Jak to rozwiązać, Warszawa.
13. Pszczołowski, T. (1978), Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Nataliia DIDO, Olesia KANIUK
(Uzhhorod, Ukraine)

PROBLEMS OF STUDENT-TEACHER INTERACTION IN TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

The role of English for Specific Purposes (ESP) in modern education has become increasingly important as globalization advances and English continues to serve as the dominant language in business, science, and technology. ESP courses are designed to meet the specific linguistic and professional needs of students in fields such as engineering, law, medicine, and business. Unlike general English language teaching, ESP is adapted to the professional needs of learners, with an emphasis on specialized vocabulary, professional communication, and professional contexts. Due to the unique nature of these courses, the quality of interaction between students and teachers is critical to the success of the learning process. However, this interaction often faces serious challenges to both students and teachers. This thesis examines the key problems in

student-teacher interaction in ESP teaching, ranging from linguistic barriers to cultural factors, and proposes solutions to improve these interactions for more effective teaching and learning outcomes.

The ability to ensure effective and productive interaction with students is a fundamental quality of a teacher, often linked to their communication skills. Since the learning process is an interactive category, successful communication between teacher and student is essential for achieving positive educational outcomes. Key principles of teacher communication include respect for all participants in the educational process, encouraging student engagement, providing feedback, and utilizing diverse communication methods. In this context, teachers should aim for optimal communication, characterized by dialogue, trust, openness, equality, respect, appropriate expectations, congruence, mutual desirability, and a subject-to-subject approach. This kind of interaction builds positive relationships that facilitate task completion, promote mutual understanding, and meaningful connections between teacher and student [2, 176].

One of the most significant challenges in ESP is the gap between the teacher's knowledge of the subject matter and the specific needs of students in their professional fields. Teachers, while proficient in the English language, may not possess extensive knowledge of the specialized terminology or concepts of their students' disciplines. This can lead to difficulties in effectively communicating technical terms and real-world applications, which are essential for ESP learners.

Students, in their turn, face the necessity of mastering both English and specific professional terminology. Unlike general English learners, ESP students are often required to learn complex, industry-specific content that demands not only language skills but also a deep understanding of the subject matter. This linguistic barrier can affect meaningful student-teacher interaction, as students may be afraid to ask questions or engage in discussions due to their limited proficiency in both general English and specialized vocabulary.

To overcome these linguistic challenges teachers can adopt a more collaborative approach by involving students in the teaching process. Students can share their knowledge, helping to create a more dynamic and interactive learning environment. This approach helps reduce the pressure on the teacher to have deep technical knowledge in every specialized area, while also empowering students to take an active role in their own learning. Group work, peer tutoring, and case study discussions can help students enrich their professional knowledge while improving their language skills. Teachers can act as facilitators, guiding the interaction rather than being the sole source of information The benefits of this approach lie in the fact that every student gets the chance to speak, and each speaker has both a listener and a supporter [1, 118]. Incorporating the method of situational student engagement in dialogue is essential in the learning process. In these dialogues, students typically exchange professional information rather than purely educational content, as the scenarios of professional foreign language communication closely mirror real-life professional contexts.

Cultural differences can also play a significant role in student-teacher interaction in ESP classes. In many educational systems the teacher is viewed as the authority figure

and students are passive recipients of knowledge. In ESP, however, active engagement, questioning, and dialogue are crucial for mastering professional communication skills. Students from different cultural backgrounds may have varying expectations about the role of the teacher and the level of formality in classroom communication. For example, in some cultures, students may hesitate to challenge the teacher or ask questions, as this may be seen as disrespectful.

To overcome cultural barriers, it is essential for teachers to cultivate a classroom environment where open communication is encouraged and cultural differences are respected. Encouraging open dialogue and creating a classroom environment where students feel comfortable expressing their ideas and asking questions is essential for forming positive student-teacher interaction.

A common challenge teachers encounter in foreign language classes is student reluctance to participate. Silence and hesitation to engage in communication or use the target language are often viewed as discouraging by both the teacher and the student. This poses a significant barrier to developing students' spoken language skills, as opposed to reading or listening abilities. Personality traits of the student may be one reason for limited classroom participation, and in such cases, respecting their individuality is key to raising motivation. Teachers should avoid pressuring students to speak or forming judgments based solely on their classroom engagement. Given that teachers control the timing and topics of classroom discussions, effective one-on-one interaction can help alleviate student reluctance. It is essential for teachers to reflect on how they structure their lessons and how their interactions with students influence communication and behavior in the classroom.

Many students experience anxiety during the learning process. Some may fear being questioned by the teacher, and this fear can arise for various reasons. It can be a reluctance to give the wrong answer, a fear of seeming less capable than their peers, or concern about receiving a negative reaction to an incorrect response. Fear acts as a negative deterrent, blocking progress and often diminishing a student's motivation or interest, especially when the fear of failure or punishment becomes overwhelming. While some students manage to cope with this anxiety or adapt to learning with caution, others may feel discouraged and disengage entirely, negatively impacting the overall learning process.

Many teachers may not realize that when they question students, they are engaging in a form of interaction, not just assessing knowledge or progress. Teachers should approach this "question and answer" dynamic as a personalized interaction aimed at helping students better understand the material. Each interaction should be seen as an opportunity to enhance students' comprehension and language acquisition.

Speaking of active and quiet students in classroom interaction, teachers should avoid making assumptions about quieter students. A lack of verbal participation does not necessarily indicate a lack of interest in learning. This prejudice can influence how teachers assess language skills, as many classroom evaluations are based on observable behaviors. Teachers often prioritize more active students who readily participate, and calling on students randomly is often used to measure attentiveness. However, this interaction should be seen

as a communication opportunity, not as a means of punishment, as it may otherwise lead to stress and even resistance to learning from students.

Motivation plays a significant role in the success of any language learning process. In ESP courses, however, motivation levels can vary widely among students. While some students are highly motivated to learn English for their professional development, others may view the course as a requirement rather than an opportunity. This lack of intrinsic motivation can lead to disengagement and reduced participation, further complicating student-teacher interaction.

Moreover, teachers may face challenges in maintaining students' interest due to the specialized and often technical nature of the content. If the material is not presented in an engaging way, students may become bored or overwhelmed, making meaningful interaction even more difficult.

To increase student motivation, teachers should connect the course material to real-world professional contexts. Demonstrating the direct relevance of ESP skills to the students' future careers can make the learning process more meaningful. Incorporating simulations, role-playing, and real-world tasks that reflect professional situations can help maintain student interest and engagement.

Traditional language teaching methods may not always be effective in the ESP classes, where the primary goal is to teach students the skills they need to communicate in specific professional fields. General English textbooks and curricula often lack the specialized vocabulary and professional discourse that ESP students need to master. Additionally, ESP classes often involve a diverse group of learners with varying levels of language proficiency and professional experience, making it difficult for teachers to find one approach. Some students may need more support with basic language skills, while others may require more advanced instruction in professional communication.

To overcome this problem, teachers should focus on creating or adapting materials that are specifically adapted to the professional needs of their students. This may include developing case studies, simulations, and role-playing exercises that reproduce professional scenarios. Teachers can also use technology, such as online platforms and multimedia resources, to improve the learning experience and provide students with opportunities to practice their skills in authentic contexts.

Student-teacher interaction in ESP classes faces unique problems that are not typical of general English language learning. From linguistic and cultural barriers to motivational and teaching difficulties, the ESP classroom requires an adapted approach that meets the specific needs of both students and teachers. By using flexible teaching methods, raising cultural sensitivity, increasing motivation through relevant content, and using technology, teachers can create a more effective and engaging learning environment. Solving these interaction problems is essential for ensuring that students develop the language skills they need to succeed in their professional fields.

REFERENCES

1. Білецька І.О. Особливості навчання студентів мовленнєвої взаємодії на заняттях англійської мови. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.* Серія: 120 Педагогіка. 2006. №6. С. 117-120

2. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

3. Anthony L. Introducing English for Specific Purposes. London: Routledge, 2018. 220 p.

4. Basturkmen H. Developing Courses in English for Specific Purposes. London: Palgrave Macmillan, 2010. 157 p.

Олександра КАНЮК, Вікторія ПАНТЬО
(Ужгород, Україна)

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Науково-дослідна діяльність (НДД) в університеті є важливою частиною навчального процесу, ключовим елементом освіти і рушійною силою її розвитку. Вона сприяє підготовці висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, інтеграції наукових знань і технологічних розробок у промисловість України та регіону, а також забезпечує кадровий супровід цього процесу.

Попри прагнення України стати частиною європейської освітньої спільноти, між українськими та європейськими університетами існують значні відмінності в організації студентських наукових досліджень. Це стосується не лише фінансування і матеріально-технічного забезпечення, але й підходів до включення досліджень у навчальний процес, міжнародного співробітництва та співпраці з бізнесом і промисловістю. Ці розбіжності мають історичне, економічне та культурне підґрунтя, і їхнє розуміння є ключовим для вдосконалення системи вищої освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір.

У європейських університетах НДД студентів зазвичай має добре структуровану організацію. Одним з її основних компонентів є залучення студентів до міжнародних проєктів, що дає їм можливість працювати у багатонаціональних командах і знайомитися з найсучаснішими методами та технологіями у своїх дослідницьких галузях. Зокрема, участь у програмах обміну, таких як Erasmus+, надає студентам можливість працювати у провідних європейських лабораторіях та інститутах, що значно підвищує їхній рівень підготовки та конкурентоспроможність на ринку праці [4].

Європейські університети часто інтегрують НДД безпосередньо в навчальні програми. Це означає, що студенти починають брати участь у дослідженнях вже з перших курсів навчання. Такий підхід допомагає розвивати дослідницькі навички паралельно з отриманням теоретичних знань, що сприяє більш глибокому розумінню предмета та розвитку критичного мислення.

Ще однією важливою особливістю європейської системи є акцент на міждисциплінарних дослідженнях. Студенти часто мають можливість працювати над проєктами, які поєднують різні галузі знань, що сприяє розвитку більш широкого та інноваційного мислення.

В українських університетах НДД студентів також є важливою частиною освітнього процесу, проте вона часто стикається з певними викликами. Традиційно, ця діяльність зосереджена навколо участі в наукових конференціях, публікації статей та виконання курсових і дипломних робіт.

На відміну від європейських країн, в Україні часто спостерігається обмежене фінансування студентських досліджень. Це може призводити до того, що студенти змушені самостійно шукати ресурси для своїх проєктів або обмежуватися теоретичними дослідженнями через брак коштів на експериментальну частину.

В українських університетах часто спостерігається менш тісний зв'язок між НДД студентів та реальним сектором економіки. Це може призводити до того, що дослідження не завжди відповідають актуальним потребам промисловості та бізнесу.

Європейські університети мають більш розвинену систему міжнародної співпраці, що дозволяє студентам брати участь у глобальних дослідницьких проєктах. В українських університетах ця практика менш поширена, хоча в останні роки спостерігається позитивна динаміка в цьому напрямку.

Суттєва різниця спостерігається у фінансуванні та доступності ресурсів для досліджень. Європейські студенти часто мають кращий доступ до сучасного обладнання та фінансової підтримки, тоді як українські студенти часто стикаються з обмеженнями в цьому аспекті.

Перевагами європейської системи НДД студентів є:

- високий рівень підготовки студентів;
- відмінні кар'єрні перспективи та високий рівень працевлаштування;
- свобода пересування країнами Європи;
- знайомство з новою культурою та мовою [2].

Українські університети, незважаючи на ресурсні обмеження, зберігають сильні традиції теоретичної підготовки, які забезпечуються провідними вищими навчальними закладами країни, та розвивають у студентів навички самостійної роботи. Крім того, українська освіта отримала всесвітнє визнання, що відкриває перед випускниками широкі можливості для подальшої кар'єри за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська система освіти: плюси та мінуси. URL: https://www.gostudy.cz/uk/blog/evropejskaya-sistema-obrazovaniya-plyusy-i-minusy.

2. Переваги навчання в Україні. URL: http://see-you.in.ua/ua/page/perevagi-navchannya-v-ukraini.

3. Ярошенко О.Г. Освітнє середовище науково-дослідницької діяльності в університеті: сучасні виклики. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів: монографія / кол. авт.; за ред. О.Г. Ярошенко. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. С. 6–26.

4. National Erasmus+ office in Ukraine. URL: https://erasmusplus.org.ua/.

Надія КІШ, Олександра КАНЮК
(Ужгород, Україна)

ПРИКЛАДНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасний етап розвитку соціально-економічної ситуації в Україні характеризується розширенням багаторівневої взаємодії, поглибленням між державних зв'язків та переважанням інтеграційних процесів в економіці, науці, культурі та політиці.

Ефективна комунікація між представниками різних культур є передумовою успішної діяльності в усіх вищезазначених сферах. Суспільство зацікавлене у фахівцях з високим рівнем професійної компетентності та високим розумінням міжкультурної комунікації.

Одним із основних напрямів є розробка комплексних та ефективних методів, стратегій та підходів до формування між культурної компетентності у майбутніх фахівців у межах професійної освіти, а також розробка і впровадження відповідних освітніх систем, спрямованих на досягнення цієї мети в межах нової освітньої парадигми.

Різні аспекти міжкультурної компетенції стали предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як О. Бирюк, Н. Воронкової, П. Донця, О. Дмитрук, О. Кричківської, О. Тур та інших [1].

Істотно важливо для формування міжкультурної комунікації базуватися в навчанні на аналізі та інтерпретації реальних культурних контактів. У зв'язку з цим найбільш ефективним способом роботи є тренінг, який у порівнянні з класичними академічними формами організації навчального процесу найбільшою мірою відповідає специфічним вимогам і труднощам міжкультурного спілкування завдяки своїй близькості до практики та інтенсивності навчання.

Таким чином, ми можемо говорити і про прикладні методи вивчення міжкультурної комунікації. У цьому контексті можна виділити наступні методи: *біографічна рефлексія, спостереження, інтерактивне моделювання, рольові ігри, самооцінка, симуляція* [2].

Метод біографічної рефлексії передбачає осмислення власної біографії з метою з'ясування своєї ідентичності і форм її прояви в повсякденному житті. Подібна робота допомагає рефлексувати різні сторони життєдіяльності, визначати природу ціннісних орієнтацій та інтересів і тому може застосовуватися в освітній практиці. Заняття, що проводяться з використанням методу біографічної рефлексії, допомагають отримати пояснення власної культурної приналежності, ідентифікувати особисті культурні стандарти і розкрити механізм культурного самосприйняття.

Метод інтерактивного моделювання орієнтований на свідоме відтворення регулярно виникаючих різних індивідуальних та групових ситуацій міжкультурного спілкування. Завдяки цьому інтелектуальна та емоційна енергія учасників процесу навчання направляється на аналіз і оцінку цих ситуацій. Цінність методу, на наш погляд, полягає в тому, що він:

▪ значно полегшує початок процесу навчання, оскільки створює більш природну обстановку для знайомства один з одним його учасників;

▪ кооперує і організовує учасників процесу навчання для спільної діяльності;

▪ створює умови для розвитку більш відвертих відносин
учасників процесу навчання один до одного;

▪ спонукає звертатися до минулого досвіду учасників процесу навчання і через нього оцінювати практичні ситуації спілкування в сьогоденні.

Метод рольових ігор характеризується виконанням учасниками освітнього процесу ролей, які відтворюють часто повторювані ситуації міжкультурного спілкування. У вивченні міжкультурних комунікацій даний метод породжує ігрове переживання, завдяки чому глибше пізнаються інтереси взаємодіючих сторін, їхня форма поведінки, розвивається здатність до сприйняття норм і цінностей іншої культури.

Метод самооцінки. При використанні даного методу метою стає виділення певних типів поведінки при міжкультурній взаємодії і розгляд їх під відповідним кутом зору. Ця мета досягається за допомогою громадських опитувань, структурованих спостережень і тестів. Отримані результати стають темами для аналітичних дискусій і обговорень про типи міжкультурної поведінки і їх результати в міжкультурному спілкуванні.

Метод симуляції полягає в штучному створенні конкретних ситуацій міжкультурного спілкування та прогнозуванні можливих варіантів і результатів, виходячи з різних точок зору і аспектів. Симулятивні ситуації, як правило, є узагальненим досвідом міжкультурного спілкування всіх учасників процесу навчання.

Таким чином, використання вищевказаних методів у процесі навчання міжкультурної комунікації дозволяє підготувати майбутніх фахівців до ефективних контактів із іншими культурами, сприяє розвитку їх міжкультурної компетенції. Враховуючи вищезазначене, зауважимо, що для формування у студентів міжкультурної компетенції необхідно особливу увагу приділяти проблемі міжкультурної комунікації. З цією метою можна використовувати активні форми і методи навчання: дискусії, дидактичні ігри, аналіз конкретних ситуацій, тренінги, що дозволяють занурити студентів у активне контрольоване спілкування, де вони можуть проявити свою сутність (особистісну і квазі-професійну) та взаємодіяти один з одним, використовуючи конструктивні моделі і стратегії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Г.О. Особливості формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів у процесі навчання іноземних мов у ЗВО. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. О. Бартош. Ужгород: Говерла, 2024. Вип. 1 (54). С. 24–27.

2. Кіш Н.В. Педагогічні умови формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.

Ірина КОРНІЄНКО, Марія КОРНІЄНКО
(Миколаїв, Україна)

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Прискорення глобалізаційних процесів у культурно-технологічній та політичній сферах висуває нові вимоги й до структури та якості освіти в Україні. Важливим чинником їх здійснення є міжкультурна комунікація, що реалізується на міжособистісному та міжнародному рівнях взаємодії носіїв культури й технологій в інтересах окремих людей та різних країн. У контексті міжкультурної взаємодії особливої ваги набувають питання іншомовної освіти й практики, які, власне, й забезпечують можливість спілкування людей іноземними мовами.

Актуальність проблеми іншомовної підготовки майбутніх фахівців зумовлює інтерес учених до методологічних засад цієї проблеми. Йдеться передусім про філософські й культурологічні передумови дидактичного забезпечення змісту й процесу цієї педагогічної діяльності в умовах глобалізаційних процесів та реалізації європейських амбіцій України. Важливою умовою культурної інтеграції вчені вважають відкритість української освіти. Так, В. Огнев'юк наголошує, що глобалізація економічних, політичних і культурних зв'язків у світі зумовлює формування відкритих освітніх систем і загальноприйнятих вимірів освіченості [3, 43]. Відкритість освіти пояснюємо як здатність до змін її змісту і форм під впливом не лише внутрішніх, а й зовнішніх факторів.

Умови взаємодії суб'єктів інтеграції передбачають як запозичення культурних надбань партнера, так і збереження та примноження власних досягнень. Розкриваючи інтеграційні горизонти української освіти, В. Огнев'юк пріоритетними вважає національні інтереси. Особливо відчутно глобалізаційні процеси позначилися на українській вищій освіті, яка розвивається в контексті Болонського процесу. Досліджуючи перспективи вітчизняної вищої освіти, М. Євтух висуває тезу про збереження культурної самобутності й звертає увагу на конкурентні можливості української освітньої сфери, що активізуються в європейському міжкультурному просторі [2]. Засадничою є думка вченого стосовно трансформації вищої освіти у відповідності до інтеграційних освітніх процесів на континенті. Серед орієнтирів трансформації системи вищої освіти в Україні він виокремлює конструювання інтегрованих освітніх програм; вироблення єдиних критеріїв для створення порівнюваних кваліфікаційних вимог; прийняття стандартів оцінки якості підготовки спеціалістів з вищою освітою, що зумовлює зміни в меті й змісті освітньої діяльності й, у свою чергу, потребує відповідного програмово-методичного забезпечення.

Учені виступають за актуалізацію ціннісного чинника системного процесу й результату освітньої діяльності, на що вказують філософи й культурологи. Дослідник Б. Гершунський, наприклад, говорить про чотирикомпонентний склад категорії «освіта», називаючи такі її складники: цінність, система, процес, результат [1, 118]. Передбачається перетворення авторитарної школи на школу толерантності та

партнерської взаємодії всіх учасників педагогічного процесу на демократичних засадах людиноцентричного характеру, що відповідає не лише національним, а й європейським цінностям.

У контексті змін у сфері вітчизняної освіти актуалізується проблема модернізації підготовки фахівців вищої освіти, яким властива більша адаптація в соціумі та повніша професійна компетентність, рівень якої зростає завдяки входженню в світовий культурний процес. Одним із інструментів такої інтеграції є володіння іноземною мовою, якою спілкуються більшість держав і народів та які прийнято називати світовими мовами. У цьому зв'язку іншомовну підготовку фахівців трактуємо як одну з ключових компетентностей, що є надбанням знаючої, вмілої та професійно мотивованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гершунський Б.С. Філософсько-методологічні основи освітньо-педагогічної прогностики. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 744 с.

2. Євтух М.Б. Методологічні засади трансформації вищої освіти України в контексті болонського процесу. *Освітологія*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 744 с.

3. Огнев'юк В.О. Інтеграційні горизонти української освіти: відкритість системи й пріоритет національних інтересів: Освітологія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / укл.: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ: ВП «Едельвейс», 2013. 744 с.

Марія КОРНІЄНКО
(Миколаїв, Україна)

СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ В УКРАЇНІ

Програмово-методичне забезпечення навчального процесу значною мірою сприяє підвищенню якості вищої освіти в Україні. Модернізація методичної складової освітньої діяльності зумовлюється докорінними змінами освітніх програм, у яких визначається зміст і результати підготовки фахівців певної спеціальності й освітнього рівня. Водночас у процесі створення та використання методичної продукції, необхідної для іншомовної підготовки магістрів-філологів, помітні суперечності між: 1) оновленням змісту й структури освітніх програм і недостатнім розвитком методичного забезпечення освітньої діяльності; 2) диференціацією освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців іноземних мов та відсутністю навчальних книг, відповідних за змістом і методичним апаратом певному рівню вищої освіти. Потреба в подоланні цих суперечностей загострює проблематику методичного забезпечення освітньої діяльності й актуалізує його дослідження.

Учені висвітлюють питання модернізації навчального процесу та інноваційних методик ступеневої підготовки фахівців (С. Вітвицька, Р. Гришкова); відкритості й варіативності вищої освіти (Н. Батечко); культурологічну спрямованість освітньої

діяльності (Н. Мирончук); підготовки магістрів в умовах відкритих дистанційних курсів (І. Бацуровська).

Власне про якість методичного забезпечення та необхідність методичної підготовки вчителів іноземних мов говорить дослідниця В. Безлюдна, вказуючи на значну питому вагу посібників, виданих ще за радянських часів; перехід на підручники, надруковані у Великобританії і США, та розробку методичних посібників колективами предметних кафедр; неузгодженість наукових досягнень у галузі вивчення іноземних мов з їх використанням у навчальному процесі тощо. Вчена виступає за відновлення видання фахового часопису з іноземних мов [1]. Інноваційне навчання у вищій школі пропагує Г. П'ятакова, презентуючи активну й інтерактивну моделі навчання, характеризуючи синектику як перспективну модель навчання студентів [4]. Стилістику й структуру написання англомовних академічних текстів із урахуванням міжнародних вимог до наукового дискурсу пропонують Т. Мироненко і Л. Добровольська [3]. Очевидним є інноваційне оновлення методичного забезпечення іншомовної підготовки фахівців.

Поділяємо думку Р. Гришкової про модернізацію освіти як осучаснення підходів до навчання іноземної мови, приведення у відповідність до вимог сьогодення технології формування комунікативних навичок студента, переміщення акцентів у бік самостійної роботи кожного студента, формування в молоді усвідомленої необхідності навчатися впродовж життя [2, 39]. Модернізаційні зміни в освіті значною мірою спрямовані на розв'язання проблем фахової підготовки педагогічних кадрів, орієнтуючи на розвиток цілісної особистості фахівця, а не лише окремих рис його фахової компетентності. Диференціація понять про освітньо-кваліфікаційні рівні магістра й бакалавра зумовлює не лише різний зміст і результати освітньої діяльності, а й відповідні особливості методичних матеріалів, які цю діяльність мають забезпечувати. У цьому контексті важливо розробляти підручники й методичні посібники окремо для кожного освітнього рівня, як це утвердилося в європейській практиці, де навчально-методична література призначена для роботи на різних рівнях володіння мовою: A, B та C.

Отже, умовами успішного формування ефективного методичного забезпечення іншомовної підготовки магістрів-філологів є: відповідність методичних матеріалів освітнім програмам підготовки фахівців певної спеціальності й рівня вищої освіти; актуальність інноваційних методик, зокрема інтерактивного змісту й технологічного характеру; розробка й застосування у вищій школі відкритих дистанційних курсів та їх навчально-методичного забезпечення; створення й використання навчальних книг на електронних носіях та іноземною мовою; відновлення вітчизняної фахової періодики на засадах взаємодії вітчизняної педагогічної науки та шкільної практики.

Перспективи подальших досліджень проблематики методичного забезпечення пов'язані з реалізацією перелічених умов, кожна з яких потребує спеціального вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безлюдна В.В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.): дис… д-ра пед. н.: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. 439 с.

2. Гришкова Р.О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2015. 220 с.
3. Мироненко Т.П., Добровольська Л.С. Академічне писемне мовлення англійською мовою: навч. посіб. Миколаїв: Іліон, 2018. 220 с.
4. П'ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 120 с.

Oksana KRAVETS
(Uzhhorod, Ukraine)

PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES FOR MEDICAL STUDENTS

Most teachers agree that students should learn to speak a second language through interaction and communication with other people. It is almost impossible to acquire communicative competence without acquiring other second language skills such as correct pronunciation, grammar rules, vocabulary, comprehension and language fluency. Students can write, read, learn grammar or listen individually, but they cannot speak independently, so more attention should be paid to teaching speaking. The need for the ability to communicate is often determined by the desire of students to apply their knowledge in the future at work or in social life. [1]. Recently, the greatest attention has been paid to teaching speaking skills in the audience, since fluency in the language also implies fluency in understanding the English language through various senses, mainly hearing. Possession of this type of speech activity helps a person to hear and understand the speaker, to extract the necessary information for himself, to respond to the speech of the interlocutor, as well as to pronounce the necessary information, which in turn is speech. [2].

A large number of modern methods and techniques has no limits, given the development of modern technologies, new approaches and strategies for teaching a foreign language. The method of teaching a second foreign language, which is based on the study of content, is relatively new in methodical science. This approach arose for the purpose of intercultural communication, learning English for specific purposes or immersion in the educational process. The approaches were first described in the early 1980s in the pioneering work of Benes; Brinton, Snow and Welshe in 1989; Crandall in 1987; Crandall and Christian in 1989. However, the content approach did not gain full acceptance until the mid-1990s, when conferences such as TESOL influenced the ESL/EFL publishing landscape. Basically, this method describes the importance of mastering the English language through the development of communication skills in students who are studying English for professional purposes. The task of professional English language teachers is to help students function in an academic, professional environment, or in the workplace. Therefore, teachers should also be aware that their

success will depend in part on proper teamwork involving experts in the field for which the professional English language course is being developed. [1, 2].

In view of the fact that English for Specific Purposes (ESP) is an approach to language teaching aimed at meeting the needs of a special group of students, teachers should be familiar with some theoretical foundations of Vocational English as well as some other theoretical issues related to with language teaching and learning, which will be discussed later. [3, 4, 5].

It is worth noting the following basic principles of mastering foreign language professional communication:

1) Basic language skills. Proficiency in the target language (TL) and target professional discourse. Linguistic research and experience in language analysis, including procedural knowledge in linguistic, discourse, and genre analysis.

2) Basic knowledge of subject content. Knowledge of the basic concepts and provisions of the discipline with which professional English is related. Familiarity with discursive practices specific to a discipline or profession (typical speech acts and genres).

3) Knowledge of pedagogy. Knowledge of educational skills and teaching methods to improve learning. Understanding education as a human activity and a social phenomenon.[6]

Teaching English can be a difficult task, and professional English even more so, but it is always important to remember that students usually have a basic knowledge of English when they first come to class. When teaching professional English to medical students, it is worth remembering that there are many specific jargons that are used only in their field. Along with the vocabulary list, the teacher needs to involve the students in role plays to encourage them to use this vocabulary, exercises to encourage them to use their language skills. [7]

Learning medical English gives students the opportunity to learn specialized vocabulary and expressions, activate passive vocabulary, learn the English pronunciation of medical terms, and also increase the level of fluency and confidence in using English in a professional context. Teaching the basics of medical English differs from teaching general English not only in terms of vocabulary, terms, areas of use, curriculum, but also in the selection of specific methods and strategies used in medical classes. The scientific art of teaching English to adults is based on two concepts: the adult learner is self-directed and autonomous; the teacher is a mediator rather than a speaker of the material. Specific assignments are essential for those seeking to improve their medical communication skills [8].

Activities during the course may include:

1) Listening and watching medical documentaries and videos from websites while completing a number of authentic tasks.

2) Reading and taking notes of medical articles/journals.

3) Group/individual discussion of specific situations, issues of medical ethics, etc.

4) Use of specialized vocabulary during history taking, clinical examination and case presentation.

5) Writing clinical case reports and brief summaries.

6) Preparation and presentation of dialogues, short conversations or mini-reports.

7) Compilation of a resume, an interview with a patient, a doctor's consultation with a patient.

Learning to communicate effectively in a foreign language is certainly a long-term goal for any student. Communication ability is one of the most complex among other language skills such as reading, writing, etc. Thus, communicative communication skills are currently considered as the main final goal for effective language learning.

REFERENCES

1. Basturkmen, Helen, Developing Courses in English for Specific Purposes, Publisher: Palgrave Macmillan, 2010. 256 p.

2. Bojovic, M., Teaching foreign languages for specific purposes: Teacher development. – the proceedings of the 31st Annual Association of Teacher Education in Europe, 2006. P. 487-493.

3. Diane Larsen-Freeman, Techniques anfLarsen-Freeman, Techniques and principles in Language Teaching, Oxford University Press, 2000. 189 p.

4. Harmer, J., The practice of English language teaching (3rd edition). Essex: 2001. 371 p.

5. Hüllen, W. Global English– desired and dreaded. R. Ahrens (ed.), Europäische Sprachenpolitik / European Language Policy. Heide lberg: Winter, 2003. 113 p.

6. Melodie Hull, Changing The Paradigm For Medical English Language Teaching. URL: http://www.usingenglish.com/articles/changing-paradigm-for-medicalenglish-language-teaching.html

7. Дубасенюк О.А., Калініна Л.В. Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку: Збірник наукових праць / За заг. ред. Антонової. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2006. 220 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/42971724.pdf

8. Тарнопольський О.Б., Кабанова М.Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с. URL: http://dx.doi.org/10.32342/2522-4115-2018-16-42

Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА, Тетяна ГАНЦЯК
(Дрогобич, Україна)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сьогодні однією з основних проблем початкової освіти є формування у молодших школярів уміння висловлювати думку, добирати необхідні слова, міркувати, фантазувати. Мовлення людини – показник освіченості, за ним можна визначити рівень мислення, загальну культуру особистості. Мовлення сучасних учнів початкових класів часом є збідненим, позбавленим національного колориту, краси й виразності. Якщо діти обмежені у спілкуванні з носіями зразкового мовлення, багато часу мовчазно проводять біля комп'ютерів, то в результаті вони не в змозі формулювати свою думку без слів, які засмічують мовлення і якими заповнюються

паузи в мовленні. Значна частина опитаних нами школярів віком від 7 до 9 років не знали значення таких дієслів руху, як волочитися, нишпорити, дожидати, торочити, хиріти, мотатися, які зустрічалися в українських народних казках («Кобиляча голова», «Ох», «Цап та баран», «Коза-дереза» та ін.). Вони не могли пояснити фразеологізми та приказки, що зустрічаються в тексті. Під час відповідей на питання будували неповні речення, вживаючи слова-паразити: ну, типу, якби; взагалі, так, мабуть, скажімо так, чуть-чуть та ін.

Повноцінне сприйняття і відтворення текстів у підручниках, уміння давати повні відповіді на запитання, висловлювати свої міркування – усі ці та інші навчальні дії потребують достатнього рівня розвитку мовлення молодших школярів, зокрема й образного, особливо, коли йде мова про вивчення художніх творів.

У Державному стандарті початкової освіти однією з найважливіших компетентностей, які повинні бути сформовані, є «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [4]. Згідно типової освітньої програми з української мови для початкової школи перед вчителем стоїть завдання – розвиток логічного, критичного та образного мислення, мовленнєво-творчих здібностей; формування готовності до вивчення української мови [5].

А. Богуш вважає, що вже у дошкільника «добре» мовлення вирізняється вмінням правильно використовувати такі засоби виразності, як метафора, порівняння, уособлення, епітети, багатозначні слова, фразеологізми, уміння яскраво, точно, переконливо висловлювати свої думки та почуття [2, 25].

На думку О. Вашуленко, образне мовлення невіддільне від світу думок: образність мовлення – це образність думок. В образному мовленні відображається образність мислення дитини, її вміння сприймати і висловлюватися правильно і виразно. Від цього залежить рівень мовленнєвого розвитку дитини [3, 12]. Л. Алексєєва вважає, що образне мовлення має розглядатися в єдності змісту і форми [1]. Недооцінювання смислового аспекту призводить до того, що зовнішня, формальна сторона (граматично правильне вживання слів, узгодження їх у реченні тощо) випереджає в розвитку внутрішню, логічну сторону. Це проявляється в невмінні учня початкової школи підібрати слова, потрібні за змістом, у неправильному вживанні слів, у невмінні пояснити зміст окремих слів. Розширення і збагачення знань, уявлень дитини має бути пов'язане з розвитком уміння правильно висловити їх у мовленні.

Таким чином, під образним мовленням розуміємо розгорнутий виклад певного змісту, який здійснюється логічно, послідовно й точно, граматично правильно й образно. Аналіз психолого-педагогічної та мовознавчої літератури дає можливість розглядати образність мовлення як інтегративну особливість мовлення, яка полягає у доцільному виборі суб'єктом образних, вербальних і невербальних засобів. Образність мовлення дає змогу молодшому школяреві ефективно проявити себе на верба-

льному та невербальному рівнях, впливаючи на комунікативну культуру особистості. Образні виразні засоби репрезентують емоційні експресивні можливості лексики, які реалізуються за допомогою точного слововживання, використання слів у переносному значенні, синонімії, тавтології. Вербальна образність досягається в лексичному втіленні мовлення за допомогою інтонаційної структури, яка визначається комплексом компонентів: наголосом, мелодикою мови, темпоритмом, тембром, динамічними відтінками. Додатковим засобом називають невербальні засоби, які зовні оформляють висловлювання і є невід'ємним засобом усного мовлення. До них належать міміка, жести та поза.

Отож, образне мовлення характеризується різними інтонаційними характеристиками, а саме: інтенсивність, мелодика мовлення, ритм мовлення, темп мовлення, тембр голосу, логічний наголос. Також образному мовленню властива наявність словесних образів: порівняння, метафори, епітети, синоніми, антоніми тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва Л. Робота над виражальними засобами на уроках мовленнєвого розвитку. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2010. № 50. С. 150–156.

2. Богуш А.М. Витоки розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку в дослідженнях учених. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 4. С. 24–28.

3. Вашуленко М., Дубовик С. Робота над власним висловлюванням (есе) на уроках української мови. *Початкова школа.* 2017. № 10. С. 10–16.

4. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12

5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О.Я.Савченко 1-2 клас. [Електронний ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv

Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА, Наталія КАЧМАР
(Дрогобич, Україна)

КУЛЬТУРА ЧИТАННЯ У ЗМІСТІ ПОЧАТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Початкова школа є найбільш сприятливим періодом у житті дитини для формування культури читання художнього тексту. Починати цей процес необхідно з перших навчання грамоти і читання в початковій школі, адже від цього багато в чому залежатиме не тільки подальше літературне виховання, розвиток читача, а й уявлення про добро і зло, про прекрасне, природу, мистецтво. Аналіз наукових і методичних робіт за останні роки засвідчив, що основна увага в галузі читання приділяється його соціально-педагогічним аспектам, а також розробленню методики і технологій інтерпретації наукового, навчального та художнього текстів. При цьому проблема літературного розвитку учня в початковій школі недостатньо досліджена.

Серед досліджень у цій проблемі відзначимо насамперед праці В. Мартиненко, які присвячені методичним засадам початкового етапу літературної освіти та форму-

ванню читацької компетентності молодших школярів [3, 21]. Дослідження О. Вашуленко присвячені системі літературної освіти молодших школярів з опорою на комунікативно-діяльнісний підхід [1].

Феномен культури читання молодших школярів можна визначити, виходячи з багатоаспектності нашого дослідження, оскільки проблема читання потребує й одночасно є сьогодні в зоні особливо пильної уваги різних наук про людину. Бібліотекознавці досліджують насамперед завдання читацької соціалізації, читацького розвитку; психологами читання як віковий процес розглядається з позицій сутності читацької діяльності; філологи вивчають процес безперервної літературної освіти; педагоги-науковці розробляють методики та технології навчання читання, вивчають питання літературної освіти, розвитку читацької культури. При цьому діапазон думок фахівців, дослідників коливається від констатації глибокої кризи читацької культури до утвердження сучасної моделі читання в умовах інформаційного суспільства.

Культура читання художнього тексту визначається як багатокомпонентна інтегрована та динамічна якість особистості, яка передбачає наявність в учня потреби в читанні художніх творів; якість читання, здатність і готовність читача до здійснення інтерпретаційної діяльності на всіх етапах читацької діяльності, результатом якої є діалог з художнім текстом, автором, світом і самим собою. Культура читання є результатом літературного розвитку школяра-читача на різних етапах літературної освіти, а її рівень визначається рівнем літературного розвитку учня.

На думку науковців, культуру читання учня початкових класів можна охарактеризувати за допомогою взаємодії дитини з книгою. Визначають кілька рівнів такої взаємодії. Перші два рівні (непродуктивні) характеризуються наявністю у молодшого школяра пасивного читацького кругозору, який виражається в тому, що читач володіє певною інформацією про книжки, але у нього не сформувалась звичка читати книжку. Наступні рівні (продуктивні) характеризуються активною взаємодією молодшого школяра-читача з книжкою, що проявляється у тому, що дитина впізнає знайомі їй книжки; правильно діє з книжкою, уміє передати свій читацький досвід іншому; у неї сформовані читацькі смаки і потреби, вона вміє використовувати свій читацький досвід на уроках і в повсякденному житті.

Як стверджує О. Костенко, «кожен із трьох продуктивних рівнів характеризується: 1) знанням книжок і вмінням з ними діяти; 2) здатністю орієнтуватися серед книжок і вмінням зробити правильний читацький вибір; 3) сформованою потребою в читанні книжок і створенням умов для реалізації себе як читача [3, 8–9]. Останній рівень, згідно з класифікацією дослідника, вважається найвищим ступенем досконалості, тоді як перші два є сформований тип правильної читацької діяльності.

На думку вчених, «культурний» читач має не тільки зрозуміти й оцінити твір з погляду автора, з погляду ціннісного й особистого контексту, а й уміти поставити цей твір у власний контекст, побачити й оцінити «зі своєї єдиної точки буття» [4]. Згідно з цим висловлюванням, естетично розвинений читач повинен вміти сприймати задум автора через свою читацьку позицію. Таке сприйняття літературного твору ґрунтується на двох складових:

- читачеві необхідно побачити твір у цілісності, як бачить його автор;

- читачеві треба оцінити твір з власного погляду (навіть якщо він суперечить авторському).

Отже, юний читач повинен вміти поставити себе і в позицію автора, і в позицію читача, у результаті чого відбудеться діалог через текст: автор –художній текст – читач. Такий діалог можливий за умови організованої бесіди про прочитане учнем, у процесі якої є можливість вислухати думки інших учнів: як зрозуміли автора інші читачі, і дати можливість сформувати їм власну позицію.

Таким чином, справжнім читачем дитина стає тільки за умови сформованого уявлення про низку тематичних напрямів у читанні та за досягнення здатності реалізовувати себе як читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко О.В. Зміст і структура читацької компетентності молодшого школяра. *Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній школі:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-29 березня 2013 року / Ред. кол.: О.А. Федоренко, І.Г. Єрмаков (науковий редактор), А.М. Ратушна. К.: Оберіг, 2013. С. 202–206.

2. Костенко О.В., Сидоренко О.М. Форми залучення дітей до читання: традиції та інновації.. *Шкільний бібліотекар.* 2020. № 11. С. 6–20.

3. Мартиненко В.О. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2012. № 10. С. 20–25.

4. Сучасна дитяча книга і читання в епоху цифрової культури: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару / Нац. б-ка України для дітей; [авт.- уклад. Т.М. Кузілова]. Київ: [Нац. б-ка України для дітей], 2020. 91 с.

Олена КРАВЧЕНКО-ДЗОНДЗА, Христина ТКАЧОВА
(Дрогобич, Україна)

ТВОРЧЕ ЧИТАННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасних умовах розвитку суспільства та модернізації освіти актуальності набувають проблеми формування в дітей здібностей, що дають їм змогу надалі самостійно поповнювати знання і коригувати вміння, орієнтуватися в потоці інформації згідно запитів суспільства. Початковий етап становлення і розвитку творчої, діяльної, ерудованої, компетентної особистості – молодший шкільний вік, і тому завдання сучасної школи – забезпечити успішність цього етапу.

Активна діяльність у межах законів України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2020), «Про загальну середню освіту» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020), Державного стандарту початкової освіти (Державний стандарт початкової освіти, 2018) передбачає всебічний розвиток особистості, її компетентностей, наскрізних умінь, здібностей, талантів та створення необхідних умов для творчої самореалізації кожної дитини в освітньому процесі.

У зв'язку з цим зараз дедалі більшої актуальності набуває використання різних видів творчих робіт в освітньому процесі, зокрема на уроках читання у початковій школі. Для сучасної методики навчання літературного читання характерним є прагнення відійти від шаблонного проведення уроку читання художніх текстів, увага до естетичної функції твору та його впливу на читача.

Цьому сприяє використання різноманітних методів читання художніх творів, що включають сучасні досягнення психології, літературознавства та чималий педагогічний досвід.

Як зазначає Ю. Бондар, проблема творчого розвитку, формування творчих умінь визначається як одна із пріоритетних у сучасній ланці початкової освіти [1]. На її думку період навчання в початковій школі є сензитивним періодом для творчості. Тому перед учителем постає завдання – пошук ефективних шляхів, які полягають в оновленні змісту, форм, методів навчання, спрямованих на розвиток творчих умінь молодших школярів [2].

Для методики викладання літератури велике значення має думка М.Фасолі [3] про літературний розвиток школярів, про вибір методичних способів аналізу залежно від рівня читацького сприйняття. Науковець виокремлює літературні здібності із загально естетичних і поділяє їх, у свою чергу, на читацькі та творчі.

Проаналізувавши дослідження науковців, ми визначили, що для методу творчого читання характерні такі прийоми: навчання виразного читання; читання майстрів художнього слова; коментоване читання (читання із супутнім коментарем); бесіда для виявлення початкового сприйняття; постановка проблеми для поглибленого художнього сприйняття тексту учнями початкових класів; виконання учнями творчих завдань на основі спостережень або досвіду учнів або за текстом твору.

Вчителі-практики пропонують для цього певні види навчальної діяльності:

виразне читання, тренування виразному читанню; заучування напам'ять; опис власних вражень про прочитаний твір; творчі перекази (зі збереженням стилю оповіді, зі зміною особи оповідача); художнє оповідання; усне словесне малювання та ілюстрування; доповнення сюжету; мізансценування; інсценування; розширення авторських ремарок; складання плану тощо; розгляд ілюстрацій та їх оцінка; створення власних літературних творів у різних жанрах; відгуки про прочитані твори, переглянуті фільми, вистави.

Одним із видів роботи, важливих для становлення художньо-творчих здібностей, є спостереження за реальністю, предметами та явищами навколишнього життя: споглядання, вслуховування, виявлення характерних ознак (розглядання осіннього листя, качанів капусти, виду з вікна тощо). Ці враження стають тим матеріалом, який дитина перетворює на художній образ. Подібне спостереження розвиває конкретно-чуттєве бачення світу, дефіцит якого загострюється в наш комп'ютерний час, коли діти багато часу проводять у віртуальному світі.

Для дитини, з огляду на її психіку, важливим є бажання відгукнутися на все те, про що вона дізнається, з чим знайомиться вперше, про що вона читає, є потреба активно, творчо здобувати нові знання. Книжка, яка схвилювала дитину, запам'ятається краще, ніж та, яка не викликала емоцій. На думку психологів, жодне

враження не повинно залишатися без відповідного вираження [2]. Це має бути вираження творче, і процес освоєння художнього тексту також творчим. Для творчого читання важливим є момент зовнішнього вираження вражень від прочитаного. Підставою для цього твердження є думка психологів про те, що основний процес сприйняття твору складається з низки реакцій, у кожній з яких розрізняють три стадії: спостереження, переробка, відтворення. Саме відтворення є зовнішнім вираженням вражень, які сприйняті або оброблені дитиною, воно надає надає дитині можливість реагувати на вплив навколишнього середовища. Методика читання здебільшого передбачає, що учень зазвичай слухає, запам'ятовує, тобто здійснює пасивні дії, потім відповідає на запитання вчителя. Завданням творчого читання є оптимізація читання елементами активності. Замість пояснення прочитаного треба дати учням можливість самостійно виявити свої вражень від читання та пояснення, поглибити їх. Мета творчого підходу до читання – надати читанню художнього твору творчого характеру.

Для акцентування уваги учнів на творі можна пропонувати словесне малювання картин за прочитаним. Відповіді на запитання: щоб ви намалювали в цьому епізоді? які кольори можна використати? – слугуватимуть підготовкою до художнього ілюстрування олівцем або фарбами.

Навіть такий традиційний прийом роботи, як заучування напам'ять, можна використовувати у творчому читанні не просто як тренування пам'яті, а як зайву можливість повернутися до художнього образу через текст, запропонувавши вивчити те, що хвилює дитину сьогодні (причому йдеться не лише про віршовані тексти). Важливо, щоб цей шматочок тексту давав можливість пережити естетичне враження, давав поштовх для народження думки, корисного, здорового переживання.

Особливо хочеться зупинитися на найбільш популярних прийомах роботи над творами: складання плану твору, переказ прочитаного. Послідовність розвитку подій у художньому творі пояснюється не наявністю в автора продуманого плану, а життям образу (героя або картини природи, побуту) або ж зміною настроїв і почуттів автора. Для творчого читання важливим є не просте запам'ятовування прочитаного, а усвідомлення дитиною образного та емоційного змісту, вироблення уміння і навичок роботи з текстами, бажання зрозуміти й відчути настрій твору. Звичайний переказ не може сприяти досягненню цих цілей. Прийомом творчого читання може стати переказ у зміненій формі: наприклад, від імені одного з персонажів або в скороченому чи розширеному вигляді. Займаючи позицію однієї з дійових осіб, учень може з'ясувати його ставлення до пережитих подій, і відчути настрій твору.

Прийоми опрацювання художнього твору індивідуальні для кожного твору. Учитель може використовувати якийсь один чи кілька прийомів, важливо, щоб учні могли використовувати якомога більше можливостей для вираження своєї творчої реакції на прочитане.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Ю.В. Педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. № 34. І том. С. 220–225.

2. Демченко І. Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів в загальноосвітньому інклюзивному просторі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2014. № 9 (Ч. 2). С. 27–35.

3. Фасоля А.М. Літературна освіта: компетенції, компетентності, знання, уміння, навички [Електроний ресурс]. URL: www.lib.uaru.net/diss/cont/342602.html

Петрунелія КРЕЧКІВСЬКА
(Дрогобич, Україна)

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В умовах запровадження освітніх стандартів Нової української школи особливо актуальною постає проблема формування комунікативної компетентності учнів, молодших школярів зокрема. Вона передбачає розвиток у них здібностей застосовувати в конкретному спілкуванні знання мови, різних способів взаємодії з оточенням, також навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями (З. Бакум, М. Вашуленко, Л. Мамчур, К. Пономарьова, О. Савченко, Г. Шелехова).

З зазначеного випливає, що в мовно-освітньому процесі необхідно не тільки сформувати в учнів уявлення про українську мову, її правила та закони, домогтися засвоєння її норм, а й навчити ефективно використовувати мовні засоби в різних життєвих ситуаціях. Прикметною в цьому сенсі треба визнати думку М. та Н. Степаненків: «Знання мовних законів – це лише півуспіху. Повного успіху можна досягти лише тоді, коли ці закони стануть дійовими, повносило ввіллються в комунікативну практику школяра, коли він вільно й невимушено користуватиметься лексичними і фразеологічними скарбами рідної мови, її потужними словотвірними можливостями, упорядкованою граматичною структурою, <…> коли братиме за взірець вироблені, апробовані впродовж століть норми літературної мови» [3, 42]. Проте зазначеним важливість комунікативної спрямованості сучасної лінгводидактики не вичерпується. Вона, окрім того, уможливлює повносилу реалізацію ціннісного, розвивального й виховного аспектів української мови як навчального предмета.

Комунікативну компетентність особистості зараховано до переліку ключових [1, 3], а водночас і загальнокультурних. Тож її можна (і треба!) формуватися на уроках із будь-яких шкільних предметів, оскільки вона виявляє себе в спілкуванні, толерантній поведінці, у збереженні національних традицій тощо.

Сучасна лінгводидактика значну роль приділяє диференціації навчання, в обґрунтуванні теоретичних засад якої важлива роль належить К. Ушинському, котрий наголошував на необхідності працювати на уроці з учнями різного рівня підготовки і здібностей. Бо ж кожна дитина народжується, по-перше, з тільки їй властивими задатками, типологічними особливостями нервової системи, визначеними якостями органів чуття й мовлення; по-друге, зі своєрідними умовами соціального оточення, в якому

відбувається її розвиток і виховання. Думку про необхідність диференційованого підходу до навчальної діяльності школярів неодноразово обстоював у своїх працях В. Сухомлинський, наголошуючи: «До кожного учня треба підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки призначене йому завдання» [4, 180].

Диференційоване навчання за класно-урочної системи неможливе без підготовки завдань різного ступеня складності, інакше кажучи, різнорівневих завдань. «Принцип диференціації навчання, – каже О. Савченко, – реалізується переважно через систему диференційованих завдань, залежно від рівнів підготовки учнів у процесі спілкування з дітьми, стимулювання їх, оцінювання результатів праці» [2, 99].

Основний критерій добору завдань для кожної групи учнів – рівень складності, окреслений сукупністю таких показників, як: обсяг завдання, тип розумової діяльності, актуальний для його виконання, наявність / відсутність запрограмованих відповідей і / чи підказок.

Завдання, дібрані для роботи учнів на уроках української мови, мають бути посильними та доступними. Ця вимога прямо випливає з загальнодидактичних принципів *доступності* та *посильності* навчання. Перший полягає в забезпеченні такого співвідношення складності поставленого завдання з практичними можливостями учнів, яке б стимулювало активні розумові й трудові зусилля, спрямовані на його вирішення, давало б розвивальний ефект. Принцип *посильності* вимагає врахування індивідуальних особливостей учнів: віку, рівня розвитку, фактичного рівня знань, трудових умінь і навичок, особливостей сприйняття та уваги, наявності позитивних мотивів діяльності, сформованості інтересів, здібностей.

Найдоречнішим за впровадження диференціації на уроках української мови в початковій школі є використання трирівневої системи організації дидактичного матеріалу, тобто трирівневі картки-завдання. *Рівень I* – **репродуктивний**; його завдання треба адресувати учням, здатним виконати тільки завдання, аналогічне розв'язуваному на уроці. *Рівень II* – **конструктивний**; завдання цього рівня вимагають більшої самостійності виконання. *Рівень III* – **творчий**; він вимагає глибших знань і досконаліших практичних умінь і спрямований на розвиток пізнавальних потреб школярів і їхнього творчого мислення. Суттєво, що різнорівневі завдання можна використовувати на всіх етапах уроку, однак важливо, щоб системно, пор.: «Диференційовані завдання мають бути постійним засобом навчання, а їх зміст і методика визначаються за результатами вивчення готовності дітей до навчання» [2, 104].

Нижче подаємо взірець різнорівневих завдань, які можна запропонувати четвертокласникам під час вивчення іменника.

1. Прочитай текст. Яка його мета?

У неволі татарській

Безупинні руйнівні князівські чвари підривали Київську Русь. Сам Київ не раз грабували чужі князі разом з половцями. Найжахливіше пограбував і знищив Київ суздальський князь Андрій Боголюбський. Він хотів, аби Україна занепадала, а його держава, яка згодом стала зватись Московською, підносилась та гору брала.

Коли Україна стратила силу, впала на неї страшна буря. Середньоазійські степи викинули нову хижу і дужу орду на погибель українського життя. Були то монголо-татари.

1239 року татарський хан Батий навів свою орду на українські землі. Орда взяла Чернігів і Переяслав. 1240 року був зруйнований Київ. Без милосердя татари повбивали людей. А тій людності, що лишилася, казали давати дань. Так попали українські землі в неволю татарську (За М. Грушевським).

2. Випиши з тексту слова, написані з великої літери. Поясни їх написання.

І рівень

З другого абзацу випиши іменники та визнач їх рід. Іменники жіночого роду запиши в О. в.

О. в. (ким? чим?) ...

ІІ рівень

1. Склади і запиши план до тексту.

2. Визнач число і рід виписаних іменників.

ІІІ рівень

У третьому абзаці відшукай спільнокореневі іменники, познач у них корінь. До підкреслених у тексті іменників добери слова-синоніми.

Поміркуй, склади і запиши відповідь на запитання: «Чому монголо-татари завоювали Київську Русь?».

Отже, диференціація на уроках української мови в початковій школі не лише допоможе запобігти прогалинам у знаннях учнів або усунути їх, але здатна також забезпечити успішний розвиток їхньої комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

2. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 1999. 368 с.

3. Степаненко М., Степаненко Н. Реформування освіти і деякі нові підходи до вивчення української мови в школі. *Дивослово*. 1999. №9. С. 41–42.

4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа. 1988. 282 с.

Олена КУПРИСЮК
(Дрогобич, Україна)

РОБОТА З ПОЕТИЧНИМИ ТЕКСТАМИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Віддавна відомо, що мова, слово – важливий засіб виховання і могутнє джерело естетичної насолоди – від раннього дитинства й до глибокої старості. Так, у школах Спарти вимагали від своїх вихованців не тільки фізичної вправності, а й володіння мистецтвом слова. В епоху еллінізму, коли осердям естетичної культури стали вважати літературно-риторичне виховання, культуру слова ототожнювали з загальною культурою людини, розглядали її як синонім останньої. Один і великих гуманістів

епохи Відродження, падуанець Вітторіо де Фельтре, заснував «Дім радості» – школу, у якій урівноважили естетичне виховання з фізичним, позаяк завдяки саме йому дитина вчилася правильно говорити, граційно рухатися, відчувати гармонію музики і світу. Думка про благотворний естетичний вплив на дитину основ виучуваних наук пронизує всі праці великого українського педагога К. Ушинського. Отже, важливість для становлення й розвитку особистості естетичного виховання усвідомлювано в різні епохи буття людства та його цивілізаційного поступу.

Естетичне виховання, за С. Гончаренком, – це «складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини» [2, 119]. На сьогодні доведено, що вершинним результатом естетичного виховання є естетична свідомість особистості та її естетична діяльність, тоді як його початковою ланкою – формування естетичних понять, почуттів, дій [1, 5–6].

Естетичні почуття – це суб'єктивні емоційні переживання естетичного ставлення до предметів і явищ довкілля. Вони не дані людині від народження, а є одним із результатів її практичної діяльності і взаємодії з іншими людьми чи світом загалом, супроводжують сприйняття й оцінку цих останніх в єдності їхнього змісту і форми. Прояви естетичних почуттів – духовна насолода або ж відраза. Їхні прикметні ознаки – зумовленість усім попереднім досвідом людства; залежність від соціальної, культурної, етнічної, демографічної структури суспільства; здатність слугувати моделями розвитку особистості й підґрунтям складніших сутностей естетичного осягнення світу. Виховання в учнів естетичного почуття має наслідком формування в них естетичного ідеалу та засвоєння ними естетичних норм і оцінок [3, 88–89].

Мистецтво слова, у якому органічно взаємодіють процеси пізнання світу та його естетичне осягнення й оцінка, – найбільш яскрава й доступна модель виховання в молодших школярів естетичних почуттів. «Красу, – переконував В. Сухомлинський, – діти не можуть пізнати без яскравого емоційного слова вчителя про красу навколишнього світу». Він закликав ненастанно розкривати перед дітьми поетичну силу, аромат, найтонші відтінки, музику слова, щоб діти прагнули виразити в ньому найкрасивіше і найпотаємніше. «Слово, – стверджував В. Сухомлинський, – це вершина людського в людині», не маючи при цьому жодного сумніву, що «слово про красу естетично впливає на дитину» тільки тоді, коли вона сама побачить і відчує її, бо «споглядання і слухання, переживання побаченого і почутого – це ніби перше віконце у світ краси» [6, 370].

Молодшому шкільному вікові, за твердженням дослідників, властиве образно-метафоричне освоєння світу, воно домінує над дискурсивно-теоретичним способом його пізнання [4, 16]. За О. Потебнею, образний зміст слова розкривається насамперед у художньому тексті, і особливо яскраво – у поетичному, де набуває гнучкості, варіативності, починає жити особливим життям, поєднуючи старі й нові уявлення, наповнюючи їх новими сенсами, створюючи новий образ [5, 145].

До засобів поетичного тексту, які здатні потужно впливати на емоційну сферу його реципієнта та слугувати основою для розвитку в нього естетичних почуттів, нале-

жить віднести передусім тропи і стилістичні фігури. Тропи – це узагальнена, родова назва виразів, ужитих в переносному значенні. У кожному конкретному випадкові маємо справу з одним із різновидів тропів – порівнянням, епітетом, метафорою, метонімією, іронією тощо. Вони виконують зображувально-виражально-оцінну функцію, допомагаючи створити пейзажні чи портретні замальовки, змалювати красу довкілля, людської душі, передати її переживання – радісні чи сумні. Вони посильні для сприйняття їх молодшими школярами, пор., для прикладу, два вірші з підручника Л. Варзацької й Т. Трохименко «Українська мова та читання» для 2 класу (Тернопіль, 2019), у яких різні тропи (метафори, епітети, порівняння) разом із пестливими словами допомагають авторам створити картини природи в різні пори року:

Стежка, озеро, стіжок –
все у падолисті,
і в гніздечку для пташок
задрімав сухий листок,
наче у колисці.
Вадим Скомаровський

Гроза пройшла...
Зітхнули трави,
квітки голівки підняли,
і сонце, тепле і ласкаве,
спинило погляд на землі.
Здаля розвіялись тумани,
знов ясно, пахощі, тепло...
Олександр Олесь

Дуже важливо для розвитку самостійності мислення школярів, виховання естетичних почуттів пробудити в них (як на уроках української мови, так і читання) увагу до слова, до його прирощеного змісту. Учитель має робити все для того, щоб діти осягали красу слова, глибину його виразності, ставилися до нього як до мистецького продукту, а не просто заучували граматичні чи орфографічні правила.

Отже, все багатство естетичного потенціалу мови й слова, їхня здатність викликати в душі людини найскладніші асоціації й найпростіші порівняння роблять їх могутнім засобом впливу на її естетичні почуття. Естетична природа слова полягає в його універсальності, у розмаїтті його образних значень, виявлюваних насамперед через художній контекст. Слово у художньому тексті загалом, поетичному зокрема здатне активізувати думку й почуття як дорослого, так і дитини, збагачувати їх, розвивати їхню аксіологічну сферу. Воно також допомагає кожному з них пізнавати довкілля, а водночас – розкривати й відкривати себе, своє духовне «я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н.Й. Теоретичні і методичні засади естетичного виховання учнів у процесі вивчення української літератури в середній школі: автореф. дис. ... д-ра наук: 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки», 13.00.02 «Методика викладання (українська література)». Київ: Інститут педагогіки АПН України 1995. 72 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: «Либідь», 1990. 366 с.

3. Естетика: навч. посіб. / М.П. Колесніков, О.В. Колеснікова, В.О. Лозовой та ін./ за ред. В.О. Лозового. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

4. Зязюн І.А. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць* / за ред. О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–23.

5. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: Збірник. Пер. з рос. / Упоряд., вступ, ст., приміт. І.В. Іваньо, А.І. Колодної. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.

6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 4. 640 с.

Віталій ЛЕЛЕКА, Олександра АЛДАБАЄВА
(Миколаїв, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЕФЕКТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ МОБІЛЬНИХ ПРОГРАМ (ДОДАТКІВ), ЇХ ОСОБЛИВОСТІ ТА МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ

На сьогодні освітній процес не обходиться без використання сучасних технологій, які значно полегшують та урізноманітнюють навчально-виховний процес. Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти та відбувається перехід системи до якісно іншого стану, за О. Дубасенюк. Інновації в педагогіці пов'язані, насамперед, із загальними процесами у суспільстві, глобалізаційними та інтеграційними процесами. Інновації в освіті є закономірним явищем, який має динамічний характер та розвивальний результат За допомогою інновацій можливо вирішити суперечності між традиційною системою та потребами в якісно новій освіті. Основною ознакою інновацій в освіті є здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі або навіть регіоні [1].

Н. Шарата говорить про те, що інновації в освіті є принципово важливою відповіддю на виклики сучасності, які визначаються переходом суспільства до інноваційної форми розвитку і зумовлюють гнучкість системи освіти, її відкритість до нових ідей та реалізацію конкурентоспроможних національних і транснаціональних освітніх проектів [4].

Інноваційні технології в освіті – це нові методи, способи взаємодії вчителя та учнів, які забезпечують ефективне досягнення результатів педагогічної діяльності. Інноваційні технології – це використання передових технологій у навчанні, відстеження актуальний тенденцій у галузі освіти, застосування сучасних методів викладання та навчання.

Фізичне виховання не є винятком у використанні інноваційних технологій, які б забезпечували фізкультурно-оздоровчий вплив на здобувачів освіти. На думку Т. Салтовської використання нетрадиційних технологій у фізкультурно-оздоровчій роботі сприяє розвитку фізичних якостей через активізацію розумових здібностей та врахування індивідуальних можливостей кожної дитини. Використання нетрадиційного обладнання на фізкультурних заняттях дозволяє максимально підвищити рівень рухової активності дітей, а головне – викликати у дітей бажання займатися фізкультурою та спортом. Незвичний погляд на звичні речі стимулює дитячу уяву, створює гарний настрій і, що найголовніше, створює позитивний емоційний фон для виконан-

ня різноманітних рухів. Творчий підхід педагога до підбору атрибутів для фізичних занять значно підвищує моторну щільність заняття і задовольняє природну потребу дітей у русі. Сучасне традиційне обладнання та інноваційні технології спортивної зали та спортивного майданчика дає можливість врахувати сучасні вимоги науково-методичної думки вчених, досвід кращих практиків, нові інноваційні технології в галузі фізичного виховання та спорту, а також власні спостереження та розробки автора. Серед інноваційних технологій фізкультурно-оздоровчого характеру педагог виділила наступні: степ-аеробіка, етюди гармонії та здоров'я, фітбол-гімнастика, кінезіологічні вправи, ігровий самомасаж, здоров'ятворчі технології, ігрова методика Любомира Бейби «Від руху – до здоров'я», дитячий туризм та ін. [3]

О. Качан доводить, що використання сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій у фізичному вихованні дозволяє: дітям швидше та якісніше засвоювати нові навички та вміння, що сприяє підвищенню фізичної підготовленості та фізичної працездатності; підвищує інтерес учнів до фізичного виховання та участі в систематичних заняттях фізичними вправами, що сприяє оптимізації навчального процесу та покращенню фізичної підготовленості. Це призводить до оптимізації функціонального стану серцево-судинної системи та всього організму в цілому. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології є закономірним результатом пошуку ефективних шляхів комплексного використання сучасних видів фізкультурно-оздоровчих технологій у фізкультурно-оздоровчій роботі із дітьми, відповідно до віку, фізичної підготовленості та гендерних відмінностей у формуванні мотиваційних пріоритетів, які сприяють розвитку позитивної мотивації до занять фізичною культурою, формують основу для самостійної оздоровчої діяльності та стимулюють прагнення до здорового способу життя [2].

Таким чином, ми бачимо, що використання інноваційних фізкультурно-оздоровчих технологій є одним із кращих варіантів поліпшення навчально-виховного процесу, підвищення пізнавальної діяльності та мотивації до навчання у здобувачів освіти, врахувати особливості кожної дитини та зробити освітній процес ще цікавішим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубасенюк О. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12–28.

2. Качан О. Застосування сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання. *Всеосвіта.* URL: https://naurok.com.ua/zastosuvannya-suchasnih-fizkulturno-ozdorovchih-tehnologiy-u-procesi-fizichnogo-vihovannya-357855.html (дата звернення: 04.09.2024).

3. Салтовська Т. Впровадження інноваційних технологій у фізкультурно-оздоровчу роботу з дошкільниками (опис педагогічного досвіду). *Всеосвіта.* URL: https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna-innovacijnih-tehnologij-u-fizkulturno-ozdorovcu-robotu-z-doskilnikami-opis-pedagogicnogo-dosvidu-213979.html (дата звернення: 04.09.2024).

4. Шарата Н. Інноваційність в освіті – ознака сучасності. URL: https://dspace.mnau.edu.ua:8443/jspui/bitstream/123456789/454/1/2.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Дмитро БЕРЕЖНИЙ
(Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ ТЕХНІК

Зважаючи ситуацію в країні, дистанційне навчання у закладах вищої освіти стало однією з основних форм навчання студентів. Не є секретом, що для багатьох студентів така форма навчання є прийнятною, адже її можна поєднувати з іншими видами діяльності у повсякденному житті. Фізичне виховання студентів закладів вищої освіти посідає окреме місце в навчально-виховному процесі, оскільки виховувати здорове покоління, підготувати його до майбутньої професійної діяльності є одним із головних завдань освітнього процесу.

Складовою частиною гуманітарної освіти є саме фізичне виховання, яке сприяє формуванню особистості майбутнього фахівця у процесі становлення його професійної компетенції. Визначають певну мету фізичного виховання у закладі вищої освіти яка полягає у сприянні підготовці гармонійно розвинених висококваліфікованих фахівців. Доречно відмітити, що фізичне виховання необхідне для студентів будь-яких спеціальностей [3].

Проаналізуємо деяку робочу програму навчальної дисципліни «Фізичне виховання», яка розроблена для студентів усіх спеціальностей. Мета дисципліни «Фізичне виховання» наступна: послідовне формування фізичної культури особистості фахівця відповідного рівня освіти, а також формування фізичних здібностей студентів і вміння реалізовувати їх у соціально-професійній та фізкультурно-спортивній діяльності. Серед завдань дисципліни виділяють такі:

– формування розуміння ролі фізичної культури в розвитку особистості та підготування її до професійної діяльності, мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичної культури;

– формування системи знань із фізичної культури та здорового способу життя, необхідних в процесі життєдіяльності, навчання та роботи;

– зміцнення здоров'я студентів, сприяння правильному формуванню та всебічному розвитку організму, профілактика захворювань;

– набуття певного досвіду рухових умінь та навичок й забезпечення загальної та професійно-прикладної фізичної підготовки;

– набуття здатності до виконання вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів [4].

Формами занять з фізичного виховання є навчальні та поза навчальні заняття протягом усього періоду їхнього навчання в закладі вищої освіти [4].

На нашу думку, процес фізичного виховання студентів мовних спеціальностей може відбуватися за допомогою багатьох методів, засобів, технік, як традиційних, так і нетрадиційних. С. Кабанчук виділяє такі техніки роботи зі студентами різних спеціальностей, в тому числі й мовних:

– лекція та семінарські заняття – зазвичай направлені на засвоєння теоретичного матеріалу, без якого не формується практична база. Лекції можуть бути таких видів: лекція-діалог, лекція з науковою структурою, лекція теоретичного конструювання, методологічна лекція, загально предметні лекції, бінарна лекція та ін.

– індивідуальна та самостійна робота студентів – один із нових напрямків роботи студентів, яка спрямована на ознайомлення з більшою кількістю інформації, аніж на заняттях;

– практичні заняття – відпрацювання засвоєних теоретичних знань на практиці;

– не навчальна діяльність – це переважно фізкультурно-оздоровчі та спортивні заходи [1].

Р. Кизима виділяє такі нетрадиційні техніки, методи та системи вправ, які можна використовувати у робот зі студентами різних спеціальностей, до яких мовні спеціальності також відносяться: атлетична гімнастика; спортивна аеробіка; стретчинг; шейпінг; фітнес та ін. Ці техніки в певній мірі пішли від вже наявних методик, технік та системи вправ, але є вдосконаленими, новими та цікавими для студентів [2].

Ми визначили, що робота зі студентами як мовних спеціальностей, так і інших, є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти. Фізичне виховання готує студентів до майбутньої професійної діяльності, яка в будь-якому випадку потребує загальної фізичної підготовки. Для зацікавлення студентів на заняттях варто використовувати різні техніки, як традиційні, так і нові, нетрадиційні, адже сучасне молоде покоління стрімко розвивається та потребує іншого підходу до виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабанчук С. Сучасні підходи в організації освітнього процесу з фізичного виховання. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/suchasni-pidhodi-v-organizaci-osvitnogo-procesu-z-fizichnogo-vihovannya-169376.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Кизима Р. Нетрадиційні системи зміцнення здоров'я і фізичного удосконалення. Оздоровче та прикладне значення обраних систем фізичних вправ. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/netradiciyni-sistemi-zmicnennya-zdorov-ya-i-fizichnogo-udoskonalennya-ozdorovche-ta-prikladne-znachennya-obranih-sistem-fizichnih-vprav-266406.html (дата звернення: 04.09.2024).

3. Організація та методика фізичного виховання студентів. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/24477 (дата звернення: 04.09.2024).

4. Робоча навчальна програма «Фізичне виховання» для студентів усіх спеціальностей / О. Зеленюк та ін. 2016. 16 с.

Віталій ЛЕЛЕКА, Вадим БЕСПАЛЬКО
(Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ, ЩО МАЮТЬ ВІДХИЛЕННЯ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я

Українська освіта на сьогодні розвивається та формується таким чином, що кожна людина має право на освіту. Враховуючи реалії сьогодення у суспільстві є люди,

які мають відхилення у стані здоров'я і які потребують спеціальних умов для навчання. Студенти, які мають відхилення у стані здоров'я відносяться до спеціальної медичної групи та мають обмеження у фізичному навантаженні. Така група має свої особливості як організаційні, так і методичні.

Т. Кошмай зазначає, що серед чинників, які можуть впливати на стан здоров'я студентів можуть бути наступні: здоров'я батьків, особливості перебігу вагітності матері та пологів; особливості розвитку малюка; домашні умови та мікроклімату сім'ї; умови фізичного виховання дитини, характер та умови відпочинку. Все це, тією чи іншою мірою впливає на здоров'я людини і може стати причиною відхилення у стані здоров'я [2].

Хочемо зауважити думку Т. Кошмай щодо того, що поділ на групи за станом здоров'я обумовлений тим, що досягнення максимального оздоровчого ефекту в рамках фізичного виховання залежить від того, наскільки засоби, форми і методи навчання відповідають індивідуальним особливостям людини. Слід враховувати, що організм студентів з відхиленнями у стані здоров'я потребує не меншої, а часто і більшої фізичної активності, ніж організм здорових студентів, але це повинна бути інша фізична активність і вона має бути якісною [2].

Ю. Кононенко визначила певну структуру заняття в спеціальні медичній групі зі студентами, які мають відхилення у стані здоров'я:

– підготовча частина – розминка, підготовка організму до виконання вправ основної частини. Тривалість частини – приблизно 5-10 хвилин;

– основна частина – формування та вдосконалення рухових умінь, навичок, а також розвиток фізичних якостей;

– заключна частина – поступовий перехід до інших видів діяльності та приведення організму у стан спокою. Для цієї частини рекомендовані ходьба, дихальні вправи, вправи на гнучкість [1].

О. Онопрієнко у своїх наукових наробках стверджує, що на сьогоднішній день існує декілька підходів, які практикуються у процесі організації занять фізичної культури зі студентами спеціальної медичної групи:

– звільнення студентів від занять фізичними вправами на заняттях з фізичної культури. Причиною такого рішення є довідка від лікаря, у якій є рекомендація звільнити студента від виконання фізичних вправ у зв'язку з певною хворобою;

– спільні заняття студентів спеціальної, підготовчої та основної медичної групи під керівництвом одного викладача. Основна причина такого підходу полягає у відсутності штату викладачів, адже зі студентами заняття фізичної культури в групі проводить тільки один педагог;

– спільні заняття студентів спеціальної та підготовчої медичної групи під керівництвом одного викладача. Такий підхід є більш ефективним, ніж попередній, адже викладач працює лише з частиною групи та може частіше звертати увагу на діяльність кожного студента окремо;

– заняття студентів спеціальної медичної групи, що проводяться окремою підгрупою, за розкладом занять основної медичної групи. Такий підхід є найкращим та ефективним у роботі зі студентами спеціальної медичної групи;

– заняття студентів спеціальної медичної групи фізичним вихованням, що проводяться в позаурочний час [3].

Серед основних завдань фізичного виховання студентів, які відносяться до спеціальної медичної групи виділяють наступні: зміцнення здоров'я, покращення фізичного розвитку, загартування студентів; розширення функціональних можливостей основних фізіологічних систем організму; посилення захисних функцій організму студентів до різних захворювань; формування та закріплення рухових умінь та навичок; виховання морально-вольових якостей та стійкого інтересу до регулярних самостійних занять фізичними вправами [3].

Ми зробили висновок, що студентів, які мають відхилення у стані здоров'я варто залучати до занять з фізичної культури та фізичного виховання, оскільки це впливатиме на їх загальний розвиток, покращуватиме стан здоров'я та організму, розвивати основні фізичні якості, які стануть у нагоді під час професійної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кононенко Ю. Методика проведення занять у СМГ студентів фізичного виховання. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/metodika-provedennya-zanyat-u-smg-studentiv-fizichnogo-vihovannya-256259.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Кошмай Т. Теоретичний аспект фізичного виховання учнів з відхиленням у стані здоров'я. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/teoretichniy-aspekt-fizichnogo-vihovannya-uchniv-z-vidhilennyam-u-stani-zdorov-ya-380195.html (дата звернення: 04.09.2024).

3. Онопрієнко О. Особливості фізичного виховання студентів у спеціальних медичних групах. Черкаси: ЧДТУ, 2018. 116 с.

Віталій ЛЕЛЕКА, Вадим ВАДИМОВ
(Миколаїв, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фізичне виховання студентів немовних спеціальностей у закладах вищої освіти є важливою складовою навчально-виховного процесу на рівні з іншими науковими галуззями. Для цього використовують багато різних технік, методів, засобів та форм. Ми хочемо розглянути та проаналізувати використання нетрадиційних технік фізичного виховання студентів.

А. Приймук говорить про те, що характеристики особистісно-орієнтованої ситуації свідчать про те, що однією з найважливіших передумов її реалізації на занятті є використання педагогом специфічних методів навчання, які в сучасній психолого-педагогічній літературі іноді називають нетрадиційними. Деякі з них поступово опановуються педагогами, але не всі вони є достатньо відомими. З метою створення особистісно-орієнтованих ситуацій на заняттях рекомендується використовувати методи навчання, які стимулюють творчість студентів, сприяють їх активності на заняттях і спонукають до розвитку їх творчих здібностей [3].

І. Литвиненко стверджує, що нетрадиційні методики становлять інтерес для теорії і практики навчання. Вони відрізняються від традиційних тим, що не вписуються в рамки вимог, розроблених і сформульованих дидактикою, де педагог не дотримується чітких етапів структурування заняття, традиційних методів і прийомів. Ефективність нетрадиційних прийомів забезпечується знанням педагога методики їх застосування та вмілим використанням таких прийомів у заданій системі в поєднанні з традиційними формами роботи [2].

Ми погоджуємося з думкою С. Дрьомової, що заради того, щоб вся фізкультурно-оздоровча робота проводилася для зміцнення здоров'я людини, слід в систему фізичного виховання включати нетрадиційні заняття – різні за змістом, структурою і методикою проведення. Нетрадиційні заняття відводять педагогу роль, яка полягає в організації такого освітнього середовища, яке забезпечить можливість реалізації індивідуальних інтересів, потреб і здібностей, тобто самостійної діяльності та ефективного накопичення дитиною свого особистого досвіду [1].

Розглянемо, які існують нетрадиційні методи та форми навчання, які доцільно використовувати під час фізичного виховання студентів немовних спеціальностей у закладах вищої освіти. О. Федорук говорить про те, що різноманітність занять є гармонійним поєднанням навчальної діяльності, у рамках якої формуються базові знання, уміння та навички, саме з творчою діяльністю, яка пов'язана з розвитком індивідуальних задатків особистості. До нестандартних методів навчання можна віднести метод проектів. Це така система навчання, у процесі якої студенти здобувають знання за допомогою планування та виконання практичних завдань (проектів). Цей метод базується на ідеї спрямованості навчально-пізнавальної діяльності студентів на результат, який можна отримати завдяки вирішенню тієї чи іншої теоретично чи практично значущої для студента проблеми. Метою нетрадиційних методів навчання є наступні:

– формувати розвинуте критичне мислення та здатності мати власну точку зору;
– виробляти навички ефективного спілкування;
– навчати творчо працювати;
– формувати бачення самого себе, вміння критичного та адекватно оцінювати себе й інших [4].

Нестандартними заняттями можуть бути наступні: інтегровані заняття; уроки змістовної спрямованості; заняття-змагання; театралізовані заняття тощо. Розкриємо алгоритм нестандартного заняття:

1. Формулювання мети.
2. Планування підготовки.
3. Проведення заняття.
4. Підсумковий аналіз [4].

В загальному, можна підвести підсумки. Нетрадиційні техніки навчання під час фізичного виховання студентів матиме позитивний вплив на здобувачів освіти, допомагаючи їх розвиватися, самовдосконалюватися, проявляти себе як особистість, а також, поряд з цим, розвивати фізичні якості, зміцнювати своє здоров'я та дбати про нього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрьомова С. Нетрадиційні форми проведення занять з фізичної культури. *Всеосвіта.* URL: https://vseosvita.ua/library/netradicijni-formi-provedenna-zanat-z-fizicnoi-kulturi-410460.html (дата звернення: 04.09.2024).
2. Литвиненко І. Використання нетрадиційних технік та матеріалів для розвитку креативності учнів на заняттях гурткової роботи. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/vikoristannya-netradiciynih-tehnik-ta-materialiv-dlya-rozvitku-kreativnosti-uchniv-na-zanyattyah-gurtkovo-roboti-67433.html (дата звернення: 04.09.2024).
3. Приймук А. Методи навчання. Нетрадиційні методи навчання. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/metodi-navcannanetradicijni-metodi-navcanna-385547.html (дата звернення: 04.09.2024).
4. Федорук О. Нетрадиційні методи навчання на уроках в початковій школі. Наукове мислення. URL: https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/220-netraditsijni-metodi-navchannya-na-urokakh-v-pochatkovij-shkoli (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Владислав ГІРЧАК
(Миколаїв, Україна)

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Однією з категорій дітей з особливими освітніми потребами є діти з порушенням зору різного ступеня. Існує певна класифікація порушень зору у людей, яку варто брати до уваги та знати під час роботи з такими дітьми та людьми. І. Мирошниченко у своїх наукових наробках описала ступені захворювання осіб із порушенням зору, де виокремлено сліпих та слабозорих дітей. Сліпими вважаються діти із повною відсутністю зорових відчуттів. Вони мають залишковий зір (максимальна гострота зору - 0,04 Д на оці, що краще бачить, із застосуванням звичайних засобів корекції – окулярів) або ж зберегли здатність до світловідчуття (абсолютно або тотально сліпі – діти з повною відсутністю зорових відчуттів; частково або парціально сліпі діти, що мають світловідчуття, формений зір (здатність до виділення фігури з фону), з гостротою зору від 0,005 до 0,04 Д). Слабозорими є діти з гостротою зору від 0,05 до 0,2 Д. Головною відмінністю такої групи дітей від сліпих є в тому, що при вираженому зниженні гостроти сприйняття зоровий аналізатор залишається основним джерелом сприймання інформації про навколишнє середовище та може бути використаним у якості провідного у навчальному процесі, навіть включаючи письмо та читання [2].

Такі діти, звичайно, мають свої певні особливості у розвитку. О. Платонова вивчала особливості розвитку дітей із порушенням зору та визначила, що сліпі діти не можуть безпосередньо сприймати візуальні та просторові ознаки предметів і явищ навколишньої дійсності, що негативно впливає на розвиток їхньої моторно-рухової

сфери, дуже ускладнює орієнтацію в просторі, серйозно погіршує їхній сенсорний розвиток і гальмує розвиток образного мислення. Також спостерігаються труднощі в розумінні слів з конкретним значенням. Розвиток пізнавальної діяльності незрячих дітей підпорядковується законам розвитку психіки здорових дітей, але порушення зору змінює його динаміку і привносить деякі особливості. Відповідно, у слабозорих дітей сприйняття має всі відомі характеристики: предметність, вибірковість, осмисленість, узагальненість і константність. Вираженість і розвиток цих характеристик залежить від рівня психічного розвитку дитини в цілому. Ця категорія дітей має обмежену вибірковість зорового сприйняття через відносно вузьке коло інтересів, менший емоційний вплив зовнішнього світу порівняно з нормою, страждає повнота і точність відображуваного образу, що призводить до труднощів у розумінні та узагальненні [4].

А. Гончаренко також проаналізувала особливості розвитку дітей із порушенням зору та визначила такі риси:

– мовленнєві здібності відносно не порушені, зустрічаються аграматизми, тому важливо тренувати розуміння зв'язків слів у словосполученні та реченні різних конструкцій;

– у дітей звужені поняття про навколишній світ, при збереженому інтелекті розумові процеси розвиваються так, як у однолітків із нормальним зором; дітям із слабким зором властиве словесно-логічне та наочне мислення;

– діти із порушенням зору швидко забувають матеріал;

– підвищена словесно-логічна пам'ять;

– через втрату зору у дітей порушується мимовільна увага, а довільна увага знижена через порушення емоційно-вольової сфери, що призводить до розгальмованості;

– такі діти мають труднощі в навчанні, грі, оволодінні професією, проблеми у побуті;

– діти не сприймають невербальну комунікацію та не використовують її [1].

Не дивлячись на те, що діти мають безпосередньо порушення зору важливо розвивати фізичні якості, які допомагатимуть дитині у сприйнятті навколишнього світу, орієнтації в місцевості тощо. Т. Момоток визначила основні завдання фізичного виховання дітей з порушенням зору: 1) корегування порушення опорно-рухового апарату; 2) поліпшення рухливості суглобів та моторику пальців рук; 3) формування вміння тримати рівновагу під час як динамічного, так і статичного навантаження; 4) розвивати просторово-часову організацію рухових дій; 5) розвивати зорово-моторні реакцій та окорухових дій [3].

Л. Сварковська зазначає, що вибір змісту для різних форм фізичного виховання та дозування фізичних навантажень залежить від виду та форми захворювання, ступеня порушення зору та наявності інших порушень і здійснюється за рекомендацією офтальмолога та педіатра. Фізкультурні заняття для дітей з порушеннями зору можуть суттєво відрізнятися від традиційних уроків за змістом (залежно від діагнозу дитини та рекомендацій лікаря), але структура залишається незмінною і складається з трьох частин: підготовчої, основної та заключної Хочемо зауважити, що серед

основних форм роботи з фізичного виховання та розвитку фізичних якостей у дітей з порушенням зору можуть бути наступні: ранкова гімнастика; фізкультурні заняття; фізкультурні хвилинки; дні здоров'я, фізкультурні свята та розваги. Такі форми роботи можуть бути використані у закладах загальної середньої освіти під час роботи з дітьми з порушенням зору [5].

Таким чином, ми зробили висновок, що формування у дітей з порушенням зору фізичних якостей та сприяння фізичному розвитку позитивно впливатиме на загальний розвиток таких дітей. Для того, щоб ефективно впроваджувати різні форми роботи з дітьми з порушенням зору варто звертати увагу на ступінь порушення, рівень загального розвитку дитини та рекомендації інших фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко А. Характеристика психічного процесу дитини з порушенням зору. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/blogs/kharakterystyka-psykhichnoho-protsesu-dytyny-z-porushenniam-zoru-31479.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Мірошниченко І. Класифікація порушень зору. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/statta-klasifikacia-porusen-zoru-480086.html (дата звернення: 04.09.2024).

3. Момоток Т. Особливості фізичного виховання дітей із порушеннями зору. Консультація для вихователів – Копіювання дозволяється з цитуванням джерела (Квасилівський ЗДО): http://leleka.rv.ua/osoblyvosti-fizychnogo-vyhovannya-ditey-iz-porushennyamy-zoru.html. URL: http://leleka.rv.ua/osoblyvosti-fizychnogo-vyhovannya-ditey-iz-porushennyamy-zoru.html (дата звернення: 04.09.2024).

4. Платонова О. Особливості розвитку дітей з порушеннями зору. URL: http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/8571/1/Особливості%20розвитку%20дітей%20з%20порушеннями%20зору.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

5. Сварковська Л. Особливості фізичного виховання дітей з вадами зору в умовах дошкільного закладу. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13992/1/Svarkovska.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Сніжана ГЛАДКА
(Миколаїв, Україна)

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Фізичне виховання учнів початкової школи у закладах загальної середньої освіти є одним із напрямків всебічно та гармонійно розвиненої особистості дитини. Як говорить О. Костюкович, сучасний ритм життя вимагає з раннього віку виховання фізичного розвитку, знань особистої та громадської гігієни, здорового способу життя та самостійних і систематичних занять фізичними вправами. Фізичне виховання є органічною частиною загальної освіти і тому характеризується всіма загальними особливостями навчально-виховного процесу, спрямованого на вирішення певних специфі-

чних завдань. Основною метою фізичного виховання є формування здорової, фізично підготовленої, соціально активної, морально стійкої та фізично досконалої особистості, підготовленої до майбутньої професії. У сучасних умовах важливим завданням сім'ї та школи є зміцнення здоров'я дітей і розвиток стійкого інтересу до занять фізичними вправами в школі і вдома. У зв'язку з цим необхідно використовувати всі форми фізичного виховання в закладі загальної середньої освіти, а також самостійні заняття фізичними вправами вдома для підвищення рухової активності, зміцнення здоров'я і поліпшення фізичної підготовленості учнів [1].

О. Костюкович також виділила основні питання, які вирішуються у процесі фізичного виховання школярів молодшого шкільного віку:

– виховання морально-вольових якостей особистості;

– формування життєвоважливих рухових дій та вміння виконувати їх в різноманітних умовах;

– розвиток рухових якостей [1].

І. Матіїв говорить про те, що зміст фізичної культури та фізичного виховання для учнів визначається навчальною програмою з предмета та програмами секцій і гуртків. Програма включає: вивчення теоретичних відомостей, гімнастичні вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку учнів, легку атлетику, рухливі ігри, спортивні ігри, плавання тощо. Складність реалізації програми полягає в тому, що на одному уроці учні мають засвоїти елементи з кількох розділів. Зміст уроків фізичної культури та фізичного виховання для всіх класів, включаючи початкову школу, підібрано таким чином, щоб забезпечити:

– формування та вдосконалення рухових навичок і вмінь та повідомлення пов'язаних із ними знань;

– зміцнення здоров'я та загартування організму школярів, сприяння їх фізичному розвитку та підвищенню працездатності;

– розвиток основних рухових якостей;

– формування звички до стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами;

– виховання гігієнічних навичок, повідомлення знань про фізичні вправи та загартування [2].

Розрізняють загальні та педагогічні принципи, на які спирається фізичне виховання у початковій школі: до загальних принципів відносять – принцип гармонійного розвитку особистості; принцип зв'язку із життєдіяльністю; принцип оздоровчої спрямованості; до педагогічних принципів віднесемо – принцип навчання руховим діям; принцип розвитку фізичних якостей; принцип виховання якостей особистості.

У пояснювальній записці типової освітньої програми дітей молодшого шкільного віку, що стосується фізкультурної освітньої галузі, зазначено, що основною метою фізичного виховання є всебічний фізичний розвиток особистості учня засобами спортивно-ігрової діяльності, формування ключових компетентностей у сфері фізичної культури, ціннісного ставлення до фізичного виховання тощо. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: сприяння розумінню значення фізичних вправ, спортивних ігор як важливого засобу зміцнення здоров'я; формування вміння оволоді-

вати різними способами рухової активності, виконувати фізичні вправи; формування вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки позитивних і негативних факторів щодо стану здоров'я та фізичного розвитку; формування вміння творчо застосовувати набутий досвід у сфері фізичної культури, використовувати сили природи для зміцнення здорового способу життя. Зазначені мета та завдання реалізуються за такими змістовими лініями як «Рухова діяльність», «Ігрова та змагальна діяльність» [3].

Ми розуміємо, що методика навчання фізичної культури учнів початкових класів у закладах загальної середньої освіти має свої особливості щодо організації та побудови занять, але найголовнішим є те, що діти мають фізично розвиватися та виховуватися, зміцнюючи й загартовуючи свій організм та розвиваючі основні фізичні якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюкович О. Організація фізичного виховання молодших школярів у НУШ. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/organizaciya-fizichnogo-vihovannya-molodshih-shkolyariv-u-nush-406302.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Матіїв І. Суть фізичного виховання, його роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3667/1/Matiiv.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

3. Савченко О. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. (1-2 клас). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Ростислав ГОРСТКА
(Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФУТБОЛУ

Розвиток фізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку є одним із головних завдань фізичного виховання у початковій школі. Молодший шкільний вік вважається найбільш сприятливим часом для розвитку рухових (фізичних) якостей. Фізичні якості – це розвинуті у процесі виховання та цілеспрямованої підготовки рухові здібності людини, які визначають можливості та успішність виконання нею певної рухової діяльності. Ми знаємо, що в основі формування фізичних якостей у молодших школярів лежать саме вікові особливості молодшого шкільного віку.

Розвиток фізичних якостей, за , є одним із центральних завдань фізичного виховання в початковій школі і має вирішуватися комплексно та з раннього віку. При виконанні рухових дій завжди проявляється не одна, а комплекс якостей. Фізичні якості можна розвивати за допомогою загальнорозвиваючих і підготовчих вправ, а також за допомогою спеціалізованих вправ. На уроках фізичної культури учні вивчають різні види фізичних вправ, які сприяють розвитку фізичних якостей. Навчання руховим навичкам у ходьбі та бігу тісно пов'язане з розвитком швидкості, сили та витривалості, оскільки всі основні рухові навички в тій чи іншій мірі використовуються

в кожній вправі. Варто зауважити, що одним з основних шляхів всебічного виховання фізичних якостей в умовах школи є застосування спеціальних вправ і рухливих ігор, за допомогою яких можна не тільки успішно навчати дітей різних рухових навичок, але і цілеспрямовано впливати на виховання всіх фізичних якостей. Важливим є те, що численні результати досліджень показують, що в умовах школи можна добиватися значного приросту всіх фізичних якостей. Успішний розвиток рухових якостей у молодших школярів викликає у них інтерес до виконання різних вправ, тому важливо обирати різні методи, засоби та форми роботи з дітьми молодшого шкільного віку [1].

Одним із засобів розвитку фізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку є гра у футбол. В. Андрухів та М. Ярошик запевняють, що футбол залишається популярним засобом розвитку фізичних якостей. На сьогодні футбол не лише компонент культурного життя суспільства, а й соціальне явище, яке відображає його стан. Футбол сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розвитку фізичних, моральновольових якостей людини, організації змістовного дозвілля. Беручи до уваги дослідження варто зауважити, що футбол позитивно сприяє розвитку усіх фізичних якостей, а саме спритності, швидкості, гнучкості, витривалості та сили [2].

Ми погоджуємося з думкою Г.Коломоєць, що для зміцнення здоров'я та розвитку всіх без винятку рухових здібностей у молодшому шкільному віці варто використовувати засоби футболу. Однією з головних спеціальних функцій футболу є підготовка майбутнього покоління до праці. В цій ігровій діяльності формуються такі якості особистості, які визначають майбутній успіх у трудовій діяльності людини. Такий засіб вирішує наступні завдання:

– зміцнює здоров'я та сприяє нормальному фізичному розвитку школярів;
– надає учням необхідні знання та відповідні практичні навички;
– під час проведення різних форм занять забезпечує усі необхідні гігієнічні умови та оптимальний режим розумової та рухової діяльності [3].

Г. Коломоєць було запропоновано шляхи реалізації вище зазначених завдань:

1) надання учням зазначені в програмі теоретичних відомостей стосовно питань розвитку рухових якостей та зміцнення здоров'я школярів засобами футболу та домагатися доброго засвоєння даної інформації та її практичної реалізації;

2) під час уроків та позаурочних занять прагнути до можливо різної дії на організм учня;

3) суворо дотримуватися віково-статевих особливостей розвитку дітей;

4) забезпечити учням такі умови рухової активності засобами футболу, які будуть стимулювати розвиток молодого організму;

5) сприяти виправленню відхилень у фізичному розвитку дітей [3].

Тому ми можемо узагальнити усе вище сказане, та зазначити, що розвиток фізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку засобом футболу є ефективною технікою фізичного виховання. За допомогою засобу футболу у дітей молодшого шкільного віку можна розвивати не тільки фізичні якості, а й підготувати молоде покоління до майбутньої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєвець О. Розвиток фізичних якостей у молодших школярів. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/rozvitok-fizicnih-akostej-u-molodsih-skolariv-98469.html (дата звернення: 04.09.2024).
2. Андрухів В., Ярошик М. Розвиток фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку засобами футболу. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/92-25/1/Студентська%20наука_2017_09.pdf (дата звернення: 05.09.2024).
3. Коломоєць Г. Розвиток рухових якостей та зміцнення здоров'я школярів засобами футболу. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/304295552.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Констянтин ГУТНИК
(Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗАСОБАМИ РУХЛИВИХ ІГОР

Загальновідомим є те, що на етапі початкової підготовки юних футболістів варто розвивати фізичні здібності та якості. Слушною думкою є Г. Грибан та В. Мухіна щодо того, що сучасний футбол представляє високі вимоги до фізичної підготовки юних спортсменів. Заняття футболом при правильній організації навчально-тренувального процесу є могутнім засобом розвитку фізичних якостей та здібностей дитини, які формують загальну та спеціальну фізичну підготовленість та працездатність юних футболістів. Гра у футбол вимагає всебічної підготовки, що обумовлюється часто змінюваними ігровими ситуаціями, пов'язаними з різноманітними динамічними індивідуальними та колективними діями. Основними завданнями підготовки юних футболістів є наступні:

– всебічний гармонійний розвиток юного спортсмена;
– формування спеціальних знань, умінь та навичок, які необхідні для успішної діяльності у футболі;
– засвоєння техніки й тактики гри у футбол;
– забезпечення необхідного рівня розвитку фізичних якостей, функціональних можливостей організму;
– виховання моральних та вольових якостей;
– забезпечення необхідного рівня спеціальної підготовленості;
– набуття теоретичних знань та практичного досвіду тощо [1].

Такі дослідники як І. Малинський, С. Крупеня, В. Гаєвий та В. Щирський говорять про те, що в процесі роботи у юних футболістів розвиваються прості та складні рухові навички. Характерна для футболу циклічність вправ ускладнює ці навички та пред'являє великі вимоги до органів чуття футболістів. Гра у футбол пов'язана з необхідністю підтримувати високу працездатність впродовж довгого часу і виконувати часом роботу максимальної інтенсивності на фоні значного загального стомлення, а також вимагає високої стійкості у взаємозв'язку функціональних систем. Тому тех-

нічні й тактичні вміння юних футболістів виявляються у грі з належною ефективністю лише на фоні високого рівня їх фізичної підготовки. Розвиток рухових якостей відповідно до вимог, обумовлених специфікою виду спорту, ведеться за допомогою спеціальної фізичної підготовки, адже чим кращий їх розвиток, тим більш економічні й енергетично раціональні дії спортсмена. Заняття футболом сприяють рівномірному розвитку всіх основних фізичних та спеціальних якостей: швидкості, витривалості, швидкісно-силових можливостей та координаційних здібностей, тактичне мислення, швидкість орієнтування, точність передач і ударів, тощо [4].

На нашу думку, засобом, який впливає на розвиток багатьох фізичних здібностей та якостей в юних футболістів є саме засоби рухливих ігор. Рухливі ігри найкраще допомагають дітям розвиватися, адже чим більше дитина рухається тим краще росте та розвивається. Такі ігри є універсальним засобом у фізичному вихованні молоді. Оздоровче значення таких ігор полягає у сприянні гармонійному розвитку форм та функцій організму дитини; формуванні правильної постави; загартуванні організму; підвищенні працездатності; зміцненні здоров'я. Великий оздоровчий та розвивальний ефект має проведення таких рухливих ігор на свіжому повітрі незалежно від пори року. Саме це зміцнює мускулатуру, покращує діяльність дихальної, серцево-судинною систем, збільшує рухливість суглобів, стимулює обмінні процеси, добре впливає на нервову система та підвищує опірність організму до простудних захворювань. Варто зауважити освітнє значення ігор: формують рухові уміння та навички з бігу, стрибків та метання; розвивають фізичні якості та здібності – силу, витривалість, спритність, швидкість та гнучкість; формують основи знань з фізичної культури та спорту [2].

В.Колєснікова також вважає, що рухливі ігри допомагають розвивати фізичні якості та здібності у дітей. Вона запевняє, що ігрова діяльність має особливе значення в період найбільш активного формування характеру, а саме в дитячі та юнацькі роки. Граючись, діти засвоюють життєво необхідні рухові навички та вміння, у них виробляється сміливість, воля та кмітливість. У рухливих іграх учасники проявляють певні фізичні якості, які в той же час розвиваються та формуються [3].

Отже, ми бачимо, що рухливі ігри є гарним засобом розвитку фізичних здібностей та якостей у юних футболістів на етапі початкової підготовки. Рухливі ігри є універсальним засобом, адже мають вплив не лише на фізичні якості та здібності дітей, а й на загартування організму, сприяння зміцненню здоров'я, інших вольових та моральних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грибан Г., Мухін В. Основи розвитку фізичних якостей у юних футболістів. URL: http://eprints.zu.edu.ua/34793/1/21-24фв.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

2. Дереш І. Рухливі ігри, як основний засіб розвитку фізичних якостей. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/01008n6n-5c41.docx.html (дата звернення: 04.09.2024).

3. Колєснікова В. Розвиток фізичних якостей учнів за допомогою рухливих ігор. URL: https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-rozvitok-fizichnih-yakostey-uchniv-za-dopomogoyu-ruhlivih-igor-141631.html (дата звернення: 04.09.2024).

4. Розвиток фізичних якостей футболістів в тренувальному процесі / І. Малинський та ін. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/43078/Malynskyi-117-123.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Дмитро ДОРОШЕНКО
(Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогоднішня статистика вказує на те, що кількість дітей, які мають порушення мовлення невпинно зростає, особливо це стосується молодшого шкільного віку. На початку навчання у початковій ланці у багатьох дітей мовлення сформоване неправильне, що заважає засвоювати навчальний матеріал, спілкуватися з однолітками, висловлювати свої думки та ідеї і т.п. Так само порушення мовлення може впливати й на фізичний розвиток дітей.

Серед мовленнєвих порушень виділяють наступні: дислалія – дефектна вимова деяких звуків; дизартрія – мовленнєве порушення, викликане недостатньою роботою нервів; ринолалія – розлад артикуляції і фонації звуків мови; заїкання – порушення темпу, ритму, плавності мови, викликане судомами м'язів; алалія – повна або часткова відсутність мовлення у дітей; мутизм – припинення мовного розвитку через психічну травму; загальний недорозвиток мовлення – різні складні мовні розлади, при яких порушено формування всіх компонентів мовної системи [1].

А. Рупчєва говорить про те, що діти з порушеннями мовлення потребують чіткої системи фізичного виховання так само, як і діти з нормальним мовленнєвим розвитком. В процесі роботи з моторною сферою закладається фундамент для нормального психічного розвитку та поступової корекції мовленнєвих порушень. У дітей з порушенням мовлення спостерігається порушення загальної і дрібної моторики, недостатність рухової сфери різного ступеня, дихання поверхневе, а також – порушення рівноваги і тонусу м'язів, уповільнення рухів. Більшість дітей з порушенням мовлення мають супутні порушення рухового апарату, а саме порушення постави та формування зводу стопи [3].

С. Кравченко зазначає, що розвиток мовлення та фізичний розвиток дитини взаємопов'язані, фізичні вправи є великими помічниками в розвитку та корекції мовлення. Педагоги використовують різні форми фізичного виховання на уроках: ранкова гімнастика; спортивні хвилинки; фізкультхвилинки; логоритміка; корегуючі вправи; дихальні вправи; вправи на розслаблення та напруження м'язів; ритмічна гімнастика; рухливі ігри для зміцнення здоров'я; вправи для розвитку дрібної моторики; елементи су-джок терапії; самомасаж. Одним із цікавих видів роботи є логоритміка. Логоритмічними називають фізичні вправи з промовлянням віршованих текстів під музику або без неї. Їх використовують для автоматизації рухів і стимулювання активного

мовлення. Окрім цього, такі вправи активізують артикуляцію й силу голосу, що є одним з важливих завдань під час роботи з дітьми із порушеннями мовлення [2].

А. Рупчєва виділяє такі спеціальні корекційні завдання, які стосуються як розвитку мовленнєвої сфери так і фізичного виховання:

– коригування моторної сфери, відповідно до порушень;
– вироблення чітких координованих рухів під словесний супровід;
– розвиток дрібної моторики та ручної вправності;
– навчання правильному диханню;
– розвиток здатності орієнтуватися у просторі;
– розвиток міміки та жестикуляції;
– розвиток мовлення за допомогою рухів; формування в процесі фізичного виховання просторових та часових уявлень;
– вивчення в процесі предметної діяльності на заняттях з фізкультури різноманітних властивостей матеріалів;
– формування в процесі рухової діяльності операцій мислення;
– виховання швидкості реакцій [3].

Серед вправ, які сприяють формуванню рухових умінь та навичок й розвиток фізичних якостей у дітей з порушеннями мовлення, є наступні: тренування рівноваги; розвиток координації рухів; розвиток просторових уявлень та орієнтації у просторі; розвиток гнучкості та відновлення еластичності м'язів; формування загальної витривалості; розвиток силових якостей [3].

Отже, можна зробити висновок, що на відмінну від дітей з нормотиповим мовленнєвим розвитком, діти із порушенням мовлення мають свої певні особливості фізичного розвитку. Ми визначили, що за допомогою фізичних вправ можна як покращити фізичну підготовку таких дітей, так і покращити якість мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Види і причини мовленнєвих порушень. Третій інклюзивно-ресурсний центр. URL: https://tirc.do.zt.ua/vydy-i-prychyny-movlennevyh-porushen/ (дата звернення: 04.09.2024).

2. Кравченко С. Яку роль відіграє фізичний розвиток для мовлення дитини? Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Доброславської селищної ради Одеського району Одеської області. URL: https://dobro.irc.org.ua/news/21-31-40-07-09-2023/ (дата звернення: 05.09.2024).

3. Рупчєва А. Розвиток основних рухів і рухових якостей у дітей із порушеннями мовлення. Спостереження та аналіз занять з фізкультури. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/rozvitok-osnovnih-ruhiv-i-ruhovih-akostej-u-ditej-iz-porusennami-movlenna-sposterezenna-ta-analiz-zanat-z-fizkulturi-504302.html (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Олександр ЗДАНЕВИЧ
(Миколаїв, УКРАЇНА)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ СФЕРИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Враховуючи стрімкий розвиток інклюзивної освіти в Україні, діти з особливими освітніми потребами мають можливість навчатися у закладах загальної середньої освіти. До числа таких дітей відносять й учні з порушенням опорно-рухового апарату. Порушення опорно-рухового апарату виникають внаслідок певного захворювання, що в свою чергу призводить до розладу рухових функцій (наприклад, дитячий церебральний параліч).

Захворювання опорно-рухової системи є одним із факторів інвалідності. Вони негативно впливають на розвиток моторики, зменшують рухливість, можуть стати причиною недієздатності людини, а також впливають на виконання соціальних функцій. Опорно-рухові захворювання ускладнюють виконання певних функцій. Враховуючи особливості їх прояву, усі захворювання опорно-рухового апарату поділяються на дві основні групи: первинна – включає в себе всі порушення, які можуть вважатися самостійними; вторинні – порушення будові опорно-рухового апарату, які відбуваються в результаті перенесених хвороб [3].

С. Станєва у своїх наукових наробках зазначає, що дітей з порушенням опорно-рухового апарату, відповідно до природи порушення, умовно розподіляють на такі групи:

1) діти з порушенням моторної сфери, які виникли в результаті захворювання нервової системи;
2) діти з вродженими патологіями опорно-рухового апарату;
3) діти з набутими захворюваннями та травмами опорно-рухового апарату;
4) діти з порушеннями опорно-рухового апарату спадкової етіології та прогресуючими м'язовими атрофіями [4].

Ми розуміємо, що зважаючи на порушення опорно-рухової системи, такі діти мають свої певні особливості розвитку, які вивчалися та досліджувалися багатьма вченими. Д. Завітренко та Н. Березенко досліджували психічний розвиток дітей з порушенням опорно-рухового апарату. Для таких дітей характерні відхилення у психічному розвитку. Механізм порушення розвитку психіки є складним та визначається часом, ступенем та локалізацією мозкового ураження. Хронологічне дозрівання психічних функцій у дітей з порушенням опорно-рухового апарату затримується, тому на фоні цього в являються різні форми порушення психіки, зокрема пізнавальної діяльності. Спостерігається нерівномірний та дисгармонійний характер психічних порушень. Для дітей з церебральним паралічем, що входить до складу захворювань опорно-рухового апарату, характерна вираженість астенічних проявів (наприклад, підвищена стомлюваність, виснаженість всіх психічних процесів). Характерними особливостями також є сповільненість в перемиканні з однієї розумової операції на

іншу, слабка концентрація уваги, труднощі у запам'ятовуванні. Також варто відмітити, що у таких дітей знижений запас знань та уявлень про навколишній світ [2].

Г. Горшкова вивчала мовленнєвий розвиток дітей з порушенням опорно-рухового апарату та виокремила певні характерні риси. Ступінь мовленнєвих порушень залежить від часу та локалізації ураження головного мозку. Також велике значення мають так звані вторинні порушення, які виникають у дитини в період постнатального розвитку. Затримка мовленнєвого розвитку спричинена тим, що діти мають досить обмежені знання і розуміння навколишнього світу, недостатньо спілкуються і мають лише обмежену кількість соціальних контактів. У дітей з порушенням опорно-рухового апарату може бути органічно порушений мовленнєвоуховий аналізатор, що призводить до порушення не тільки звуковимови, але й голосу, дихання, темпоритмічної сторони мовлення. При порушенням опорно-рухового апарату може бути характерний фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, а також дизартрія [1].

Ми погоджуємося з думкою С. Станєвої, що навчання та виховання дітей з порушенням опорно-рухового апарату повинно мати таку основну мету – всебічний корекційний розвиток, який має особливий акцент на фізичний розвиток. Навчально-виховний процес, зокрема в закладах загальної середньої освіти має базуватися на особливому підході до дитини, відповідно до її можливостей. За таких умов можливо досягти максимальної адаптації до соціуму та сприяти подальшому розвитку. Орієнтація фахівців та батьків на оптимальне поєднання педагогічних та медичних аспектів відповідно до фізичного розвитку варто здійснювати у об'єднанні фізичного виховання та лікувально-реабілітаційної фізичної культури. Однією з форм занять, яка залучає мовленнєвий, пізнавальний, соціально-особистісний напрямки є рухова ігрова активність дітей. Важливо пам'ятати, що розвиток загальних рухів необхідно проводити поетапно під час виконання спеціальних вправ, з обов'язковим врахуванням ступеня тяжкості патології та ступеня сформованості основних рухових функцій [4].

Ми розкрили деякі особливості розвитку дітей з порушенням опорно-рухового апарату, а також особливості фізичного розвитку таких дітей. У підсумку можна зазначити, що розвиток фізичних якостей стане невід'ємною частиною роботи з такими учнями, оскільки це надасть можливість сприяти загальному розвитку дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горшкова Г. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із порушенням опорно-рухового апарату. *Рекомендовано до друку рішенням кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 16.10. 2019 р.).* 2019. С. 125.

2. Завітренко Д., Березенко Н. Психічний розвиток дітей із порушенням опорно-рухового апарату (ДЦП). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 205. С. 114–119.

3. Опорно-рухові захворювання. Медичний центр UBI. URL: https://ubi-clinic.com/oporno-rukhovi-zakhvoriuvannia/ (дата звернення: 04.09.2024).

4. Станєва С. Розвиток дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. URL: http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2097/%20%20%20%20%20%20%20%20%201.pdf?sequence=1 (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Вадим КОРОЇД
(Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦИФІЧНИХ ЗАСОБІВ

Існує велика кількість форм, засобів та методів роботи з учнями початкових класів, які успішно використовують на уроках фізичної культури для розвитку фізичних якостей дітей. Фізичні якості – це рухові здібності, які розвиваються в процесі виховання та цілеспрямованої підготовки і визначають здатність людини успішно виконувати певну рухову діяльність.

О. Сайгіна стверджує, що фізичні якості розвиваються за допомогою фізичних вправ. Процес навчання техніці рухів є специфічним аспектом фізичного виховання. У процесі навчання техніки рухів в учнів формуються рухові навички та вміння, які визначаються обсягом і характером рухової активності, що виконується дитиною. Серед основних фізичних якостей виділяють такі: сила, швидкість, гнучкість, витривалість, координаційні здібності (спритність) [4].

Розвиток фізичних якостей сприяє поліпшенню фізичної форми та підготовленості, що, в свою чергу, сприяє зміцненню здоров'я. Фізичні якості відрізняються від інших якостей людини тим, що виявляються лише при вирішенні рухових завдань через виконання рухових дій. Т. Азаренко говорить про те, що рухові або фізичні якості є це індивідуальні аспекти здатності рухатися. Фізична підготовленість визначається рівнем розвитку фізичних якостей. Методика розвитку фізичних якостей ґрунтується на здатності і можливості організму до накопичувальної адаптації, в процесі якої під впливом регулярно повторюваних дій відбувається пристосування до характеру і сили дій, підвищуючи функціональні можливості організму в даному конкретному напрямку. Ефект накопичувальної адаптації виникає тоді, коли дії оптимальної величини повторюються з достатньою частотою. Існує спільна риса у розвитку різних рухових якостей, а саме необхідність виконання подібних дій у певній послідовності [1].

На розвиток фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку впливають різні засоби та методи фізичного виховання. Серед таких засобів та методів є і специфічні. Ю. Білик визначає такі основні специфічні засоби та методи фізичного виховання:

– методи регламентованої вправи – чітка регламентація вправ є основним методичним напрямом у процесі фізичного виховання. Цей напрямок характеризується тим, що кожна вправа виконується в заданій формі та навантаженні;

– ігровий метод – він може бути застосований на основі будь-яких фізичних вправ та не обов'язково пов'язаний з будь-якими іграми. Ігровий метод зазвичай використовується для того, щоб комплексно вдосконалювати рухову діяльність у різних умовах, формувати та розвивати якості й здібності. Такий метод використовується широко під час навчально-виховного процесу та у тренувальному процесі;

– метод змагання – застосовується для вирішення різних педагогічних завдань. Насамперед, це вдосконалення умінь, навичок в ускладнених умовах виховання фізи-

чних, моральних якостей. За допомогою змагання мобілізує фізичні та психічні якості й здібності людини з врахуванням функціональних можливостей організму. Однією з основних вимог методу змагання є підготовленість тих, хто змагатиметься [2].

Вважається, що основним специфічним засобом фізичного виховання є фізичні вправи, які трактуються як рухові дії, що використовуються у відповідності із закономірностями фізичного виховання. Н. Терещук та М. Крук зазначають, що усі фізичні вправи поділяються на такі види: 1) швидкісно-силові види вправ – характеризуються максимально інтенсивністю або ж потужністю зусиль (біг, метання, стрибки, підніймання штанги та ін.); 2) види вправ, які потребують проявлення витривалості в рухах циклічного характеру (біг на середні та довгі дистанції, ходьба, плавання та ін.); 3) види вправ, які потребують координаційних та інших здібностей в умовах чітко заданої програми рухів (відносяться гімнастичні та акробатичні вправи, стрибки у воду, синхронне плавання та ін.); 4) види вправ, які потребують комплексного виявлення фізичних якостей в умовах змінних режимів рухової діяльності, безперервної зміни ситуації і форм дій (бокс, боротьба, спортивні ігри тощо) [5].

На думку В. Виноградова, у будь-якому виді фізичних вправ розвиваються всі без винятку фізичні якості, але найбільше розвиваються лише деякі. Коли мова йде про розвиток фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку, слід більше спиратися на розвиток спритності, швидкості і гнучкості, але також не забувати про пропорційність розвитку сили і витривалості. Розвитку дитячої швидкості сприяє засвоєння основних рухів. Наприклад, швидкість розвивається за допомогою вправ на прискорення, вправ на швидкість, вправ з чергуванням швидкості темпів руху і рухливих ігор, в яких діти повинні виконувати вправи з максимальною швидкістю. Спритність у дитини розвивається паралельно з розвитком координації рухів, здатністю послідовного виконання рухів. Для того, щоб розвивати спритність необхідно систематично змінювати вправи та використовувати їх у різних варіаціях. Це призводить до новизни та підвищеної складності при виконанні вправ. Вправи на розтягування частини тіла, тобто розвиток гнучкості варто підбирати обережно, адже вправи з великою амплітудою можуть призвести до незворотних деформацій суглобів дитини. Для розвитку витривалості необхідно повторювати одну і ту ж вправу декілька разів [3].

Як ми бачимо, розвиток фізичних якостей в учнів початкових класів може базуватися на основі специфічних засобів, які є фізичними вправами. Існують різні фізичні вправи, але усі вони при правильному підборі та використанні на уроках розвивають такі фізичні якості як спритність, швидкість, витривалість, гнучкість та силу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаренко Т. Формування фізичних якостей у дітей на різних вікових етапах життя. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/ctattya-formuvannya-fizichnih-yakostey-u-ditey-na-riznih-vikovih-etapah-zhittya-159098.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Білик Ю. Засоби та методи фізичного виховання. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/zasobi-ta-metodi-fizichnogo-vihovannya-392352.html (дата звернення: 04.09.2024).

3. Виноградов В. Розвиток фізичних якостей у дітей початкової школи. URL: https://naurok.com.ua/rozvitok-fizichnih-yakostey-u-ditey-pochatkovo-shkoli-190142.html (дата звернення: 04.09.2024).

4. Сайгіна О. Фізичні якості – це можливості організму. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/dopovid-fizichni-yakosti-ce-mozhlivosti-organizmu-187789.html (дата звернення: 04.09.2024).

5. Терещук Н., Крук М. Засоби фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. URL: http://eprints.zu.edu.ua/12601/1/терещук%20Word.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Денис КОСОВСЬКИЙ
(Миколаїв, Україна)

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ НЕСПОРТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦИФІЧНИХ ЗАСОБІВ

Фізична підготовка студентів будь-яких спеціальностей завжди мала і має місце в освітньому процесі. Фізичне виховання студентів є невід'ємною частиною гуманітарної освіти, яка сприяє формуванню особистості майбутнього фахівця в процесі розвитку його професійної компетентності. Як навчальна дисципліна, фізичне виховання у закладах вищої освіти є актуальним для студентів усіх спеціальностей.

На сьогоднішній день у сучасному суспільстві фізична культура студентів набуває статусу так званої субкультури, сутність якої полягає у виконанні біологічної, інформативної, естетичної, комунікативної та інших функцій, які притаманні лише фізичній культурі. Метою фізкультурної освіти у закладах вищої освіти є задоволення об'єктивних потреб студентів у засвоєнні системи спеціальних знань, набуття професійно-значимих умінь та навичок, забезпечення гармонійного розвитку фізичних якостей [3].

О. Юшковська говорить про те, що фізичне виховання у сфері вищої освіти має на меті забезпечити виховання у студентів потреби самостійно опановувати знання, вміння та навички управління фізичним розвитком, засобами фізичного виховання та навчитися застосовувати набуті цінності в подальшій життєдіяльності. Серед завдань фізичного виховання є наступні:

– формування основ теоретичних знань, практичних та методичних здібностей (умінь й навичок) з фізичного виховання, фізичної реабілітації, масового спорту як компонентів їх повноцінної, гармонійної та безпечної життєдіяльності;

– набуття студентами досвіду застосування цих цінностей упродовж життя в особистій, навчальній та професійній діяльностях, а також у побуті та сім'ї;

– забезпечення належного рівня розвитку показників їх функціональних та морфологічних можливостей організму, фізичних якостей, рухових здібностей, працездатності;

– підготовка й участь студентів у різноманітних спортивних заходах [5].

В. Андріанов та Н. Макаренко зазначають, що важливе місце у структурі фахової освіти посідає саме фізичне виховання. Сучасна методика та практика викладання це постійне зростання інтенсивності фізичних вправ, формування професійних інтересів. Система формування фізичних якостей та інтересів у період студентського віку може бути ефективною на підставі реалізації принципу – єдність біологічного розвитку засобів, методів та форм навчально-виховного процесу. Важливо зауважити, що інтерес до фізичного виховання проходить через опанування знаннями, уміннями та навичками фізичних вправ, рухливих ігор, які задовольняють потреби, а також відповідають мотивам і створюють позитивний настрій. Основами фізичного виховання у навчально-виховному процесі у студентів саме педагогічних спеціальностей є наступні: стимулювання пізнавальної діяльності студентів; ефективне засвоєння студентами основ наук; підвищення рівня проведення спортивно-масових змагань та оздоровчих заходів; формування наукового світогляду, які сприяють формуванню інтересів студентів до фізичної культури та спорту [1].

Одним із важливих напрямків роботи зі студентами неспортивних педагогічних спеціальностей є розвиток фізичних якостей. Ми визначаємо фізичні якості як такі якості, які характеризують фізичний розвиток людини та її здатність до рухової активної діяльності. Серед основних фізичних якостей, які важливо розвивати є наступні: витривалість, сила, швидкість, спритність та гнучкість. Ми погоджуємося з думкою В. Міріна, що фізичні якості є розвинутими у процесі виховання і цілеспрямованої підготовки рухові задатки людини, які визначають її можливості успішно виконувати певну рухову діяльність [2].

На думку Н. Цись, розвиток фізичних якостей у студентів є одним із завдань фізичного виховання молоді, що має забезпечити формування певних прикладних знань, умінь і навичок, які сприяють готовності кожного студента до успішної професійної діяльності. Основні фізичні якості такі як сила, швидкість, витривалість, гнучкість і спритність є необхідними у багатьох видах професійної діяльності. Тому дуже важливий завчасний їх розвиток у процесі фізичного виховання студентів до необхідного рівня, що є пріоритетним завданням у закладах вищої освіти [4].

Ми вважаємо, що одним із засобів, який можна використовувати під час фізичного виховання студентів є специфічні засоби. Основним специфічним засобом фізичного виховання є фізичні вправи, які пояснюються як рухові дії, що використовуються у відповідності із закономірностями фізичного виховання. Саме цей засіб роботи зі студентами на заняттях з фізичної культури є основним під час формування фізичних якостей та фізичної підготовленості загалом.

Ми можемо зробити висновок, формування фізичних якостей та процес фізичного виховання студентів не тільки спортивних, але й педагогічних спеціальностей є важливою запорукою підготовки до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріанов В., Макаренко Н. Фізичне виховання та духовні інтереси студентів педагогічного університету. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/304295568.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

2. Мірін В. Фізичні якості людини. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/fizichni-yakosti-lyudini-275635.html (дата звернення: 04.09.2024).
3. Організація та методика фізичного виховання студентів. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/24477 (дата звернення: 04.09.2024).
4. Цись Н. Розвиток фізичних якостей у студентів під час занять фізичного виховання у закладах вищої освіти. Загальна педагогіка та історія педагогіки. 2019. № 10. С. 35–38.
5. Юшковська О. Фізичне виховання студентської молоді. Проблеми та перспективи. URL: https://files.odmu.edu.ua/anthropology/2009/01/a091_34.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Максим КОСОГОРОВ
(Миколаїв, Україна)

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦИФІЧНИХ ТА НЕСПЕЦИФІЧНИХ ЗАСОБІВ

Фізичне виховання учнів старших класів має своє окреме місце у навчально-виховному процесі. Фізичне виховання дітей старшого шкільного віку має на меті забезпечення всебічної фізичної підготовки до вступу в доросле життя, практично використовувати набуті у школі знання, уміння та навички для зміцнення здоров'я, а також розвиток фізичних якостей й організацію корисного дозвілля та активного відпочинку. Мета фізичного виховання витікає з основного завдання, яке трактується в необхідності підготувати всебічно розвинутих, активних та здорових учнів.

Важливість фізичного виховання в школі полягає у створенні основи для всебічного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я та формування різноманітних рухових навичок. Все це призводить до формування об'єктивних передумов для гармонійного розвитку особистості. Повноцінний розвиток дітей шкільного віку без активних занять фізичною культурою практично неможливий. Встановлено, що дефіцит рухової активності серйозно, а частіше негативно, впливає на здоров'я зростаючого організму людини, послаблює його захисні сили і не забезпечує повноцінного фізичного розвитку [2].

К.Павленко говорить про те, що старшокласники, зазвичай, під час навчання у закладі загальної середньої освіти завершують базовий фізичний розвиток. Саме в цей період вчитель стає для них наставником у вирішенні проблем, які виникають при організації самостійних занять фізичними вправами. Фізичне виховання для старшокласників лише визначає завдання, які необхідно вирішувати. Тут їм допомагають досягти максимальних результатів у вивчених вправах, покращити функціональні навички, фізичний розвиток і фізичну підготовленість. У заняттях з дітьми старшого шкільного віку мають місце вправи, які є засобом підготовки до військової служби, такі як гімнастика, боротьба, легкоатлетичний біг, стрибки, кидання, подолання перешкод тощо. Для дівчат обирають ритмічну сторону та елементи художньої гімна-

стики, вправи з рівноваги, танцювальні рухи. Великого значення у вихованні дівчат, як майбутніх жінок мають гімнастичні вправи. Вони, як засіб фізичного виховання мають забезпечити прекрасну будову тіла, розвинути силу, підготувати до легких пологів та народження майбутньої дитини. Особливістю фізичного виховання старшокласників є те, що вони можуть виконувати завдання вчителя лише на основі словесних вказівок [4].

В. Середа говорить про те, що фізичне виховання є невід'ємною частиною загальної та професійної підготовки учнів. Воно спрямоване на зміцнення здоров'я та вдосконалення фізичної і професійної підготовки учнів. Фізичне виховання здійснюється у тісному зв'язку з іншими навчальними заняттями, а також тренуваннями у спортивних секціях, спортивних клубах та самостійними заняттями учнів в позаурочний час. Важливою є також участь у спортивних заходах в рамках позакласної роботи [5].

Для роботи зі старшокласниками під час формування фізичних якостей існує дуже багато методів та форм роботи. Варто зазначити, що В. Мудрик зазначає у своїх наукових наробках, що фізичні якості – це такі якості, які характеризують фізичний розвиток людини, її здатність до рухової діяльності. Серед таких якостей визначають наступні: швидкість, витривалість, спритність, гнучкість, координацію [3].

На нашу думку, важливість формування та розвитку фізичних якостей у дітей старшого шкільного віку важко переоцінити, адже саме вони впливають на підвищення фізичної підготовленості, яка, в свою чергу, сприяє зміцненню здоров'я, формуванню статури, підготовленості до майбутньої професійної діяльності і т.д. Серед засобів формування фізичних якостей існують специфічні та неспецифічні засоби. Ю.Білик вважає, що до засобів фізичного виховання належать: фізичні вправи, оздоровчі сили природи та гігієнічні чинники. Фізичні вправи є найважливішим засобом, оскільки вони дозволяють вирішувати всі завдання фізичного виховання. Під фізичними вправами розуміють рухову активність людини, спеціально спрямовану на досягнення цілей фізичного виховання. Вони забезпечують розвиток сили, швидкості, витривалості та інших фізичних якостей [1].

Специфічні та неспецифічні засоби роботи характерні для фізичного виховання та для кожного виду спорту окремо. Від поєднання цих засобів залежить ефект від фізичного виховання. Різниця специфічних та неспецифічних засобів і вправ полягає у тому, що специфічні вправи мають цілеспрямований тренувальний вплив на людину, а неспецифічні вправи використовуються як засіб загальної підготовки. В будь-якому випадку поєднання цих вправ дають кращий ефект під час фізичного виховання старшокласників.

Отже, можна зробити висновок, що формування фізичних якостей у старшокласників є невід'ємною частиною розвитку особистості дитини та фізичного виховання загалом. Фізичні якості впливатимуть на подальший розвиток учня/учениці, підготують до майбутньої професійної діяльності, розвиватимуть рухову активність тощо. Ми визначили, що здійснювати вплив на формування фізичних якостей можна за допомогою специфічних та неспецифічних засобів, які відрізняються тим, що специ-

фічні засоби чинять тренувальний вплив, а неспецифічні мають ефект загальної підготовки. Їх поєднання матиме кращий результат у ході фізичної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Ю. Засоби та методи фізичного виховання. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/zasobi-ta-metodi-fizichnogo-vihovannya-392352.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Завдання фізичного виховання дітей шкільного віку. Фізичне виховання. URL: https://sportsmenam.wordpress.com/2012/12/30/завдання-фізичного-виховання-дітей-ш/ (дата звернення: 04.09.2024).

3. Мудрик В. Педагогічна сутність якостей особистості в фізичному розвитку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2934/1/47.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

4. Павленко К. Мета та завдання фізичного виховання старшого шкільного віку. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/meta-ta-zavdannya-starshogo-shkilnogo-viku-314173 (дата звернення: 04.09.2024).

5. Середа В. Мета і завдання фізичного виховання (методичні матеріали). Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/meta-i-zavdanna-fizicnogo-vihovanna-metodicni-materiali-201250.html (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Олександр КРАВЦОВ
(Миколаїв, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Однією з важливих компетенцій, яку варто формувати та розвивати у дітей з особливими освітніми потребами є здоров'язбережувальна компетенція. Її сутність полягає у тому, що учень навчається дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей. Г. Гуз стверджує, що саме перші роки навчання у школі є базовими для формування ключових компетентностей, які спрямовують подальший життєвий шлях та навчальні можливості учнів, формуючи стиль навчальної діяльності та моделі поведінки, розуміння себе як члена соціальної спільноти. До таких компетентностей відносять і здоров'язбережувальну компетенцію. Здоров'язбережувальна компетентність передбачає не тільки медично-валеологічну інформативність, але й застосування здобутих знань на практиці, володіння методиками зміцнення здоров'я й запобігання захворюванням. Формування спрямованості мислення на збереження й зміцнення здоров'я – невід'ємний компонент здоров'язбережувальної компетентності [3].

Т. Бойченко також вважає, що здоров'язбережувальна компетенція є ключовою та має такі ознаки:

– поліфункціональність – вона дозволяє вирішувати проблеми здоров'язбереження людини, групи людей, спільноти або суспільства у просторі всіх чотирьох складових здоров'я, а саме: фізичної, соціальної, психічної та духовної;

– міждисциплінарність та надпредметність – інформація про формування, зміцнення та збереження здоров'я має місце в усіх ланках неперервної валеологічної освіти;

– багатовимірність – зумовлена сутністю здоров'я людини як багатомірного та цілісного феномена [1].

О. Ващенко трактує здоров'язбережувальну компетенцію як процес, який складається з трьох етапів, які між собою відрізняються один від одного як специфічними завданнями, так і особливостями методики. Розглянемо ці етапи. Перший етап – початкове ознайомлення з основними поняттями та уявленнями. Спрямований на формування елементарних знань про складові здорового способу життя. Другий етап – поглиблене вивчення. Даний етап зосереджений на повноцінному розумінні основ здорового способу життя учнів та вказує на рішення певних завдань. Третій етап – закріплення знань, умінь та навичок збереження й зміцнення здоров'я та їх подальшого вдосконалення. Цей етап передбачає формування вміння зберігати здоров'я та перевести це у звичку, що буде використовуватися у повсякденному житті [2].

Науковець М. Малашенко відповідно до тлумачення поняття здоров'язбережувальної компетенції визначив основні її компоненти:

– аксіологічний компонент – полягає у формуванні ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я, здоров'язбереження як невід'ємної частини життєвих цінностей і світогляду людини;

– гносеологічний компонент – полягає у формуванні системи наукових і практичних знань, умінь і навичок поведінки у повсякденному житті, які забезпечують ціннісне ставлення до особистого здоров'я та здоров'я оточуючих людей;

– екологічний компонент – полягає в усвідомленні того, що людина є біологічним видом та існує у поєднанні з біосферою;

– емоційно-вольовий компонент – полягає у прояві психологічних механізмів, які спрямовані на формування досвіду взаємовідносин особистості та суспільства в цілому. У ході цього компоненту формуються такі якості особистості як організованість, дисциплінованість, обов'язок, честь та гідність;

– здоров'язбережувальний компонент – має у собі певну систему вправ, які спрямовані на вдосконалення навичок та вмінь щодо особистої гігієни, догляду за своїм одягом, місце проживання, а також навколишнім середовищем; дотримання режиму дня та режиму харчування тощо;

– фізкультурно-оздоровчий компонент – полягає у підвищенні рухової активності, загартуванні організму, а також забезпечує високі адаптативні можливості [4].

Ми розуміємо, що навчання дітей з особливими освітніми потребами є специфічним процесом, який потребує спеціальної підготовки. Така специфічність, як зазначає С. Смирнова, обумовлена тим, що особливі освітні потреби виникли внаслідок стану дитини. Особливо важлива роль в організації збереження й зміцнення здоров'я дітей з ООП належить учителю. Однією із пріоритетних задач учителя у цьому напрямку є набуття учнями здоров'язбережувальної компетентності через формування сприятливих для здоров'я, безпеки і соціальної інтеграції знань, умінь, ставлень. Для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами можна використовувати такі

форми оздоровчої роботи на уроках: привітання – побажання кожного гарного дня сприяє створенню гарного психологічного настрою як в колективі, так і в кожної дитини; пальчикова гімнастика; фізкультхвилинки; гімнастика для очей; дихальна гімнастика; звукова гімнастика; психогімнастика; ситуація успіху; кольоротерапія; казкотерапія тощо [5].

Отже, ми можемо зробити висновок, що однією з форм роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є формування та розвиток здоров'язбережувальної компетенції, яка передбачає собою дбайливе ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей. Існують форми та методи роботи, завдяки яким можна формувати здоров'язбережувальну компетенцію у дітей з особливими освітніми потребами: дидактичні ігри, бесіди та розповіді, спостереження, психогімнастика, пальчикова гімнастика, дихальна гімнастика та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко Т. Навчити головного. Формування здоров'яформувальної та здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді. *Профтехосвіта. 2009*. № 1. С. 40–43.

2. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура.* 2006. № 8. С. 1–6.

3. Гуз Г. Формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/praktichniy-posibnik-formuvannya-v-molodshih-shkolyariv-zdorov-yazberezhuvalno-kompetentnosti-339826.html#:~:text=Однією%20з%20ключових%20компетентностей%20є,та%20здоров'я%20інших%20людей. (дата звернення: 04.09.2024).

4. Малашенко М. Шляхи реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій у початковій школі. *Основи здоров'я*. 2012. №2. С. 12–18.

5. Смирнова С. Ефективні умови формування здоров`язбережувальної компетентності дітей з ООП. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/vistup-efektivni-umovi-formuvannya-zdorov-yazberezhuvalno-kompetentnosti-ditey-z-oop-402783.html (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Дмитро ЛИМАР
(Миколаїв, Україна)

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Кожного дня кількість дітей з особливими освітніми потребами невпинно зростає. За останні 5 років кількість дітей з ООП збільшилася майже у 2,5 рази. Наприклад, з 4655 вихованців у 2019 році в закладах дошкільної освіти до 11285 вихованців у 2024 році, та більш як удвічі – з 18643 учнів з ООП в закладах загальної середньої освіти у 2019 році до 40354 учнів у 2024 році [5].

У пункті 20 частини першої статті №1 Закону України «Про освіту» зазначається, що особа з особливими освітніми потребами – це така особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Освітній процес осіб з особливими освітніми процесами забезпечується саме інклюзивним навчання, що відповідно до пункту 12 частини першої статті №1 Закону України «Про освіту» трактується як система певних освітніх послуг, які гарантовані державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [2].

Одним із видів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є проведення фізкультурно-оздоровчих занять. Їх мета використання полягає у досягненні оздоровчого ефекту та фізичного вдосконалення. Серед видів фізкультурно-оздоровчих занять виділяють такі:

– рекреаційно-оздоровчі – спеціально розроблені для активного відновлення. Ці заняття включають вправи, які безпосередньо пов'язані з підвищенням опірності організму до негативних впливів навколишнього середовища, відновленням працездатності та зниженням психологічного стресу. Варто зазначити, що зміст таких занять може включати як фізичні вправи, так і вправи з різних видів спорту;

– профілактично-оздоровчі – спрямовані на загартування організму, профілактику різних захворювань та відновлення різних функцій організму. До змісту цих занять входять спеціальні реабілітаційні вправи, а також звичайні оздоровчі та відновлювальні вправи;

– кондиційне тренування – цей тип тренування використовує спеціально організовані форми м'язової активності. Метою таких тренувань є покращення фізичного стану до відповідного високого рівня або підтримання високого рівня фізичного стану. У таких тренуваннях використовуються будь-які фізичні вправи, але найчастіше змістом таких тренувань є вправи з конкретного виду спорту або конкретних видів спорту [1].

Л. Карпенко зазначає, що серед найпоширеніших фізкультурно-оздоровчих заходів у ході навчально-виховного процесу є: гімнастика до занять, фізкультурні хвилинки й організоване проведення перерв. До цих традиційних заходів додаються психокорекційні: психогімнастика, кінесіологічні вправи та ін. Ми вважаємо, що саме такі вправи можуть бути використані під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Варто зауважити, що комплекс фізкультурно-оздоровчих занять та заходів, який має розроблятися обов'язково вчителем фізичної культури для проведення, напряму сприяє фізичному розвитку, зміцненню здоров'я, загартовування організму дитини, підвищення якості навчальної роботи, в тому числі й виховання дисциплінованості та почуття колективізму. На нашу думку, усе це є невід'ємною важливою складовою розвитку дитини з особливими освітніми потребами [3].

Однією з важливих умов підбору фізкультурно-оздоровчих заходів є врахування особливостей фізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Л. Татарченко, М. Присяжна та Д. Шаров стверджують, що під час розвитку дитини з особливими потребами, слід враховувати її проблеми, особливо ті вади, які змушують

її вважати, що вона відрізняється від інших. Це можуть бути проблеми різного характеру: зір, фізичний розвиток, генетичне захворювання, відсутність органу або частини тіла тощо. До кожної дитини з особливими потребами має бути індивідуальний підхід. Дуже важливо, щоб дитина відчувала, що її не змушують виконувати певні вправи, а просто заохочують до розвитку та вдосконалення власних здібностей [6, 515].

Зважаючи на думку Н. Мукан, Л. Козіброди ми розуміємо, що фізичний розвиток дітей з особливими потребами носить специфічний характер. Здебільшого він орієнтується на загартування організму дитини, зміцнення її здоров'я, забезпечення правильного розуміння потреб дитини [4, 29].

Також зазначимо твердження Ю. Фурман щодо того, що діти з особливими освітніми потребами недостатньо рухаються, тобто малорухливі. Це може відбуватися через те, що діти розчаровуються, що в них виходить не так, як у інших дітей. Тому, на нашу думку, фізкультурно-оздоровчі заняття та заходи впливатимуть не лише на фізичний розвиток дітей з особливими освітніми потребами, а й на поліпшення емоційного та психологічного стану дитини [7].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що фізкультурно-оздоровчі заняття та заходи є ефективним засобом роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, адже сприятимуть фізичному розвитку таких дітей та зміцнення організму, покращенню емоційно-вольового стану, загартовуванню організму тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Види фізкультурно-оздоровчих занять дорослого населення. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/24474 (дата звернення: 04.09.2024).

2. Закон України «Про освіту». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 04.09.2024).

3. Карпенко Л. Фізкультурно-оздоровчі заходи у режимі навчального дня. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/fizkulturno-ozdorovci-zahodi-u-rezimi-navcalnogodna-5302.html (дата звернення: 04.09.2024).

4. Мукан Н., Козіброда Л. Значення фізичного виховання і спорту у соціалізації дітей з особливими потребами. *Молодь і ринок*. 2021. № 1. С. 27–32.

5. Проблеми інклюзивно-ресурсних центрів та пропозиції щодо їх розв'язання. Освітній омбудсмен України. URL: https://eo.gov.ua/problemy-inkliuzyvno-resursnykhtsentriv-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/03/06/ (дата звернення: 04.09.2024).

6. Татарченко Л., Присяжна М., Шаров Д. Фізичний розвиток дітей з особливими потребами. *Scientific Collection «InterConf»*. 2021. № 50. С. 514–517.

7. Фурман Ю. Рухова активність та формування здорового способу життя для осіб з особливими потребами в процесі адаптивного фізичного виховання. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 7. С. 100–103.

Віталій ЛЕЛЕКА, Владислав ЛОТОЦЬКИЙ
(Миколаїв, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема формування здоров'язбережувальної компетенції у дітей молодшого шкільного віку є на сьогоднішній день важливою, яка потребує вирішення та пошук нових шляхів. Здоров'язбережувальна компетенція трактується як рівень знань, умінь, навичок та ставлень, які сприяють здоров'ю у всіх сферах життєдіяльності людини.

Здоров'язбережувальна компетенція є однією з тих, яку важливо розвивати та формувати у дітей з самого малого віку, в тому числі й молодшого шкільного. Важливо розуміти значення «здоров'язбережувальна компетенція» та «компетенція» в цілому. М. Головань визначає компетенцію як певну норму, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання, а компетентність є оцінкою досягнення або ж недосягнення цієї норми. Термін «компетенція» використовується також як позначення інтегрованої характеристики якості учня/дитини та є категорією результату освіти у вигляді чотирьох певних типів:

1) досвід пізнавальної діяльності, що є зафіксованим у вигляді знань;
2) досвід здійснення відомих способів діяльності у формі умінь діяти за зразком;
3) досвід творчої діяльності у формі умінь приймати ефективні рішення у проблемних ситуаціях;
4) досвід здійснення емоційно-ціннісних ставлень у формі особистісних орієнтацій [3].

М. Головань також визначила ключові слова, які характеризують компетенцію як певне поняття: знання, досвід в тій чи іншій галузі; особливий інформаційний ресурс індивіда; досвід, знання та навички про організацію та управління діяльністю; інтегрована сукупність характеристик; базова характеристика особи [3].

Звернемо увагу на таке поняття як «здоров'язбережувальна компетенція». Зазначається, що здоров'язбережувальна компетенція набувається через формування знань, навичок і ставлень (психологічних установок, принципів, цінностей, переконань, прагнень), які сприяють зміцненню здоров'я, розвитку безпеки та соціальної інтеграції. У сучасному світі розвиток здоров'язбережувальної компетенції все частіше відбувається через впровадження превентивної освіти, що базується на розвитку життєвих навичок. В свою чергу, превентивне виховання – це комплексний, цілеспрямований вплив на особистість у процесі її динамічної взаємодії з соціальними інститутами, спрямований на фізичний, психологічний, духовний і соціальний розвиток особистості, формування відповідальної поведінки та, так званого, імунітету, до можливих негативних впливів соціального середовища, а також запобігання або корекція негативної поведінки [5].

На думку О. Гнатюк, здоров'язбережувальна компетентність є здатністю учня застосовувати здоров'язбережувальні компетенції в умовах конкретної життєвої або ж

навчальної ситуації на користь збереження, формування та зміцнення здоров'я. Здоров'язбережувальні компетенції є суспільно визнаним рівнем знань, умінь, навичок, ставлень, які у свою чергу сприяють здоров'ю у всіх сферах життєдіяльності дитини або ж людини. Формування здоров'язбережувальної компетенції забезпечується виконанням таких завдань:

– формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини з природним оточенням;

– розвиток в учнів мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних та духовних його чинників;

– виховання в учнів потреби у здоров'ї, що вважається важливою життєвою цінністю;

– набуття учнями власного досвіду зі збереження здоров'я з врахуванням фізичного стану тощо [2].

Ми виокремили думку С. Трохимчук про те, що важливість формування здорового способу життя та здоров'язбережувальних навичок в учнів початкових класів, в тому числі й молодшого шкільного віку, базується на усвідомленні того, що лише в ранньому дитинстві можна закласти базові знання та здорові навички, які стануть пізніше важливою складовою загальної культури людини та будуть впливати на формування здорового способу життя суспільства в цілому. Варто відмітити таку думку, що саме в молодшому шкільному віці закладається майбутній потенціал здоров'я [6].

Загальновідомим є те, що новітня освіта висуває нові вимоги до організації навчально-виховного процесу. Однією з таких вимог є використання інноваційних методів навчання. Нами визначено, що інноваційні методи навчання – це такі методи, які вбачають зростання ролі саме дитини у навчально-виховному процесі, а також зміщення фокусу від вчителя до учня й можливість зворотного зв'язку вчителя з кожним учнем.

А. Бабіля та О. Ліба виокремлюють такі переваги використання інноваційних та інтерактивних методів у ході освітнього процесу з дітьми молодшого дошкільного віку: формуванн навичок культури спілкування; формування вміння приймати як спільні, так і самостійні рішення; вдосконалення навичок аналізу, синтезу, узагальнення та виокремлення висновків. Також вчені зауважують, що такі методи важливо використовувати лише тоді, коли вони необхідні та принесуть очікуваний результат. В інших випадках такі методи можуть бути навіть шкідливими [1].

Хочемо зазначити думку Т. Зорочкіна, І. Орбан, В. Ткаченко щодо того, що вчитель фізичної культури має володіти знаннями у галузі інноваційних та інтерактивних технологій навчання та успішно використовувати їх на уроках з дітьми молодшого шкільного віку, а також удосконалювати рухову сферу та творчий потенціал учнів [4].

Ми можемо зробити висновок, що здоров'язбережувальна компетенція є важливою складовою розвитку особистості дитини як дошкільного, так і молодшого шкільного віку. Її важливість передбачається тим, що лише у ранньому дитинстві можливо закласти базові знання та здорові навички, які стануть пізніше важливою складовою загальної культури людини та будуть впливати на формування здорового способу

життя суспільства в цілому. Важливо пам'ятати, що у молодшому шкільному віці закладається майбутній потенціал здоров'я. Тому заклади освіти мають звернути увагу на даний аспект роботи з дітьми початкової школи. У нагоді вчителям фізичної культури стануть інноваційні та інтерактивні методи навчання, що мають на меті зростання ролі учня у навчально-виховному процесі, а також зміщення фокусу з вчителя на дитину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабіля А., Ліба О. Інтерактивні методи як інноваційна діяльність сучасного вчителя початкової школи. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 жовтня 2019 року, м. Мукачево)* / гол.ред. Т.Д.Щербан. Мукачево: МДУ, 2019. С. 29–30.

2. Гнатюк О. Формування здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів освіти в сучасних умовах навчання. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/72-8357/1/Текст.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

3. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/324272272.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

4. Зорочкіна Т., Орбан І., Ткаченко В. Використання інтерактивних технологій на уроках фізичної культури в початковій школі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія:" Педагогічні науки".* 2023. № 2. С. 168–173.

5. Навчання учнів у галузі здоров'я, безпеки і соціальної інтеграції. Поняття соціальної і здоров'язбережувальної компетентності. Освіта на основі життєвих навичок. URL: http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/19/116#:~:text=Здоров'язбережна%-20компетентність%20набувається%20через,цінностей,%20вірувань,%20прагнень). (дата звернення: 04.09.2024).

6. Трохимчук С.О. Формування здоровя'збережувальної компетентності в молодших школярів на уроках основи здоров'я. URL: https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/90-innovatsiyni-pedahohi-chni-tekhnolohiyi-v-zahal-noosvitniy-shkoli-teoriya-ta-praktyka-22-liutoho-2019-r/239-formu-vannya-zdorovya-zberezhuvalnoji-kompetentnosti-v-molodshikh-shkolyariv-na-urokakh-os-novi-zdorov-ya (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Поліна МАРДИРОСЯН
(Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

На сьогодні кількість дітей з порушенням опорно-рухового апарату є значною, що вказує на доцільність винайдення різних методів, способів та форм роботи з такими дітьми. Фізичне виховання для таких дітей є одним із способів покращення стану організму та його функцій. Проте важливо пам'ятати, що для таких дітей варто орга-

нізовувати роботу з певними особливостями. Одним із методів роботи з дітьми з порушенням опорно-рухового апарату є адаптивне фізичне виховання.

Адаптивне фізичне виховання є новим напрямком у вітчизняній системі освіти і науки, яка вивчає аспекти фізичного виховання людей, які мають у результаті захворювання або травм різні стійкі порушення життєво важливих функцій організму та пов'язаних з ними обмежень фізичних можливостей. Адаптивна фізична культура є соціальним феноменом, головною метою якого є соціалізація людей з обмеженими можливостями, а не тільки лікування з допомогою фізичних вправ та фізіотерапевтичних процедур [1].

І. Маріонда та Г. Мордвінцев зазначають, що адаптивне виховання є новим напрямком у системі освіти та науки, що вивчає аспекти фізичного виховання людей, які мають у результаті захворювань або травм різні стійкі порушення життєво важливих функцій організму та обмеження фізичних можливостей. Метою адаптивного фізичного виховання є формування і розвитку активності, фізичних та психічних здібностей, які забезпечують адаптацію людини до свого стану здоров'я, довкілля, суспільства та різних видів діяльності. У ході адаптивного фізичного виховання вирішуються такі завдання:

– загальні для всіх, зумовлені потребами суспільства й відображені в державних програмах для масових та спеціальних освітніх установ, де базовий компонент становить основу освітнього стандарту у сфері фізичної культури;

– специфічні, що відображають особливості фізичного виховання дітей із певними порушеннями в розвитку, зумовлені наявністю основного дефекту [2].

Загальні завдання мають на меті зміцнення здоров'я, сприяння нормальному фізичному розвитку, підвищення опірності організму до несприятливих впливів зовнішнього середовища і т.п. В той же час специфічні завдання адаптивної фізичної культури мають такі: корекційні, компенсаторні та профілактичні, вирішення яких розповсюджується на загальні завдання [2].

За Т. Москалець, адаптивна фізична культура – це психофізичне розвантаження, широкий спектр емоційних переживань, активний відпочинок і розваги, широке спілкування з іншими людьми та самодіяльна творчість. Однак без справжнього інтересу до занять, без усвідомленого мотиву до руху процес адаптивного фізичного виховання, а отже, і оптимального фізичного стану, неможливий. Адаптивне фізичне виховання інтегрує у собі фізичну культуру, медицину, педагогіку та відомості з медико-біологічних, соціальних, психологічних і педагогічних дисциплін. Адаптивна фізична культура є значно ширшим явищем у порівнянні з лікувальною фізичною культурою і фізичним вихованням дітей із відхиленням у розвитку. Вона об'єднує в собі, окрім названих напрямів, адаптивний спорт, адаптивну рухову реакцію, адаптивне фізичне виховання [3].

Р. Голуб та О. Шукатка зазначають, що цей вид діяльності сприяє не лише фізичному розвитку та фізичній підготовці, а й дає змогу отримати цінний соціальний досвід: спілкування, виконання різноманітних ролей та функцій, позитивні емоції. Процес впровадження адаптивної спортивної культури для людей з особливими потребами допомагає їм адаптуватися в суспільстві та самореалізуватися [4].

Ми розуміємо, що адаптивне фізичне виховання є тією формою роботи, яка допоможе дітям з порушенням опорно-рухового апарату соціалізувати у суспільстві, самореалізуватися, покращити свій стан за допомогою фізичних вправ та фізіотерапевтичних процедур. Адаптивне фізичне виховання є новим в освітній галузі, та це не впливає на його важливість та корисність для людей з обмеженими можливостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деделюк Н. Теорія і методика адаптивної фізичної культури: навч.-метод. посібник для студентів. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 68 с.

2. Маріонда І. Роль адаптивного фізичного виховання в системі педагогічної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023 № 90. С. 90–93.

3. Москалець Т. Адаптивне фізичне виховання в системі освіти. *Нова педагогічна думка.* 2013. № 4. С. 164-166.

4. Шукатка О. Адаптивне фізичне виховання в системі освіти. Редакційна колегія. 2021. С. 86.

Віталій ЛЕЛЕКА, Андрій МАТІАТО
(Миколаїв, УКРАЇНА)

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Навчання фізичної культури вважається одним із важливих аспектів роботи з учнями закладів загальної середньої освіти різної вікової категорії. Ми хочемо звернути увагу на старший шкільний вік. Учні старшої школи є віком від 16 до 17 років, переважно це учні 10–11 класів. Даний віковий період називають періодом ранньої юності.

Як зазначає О. Жмурко, результатом фізичного виховання особистості проявляється в оволодінні нею фізичною культурою, яка являє собою сукупність досягнень людини в галузі її фізичного розвитку. Фізичне виховання має вирішувати такі основні завдання під час роботи з учнями старшої школи:

– сприяння зміцненню здоров'я та загартування організму учнів;

– підвищення працездатності;

– формування рухових умінь та навичок школярів у процесі виконання певних рухів;

– сприяння придбанню учнями необхідних знань у галузі фізичної культури, спорту, гігієни та медицини про значення фізичної культури та спорту для укріплення здоров'я;

– забезпечення єднання фізичного виховання з моральним, естетичним, трудовим та розумовим;

– виховання вольових та моральних якостей, а також свідомого ставлення школярів до власного організму [1].

У навчальній програмі для закладів загальної середньої освіти з фізичної культури для 10–11 класів (рівень «Стандарт») зазначається, що навчання фізичної куль-

тури в старшій школі спрямоване на досягнення загальної мети базової загальної освіти. Саме метою базової загальної середньої освіти є: розвиток та соціалізація особистості учнів; формування у них національної свідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення та поведінки; формування творчих здібностей, дослідницьких та життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін та викликів; виховання готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави. Варто відмітити, що фізичне виховання є важливим засобом фізичного, духовного та соціального розвитку учнівської молоді [2].

Також зазначається, що фізичне виховання має певний вклад у формування ключових компетентностей, а саме: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; інформаційно-цифрова компетентність; основні компетентності у природничих науках та технологіях; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність та підприємливість; соціальна та громадянська компетентність; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя тощо. [2].

Натомість, у навчальній програмі для закладів загальної середньої освіти з фізичної культури для 10-11 класів (профільний рівень) зазначається, що метою базової загальної середньої освіти є розвиток освіченої особистості, яка поєднує у собі творчий потенціал до навчання, ініціативність до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін та викликів, здатності ідентифікувати себе як важливу та відповідальну складову українського народу тощо. Провідним чинником розвитку такої особистості є формування в учнів вмінь застосовувати знання у реальних життєвих умовах, під час розв'язку практичних завдань та здатності визначати та обґрунтовувати власну життєву позицію. Основним засобом реалізації вище зазначеної мети є запровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладу загальної середньої освіти, на основі ключових компетентностей як результату навчання [3].

Серед організаційних моментів навчального процесу з фізичної культури варто зауважити, що основною формою організації освітнього процесу з фізичної культури у закладах загальної середньої освіти є урок, який має виконувати такі вимоги: забезпечення оптимізації освітнього процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання; забезпечення освітньої, оздоровчої, виховної та розвивальної спрямованості навчального процесу; формування умінь та навичок самостійного заняття фізичними вправами; забезпечення диференційованого підходу до організації навчального процесу, враховуючи стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, рухової підготовленості та статті учнів тощо [2].

Важливим у методиці розвитку фізичних якостей є алгоритм, який має містити у собі такі операції

1. Визначення того, які фізичні якості слід розвивати та до якого рівня на основі аналізу стану фізичної підготовленості конкретного учня/учениці.
2. Підбір найефективніших фізичних вправ для вирішення поставленого педагогічного завдання.

3. Визначити, яке місце тій чи іншій вправі в конкретному уроці та у системі суміжних завдань й занять, що відбувається відповідно до закономірностей перенесення фізичних якостей.

4. Визначити величину тренувальних навантажень та її динаміки відповідно для кожної з фізичних якостей [2].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що методика навчання фізичної культури учнів старшої школи у закладах загальної середньої освіти має свої певні особливості та алгоритми, які необхідно враховувати під час фізичного виховання старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жмурко О. Фізичне виховання школярів: мета, завдання, зміст і форми роботи. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/blogs/fizychne-vykhovannia-shkoliariv-meta-zavdannia-zmist-i-formy-roboty-85195.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Фізична культура, 10–11 класи (рівень стандарту): навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-standart.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

3. Фізична культура, 10–11 класи (профільний рівень): навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.fizichna-kultura-10-11-profil.pdf (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Максим НЕУТОЛІМОВ
(Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК

Однією з форм навчання в умовах сьогодення є дистанційне навчання. Дистанційне навчання є сукупністю інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів освіти в навчальному закладі. Така форма навчання є безпечною та не вимагає особливих умов, окрім технічного забезпечення та наявності мережі Інтернет.

Згідно з положенням МОН України метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг учням з врахуванням стандартів освіти та застосовуючи інформаційно-комунікаційних технологій. Завданням дистанційного навчання є забезпечення школярам та вчителям реалізації конституційного права на здобуття освіти та професійної кваліфікації, підвищення її незалежно від будь-яких ознак [4].

За бажанням будь-хто може пройти програму дистанційного навчання. Для тих, хто обмежений у можливості відвідувати навчальний заклад особисто через проблеми зі здоров'ям або інші обмеження мобільності, такий тип навчання є найкращим

вибором. Все частіше батьки обирають дистанційну форму навчання та пояснюють це наступним чином:

– батьки хочуть контролювати процес навчання дитини на будь-якому етапі навчання у зручний для них час;

– батьки не хочуть соціалізувати дитину в рамках класу та однолітків, які їм пропонує школа, або дитина не може адаптуватися в класі та школі, у якій доводиться навчатися;

– завантаженість дитини в плані ранньої профорієнтації;

– батьки та дитина живуть за межами України, але є громадянинами України та хочуть отримувати українську освіту [2].

В умовах дистанційного навчання вчителі можуть використовувати різні методи, прийоми та форми роботи з дітьми початкової школи. На нашу думку, доречними стануть і нетрадиційні техніки навчання. Л. Лисенко говорить про те, що педагоги постійно шукають нові методи та форми роботи з учнями задля їхньої зацікавленості у навчально-виховному процесі. Уроки з використанням нетрадиційних технік навчання мають бути насичені різними видами пізнавальної діяльності, запроваджувати самостійну діяльність учнів, використовувати програмове та проблемне навчання, а також здійснювати міжпредметні зв'язки та усувати перевантаженість учнів. Цікавими для теорії та практики є нестандартні уроки, для яких характерне таке структурування змісту й форми, яке викликає передусім інтерес в учнів і сприяє їх оптимальному розвитку і вихованню. До них відносять нестандартні уроки: уроки змістової спрямованості – уроки-семінари, уроки-лекції, уроки-конференції; інтегровані уроки – уроки-комплекси, уроки-панорами, міжпредметні уроки; Уроки-змагання: уроки-конкурси, уроки-аукціони, уроки-турніри, уроки-вікторини. уроки-творчі звіти і т.д. Варто зауважити, що нетрадиційна форма навчання має виконувати такі функції: навчально-освітня, виховна, організаційна, психологічна, розвиваюча, інтегративно-диференційна, систематизуюча, координаційна, стимуляційна [3].

На думку О. Александрюк нестандартні методи та засоби навчання на уроках з фізичної культури можуть вплинути наступним чином: створення умов для поліпшення фізичної підготовленості учнів та їх здоров'я; підвищення зацікавленості до уроків фізичної культури; формування фізичного, писхічного, духовного та соціального здоров'я школярів; розвиток фізичних якостей та рухових здібностей. Серед нетрадиційних методів фізичного виховання виділяють наступні: фронтальний, груповий, колове тренування, змагальний, індивідуальний, ігровий [1].

Таким чином, ми бачимо, що використання гетрадиційних технік під час фізичного виховання учнів початкової школи в умовах дистанційного навчання є гарним та ефективним методом, який допомагає не тільки розвивати фізичні якості та рухову активність у дітей, а й створювати ситуації успіху для дітей, пробуджувати інтерес до навчання та пізнавальної активності на уроках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрюк О. Нестандартні методи та засоби навчання на уроках фізичної культури. На Урок. URL: https://naurok.com.ua/prezentaciya-netandartni-metodi-ta-zasobi-navchannya-na-urokah-fizichno-kulturi-233989.html (дата звернення: 04.09.2024).

2. Дистанційне навчання – що це?. Освіта без меж. URL: https://www.osvitabezmezh.com.ua/dystantsijne-navchannia-shcho-tse/ (дата звернення: 04.09.2024).

3. Лисенко Л. Нетрадиційні форми навчання в сучасній загальноосвітній школі. URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1789 (дата звернення: 04.09.2024).

4. Про затвердження "Положення про дистанційне навчання". Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text (дата звернення: 04.09.2024).

Віталій ЛЕЛЕКА, Андрій СИДОРЧУК
(Миколаїв, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Життя привносить свої корективи у освітній процес. Зважаючи на ситуацію в країні та світі, більшість з дітей навчалися та продовжують навчатися дистанційно, що має свої певні особливості.

Як зазначають Н. Самолюк та М. Швець, дистанційне навчання – це індивідуалізований процес передачі та засвоєння знань, умінь і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається шляхом опосередкованої взаємодії учасників на відстані у спеціальному середовищі, створеному на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Головною метою створення системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту. Варто зауважити, що дистанційне навчання здійснюється за допомогою різноманітних технологій, які відрізняються між собою за:

– формою подання учбових матеріалів;

– наявністю посередника в системі навчання або за централізованою формою навчання;

– за ступенем використання телекомунікацій і персональних комп'ютерів;

– за технологією організації контролю учбового процесу;

– за ступенем впровадження в технології навчання звичайних методів ведення освітнього процесу [1].

На нашу думку, дистанційне навчання в Новій українській школі є основною формою роботи для засвоєння учнями матеріалу, так як дистанційне навчання допомагає учням саморозвиватися, формує у них ключові та предметні компетентності, дотримання комунікативних норм і т.д. Дистанційне навчання дає змогу учням вибирати місце, час та темп навчання за допомогою Інтернету.

Не зважаючи на те, що дистанційне навчання є одним із нових форм здобуття освіти, це не означає, що вчителі та педагоги мають використовувати лише традиційні методи навчання. Одними із ефективних методів є інноваційні методи. Іннова-

ційні методи – це нові методи, способи взаємодії вчителя та учнів, які забезпечують ефективне досягнення результатів педагогічної діяльності. Можна сказати, що інноваційні методи невпинно стають частиною освітнього процесу кожного дня, адже педагоги дедалі частіше використовують їх на практиці. Хочемо зазначити думку Г. Швець, яка говорить про те, що інноваційні методи навчання мають таку характеристику як полікомпонентність, адже вони об'єднують у собі всі ті нові та ефективні способи освітнього процесу (здобуття, передачі та продукування знань), які сприяють модернізації навчання, можуть розвивати творчий підхід та особистісний потенціал здобувача освіти [2].

Не можемо не погодитися з думкою О. Шукатка та О. Дзьоган, що впровадження і використання інноваційних технологій дає можливість встановити різні форми взаємодії «учитель-учень», що дає можливість вчителеві спрогнозувати позитивне ставлення учнів до уроку фізичної культури та спорту. Успіх навчання із використанням інноваційних технологій та методів у фізичному вихованні залежить від самих педагогів, їх професіоналізму, творчості, уміння та бажання запроваджувати цей напрямок, розвитку дитини в практику своєї професійної діяльності [3].

Ми розуміємо, що фізичне виховання в умовах дистанційного навчання має свої певні труднощі, оскільки педагог не може чітко проконтролювати правильність виконання усіх фізичних вправ, які виконуються на уроці; учні часто вимикають камери своїх персональних комп'ютерів або інших гаджетів, що унеможливлює спостереження за діяльність дитини на уроці і в тому числі й засвоєння матеріалу; іноді педагогу важко пояснити та показати виконання тих чи інших вправ в умовах дистанційного навчання. Можна сказати, що інноваційні методи навчання дещо спрощують процес дистанційного навчання, тому вважаємо їх ефективними та корисними у роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самолюк Н., Швець М. Актуальність і проблемність дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка.* 2013. № 1. С. 193–193.

2. Швець Г. Сучасні інноваційні методи викладання у вищій школі. Четверта всеукраїнська практично-пізнавальна інтернет-конференція «Наукова думка сучасності і майбутнього», 2016.

3. Шукатка О., Дзьоган О. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури. Інноваційні практики наукової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 8–11 грудня 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2021. С. 554.

Віталій ЛЕЛЕКА, Андрій ФІЛІППОВ
(Миколаїв, Україна)

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Впровадження у навчально-виховний процес інноваційних методів навчання є однією з умов успішності та ефективності освітнього процесу в цілому. Інноваційні

методи навчання є новими, цікавими, різноманітними, вони стимулюють дітей до співпраці на уроках та заняттях, залучають їх до навчально-виховного процесу.

Інноваційні методи – це нові методи, способи взаємодії вчителя та учнів, які забезпечують ефективне досягнення результатів педагогічної діяльності. Кожного дня інноваційні методи стають повсякденною частиною навчального процесу у сучасних школах, особливо в початкових класах. Наразі, сучасних дітей важко зацікавити на уроках, що є основною задачею вчителя, проте на допомогу педагогу приходять саме інноваційні методи та технології навчання. Існують такі види інноваційних технологій та методів в освіті: збереження здоров'я; проектна діяльність; інформаційно-комунікаційні технології; пізнавально-дослідницька діяльність; особистісно-орієнтовані технології; ігрові технології; портфоліо тощо [2].

Г. Швець зазначає, що інноваційні методи навчання мають таку характеристику як полікомпонентність, адже вони об'єднують у собі всі ті нові та ефективні способи освітнього процесу (здобуття, передачі та продукування знань), які сприяють модернізації навчання, можуть розвивати творчий підхід та особистісний потенціал здобувача освіти [4].

О. Юкалик стверджує, що у процесі навчання варто використовувати активні форми навчання, які спрямовані не тільки на повідомлення учням готових знань, їх запам'ятовування та відтворення, а й на організацію їх діяльності та самостійних умінь для освоєння знань в процесі активної пізнавальної діяльності, яка, в свою чергу, спрямована на вирішення освітніх завдань. В цьому випадку у нагоді стають інноваційні методи навчання. До таких педагог відносить: скрайбінг, гейміфікація, коучинг, ментальні карти, баддінг тощо. Кожен з цих методів спрямований на розвиток певних функцій, якостей та діяльностей дитини [6].

Ми вважаємо, що використання інноваційних методів роботи є доцільним на будь-яких уроках в початкових класах. Не є винятком й уроки з фізичної культури. Використання інноваційних методів під час навчання учнів на уроках фізичної культури є одним із актуальних напрямків модернізації освіти. На думку В. Жабчика, серед найбільших перспектив використання інноваційних методів фізичного виховання є підвищення творчості вчителя, спроби перетворити урок фізичної культури на взаємодію вчителя та учня, сприяти особистісній орієнтації освітнього процесу [1].

О. Шукатка та О. Дзьоган запевняють, що впровадження і використання інноваційних технологій дає можливість встановити різні форми взаємодії «учитель-учень», що дає можливість вчителеві спрогнозувати позитивне ставлення учнів до уроку фізичної культури та спорту. Успіх навчання із використанням інноваційних технологій та методів у фізичному вихованні залежить від самих педагогів, їх професіоналізму, творчості, уміння та бажання запроваджувати цей напрямок, розвитку дитини в практику своєї професійної діяльності [5].

Одним із напрямків роботи з дітьми початкових класів є розвиток фізичних якостей, до яких відносять наступні: швидкість, спритність, сила, витривалість та гнучкість. Х.Ковалюк визначила, що розвиток фізичних якостей у дітей початкової школи знаходиться на невисокому рівні та не відповідає сучасним вимогам, які ставляться до фізичного виховання в початковій школі. Тому проблема розвитку фізичних якос-

тей є актуальною та потребує подальшого вдосконалення. Розвиток фізичних якостей є одним із важливих завдань фізичного виховання початкової школи, яке потрібно комплексно вирішувати. Виконуючи рухові дії у молодших школярів завжди проявляється не одна, а комплекс фізичних якостей. Фізичні якості в учнів початкової школи можна розвивати за допомогою загально-розвиваючих, підготовчих та спеціальних вправ. На уроках фізичної культури діти опановують різні види фізичних вправ, які сприяють розвитку фізичних якостей [3].

Ми вбачаємо важливість використання інноваційних методів та технологій під час формування фізичних якостей у дітей початкової школи, адже інноваційні методи є новими, сприяють покращенню взаємодії учня з педагогом, роблять уроки цікавими та різноманітними. Серед інноваційних методів та технологій, які можуть стати у нагоді вчителю фізичної культури у роботі з дітьми початкових класів для формування фізичних якостей є такі: проектна діяльність; інформаційно-комунікаційні технології; пізнавально-дослідницька діяльність; особистісно-орієнтовані технології; ігрові технологоії; портфоліо та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жабчик В. Інноваційні технології та технології дистанційного навчання на уроках фізичної культури. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2021. № 5. С. 63–67.

2. Інноваційні технології навчання у сучасній школі. Протокол. URL: https://protocol.ua/ua/innovatsiyni_tehnologii_navchannya_u_suchasniy_shkoli/ (дата звернення: 04.09.2024).

3. Ковалюк Х. Особливості розвитку фізичних якостей учнів початкових класів під час занять фізичною культурою. *Рекомендовано до друку Вченою радою Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»* (Протокол № 2 від 28 вересня 2023 року). 2023. С. 51.

4. Швець Г. Сучасні інноваційні методи викладання у вищій школі. Четверта всеукраїнська практично-пізнавальна інтернет-конференція «Наукова думка сучасності і майбутнього», 2016.

5. Шукатка О., Дзьоган О. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури. *Інноваційні практики наукової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 8–11 грудня 2021 р.).* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2021. С. 554.

6. Юкалик О. Інноваційні методи навчання. Всеосвіта. URL: https://vseosvita.ua/library/prezentacia-innovacijni-metodi-navcanna-484534.html (дата звернення: 04.09.2024).

Agnieszka LIPSKA
(Konin, Polska)

WSPÓŁDZIAŁANIE NAUCZYCIELA I DZIECI W TOKU ZAJĘĆ PLASTYCZNYCH W PRZEDSZKOLU – REMINISCENCJE Z PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

Jako studentka ówczesnej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (obecnie ANS) w Koninie miałam okazje do odbywania praktyki pedagogicznej i półrocznego stażu w oddziale przedszkolnym w Szkole Podstawowej w Kunach. Realizując tym samym praktykę pedagogiczną na ostatnim semestrze studiów na podstawie programu i koncepcji Profesora Jana Grzesiaka, przeprowadzałam z dziećmi dużo różnorodnych zajęć plastycznych. Nie tylko z racji tego, że jestem miłośniczką i pasjonatką sztuk plastycznych, ale przede wszystkim dlatego, że wszelkie prace plastyczne, a co za tym idzie, manipulowanie różnymi materiałami i przyborami, co według W. Okonia jest jedną ze ścieżek nauczania (nauczanie przez działanie), prowadzi w rezultacie do usprawniania, doskonalenia czynności manualnych [6; 7; 11]. Te z kolei mają przełożenie na naukę pisania w edukacji wczesnoszkolnej. Twórczość plastyczna jest naturalną predyspozycją każdego dziecka od pierwszych lat życia. Jeśli ta skłonność odpowiednio wcześnie zostanie właściwie ukierunkowana, przyczyni się do rozwoju umiejętności manualnych dziecka. Rozwój tychże sprawności jest niezbędny w nauce pisania [1; 2].

Pisanie, według T. Wróbla, jest to poddawanie się pewnej dyscyplinie motorycznej polegającej na kreśleniu serii znaków konwencjonalnych. Najczęściej przy nauce pisania zwraca się głównie uwagę na motoryczne czynności, choć oprócz wcześniej wspomnianych ważne są również odpowiednie wyobrażenia słuchowe oraz ich odpowiedniki – wyobrażenia graficzne [3; 10; 11]. Znaczenie rozwijania sprawności manualnej jako ważnego elementu przygotowania dziecka do pisania, podkreśla M. Burtowy. Jej zdaniem bardzo ważne jest usprawnianie ruchów rąk, szczególnie w przypadku dzieci w wieku przedszkolnym, u których napięcie mięśni przy próbach odtwarzania określonych kształtów jest jeszcze tak duże, że uniemożliwia sprawne pisanie. Niezbędną do pisania sprawność manualną dziecko zdobywa poprzez wykonywanie różnych działań, a przede wszystkim tych, które wymagają ruchów przedmiotowo-narzędziowych. Do tego typu działań stosowanych w przedszkolu i w klasach początkowych, nazywanych przez plastyków technikami wyrazu artystycznego, zalicza się: rysowanie, malowanie, lepienie (z plasteliny lub masy solnej) wydzieranie, wycinanie, naklejanie, ugniatanie kulek (z waty, bibuły, papieru), stemplowanie, pisanie szlaczków, czyli czynności, które angażują drobne ruchy palców.

Są to zajęcia sprzyjające kształtowaniu się ruchów dowolnych oraz celowych. J. Lewicka i S. Czajkowski w książce „Zajęcia plastyczne z dziećmi klas początkowych" podkreślają wartość zajęć plastycznych oraz proponują zabawy i ćwiczenia kształtujące sprawność ruchową: malowanie – ta technika angażuje szczególnie jedną rękę (dominującą); płynność pociągnięć pędzla doskonali napięcie mięśniowe dłoni, koordynację ruchów, swobodę i rozmach. Dzieci w tym wieku powinny używać farb o gęstej konsystencji, aby zapanować nad tworzywem. Ciekawą odmianą tej techniki jest

malowanie dłońmi, palcami, czy też łączenie farby plakatowej z pastą do zębów, co daje ciekawy efekty w zakresie faktury, wycinanki i wydzieranki z papieru – ćwiczenia te wyrabiają zręczność palców, dają możliwość tworzenia płaskich form, podczas wycinania dziecko ćwiczy prawidłowy uchwyt narzędzia i cięcie po liniach; lepienie – wyrabia zręczność palców i kształci wrażliwość nie tylko wzrokową, ale i dotykowo-ruchową. Ponadto do ćwiczeń, usprawniających manualnie dziecko zalicza się: malowanie farbami dużych kształtów, kolorowanie książeczek obrazkowych, rysowanie i kolorowanie pisakami, rysowanie po śladzie szlaczków, ulepianki z plasteliny, masy solnej. Doskonałą zabawą i ćwiczeniem mięśni dłoni jest zabawa z masą solną. Ćwiczenie polega na tym, że dziecko „samo" przygotowuje sobie materiał do kolejnego zadania, jednak wykonując wszystko według pewnych wskazówek i pokazów. Wszystkie zadania należy wykonywać razem z dzieckiem, ale tak, aby ono się nie zorientowało (żeby miało uczucie sprawstwa, że do czegoś samo doszło) [3; 10].

Sposób wykonania (przez dziecko) masy solnej: 1) wsyp mąkę i sól do miseczki, 2) mieszaj ją najpierw całą ręką (prawą, potem zmiana), 3) mieszaj jednym palcem (kolejnym, itp.), 4) mieszaj tak, jakby po piasku chodził pajączek, biegł koń itp., 5) boksuj ciasto. W ten o to sposób celowy i zamierzony dziecko wyćwiczy sobie wszystkie mięśnie dłoni. Przełożenie teorii na rzeczywistość. Podczas zajęć o zabarwieniu czysto plastycznym, które przeprowadziłam w czasie praktyk, a także po obserwacji pracy dzieci oraz jej efektów, dało się zauważyć korelację dodatnią. Otóż dzieci, które chętnie wykonywały wszelkie prace plastyczne, lepiej pisały wszelkiego rodzaju szlaczki, zachowywały liniaturę kreślonych znaków literopodobnych, mniej się męczyły. Przykład zajęć plastycznych: Temat pracy: Jesienne drzewko Technika: wyklejanka z wiórek od kredek. Cele (wybrane): kształtowanie motoryki małej poprzez przyklejanie małych kawałków ostrużyn. Poza tym dzieci nauczyły się również tego, że do wykonania ciekawej kompozycji można wykorzystać proste, łatwo dostępne materiały, w zasadzie odpady, bo wiórki od kredek lądują najczęściej w koszu. Doskonalą pomoc w analizie tego zagadnienia stanowią fotografie i fotokopie (które jednak w tym opracowaniu zostały pominięte). Dla porównania praca chłopca 2 niechętnie wykonującego prace plastyczne i jego pismo. Fotografie wskazują też, że wszelkie prace plastyczne wykonywane przez dzieci nie pozostają bez wpływu na umiejętność pisania. Jednoznacznie i stanowczo można stwierdzić, że sprawność manualną u dzieci kształtujemy poprzez działalność plastyczną. Ponadto w twórczości artystycznej dziecka realizowane są cele wychowania estetycznego, np. kształtowanie poczucia estetyki i wrażliwości na piękno. Również to, co dziecko wyraża w swych wytworach plastycznych jest związane z jego rozwojem intelektualnym, ma związek z jego zainteresowaniami oraz doświadczeniem [4; 5; 6; 7].

W wieku przedszkolnym wytwory plastyczne dzieci, są niejako niewerbalnym przekazem informacji poznanej rzeczywistości6. Jednak w całokształcie wychowania przedszkolnego i szkolnego edukacja poprzez sztukę często jest traktowana marginalnie. Również dzieci aktualnie coraz rzadziej sięgają po gry planszowe, manipulacyjne, a nawet niechętnie rysują, wycinają czy majsterkują. Ich działalność manipulacyjna, mająca wpływ na rozwój motoryki dłoni, ogranicza się jedynie do sprawnego klikania po klawiaturze i operowania myszką. Szybki rozwój elektronicznych środków przekazu, niewątpliwie

wpływa na rozwój młodego pokolenia, które szybciej opanowuje umiejętność posługiwania się klawiaturą i myszką niż przyborami piśmienniczymi [1; 8].

Zdaniem B. Didkowskiej, dynamiczny rozwój elektronicznych środków przekazu spowodował, że […] współczesne dzieci żyją w świecie zupełnie innym niż poprzednie pokolenia; […] a znajomość obsługi komputera opanowują wcześniej niż zasady czytania i pisania. Powoduje to sytuacje, że dzieci z niższą sprawnością manualną nie potrafią, nawet w klasie pierwszej, prawidłowo trzymać ołówka, ciąć nożyczkami po liniach prostych (szarpią papier lub zmniejszają wycinaną figurę), ubierać się, zapinać guzików lub złożyć kartkę papieru na połowę. Nie potrafią także kolorować lub malować w obrębie konturu. Przeraża także fakt, że wielu uczniów dalszych klas nauczania zintegrowanego nie ma cierpliwości na dokończenie swojej pracy plastycznej lub technicznej; szybko się zniechęcają. Piszą bardzo wolno; litery są niekształtne, często niewłaściwie łączone i źle utrzymane w liniaturze (najczęściej wykraczają poza nią). A przecież pismo jest jednym z narzędzi komunikacji człowieka. Niedbałe pismo jest objawem znacznie utrudniającym życie szkolne dziecka, przyczyniającym się do powstawania napięć i konfliktów w relacji uczeń – nauczyciele lub uczeń – rodzice [3; 6]. Problem wydaje się być duży, bo wielu jest uczniów, których zeszyty mimo starań przypominają jedynie brudnopisy. Często też dochodzi do sytuacji rażąco błędnych, gdzie mała precyzja ru chów, niezręczność, powolność prowokuje nauczycieli do pomocy i wyręczania dziecka, by nie zostało w tyle z pracą. Nic bardziej mylnego. Efektem tego jest dalszy brak okazji do usprawniania motoryki. Wskazówki metodyczne dla praktykantów Niezależnie od tego, czy rozwój manualny dziecka przebiega prawidłowo, czy też nie, należy dbać o to, aby dostarczyć dziecku bodźców dla rozwoju jego sprawności manualnej [3; 9; 10]. Aby ćwiczenia przyniosły oczekiwane rezultaty, muszą być prowadzone systematycznie. Muszą stopniowo przechodzić od łatwiejszych do trudniejszych. Różnorodność metod stosowanych w edukacji plastycznej powinna znajdować zastosowanie w ramach takich form organizacyjnych, jak: zajęcia plastyczne z całą grupą, zajęcia plastyczne w małych zespołach, zajęcia plastyczne indywidualne. Poza tym należy zachować właściwy tok postępowania metodycznego pod czas wprowadzania tego typu zajęć, czyli wprowadzenie do tematu, wyjaśnienie tematu, pokaz przykładowej pracy, przygotowanie niezbędnych materiałów, przypomnienie zasad bezpieczeństwa itp., a kończąc na ocenie (pochwale dzieci) i wystawie prac. Ważne w rozpatrywanym temacie jest to, że w centrum zainteresowania nie powinien znajdować się sam produkt (praca), ponieważ wtedy zwracamy głów nie uwagę na otrzymywanie „pięknych i poprawnych" (w rozumieniu dorosłych) wytworów. We wczesnej edukacji plastycznej należy przede wszystkim brać pod uwagę skutek, jakim jest kształtowanie sprawności manualnych dziecka. Stosując się do tych wskazówek, czy to podczas praktyk, czy już w pracy zawodowej, dowodzimy w ten sposób naszego właściwego przygotowania do wykonywanej profesji.

Podsumowanie. Zajęcia plastyczne spełniają ogromną rolę w kształtowaniu manualności dziecka. Umożliwiają nabycie i ciągłe doskonalenie takich sprawności, jak utrzymywanie narzędzi (kredek, pędzla, nożyczek) w rękach i sprawne posługiwanie się nimi, dostosowanie ruchów ręki do wykonywanej pracy, koordynację ruchów. Ponadto wpływają również m.in. na rozwój fizyczny, emocjonalny, percepcyjny, społeczny czy estetyczny, czyli ogólnie rzecz biorąc na gotowość szkolną. Powinniśmy zatem stosować

w szkole w pracy z dzieckiem młodszym różnorodne techniki plastyczne, aby dzięki nim rozwijać szereg umiejętności manualnych oraz uatrakcyjniać zajęcia. Powinniśmy starać się wplatać w scenariusze zajęć wątki edukacji plastycznej, korelując je z wiadomościami z różnych dziedzin, np. przyrody, na tyle, na ile to możliwe. Bo dzięki temu nie tylko wychowujemy dziecko przez sztukę (co też jest ogromnie ważne), ale przy okazji przyczyniamy się do zwiększania sprawności manualnych dzieci, co niewątpliwie zaprocentuje wówczas, gdy zaczną one kreślić pierwsze litery i cyfry. Dlatego warto podejmować tego typu zadania różnymi technikami, nie bać ich stosowania, nie zniechęcać się nawet wówczas, jak coś się nie powiedzie. A refleksyjnemu nauczycielowi nigdy nie zabraknie pomysłów na ciekawe prace. Do planowania tematycznego prac plastycznych można bowiem wykorzystywać pory roku, zbliżające się święta i okazje. Można również (a nawet trzeba) posłuchać sugestii samych dzieci, bo temat bliski dziecku, zaczerpnięty z najbliższego otoczenia lub związany z aktualnymi przeżyciami, rozbudza jego wyobraźnię, angażuje emocjonalnie, stając się punktem wyjścia do jego ekspresji plastycznej. Realizując praktykę pedagogiczną nie musimy ściśle trzymać się udostępnianych przez opiekunów praktyk propozycji z przewodników metodycznych. Ważne jest realizowanie podstawy programowej. Ciekawe pomysły na prace plastyczne będą świadczyć tylko na naszą korzyść, będą dowodzić celowej i skutecznej kreatywności.

LITERATURA

1. Burtowy, M. (1997), Przygotowanie dzieci w wieku przedszkolnym do nauki pisania i czytania w szkole, Poznań.
2. Cybulska-Piskorek, J. (1976), Twórczość plastyczna dziecka w wieku przedszkolnym, Warszawa.
3. Didkowska, B. (2005), Wpływ mediów elektronicznych na twórczość rysunkową dzieci i młodzieży, „Biuletyn Informacyjny Oddziału Warszawskiego", nr 30, red. W. Brejnak, Warszawa.
4. Grzesiak, J. (1984), Konstruowanie i dobór zdań matematycznych w klasach początkowych, Koszalin.
5. Grzesiak, J. (2011) (red.), Innowacje i ewaluacja w edukacji. Kompetencje i odpowiedzialność nauczyciela. Kalisz – Konin.
6. Grzesiak, J. (2014), Lekcje i diagnostyka psychopedagogiczna dziecka. Konin.
7. Grzesiak, J. (2010), Podstawy teorii i metodyki kształcenia praktycznego nauczycieli, PWSZ, Konin.
8. Grzesiak, J. (2021), Metodologiczne wyzwania wobec badań nad jakością praktyki pedagogicznej, [w:] J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskij (red.) Rozwój nowoczesnej edukacji nauki – stan, problemy, perspektywy. Geneza i wartości badań w obszarze nauk społecznych. Konin – Użhorod – Przemyśl – Cherson.
9. Kojs, W. (2007), Funkcje teorii w działaniach edukacyjnych nauczyciela i ucznia – szkic analizy zagadnienia, [w:] J. Grzesiak (red.), Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli, Kalisz.
10. Lewicka, J., Czajkowski, S. (1963), Zajęcia plastyczne z dziećmi klas początkowych. Warszawa.
11. Wróbel, T. (1979), Pismo i pisanie w nauczaniu początkowym, Warszawa.

Тетяна ЛІСОВСЬКА
(Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі, що швидко змінюється, існує гостра необхідність в оновленні освітньої системи. Цей процес повинен базуватися, в першу чергу, на особистісному розвитку, зокрема на вихованні естетичної культури та розкритті творчого потенціалу викладачів. У XXI столітті освіта стає ключовим елементом соціального відтворення суспільства, збільшуючи його адаптаційні можливості та відкриваючи нові перспективи соціокультурного розвитку. Тому з'являється необхідність у підготовці нового типу педагогів, які повинні не лише передавати готові знання, уміння та навички, але й активно сприяти формуванню у дітей та молоді здатності зберігати та вдосконалювати культуру.

Інтеграційні процеси у сучасній освіті відкривають шлях для формування педагога нового типу, зорієнтованого на гуманістичні цінності та творче самовираження. Однак, незважаючи на це, педагогіка та естетика, як споріднені галузі знань, часто залишаються в ізоляції одна від одної, без активної взаємодії. Цей факт стає перешкодою на шляху досягнення однієї з ключових цілей цієї інтеграції – введення людини у світ культури.

Для ефективного виконання цієї місії, педагогу необхідно оволодіти здатністю гармонійно поєднувати раціональне та образне в освоєнні реальності. Цей процес передбачає не тільки логічне розуміння довколишнього, але й здатність відчувати його, виражаючи свої думки та ідеї через естетичну форму.

На жаль, у сучасній системі освіти спостерігається дисбаланс між раціональним і образним сприйняттям. Раціональний підхід часто домінує, залишаючи образну складову на другорядному місці. Це порушення балансу призводить до зменшення ролі естетики та обмежує можливості для всебічного розвитку особистості.

Тим не менш, дослідження фахівців у галузі філософії, культурології, соціології, психології та педагогіки одноголосно підкреслюють важливість досягнення гармонії між чуттєвим та раціональним у процесі навчання. Вони вказують на необхідність залучення естетичної культури в освітній процес як способу розширення культурних горизонтів студентів.

У цьому контексті естетична культура майбутнього вихователя виходить на передній план як ключовий чинник його професійного розвитку. Вона стає не тільки інструментом самовдосконалення, але й засобом стимулювання розвитку людських якостей. Естетична культура допомагає вихователю встановлювати нові відносини з учасниками освітнього процесу, сприяє кращому розумінню та передачі культурних цінностей дітям. Це, в свою чергу, забезпечує розвиток більш глибокого й емоційно зарядженого підходу до освіти, де важливу роль відіграють не тільки знання, але й вміння відчувати та цінувати красу та гармонію.

Наразі, суспільство, вимагає ґрунтовного усвідомлення питань навчання і виховання фахівців нового покоління. Заклад вищої освіти, будучи соціальним інститутом, який заохочує студентів до мистецтва через дисципліни естетичного і педагогічного циклу, виступає основною ланкою в системі культурного розвитку особистості. Основними завданнями з формування у студентів естетичного ставлення до дійсності є: формування здатності у студента сприймати, розуміти і цінувати прекрасне в довколишній дійсності та мистецтві, формування навичок використання засобів мистецтва для пізнання життя; розвиток розуміння краси в людських відносинах, бажання й уміння вносити красу в побут.

Існують численні визначення понять культура та естетична культура. Це пояснюється багатомірністю їхнього змісту.

Культура виступає як процес формування нових, досконалих значень і смислів упродовж історії. Тому оволодіння культурними цінностями сприяє розвитку самої людини та її становленню як особистості. Людина культури сприймається як носій загальнолюдської та індивідуально-особистісної культури в їх гармонійному поєднанні; це всебічно розвинена особистість, яка засвоїла національний та світовий культурний досвід попередніх поколінь і діє на основі гуманістичних принципів. Така особистість характеризується рисами, що визначають її ступінь свободи, гуманності, духовності та здатності до творення життя.

Прийнято вважати, що першим слово «культура» в застосуванні до людського індивіда вжив Марк Тулій Цицерон у I ст. до н. е. («Тускуланські бесіди»). Філософ відзначав, що культура є створенням людиною самої себе, становленням як суб'єкта.

М. Драгоманов, М. Коцюбинський, Л. Українка та І. Франко, наголошуючи на соціально-економічних чинниках розвитку культури, пов'язували її історію з діяльністю народу, розглядали культуру крізь призму національно-визвольної та соціальної боротьби, де людина оцінює істину через власну діяльність і сприймає своє існування як поєднання чуттєвого і раціонального. Їхні погляди характеризуються глибоким гуманізмом, історичним оптимізмом і вірою у національно-культурне відродження України.

Розроблення наукових засад професійної педагогічної освіти на сучасному етапі вимагає розглядати культуру, мистецтво як елементи професійної підготовки педагога і як основу духовного розвитку його особистості, на це вказують напрями й тенденції суспільного розвитку, підвищення інтересу та ролі культури, мистецтва в житті суспільства й освіті особистості. Сучасна парадигма педагогічної освіти набуває гуманітарного, культурологічного характеру. Зростає вплив гуманітарних та естетичних дисциплін в освіті та вихованні, підготовці педагога.

Інтеграція культурних та мистецьких аспектів у професійній підготовці фахівців, особливо спеціальності 012 Дошкільна освіта, є важливим кроком у підвищенні їхнього загального та естетичного розвитку. Це набуває особливої актуальності у сучасному контексті професійної освіти, відповідаючи на потреби суспільства та враховуючи важливу роль, яку відіграють фахівці дошкільної освіти. Вони не тільки закладають фундамент для духовного та емоційного розвитку дітей з раннього віку, але й формують основи для їхніх майбутніх життєвих пріоритетів.

Залучення елементів культури та мистецтва в освітній процес сприяє розвитку креативності, критичного мислення та емпатії серед майбутніх вихователів. Це допомагає їм стати не просто носіями знань, але й активними учасниками культурного життя, здатними надихати та виховувати дітей через різні форми мистецтва. Вивчення мистецтва та культури також сприяє більш глибокому розумінню дітей, їхніх емоцій та потреб, що є ключовим для створення позитивного та стимулюючого освітнього середовища.

Таким чином, включення культурних та мистецьких компонентів у курс підготовки фахівців дошкільної освіти відкриває перспективи для формування більш комплексної та багатогранної освіти, що відповідає на сучасні виклики та сприяє всебічному розвитку особистості.

Наталія ЛОГВІНЕНКО
(Київ, Україна)

ПАРАДИГМА ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

За останнє десятиліття навчальні програми у ВВНЗ змінювалися не один раз. Зокрема це стосується історії української культури, що як предмет вивчення входив змістовим модулем до навчального предмета «Історія України і української культури». Сьогодні його частка в цій дисципліні дуже мізерна, хоча роль культури в розвитку особистості загальновідома, її значення для ідентифікації себе зі своїм народом незаперечне. В. Ягупов зазначає, що усвідомлення і сприйняття культури <…> українського народу має надзвичайно важливе значення для формування особистості військового, який має бути носієм високої культури; « <…> ефективність його впливу на підлеглих, насамперед, визначається його власним духовним багатством, відданістю національній ідеї, вірністю найкращим традиціям і звичаям українського народу та його Збройних сил». У вихованні загальної культури військовослужбовців (курсантів) допомагають гарні знання з української мови та літератури як її невід'ємні складові. Науковці вважають, що саме на їх основі у військовослужбовців ЗСУ найефективніше формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість, самосвідомість, ментальність та інші компоненти духовності українського народу» [7].

Відтак поглиблене вивчення цих предметів плануємо під час самостійної роботи в студентському науковому товаристві. Перевагу надаємо активним методам навчання, серед яких, у комплексі інноваційних технологій, чільне місце посідає пошуково-дослідницький метод – такий спосіб навчальної роботи, під час якої курсант(студент) самостійно, з суб'єктивного погляду, розв'язує якісь питання і який має на меті розвинути його інтелектуальні здібності, здатність до самостійного наукового мислення [1, 294].

Цьогоріч предметом наукового дослідження курсантів була творчість Олександра ДОВЖЕНКА, якого, за словами П. Мовчана, з повним правом відносять до найвидатнішої когорти ХХ сторіччя. Проведення такої роботи у Військовому інституті телеко-

мунікацій та інформатизації імені Героїв Крут із нагоди вшанування пам'яті славетних українців стало традиційним. 130 річницю від дня народження класика української і світової культури наша країна відзначила на початку вересня.

Оскільки основне завдання пошуково-дослідного методу полягає в тому, щоб розвивати у студентів (курсантів) ініціативу й творчі здібності, велику роль відіграє тут доцільний добір тем. Взявши це положення до уваги, запропонували дослідити проблему *актуальності теми війни у творчості О. Довженка:* прочитати біографію і творчість письменника у контексті української культури тієї доби, проклавши шлях із минулих часів до сьогодення.

Нині український народ веде героїчну боротьбу проти агресора за незалежність своєї країни. Ця війна відкрила світові нашу Україну, її мову, її талановитий народ. Нами сьогодні світ захоплюється. На жаль, війна відкрила світові Україну.

А О. Довженко зробив це своєю творчістю, він був *Митцем епічного мислення,* що відкрив світові свою Україну, її народ «у величі душі та в безсмерті свого родоводу, свого історичного буття» (М. Жулинський). У «Щоденнику» О. Довженко писав: *«Ми – перший народ у світі, перший, і кращий, і достойніший. Зустріч із звичайною українською хатою потрясає … Білі, рідні стіни з рушниками біля стелі, з двома темними сволоками. У мене свято на душі… Народ український чесний, тихий і роботящий, що ніколи в житті не зазіхав на чуже, потерпає і гине*…»[за Степанишиним, 7].

«Створювала мене українська земля..., годувала хлібом і медом, поїла думками, почуттями, купала у віруваннях і звичаях нашого народу, вкладала в мою душу свої горді поеми, любов до себе» (О. Довженко).

Переконані, що кожен твір митця наповнений любов'ю до своєї Батьківщини, до свого народу. Це будемо доводити, читаючи і перечитуючи О. Довженка.

Для мотивації пошукової роботи знайомимо курсантів із добіркою висловлювань відомих дослідників його творчості, зокрема: *«...На всі події і явища – великі і малі, епохальні і буденні – він дивився очима народу. Він перейняв усі кращі риси народу: працьовитість, мудрість, невмирущий оптимізм, безпосередність вдачі, гумор...» (С. Плачинда); «О. Довженко, загалом, був «твердою» людиною. Кінематографісти зробили документальний фільм, змонтований виключно з фотографій О. Довженка – переважно під час зйомок фільмів, під час вибору «натури» для зйомок і т.д. Враження дивовижне. За десять хвилин перед очима глядача проходить полководець, мислитель, пророк і великий натхненник. ... За кадром лишилось лиш одне: О. Довженко був ще й тонкою, закоханою у світ і людей людиною» (М. Наєнко) та ін.*

Кожна характеристика цього могутнього таланту людини і митця може викликати обговорення, стати джерелом пошуку цікавих фактів із життя О. Довженка, які б могли підтвердити і власні думки курсантів про те, яким вони побачили письменника. Але особливу увагу маємо зосередити на проблемі «Війна в житті і творчості О. Довженка», її актуальність.

Курсанти ініціювали такі кроки пошукової роботи: ознайомлення з життям О. Довженка під час Другої світової війни; дослідження творчості цього періоду, щоденни-

кових записів; читання творів військової тематики, їх аналіз; визначення актуальності Довженкової творчості для нашого покоління. Зацікавленість тим чи тим завданням сприяла створенню груп за інтересами. Самостійно-пошукова робота велась над основними (художніми) і допоміжними (критичними) текстами, підбором презентацій, записів публічних виступів письменника, документальних фільмів. Обговорення відбувалися під час колективних засідань, найважливіші для курсантів «відкриття і знахідки» були винесені для обговорення на круглий стіл. Чому говоримо про «відкриття і знахідки»? Адже творчість О. Довженка вивчається в школі, отже, здобутті знання мали стати стартом для пошуку нового, невідомого, для добору додаткової інформації, що спонукала б до самостійного мислення, зіставлення фактів, логічних висновків.

Звичайно, повідомлення були зосереджені на тому, що Олександр Петрович Довженко в роки Другої світової війни був військовим кореспондентом. Тепер О. Довженко заявляє про себе ще як письменник та публіцист. У кіноповісті «Україна в огні» втілилася вся його безмежна любов до України.

Від 1941 року О. Довженко починає вести щоденникові записи, в яких – описи жахливих картин понівечених війною сіл і селищ, безжально знищених осель і їх мешканців; нотатки, як показати, *« в яку безодню горя впав народ і скільки горя ще жде його в майбутньому»* – у нього день і ніч боліло серце. Він не міг бути спокійним, коли його народ захлинався горем, кров'ю, смертями. «Книги і фільми про нашу правду, про наш народ мусять тріщати од жаху, страждань, гніву і *нечуваної сили людського духу*» [3, 184]. Але й був переконаний: «Народ треба возвеличити, й заспокоїти, і виховати в добрі, бо зла випало на його долю стільки, що вистачило б і на десять колін» [3, 195]. І люди, що бачили на власні очі жахіття війни, не хотіли жити спогадами страху, просили написати про щось добре, научити їх чогось доброму й красивому: «Хочеться радості хоч крапельку. Треба жити чимсь добрим» [3, 195].

О. Довженка турбувала як доля всього українського народу, так і доля окремої людини; переймався долею дівчат, жінок, матерів. Так, із розповіді партизана письменник дізнався про жінку, яка стала на захист двох незнайомих їй воїнів, назвала їх своїми синами, щоб уберегти від розстрілу. Але німці не повірили (*«І плакали люде. А бійці тоді: «Матусю, спасибі, прощайте. Нам уже не страшно і не жаль нічого, коли є на Україні отакая мати»)*, вбили і бійців, і матір, хату висадили в повітря гранатою. «Найдися, письменнику, рівний талантом красоті материної душі, і напиши для всіх грядущих літ цей кришталевий прояв материнської душі, генія української матері» [3, 190]. Знаємо, що у О. Довженка є оповідання «Мати». Курсанти читали його, аналізували, порівнювали характери людей, їхні вчинки.

Відтак черпаючи сюжети творів із життя, О. Довженко залишався вірним своїй специфіці художніх узагальнень – образи простих бійців, жінок, дідів виростали у казкових велетнів, дивували силою волі. О. Довженко завжди наголошував, що в центрі твору має стояти образ сучасника, достойний слави предків. «*В нашу, величнішу від усіх великих воєн, в цю от трагедійну пору, невже ж бо нікого поставити на зразок у великі горді лави? Невже, пак, нікому стати поруч? Невже так висохли, позморщувались душі? Чи не звелися лицарі? Чи не змарнів наш рід?*

Ні, не змарнів наш рід! Не перевелися й лицарі на нашій землі. Жива душа народна. Є кому стати з Богуном і з Байдою, є кому стать!».

– Чи не від них бере сьогодні силу вистояти і перемогти наш сучасник у боротьбі проти жорстокого агресора?!

Прагнучи підкреслити патріотизм, мужність, силу волі захисників Вітчизни, О. Довженко проводить прямі паралелі між героями народного епосу та героями своїх новел, нарисів, оповідань, завдяки чому оборонці рідної землі виростали в казкових велетнів, здатних творити неможливе. Важливість і значущість описаних подій підсилює патетична інтонація, логічні наголоси на основному в творі. Було відчутно, що курсанти слухали виступи самого письменника. В емоційності їхніх виступів, коментарів відчувалися зацікавленість предметом дослідження, бажання зануритися у проблематику щоденникових записів, що загострено постала перед суспільством у роки війни.

Б. Степанишин назвав Довженківський щоденник «енциклопедією страждань українського народу з головним образом сплюндрованої України» [6, 47], яку, крім загарбників, розтерзували русифікація *(«На сороковому році будівництва соціалізму в УРСР викладання наук проводиться російської мовою. Такого нема ніде в світі… Яка нечувана аморальність. Який жорстокий обман»);* антикультура, непошана до старовини («*Погляньте на наші міста і села. Який кошмарно низький рівень життя! Який убогий рівень культури!*»); жалюгідне становище учителя («*Прибитий учитель – величезне зло нашого народу. Безправний учитель і такий же мало розумний наркомос… не можуть забезпечити гарну молодь. Нема у нас народного учителя. Ми зробили з нього безправного попихача будь-якого голови колгоспу*»); відсутність почуття національної гідности *(«Ні в одного народу світу такого ставлення до історії не було і бути не може, бо це щось абсолютно протиприродне і дике. Ганебно і сумно»*), незнання історії *(«Єдина країна в світі, де не викладалася історія цієї країни, де історія вважалася чимсь забороненим, ворожим і контрреволюційним, – це Україна. Другої такої країни на земній кулі немає. Де ж рождатися, де ж плодитися дезертирам, як не у нас? Де рости слабодухим і запроданцям, як не у нас? Не вина це дезертирів, а горе…*» [3, 208]. І це ще не все, що так боліло письменникові.

Філософські осмислення долі українського народу, історії нації, що знайшли своє відображення на сторінках «Щоденника», і сьогодні актуальні. Переконаймося: «На українських ланах і селах в огні і полум'ї вирішується доля людства, вирішується велетенська проблема світової гегемонії, вирішується доля людства на нашій недолі. Така нещаслива доля наша. Така наша доля нещаслива» …»; «…стріли на вулиці багато молодих дівчаток. Вони були в чоботях, у незграбних військових шинелях і шапках. Вони були військові новачки. <…> Мені стало жаль чомусь їх, як своїх дітей, що перевдяглися для тяжкої гри в нещастя. Яка велика війна! Вона невблаганно втягує в себе все живе, молоде, здорове і з'їдає»; «Скільки ж темної шушвалі ненавидить наш народ. Скільки нужі повзає по народному тілу» [3, 202, 205].

Завершуючи засідання круглого столу, учасники ділилися своїми почуття, що виникали під час дослідження саме щоденникових записів, оскільки вони переважно

воєнних літ, і роздумами, які приходили в процесі читання «Щоденника», оповідань і кіноповістей О. Довженка – ганебні дії загарбників тих воєнних років історія ніби знову перекинула в наш грізний час («*Світе мій убогий! Покажи мені, де на тобі пролилося ще стільки крові, як у нас на Україні. Нема другої України. Нема»* [3, 210]*);* автор загострює почуття ненависті до ворога, кличе до останнього подиху боронити кожен клаптик рідної землі. Твори О. Довженка будуть актуальними в усі часи. Їх важливе значення не буде заперечувати ніхто й сьогодні, оскільки допомагають молоді виховувати стійкість, силу волі у досягненні певної мети, виховувати почуття поваги та шани до захисників Вітчизни.

Слова багатьох героїв із творів О. Довженка стали крилатими: їх хочеться перечитувати ще й ще раз – такий глибокий смисл вкладений у них. Вдумаймося: «*А воїну треба напитися зараз крупкої ненависті до ворога та презирства до смерті. ... Жаль підточує людину, мов та шашіль. Перемагають горді, а не жалісливі*!» [4, 568]; *«Душа, хлопче, вона буває всяка. Одна глибока і бистра, як Дніпро, друга, як Десна ось, третя, як калюжка – по кісточки, а часом буває, що й калюжки нема, а так щось мокреньке, неначе, звиняйте, віл покропив» [4, 567]* – чи ж не до кожного з нас звертається великий О. Довженко?

Оповідання, публіцистика, документальні фільми О. Довженка відіграли активну мобілізуючу роль у вихованні високих патріотичних почуттів народу в роки Другої світової війни, служать цьому і сьогодні. Могутня сила патріотичного почуття самого художника вражала всіх, хто знав О. Довженка. Так, зокрема Олесь Гончар згадував: «Доля народу, доля поневоленої окупантами України стала думою його безсонних ночей, його пекучим болем і стражданням. Сповнені священної ненависті до ворога народні месники-партизани, багатостраждальні матері, невольниці-дівчата, весь пригнічений, але нескорений люд, що на нього впала ніч окупації, знайшов в особі Довженка одного з найглибших, найемоціональніших виразників своїх почувань» [2, 169].

Парадигма форм і методів пошуково-дослідної роботи сприяла формуванню універсальних навичок. Курсанти демонстрували результати командної роботи, вміння чітко висловлювати свої думки, розуміти інших людей, демонстрували навички правильного ведення діалогу, виявляли лідерські якості, креативність, уміння презентувати себе, критично мислити. Читання творів класиків української літератури, кращих із когорти ХХ століття, збагачують духовно, повертають до витоків роду і народу, закохують у багатства і силу рідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. К.: Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.

2. Гончар О. Художник народу. *Олександр Довженко. Збірник спогадів і статей про митця.* К.: Вид-во Образотворчого мистецтва і музичної України, 1959. 251 с. С. 168–173.

3. Довженко О. Зачарована Десна. Україна в огні. Щоденник. К.: Веселка,1995. 576 с.

4. Довженко О. Кіноповісті, оповідання. К.: Наукова думка, 1986. 710 с.

5. Жулинський М. Печаль душі і святість босоногого дитинства. *Довженко О. Зачарована Десна. Україна в огні. Щоденник.* К.: Веселка, 1995. С. 5–14.
6. Степанишин Б. Дивосвіт Олександра Довженка. К.: Просвіта, 1994. 56 с.
7. Ягупов В. Українська мова у формуванні особистості військового педагога. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2067 (дата звернення 28.09.2024).

Христина МИСЕЧКО
(Дрогобич, Україна)

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Сучасні програми для початкової школи рекомендують вивчати українську мову за компетентнісним, комунікативно-діяльнісним, особистісно зорієнтованим підходами. Не винятком є й вивчення елементів ділового мовлення.

Компетентнісне навчання зорієнтоване на роботу з інформацією та на формування в учнів компетентностей, умінь і навичок, які дадуть змогу їм бути успішними, конкурентними та цінними на ринку праці. Для цього в освітній процес важливо вплітати проблемні ситуації та практико-зорієнтовані завдання, мета яких – аналіз та оцінювання інформації. Компетентнісне навчання ґрунтується на проблемному та діяльнісному підходах [5].

Проблемне навчання використовує реальні складні проблеми як освітній інструмент. Проблемний підхід передбачає міркування, роздуми, спостереження, висування гіпотез, завдання пізнавального та дослідницького характеру, перевірку узагальнень та висновків. Проблемне навчання фокусується на проблемі й процесі її вирішення [8].

Діяльнісний підхід – це спосіб взаємодії педагога з дитиною, завдяки якому дитина вчиться мислити, шукати та використовувати інформацію. Учням не подають готові знання, а створюють таке середовище, в якому учні здобувають знання, розвивають навички, які знадобляться в реальному житті більше, ніж підручникова теорія [3].

Особистісно зорієнтований підхід – це важливий психолого-педагогічний принцип, за яким враховано особливості індивідуальності особистості в навчанні дитини; це система взаємин, за якою кожен учень відчуває себе особистістю і відчуває увагу педагога саме до нього, розуміючи, що рівна у своєму світі відчуттів і переживань. Мета особистісно орієнтованого навчання – це створення освітніх умов для самореалізації учня, розвитку та саморозвитку його особистісних якостей [4, 16–17].

Мовна освіта в Новій українській школі спрямована на формування комунікативної компетентності молодших школярів. У цьому контексті увагу зосереджено на розвиток зв'язного мовлення учнів, становлення в них навичок ефективної вербальної комунікації в різних сферах і стилях спілкування. Важливим складником комунікативної компетентності є уміння послуговуватися мовою в межах різних стилів, зокрема офіційно-ділового [2].

Вивчення елементів ділового мовлення найдоцільніше проводити на основі текстів. У початкових класах предметом для практичних спостережень і теоретичного аналізу є невеликі зв'язні тексти, що творять закінчене висловлювання і слугують зразком для мовлення. Такі тексти повинні відповідати певним вимогам: чіткість будови, єдність теми чи підтеми (якщо мова йде про великі тексти). Здебільшого це мають бути розповіді з елементами опису чи роздуму, нескладні описи (зовнішності людини, тварини, природи, трудової діяльності тощо) [6, 104]. Наслідком практичного спостереження є формування уявлення про текст. Виконання усних і письмових вправ має на меті набуття учнями практичних умінь і навичок: відрізняти за стилістичними особливостями художній текст від ділового й розмовного (без уживання термінів); оформляти деякі зразки текстів ділового мовлення: лист, запрошення, оголошення, привітання, інструкцію (до гри, нескладного трудового процесу); самостійно (усно і письмово) складати тексти відповідно до ситуації спілкування [6, 105].

Для учнів початкової школи доступним є елементарне розмежування стилів. За вимогами програми, школярі спостерігають за найвагомішими ознаками художніх, науково-популярних і ділових текстів. Учні мають осягнути, що мовлення контекстуально та ситуативно зумовлене, залежить від того, з якою метою ми говоримо, де і з ким. Спостереження за вираженням думки в текстах різних стилів сприяє засвоєнню того, що одне і те саме висловлюють по-різному в різних ситуаціях. Так, повідомлення про свято другові різниться від повідомлення-оголошення. Опис конвалії в підручнику буде відрізнятися від опису цієї квітки в художньому тексті. У підручнику це подано через таке правило: «З огляду на умови спілкування, говоримо про одне і теж по-різному: точно описуємо предмет (явище) або живописно, образно малюємо його» [1, 4–16].

Спостереження, порівняння текстів різних стилів дає учням усвідомлення, що розмовним мовленням послуговуємось у побуті, у щоденному спілкуванні; науковим – коли хочемо точно та чітко повідомити якусь наукову інформацію, потрактувати її; художнім – образно передаємо думки і почуття, особисте бачення автора; до ділового стилю вдаємось у документах, коли треба чітко вписати ділову інформацію. Стилістичну диференціацію треба здійснювати ненав'язливо [6, 112].

Учні 2 класу обмінюються елементарними письмовими повідомленнями (записка, лист, вітальна листівка тощо). Передбачено, що другокласники також надають у письмовій формі (в записці, в анкеті) найпростішу інформацію про себе, використовуючи найпростіші формули ввічливості (вітання, подяка, прощання в записці). Третьокласники мають діяти відповідно до інструкцій та настанов: розуміти та виконувати їх. У контексті досліджуваної проблеми багато уваги в 3 класі приділено вивченню медіапродуктів: учень сприймає, інтерпретує, визначає їхню мету, виділяє цікаве для себе, трактує приховану інформацію, створює свої медіапродукти (листівка, запрошення, повідомлення тощо) і пояснює їхнє призначення. Четвертокласники, окрім вищезазначеного, вибирають із почутого інформацію для продукування свого висловлення з певною метою (усне оголошення, усний відгук). Складають тексти для письмового спілкування: оголошення, запрошення, афішу тощо [7].

Як бачимо, в початковій школі передбачено опанування ділового мовлення в межах вивчення елементів стилістики. Ці знання, уміння та навички необхідні для становлення комунікативної компетентності учнів, що передбачено програмою. Робота над таким матеріалом має здійснюватися на основі компетентнісного, комунікативного, особистісно зорієнтованого, проблемного та діяльнісного підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варзацька Л.О., Зроль Л.М., Шильцова Л.М. Українська мова та читання: підручник для 4 кл.: у 2-х частина. Ч. 1. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021. 160 с.

2. Винниченко А. Основні підходи до вивчення ділового мовлення в початковій школі. Система неперервної освіти вчителів початкової школи. *Проблеми і перспективи розвитку освіти XX століття: Всеукраїнська студентська інтернет-конференція для магістрантів.* 11–12 листопада 2019 року. URL: https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/94

3. Більше, ніж гра: діяльнісний підхід у Новій українській школі. Освіта UA. URL: https://osvita.ua/school/method/85081/

4. Дубасенюк О.А. Теоретико-технологічні засади впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя. *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія* / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–40.

5. Компетентнісний підхід у навчанні: запитання та відповіді для вчителя. Нова українська школа: вебресурс. URL: https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/

6. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.

7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

8. Як і коли застосовувати проблемне навчання (Problem-Based Learning). Нова українська школа: вебресурс. URL: https://nus.org.ua/view/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/

Наталія МИХАЛЬЧЕНКО
(Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК ПАТРІОТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Важливу роль у розвитку патріотичної рефлексії відіграють виховні ідеали українського народу.

Національне, духовне відродження передбачає виведення своїх етнічних, культурно-історичних коренів із сивої давнини, усвідомлення власної національної само-

бутності, окремості свого народу від інших, пізнання в рідній культурі загальнолюдських цінностей [1; 11].

В ієрархії проблем і пріоритетів сучасної освіти одне з найчільніших місць має належати формуванню у молоді практично-дійової, активно-перетворюючої спрямованості характеру і світогляду. Патріотична активність особистості повинна постійно підвищуватися в процесі виховання, формування рефлексії, переростати у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну, державницьку активність. Щоб сформувати у підростаючого покоління ідеали, необхідно, насамперед навчити їх визначати патріотичні цінності. Національний виховний ідеал має тісний зв'язок з ментальністю народу, сприяє збереженню нашої духовної самобутності, нашого духовного «Я», національної ідентичності [1; 11].

Спроби аналізу ролі родинних традицій у вихованні молодого покоління викладені в ряді праць учених П.І. Гнатенко [2], Ю.Д. Руденко [11], А.А. Марушкевич [10], В.І. Каюков [4]. Ґрунтовно вивчали родинні звичаї та обряди вчені-етнографи, історики, мовознавці, професійні педагоги і психологи: К.Д. Ушинський [12], Ю.Д. Руденко [11], М.С. Грушевський [3], І. Огієнко [8].

Традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле й майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю [11, 24]. Народні виховні традиції і звичаї – це дві взаємопов'язані між собою форми виховного впливу на дітей. Але звичаїв можна дотримуватись за звичкою, а традицій – свідомо, на основі переконання особистості в доцільності та суспільному значенні саме такої поведінки, мислення, діяльності. Тому більш правомірним є визнання традицій механізмом акумуляції та передачі наступним поколінням соціально цінного досвіду, соціальних установок, ціннісних орієнтацій з метою цілеспрямованого розвитку патріотичної рефлексії особистості.

Серцевиною народної практики є родинні виховні традиції. Це спосіб акумуляції та передачі наступним поколінням знань про родину, її духовно-моральні цінності та патріотичні ідеали, джерело інтелектуального та морально-етичного формування особистості, основний механізм стабілізації стосунків у сім'ї та родині [11, 25]. Найповніше відповідаючи менталітету українців, вони вироблялись протягом усієї історії розвитку українського етносу і вбирають у себе різні аспекти життя, побуту, трудової діяльності родини, потребу в людському спілкуванні, совість, гідність, почуття сопричастості, добра і доброзичливості.

Психологічна сутність і значення родинних виховних традицій полягає в тому, що з ними діти ознайомлюються змалечку, коли вони найбільше піддаються виховному впливу. Родинні традиції прищеплюють патріотичні, трудові, естетичні якості поступово, дитина розвивається і виховується непомітно для самої себе, без насильства з боку дорослого. Мета родинних виховних традицій – розвивати в особистості працелюбність, доброту, чесність, справедливість, скромність, повагу до матері та батька, любов до Батьківщини, гостинність.

Як засіб формування патріотичної рефлексії особистості родинні виховні традиції виконують такі функції: пізнавальну – дають знання про родовід, родинні, родинно-громадські стосунки; конструктивну – визначають методи впливу на дитину; комуніка-

тивну – виробляють нормативи доброзичливих взаємовідносин між членами родини; організаційну –встановлюють режим праці і відпочинку; суспільну – формують світогляд, патріотичні засади особистості; соціальну – допомагають визначити особистості типи соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних історичних умовах [7].

Розбудова української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе питання - виховання справжнього громадянина і патріота рідної землі. Лише люди, безмежно віддані українській патріотичній ідеї, здатні відстояти незалежність, соборність України.

Цілком очевидна сила впливу екологічної культури батьків, через знання народного календаря, що сприятиме позитивному ставленню до природи. Почуття прекрасного, що лежить в основі любові до природи, необхідно формувати в людині з дитинства. Провідна роль у цьому процесі має належати сім'ї. Батькам треба виховувати в дитині уміння любити і розуміти природу з усіма її властивостями, тому що любов до природи передбачає також виховання почуття відповідальності за неї перед майбутніми поколіннями. Люди повинні передати у спадок своїм нащадкам не пустелю, а родючу землю. Кожна людина повинна відчути себе господарем рідної країни [9].

Зміст цих провідних наукових понять є тією підвалиною, на якій можна успішно формувати глибоку і багатогранну особистість, громадянина України, що сприятиме розвитку патріотичної рефлексії [6, 34].

Високий рівень національної самосвідомості особистості як її ідентифікації себе самої до певної нації можливий лише за умови наявності в її свідомості певної кількості підстав для такої ідентифікації: спільність мови, кровна спорідненість із духовною культурою. Необхідно звернути увагу на наявність спільних психологічних особливостей характеру, менталітету, рефлексії. Етнічна ідентичність виступає психологічною основою етнополітичної мобілізації, яку ми розглядаємо як готовність людей, з'єднаних за етнічною ознакою, до групових змін з метою реалізації національних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. Полтава: Техніка, 1994. Т.1. 364 с.

2. Гнатенко П.І. Український національний характер. К.: Либідь, 1997. 234 с.

3. Грушевський М.С. Про українську мову і українську школу. К.: Веселка, 1991.234 с.

4. Каюков В.І. Виховуємо патріотів України. Кіровоград: ООО Имекс ЛТД . 2000. 234 с.

5. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.

6. Михальченко Н.В. Психологічні особливості розвитку патріотичної рефлексії в молодшому шкільному віці. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. К. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. № 9 (33). С. 153–161.

7. Михальченко Н.В. Психологічні умови формування патріотичної рефлексії молодшого школяра в сім'ї. *Психологія і суспільство.* Тернопіль, 2005. №1 (19). С. 69–76.

8. Огієнко І. Рідна мова і культура народу. Шляхи виховання й навчання. Львів: Знання, 1934. Ч.1. С. 26–31.

9. Потапчук Л.В., Савчук Н.А. Виховання екологічної культури у молодших школярів. Актуальні проблеми психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. І.І.Костюка АПН України. За ред. Максименка С.Д. Том 7. Випуск 5. Частина 2. К. Міленіум, 2005. С. 161–170.

10. Родинна педагогіка: навчально-метод. Посібник. А.А. Марушкевич, В.Г. Постовий, Т.Ф. Алексєєнко та ін. Київ: Парапан, 2002. 216 с.

11. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2003. 328 с.

12. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні. Вибр.пед.твори: У двох томах. К.: Вища школа, 1993. Том 1. С. 43–103.

Олена МОНАСТИРСЬКА
(Красноград, Україна)

ТВОРЧІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У сучасних умовах реалізації ідеї модернізації істотно змінюються соціальні настанови та потреби у сфері освіти, відбувся перегляд змісту компонентів педагогічної діяльності. Актуального значення набуває розвиток професійної компетентності педагога, його творчих здібностей у мінливих умовах сьогодення. Педагог є провідним суб'єктом освітнього процесу, від його професійних якостей, фахової майстерності, залежить розв'язання проблем сучасної освіти. Сьогодні, як ніколи, є актуальним вислів академіка, педагога, творця основ педагогічної майстерності, фахівця у галузі професійної педагогіки Івана Зязюна: «Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь і негараздів» [3]. Сучасний педагог – це професіонал, який відповідає вимогам професійного стандарту та володіє загальними і фаховими компетентностями, знаходиться у постійному творчому пошуку, йому притаманні гнучкість, критичне мислення, адаптивність до швидких умов життя.

Фахова передвища освіта спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи виконувати типові спеціалізовані задачі у певній галузі професійної діяльності. Педагогічне управління процесом формування професійної компетентності здобувачів фахової передвищої освіти відкриває нові можливості для оптимізації освітнього процесу, докорінної зміни технологій надання освітніх послуг. В екстремальних умовах тривалого воєнного стану значення педагогічної майстерності педагогів неймовірно зростає. Викладачі закладів фахової передвищої освіти здійснюють освітній процес з урахуванням процесів, які відбуваються у світі, діють цілеспрямовано, креативно, сконцентровано і динамічно, і навчають

здобувачів освіти оволодівати навичками завтрашнього дня. Адже дистанційне (змішане) навчання вимагають від педагогів неабиякої майстерності і творчості.

Творчість та інтелект у сучасному суспільстві є основними чинниками, що визначають успіх особистості. Творчість сьогодні – не надмірність і не екзотика, вона – те, чого вимагає дух часу, дух наступних і прийдешніх змін, вона – «дорога в майбутнє». Обдарована молодь має користуватися відповідними до її потреб умовами освіти, що дали б змогу реалізувати свої можливості як у власних інтересах, так і в інтересах суспільства [1].

Проблема реалізації творчості, актуалізації творчого потенціалу потребує з'ясування питання суті цього процесу. Численні дослідження розвитку творчості виявили основні групи факторів, які зумовлюють творчий процес: соціокультурні, генетичні, психологічні, нейрофізіологічні [2]. Нам цікаво освітнє середовище, яке має чільне місце та відіграє ключову роль у розвитку творчих здібностей, різноманітності форм творчої діяльності.

Атмосфера творчості на занятті створює інтелектуальний простір, забезпечує дух співтворчості. активізує мислення здобувачів освіти. Творчий розвиток пробуджує у майбутніх вчителів емоційні та емпатійні почуття, переживання, оскільки вони є стимулом до творчої думки.

Розвиток та удосконалення творчого мислення дозволять майбутньому вчителеві початкової школи виробити навички знаходити оперативні рішення будь-яких питань. Цілеспрямоване усвідомлене використання творчого мислення дасть можливість особистості досягти успіху, бажаного результату, самореалізуватись.

Творчість – це радість мислення, життя у світі знань і краси, пізнання себе й вічних істин людського буття. Отже, творчий педагог – це особистість, якій властиві високий рівень педагогічної креативності, відповідний рівень володіння предметом, який викладає, фаховими методиками, психолого-педагогічними знаннями, які забезпечують його ефективну педагогічну діяльність щодо розвитку потенційних творчих можливостей здобувачів освіти. Учитель дає науковим фактам, гіпотезам, теоріям якби нове життя, відкриваючи їм шляхи до розуму і серця своїх учнів. Творчість – необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Творчість, розвиваючи здібності, формує педагогічну талановитість учителя.

Педагогічні заклади фахової передвищої освіти, працюючи на перспективу, забезпечують формування у майбутнього педагога гнучких навичок, створюють сприятливе середовище для подальшого професійного розвитку, набуття основ педагогічної майстерності, підвищують конкурентоспроможність випускників на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Критичне мислення як необхідна складова професійної компетентності сучасного вчителя. URL: https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.10.22.html (дата звернення: 13.09.2024).

2. Менеджмент якості професійної підготовки майбутніх учителів інформатики: монографія / авт.: Г.Ф. Пономарьова, А.А. Харківська, Л.О. Петриченко та ін..; Кому-

нальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. 186 с.

3. Фундатор «педагогіки добра» і добротворення в педагогіці: збірник матеріалів до 85-річчя з дня народження Івана Зязюна. Київ: вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2023. 152 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735208/1/fundator-sity_11.05.2023.pdf (дата звернення: 13.09.2024).

Magdalena PLUSKOTA
(Wałbrzych, Polska)
Myroslava ZYMOMRYA
(Drohobycz, Ukraina)

SZKOLNICTWO WYŻSZE W POLSCE: STRUKTURA, FINANSOWANIE I WYZWANIA

Wiele czynników wpływa na funkcjonowanie szkolnictwa wyższego. W ostatnich dziesięcioleciach można odnotować nie tylko wzrost liczby uczelni, ale przede wszystkim wzrost liczby studentów. Proces globalizacji ma również wpływ na szkoły wyższe, wrasta międzynarodowa mobilność zarówno studentów jak i nauczycieli akademickich. Kiedy przyjrzymy się czołowym szkołom wyższym na świecie to zauważymy, że różnią się one między sobą rozwiązaniami organizacyjnymi i strukturą, natomiast łączy je to, że w znacznym stopniu przyczyniają się do postępu cywilizacyjnego, poprzez prowadzenie badań i nauczanie innowacyjnych treści. Do analizy, oceny i porównań międzynarodowych systemów szkolnictwa wyższego służy model szkolnictwa wyższego. W literaturze przedmiotu funkcjonuje kilka takich teoretycznych modeli. Stanowią one podstawowy punkt odniesienia w dyskusji na temat konkretnych rozwiązań dotyczących szkolnictwa wyższego funkcjonujących w praktyce. Do najczęściej spotykanych zalicza się model Burtona Clarka, model van Voughta i model Brauna i Merriena.

Wieloczynnikowy model Burtona Clarka, zwany również trójkątem wpływów Clarka skoncentrowany jest na wpływie państwa, rynku oraz kadry profesorskiej na kształt uczelni wyższych oraz system szkolnictwa wyższego, który w danym kraju może być zdominowany przez: model rynkowy, biurokratyczny lub oligarchii akademickiej, czyli humboldtowski.

Najbardziej charakterystyczny dla systemu anglosaskiego jest model rynkowy. Polega ona na tym, że szkoły wyższe mają całkowitą autonomię w zakresie zarządzania uczelnią. Zadanie to ma charakter menedżerski. Państwo tylko w niewielkim zakresie ingeruje w działalność uczelni poprzez niezbędne regulacje prawne. Rola oligarchii akademickiej jest drugorzędna i podporządkowana realizacji celów szkoły w wymiarze rynkowym. Uczelnie konkurują o pieniądze oraz najlepszych profesorów i studentów. W tym modelu charakterystyczne jest również to, że szkoła wyższa wzmacnia współpracę z otoczeniem, poszukuje nowych źródeł finansowania swojej działalności oraz dąży do wykorzystania wiedzy i umiejętności w celu komercjalizacji.

Kolejny model to model z przewagą władzy państwowej. Zakłada on dużą rolę państwa natomiast ograniczony wpływ oligarchii akademickiej i rynku. Organem finansującym działalność uczelni jest państwo w związku z czym mocno ingeruje w jej funkcjonowanie. Nie tylko kieruje wydawaniem pieniędzy, ale również ma wpływ na programy nauczania, egzaminy, kierunki studiów oraz przyjęcia na studia. Decyduje o wynagrodzeniach kadry akademickiej i administracyjnej uczelni. Ponadto kształtuje strukturę organizacyjną i podejmuje decyzje inwestycyjne. Środowisko akademickie ma główny wpływ na kształt szkolnictwa wyższego w modelu oligarchii akademickiej. Państwo zapewnia tu tylko ramy prawne i finansowe. Profesorowie, którzy mają znaczny zakres autonomii decydują o alokacji środków, nauczaniu i kierunkach badań. Mają oni silną reprezentację w komisjach eksperckich i ciałach doradczych zajmujących się kwestiami szkolnictwa wyższego na poziomie rządowym i ustawodawczym. Model ten jest głęboko zakorzeniony w tradycji szkolnictwa wyższego w Niemczech i nadal tam funkcjonuje.

Jednoczynnikowy model Fransa van Voughta został przedstawiony w 1989 roku. Według niego czynnikiem dominującym jest rola władzy zewnętrznej w stosunku do uczelni. Władza ta może mieć charakter pośredniego nadzoru lub bezpośredniej kontroli, a odzwierciedlają to dwa rozwiązania: anglosaskie i kontynentalne. W modelu anglosaskim ramy prawne funkcjonowania placówki zostały określone przez państwo, pozostałe kwestie zostały pozostawione uczelni, dając jej w ten sposób całkowitą autonomię. Natomiast model kontynentalny jest przeciwstawny do modelu anglosaskiego, władza zewnętrzna sprawuje tu nad uczelnią bezpośrednią kontrolę.

Szkoły wyższe w Polsce dzielą się na publiczne i niepubliczne oraz na dwa typy akademickie i pozostałe. Uczelnia uzyskuje status uczelni akademickiej, gdy jej przynajmniej jedna jednostka organizacyjna, jaką najczęściej jest wydział, posiada uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora. Polska uczestniczy w procesie bolońskim, oznacza to, że studia mają system trzystopniowy: studia pierwszego stopnia to studia licencjackie lub inżynierskie, studia drugiego stopnia, czyli magisterskie i studia trzeciego stopnia, czyli doktoranckie. Wyjątkiem w tym systemie są studia jednolite magisterskie, dostępne na tych samych zasadach co studia pierwszego stopnia licencjackie, ale trwające dłużej i dające tytuł magistra po ich ukończeniu. Uczelnie nie prowadzą obecnie egzaminów na studia, z wyjątkiem kierunków artystycznych. Przystępując do procesu rekrutacji kandydat na studia musi złożyć formularz rekrutacyjny przez Internet w specjalnym systemie rejestracji kandydatów odrębnym dla każdej uczelni i uiścić koszt opłaty wpisowej. Następnie po otrzymaniu wyników maturalnych należy uzupełnić brakujące informacje w systemie. System stypendialny w Polsce został stworzony po to aby jedynym problemem młodych ludzi chcących podjąć naukę w szkołach wyższych była sama nauka a nie pieniądze. Jednak choć pomoc materialna dla studentów trwa już od ponad 30 lat to jest daleka od ideału. W naszym kraju nie ma stypendiów, które pozwoliłyby sfinansować pobyt w dużym mieście uniwersyteckim. Osoba, której rodziców nie stać na wydanie miesięcznie dwóch tysięcy złotych, nie ma szans zdobyć wykształcenia na renomowanej uczelni. Tak więc słowo stypendium, możemy raczej zastąpić słowem dofinansowanie do studiów.

Szczegółowe warunki przyznawania pomocy materialnej w postaci stypendiów dla studentów ustala rektor wraz z Uczelnianym Organem Samorządu Studenckiego na danej uczelni. W Polsce funkcjonują następujące rodzaje stypendiów: socjalne, specjalne dla osób niepełnosprawnych, jednorazowa zapomoga losowa, stypendium rektora, stypendium Ministra Edukacji Narodowej. Większość uczelni w Polsce przyznaje stypendia socjalne na okres jednego semestru, zainteresowani takimi wsparciem powinni składać wnioski w semestrze zimowym i letnim. Podstawowym kryterium, jakie brane jest pod uwagę przy przyznawaniu stypendium jest średni dochód przypadający na członka rodziny. Wysokość dochodu na osobę, który uprawnia studenta o ubieganie się o stypendium socjalne ustala rektor danej uczelni w porozumieniu z Uczelnianą Radą Samorządu Studenckiego. Dodatkowymi warunkami jakie brane są pod uwagę to: sytuacja jaka występuje w rodzinie studenta, gdy ogranicza lub eliminuje możliwości alimentacji na rzecz studenta, gdy student samotnie wychowuje dziecko i nie ma osób zobowiązanych do alimentacji oraz gdy dziecko mieszka ze studentem. O stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych mogą ubiegać się jedynie osoby posiadające orzeczenie lekarskie, w którym stwierdzone jest pełna bądź częściowa niezdolność do pracy. O jednorazową zapomogę losową ubiegać się mogą studenci, którzy przejściowo znaleźli się w trudnej sytuacji materialnej. Zapomoga taka ma postać pomocy doraźnej i bezzwrotnej. Przykładami trudnej sytuacji materialnej mogą być nieszczęśliwy wypadek lub poważna choroba studenta oraz jego dziecka, urodzenie dziecka w rodzinie studenckiej. Zapomoga może być także przyznana studentowi inwalidzie, który potrzebuje wsparcia na zakup potrzebnego sprzętu poprawiającego jego warunki życiowe. Istotne jest to, że nie każda uczelnia udziela takiego rodzaju wsparcia. O stypendium rektora mogą ubiegać się studenci począwszy od drugiego roku studiów. Przyznawane jest ono tym studentom, którzy ukończyli rok studiów w terminie podstawowym przewidzianym w regulaminie oraz uzyskali wysoką średnią ocen z egzaminów.

Każda uczelnia indywidualnie ustala szczegółowe kryteria i wysokości stypendium rektora. Stypendium Ministra uznawane jest za najbardziej prestiżowe, a co za tym idzie, szanse na jego otrzymanie ma niewielka ilość studentów. Szanse otrzymania takiego stypendium mają studenci, którzy w ubiegłym roku akademickim, poza dobrymi wynikami w nauce, wykazali się także wybitnymi osiągnięciami naukowymi, artystycznymi i sportowymi. Do takich wybitnych osiągnięć zaliczyć można: publikacje naukowe w recenzowanych czasopismach naukowych o zasięgu co najmniej krajowym, udział w projektach badawczych, autorstwo lub współautorstwo patentu wzoru użytkowego, wystąpienie na konferencjach naukowych, nagrody i wyróżnienia w konkursach o zasięgu międzynarodowym, wybitne dzieła artystyczne, udział w igrzyskach olimpijskich, udział w mistrzostwach świata, zajęcie co najmniej 5 miejsca w mistrzostwach Europy oraz akademickich mistrzostwach świata lub Europy.

BIBLIOGRAFIA

1. Analiza strategii, modeli działania oraz ścieżki ewaluacji wiodących szkół wyższych na świecie. Raport z badań, Politechnika Warszawska, www.akademickiemazowsze2030.pl
2. Gmerek T., *Jakościowe badania pedagogiczne*, Tom 1, Numer 1, 2016.

3. Nowakowska – Siuta R., *Pedagogika porównawcza. Problemy, stan badań i perspektywy rozwoju*, wyd. Impuls, Kraków 2014.
4. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo «Żak», Warszawa 2001.
5. Pachociński R., *Pedagogika porównawcza*, wyd. PWN, 1991.
6. Thieme J., Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009.

Оксана ПОХИЛА
(Дрогобич, Україна)

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ІЗ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИНТАКСИСУ

На сучасному етапі шкільна програма з української мови є комунікативно зорієнтованою і спрямованою на формування мовної і мовленнєвої компетенції, навичок і вмінь вільного і комунікативно виправданого використання мовних засобів у всіх видах мовленнєвої діяльності. У дослідженнях українських науковців велику увагу приділяено формулюванню практичних рекомендацій щодо засвоєння мовного матеріалу (З. Бакум, Л. Гончаренко, О. Горошкіна, С. Караман, Л. Мацько, Г. Шелехова та ін.). Це сформувало наукове підґрунтя освітнього процесу з української мови.

Сучасні учні початкових класів мають ще недостатній рівень володіння комунікативною компетентністю. Як відомо, для того щоб навчитися вільно володіти рідною мовою, дитина повинна не лише нею розмовляти, але й думати, а також уміти чітко і правильно висловлювати власні думки [8]. Мовленнєвий розвиток школярів початкових класів передбачає ґрунтовне опанування ними відомостей із граматики української мови (морфології та синтаксису). Процес вивчення граматичного матеріалу в початковій школі спрямований передусім на засвоєння граматичних понять і властивих їм категорій. Надважливою на цьому етапі є реалізація мовної політики, яка передбачає застосування комунікативно-діяльнісного підходу до навчання мови і її основних розділів, зокрема синтаксису як розділу граматики.

Низка мовознавців досліджували це питання, а тому педагоги активно використовують їхні лінгвістичні праці як підґрунтя для викладання синтаксичного матеріалу в початковій школі. О. Кучерук зазначає, що комунікативно-діяльнісний підхід полягає загалом у нерозривному навчанні мови й мовлення [5, 12]. Натомість відома дослідниця Г. Шелехова вважає комунікативно-діяльнісний підхід одним із основних у навчанні української мови, здійснюваний під час виконання різних усних і письмових вправ і завдань, розташованих у порядку наростання їх складності [4, 64].

Синтаксис є завершальним розділом курсу української мови. Він посідає найвище місце в ієрархії мовної системи, оскільки спрямовує знання фонетичних законів, морфологічних правил і наявний лексичний запас активного словника учня на породження, побудову і зв'язування думок у тексті. Зміст програми з синтаксису передбачає розгляд одиниць які визначають успіх або невдачу людської комунікації. Опанування цього розділу піднімає мовця в процесі навчання та виводить його на компете-

нтний рівень у міжособистісному спілкуванні. Програма зосереджена на основних одиницях синтаксису: словосполученні, реченні, тексті. Цей розділ вивчають учні поступово, від першого класу. Відповідно до чинного стандарту початкової освіти , матеріал програми поділено на змістові лінії. Змістова лінія мовно-літературної освітньої галузі «Досліджуємо мовні явища» включає перелік питань, які є необхідними для вивчення теорії мови і сприяють системному засвоєнню знань про мову та формуванню важливих умінь і навичок.

Вивчення елементів синтаксису в початкових класах набуває особливого значення. Це пояснюємо насамперед метою уроків української мови в початковій ланці освіти – допомогти молодшим школярам оволодіти нормами граматичної структури (будови) рідної мови, збагатити мовлення різноманітними формами і способами висловлення думки, піднести рівень розвитку зв'язного мовлення. Оскільки одиницею зв'язного мовлення є речення, то цілком зрозумілою є вимога програми працювати над його засвоєнням систематично, цілеспрямовано, на кожному уроці навчання грамоти, граматики і читання незалежно від виучуваної теми. Важливість систематичної роботи над реченням вмотивовна і тим, що на фоні речення (на синтаксичній основі) учні засвоюють лексичне значення слова, словотвір, фонетику, орфоепію і орфографію, морфологічні форми слів та їх синтаксичну роль, пунктуацію. Зазначимо, що робота над реченнями та словосполученнями на уроках української мови є складною. Її зміст насамперед полягає у виробленні в молодших школярів умінь застосовувати набуті знання і вміння в мовленнєвій діяльності у процесі повсякденного спілкування, тобто ідеться насамперед про формування мовно-синтаксичної компетентності учнів початкової школи. Вивчення у школі синтаксису, як і граматики загалом, має на меті, по-перше, поступово формувати в дитини правильне уявлення про мову як особливу сферу дійсності, сприяти одержанню певного обсягу лінгвістичних знань; по-друге, поступово й систематично підвищувати рівень розвитку мовлення школярів.

У початковій школі вчитель має докладати максимум зусиль для того, щоб сформувати в учнів необхідні синтаксичні вміння і навички, які стануть корисними для школярів у майбутньому під час комунікації. Варто наголосити на тому, що робота з синтаксису буде ефективною за умови, коли учень буде мати необхідні базові знання й уміння з синтаксису, що складатимуться із ґрунтовного уявлення про речення, його будову, а також оволодіє граматичними нормами української мови, навчився будувати зв'язні висловлювання в усній та в письмовій формах. Важливо зазначити, що застосування саме комунікативно-діяльнісного підходу до опрацювання учнями основних синтаксичних тем має особливо велике значення.

Отже, досягненню успішних результатів у формуванні в учнів мовно-синтаксичної компетентності сприятиме систематична робота, спрямована на засвоєння теоретичного матеріалу про функціонування базових синтаксичних одиниць і використання доцільних методів і прийомів, форм і засобів навчання, системи синтаксичних вправ і завдань мовленнєво-творчого характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О.М. Зміст уроку мови. Харків: Педагогіка і психологія, 2015. 115 с.

2. Бондаренко Н.В. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. Дивослово. 2013. № 12. С. 2–7.

3. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2011. С. 118–135.

4. Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади створення підручників з української мови для профільної школи. Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. 2010. 48 с.

5. Кучерук О.А. Методи навчання в системі понять сучасної лінгводидактики. Київ: КНЕУ, 2017. 63 с.

6. Омельчук С. Комунікативно-функціональний підхід до вивчення синтаксису. Одеса: Дивослово, 2017. 130 с.

Володимир ПФАЙФЕР
(Дрогобич, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ ТА ПАРЕМІЯМИ

У Новій українській школі процес ознайомлення учнів з фразеологізмами та паремійми зазнає змін завдяки модернізації освітнього процесу, у якому першим циклом є адаптаційно-ігровий (1–2 класи), а суть другого полягає у формуванні в учнів відповідальності та самостійності [1]. Тож традиційні підходи, спрямовані на вивчення мовних конструкцій, тепер поєднуються з інтерактивними, контекстуальними, ігровими методами та мультимедійними засобами. Перелічені підходи включають використання технологій на основі ШІ для підготовки матеріалів уроків та оптимізації навчальних планів [2], інтерактивних технологій для підготовки навчальних матеріалів і візуальних редакторів для створення яскравих мультимедійних матеріалів тощо.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації методичних підходів у контексті нових освітніх стандартів, що передбачають формування в учнів здатності до самостійного пошуку знань, аналізу інформації та її творчого використання.

Різні аспекти вивчення сучасних підходів до ознайомлення учнів початкової школи з фразеологізмами та пареміями досліджували М.Вашуленко [3], Г. Остапенко [3], Л. Мовчун [4], О. Ляшенко [1], Волощенко [7] та ін.

У початкових класах відбувається практичне ознайомлення учнів із фразеологічними одиницями: це свого роду пропедевтичний етап вивченні фразеології. На цьому етапі діти дізнаються, що є сполучення слів, які можуть виразніше і яскравіше позначати ті чи ті поняття [3].

Основу традиційних підходів у ознайомленні з фразеологією та паремієлогією у початковій школі складають вправи на засвоєння семантики фразеологічних одиниць як ізольованих одиниць мови без врахування складності їх смислової структури і системних зв'язків у мові, як-от: «Прочитай сталі вирази та поясни їх значення», «Склади фразеологізми із поданих слів та використай їх у реченні», «Знайди в тексті звороти вжиті у переносному значенні» тощо. Дещо менше уваги звернено на засво-

єння і активізацію фразеологічних і паремійних одиниць. За вивчення поданих одиниць здебільшого порушено принцип систематичності [8].

Натомість сучасним підходом є використання вправ ігрового типу, як-от: «З'єднай прислів'я з малюнком, що його ілюструє», «Збери зі слів у лабіринті українське прислів'я», «Познач прислів'я, яке може бути назвою коміксу», «Познач прислів'я, яке виражає головну думку вірша», «Розіграйте діалог з використанням фразеологізму «ловити гав»», «Відгадай прислів'я». Такі вправи широко запрезентовано в сучасних підручниках з української мови [3, 4].

За допомогою інструментів штучного інтелекту (Copilot, Chat GPT, Gemini, тощо) та інтерактивних платформ (Kahoot, Quizlet, тощо) педагоги можуть створювати власні персоналізовані вправи. Використання візуальних редакторів, як-от Canva, Adobe Express чи інших дозволяє з легкістю створити сучасні яскраві навчальні матеріали, які учні легко запам'ятати.

У 3-4 класах початкової школи використовуються підходи, які спонукають учнів до рефлексії, аналітичного мислення та дискусії. Їх репрезентує низка завдань: «Поміркуй, чому люди кажуть: «Добре там, де нас немає». Чи справді це так?», «Прочитати уривок твору Льюїса Керрола «Аліса в Країні Див» та виписати з тексту фразеологізм, який означає «розплакатися». Чи вживатимеш ти його? Якщо так, то в яких випадках? Якщо ні, то чому?» [5, 6].

Окрім цього, вдаються до підходів, спрямованих на розширення словникового запасу («Завести блокнот для запису фразеологізмів»), розуміння значень фразеологічних та паремійних конструкцій («Замінити фразеологізм на синонімом», Гра «Відгадай прислів'я»), на активне використання цих одиниць у мовленні («Описати ситуацію зі свого життя з використання запропонованих фразеологізмів») тощо.

Тож сучасні навчальні підходи тяжіють у бік ігрових форм і яскравого наочного матеріалу. Разом з тим передбачено розвиток аналітичного мислення, рефлексії та активного використання фразеологізмів у мовленні. Інтерактивні, контекстуальні та ігрові методи, підсилені використанням цифрових технологій, таких як ШІ, візуальних редакторів, та інтерактивних онлайн-платформ, стають невід'ємною частиною сучасних підходів до ознайомлення учнів початкової школи з фразеологізмами та пареміями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко О.І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер.: педагогічна.* 2016. Вип. 22. С. 39–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_ped_2016_22_13

2. Міністерство освіти і науки України. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році [Електронний ресурс]: методичні рекомендації. Київ: МОН України, 2024. 30 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf.

3. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови у початковій школі: навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів. Київ: Літера ЛТД, 2012. 364 с.

4. Остапенко Г., Мовчун Л. Українська мова. Буквар: підручник. Київ: Видавництво «Освіта», 2023. 150 с.

5. Остапенко Г. Українська мова та читання для 2 класу: підручник. Київ: Видавництво «Освіта», 2023. 200 с.

6. Остапенко Г. Українська мова та читання для 3 класу: підручник. Київ: Видавництво «Освіта», 2023. 220 с.

7. Остапенко Г., Волощенко О., Козак О. Українська мова та читання для 4 класу: підручник. Київ: Видавництво «Освіта», 2023. 240 с.

8. Чігрін Я.О. Ознайомлення молодших школярів із фразеологічним багатством рідної мови: методичні рекомендації. URL: https://naurok.com.ua/oznayomlennya-molodshih-shkolyariv-iz-frazeologichnim-bagatstvom-ridno-movi-152160.html (дата звернення: 15.10.2023).

Єлизавета РОГОВСЬКА
(Житомир, Україна)

ШКОЛИ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ У ПОЛЬЩІ

Нині вивчення української мови як рідної ведеться в п'яти українських школах, школах з українськими класами та численних пунктах навчання, що знаходяться в одинадцятьох воєводствах. Ці школи призначені, перш за все, для представників меншини, але навчаються в них також діти мігрантів з України, яких останнім часом щораз більше. Школи тримають добрий рівень навчання, при них діють українські художні колективи, організовуються культурно-мистецькі заходи, часто у співпраці з українськими громадами.

Найстаршим серед усіх є Комплекс загальноосвітніх шкіл № 4 ім. Б.І. Антонича в Лігниці (Нижньосілезьке воєводство). Це двомовна школа, в якій заняття відбуваються польською та українською мовами.

На території Вармінсько-Мазурського воєводства існують дві школи: Комплекс шкіл з українською мовою навчання ім. Л. Українки в Бартошицях та Комплекс шкіл з українською мовою навчання в Гурові-Ілавецькому – найбільша установа серед усіх навчальних закладів української меншини в Польщі.

Єдиною школою на теренах, з яких виселено українців, є Комплекс загальноосвітніх шкіл №2 ім. М. Шашкевича в Перемишлі (Підкарпатське воєводство). Це двомовна школа, в якій можуть навчатися діти від садка до ліцею.

Довгою традицією може похвалитися Комплекс загальноосвітніх шкіл ім. Т. Шевченка в Білому Борі (Західнопоморське воєводство). Навчаються тут діти від початкової школи до ліцею.

З огляду на велике розпорошення українців у Польщі найпопулярнішою формою навчання є міжкласні, міжвідділові, міжсадкові та міжшкільні пункти навчання. Становлять вони навіть до 90% усіх установ, де відбуваються уроки української мови, хоча це найменш ефективна форма навчання.

Такі пункти спрямовані лише до дітей національних меншин. З огляду на те, що діти громадян України не можуть навчатися рідної мови за таким принципом, як представники меншин, почалися спроби організації різних форм навчання для дітей-мігрантів. Прикладом є відкритий у 2016 році відділ української суботньої школи, що міститься у Zespoł Szkół Stenotypii і Języków Obcych w Warszawie. Його опікуном є Фонд «Наш вибір», який, окрім того, веде в Українському домі Дитячий клуб «Рукавичка». Від вересня 2016 року також почала працювати у Варшаві школа «Материнка» ім. Дмитра Павличка – український навчальний заклад, у якому проводиться викладання загальноосвітніх предметів українською мовою в 1-11 класах за навчальною програмою Міністерства освіти і науки України.

1-ша ЗОШ ім Тарас Шевченка у Білому Борі була створена в 1990 році на базі початкової школи, яка як єдина в Західному Помор'ї діяла з 1958 року. Результатом роботи директорів та педагогічного колективу є: високий рівень викладання, що виражається в хороших результатах на ЗНО (100% проходження) з усіх предметів; у рейтингу Rzeczpospolita та Perspektywy – 155 місце в Польщі і 8 місце в Західнопоморському воєводстві.

Учителі та учні школи активно популяризують рідну культуру та традиції в українському та польському середовищі, вивчення української мови.

Так, щорічно у травні відзначається найважливіше шкільне свято – Шевченківські дні – урочистості, присвячені дню народження та смерті видатного українського поета Тараса Шевченка, який є покровителем школи. У комплексі школи встановлено перший у Польщі пам'ятник українському національному поетові Під час свята покладаються квіти та запалюються лампадки біля пам'ятника поету, твори Шевченка презентують шкільні колективи та запрошені колективи з України. Ці заходи підтримують національну ідентичність та популяризують українську культуру в польському середовищі.

Важливу роль у музично-виховному процесі школи відіграє хоровий спів. Протягом років його популяризував колектив «Проліски» під керівництвом Богдана Фіцака. У 2005 році Ірина Борущак-Губ'як заклала основи для виникнення і розвитку шкільного хору «Джерело». Участь учнів у хоровому колективі япередусім спрямована на розвиток їх естетичних потреб та національної самосвідомості. Хор своїми виступами прикрашає не лише важливі шкільні свята, а й районні та загальнопольські заходи, між іншим Білобірське Колядування, святкування роковин Тараса Шевченка в різних містах Польші, Хор був учасником Фестивалів української культури у Сопоті, Кошаліні, виступав на концертах у Слупську, Щецині, зустрічах з українською культурою у Валчі. На сьогодні діяльність хору продовжується під керівництвом Євгена Бондаренка.

Гурток живого слова «Калиновий міст» під керівництвом учительки української мови Марії Мандрик-Філь, 27 років був присутнім у житті школи і білобірської української спільноти. Свою назву взяв з поетичних рядків Б.І. Антонича. Гурток засновано з метою розвитку декламаторських і театральних здібностей учнів, поглиблення їхньої вразливісті на поетичне слово, будування їх особистої, релігійної й національної системи цінностей. Художні програми у виконанні членів гуртка мають форму

своєрідних спектаклів, наприклад: триптих про акцію «Вісла», програма «Жнива скорбот» присвячена 80-літтю Голодомору в Україні чи «Смерть Шевченка» за сценарієм симфонії І. Драча.

Члени «Калинового мосту» репрезентували українську меншину на центральних святкуваннях Шевченківських роковин у Львові (Україна) в 2004 р. З нагоди 200-ліття з дня народження Шевченка «Калиновий міст» започаткував Шевченківські читання в імпровізованому «Кафе під калиною». Члени гуртка організували творчі вечори присвячені поезії українських поетів, таких як: Остап Лапський, Ліна Костенко, Тадей Карабович, Василь Стус та ін. Творча діяльність «Калинового мосту» охоплювала також події, що відбулися останнім часом в Україні. У репертуарі гуртка знаходяться вистави про Помаранчеву Революцію та Революцію Гідності та Свободи.

Після виходу Марії Мандрик-Філь на пенсію ініціативу перейняли вчительки Наталія Салань і Анна Мазур. На основі сценаріїв поетичних програм «Калинового мосту» видавництво WSIP видало українською мовою збірник літературних матеріалів для дитячих та молодіжних художніх груп.

Колектив українського народного танцю «Вітрогон» створено у грудні 1990 року. За більш ніж тридцятирічну історію «Вітрогону» працювали з ним хореографи: Михайло Вітер (1990–1992), Степан Рибак (1992–1995) та Андрій Дрозд (1995–2019). Акомпаніаторами групи були: Юрій Ковальов у 1990–1993 роках, Стапан Козак у 1993–2001 роках та Євген Боднаренко у 2002–2004 роках. Репертуар гурту складається з українських народних танців з різних регіонів України, в тому числі Бойківщини, Буковини, Центральної України, Гуцульщини, Прикарпаття, Закарпаття, Покуття, Полісся, Поділля. За час свого існування група на різних сценах представляла такий репертуар: «Аркан» – гуцульський чоловічий танець, «Гордіянка» – буковинський танець, «Голубка» – покутський танець, «Карічка» – дівочий закарпатськихй танець, «Козачок», «Бойківські дрібоньки», «Гопак-колесо», «Дев'ятка» – стародавня кадриль, «Коломийка», «Плескач» – дівочий танець з Полісся, «Калина» – танець з Полісся, «Ой-ра» – танець з Полісся, «Подільська святкова», «Рукодільниці» – дівочий ліричний танець, танцювальна сюїта «Карпати», «Композиція гуцульських танців», «Композиція лемківських танців», «Веснянка», «Від Києва до Лубен», чоловічий танець з шаблями, «Козацькі ігри» – чоловічий танець з шаблями.

На сьогодні гурт «Вітрогон» дав понад 600 концертів у Польщі та за кордоном у Бельгії, Німеччині, Словаччині та в Україні. У 1997 та 1998 роках колектив українського народного танцю «Вітрогон» взяв участь у зйомках фільму Єжи Гофмана «Вогнем і мечем». Він є активним популяризатором української культури в Польщі, а також гідним представником західнопоморського регіону.

Отже, можна зробити висновок, що діяльність шкіл з українською мовою навчання у Польщі, зокрема комплексу загальноосвітніх шкіл ім. Т. Шевченка в Білому Борі, є унікальним явищем, що дозволяє на тлі глобалізації, уніфікації та комерціалізації сучасного світу зберегти традиції рідної православної обрядовості, багату історичну, літературну та культурну спадщину українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. I Liceum Ogólnokształcące im. Tarasa Szewczenki. URL: http://liceum-bialybor.pl/o-szkole/
2. Chór «Dżereło». URL: http://liceum-bialybor.pl/chor-dzerelo/
3. Grupa żywego słowa Kalinowy Most. URL: http://liceum-bialybor.pl/829-2/
4. Witrohon. URL: http://liceum-bialybor.pl/witrohon/

Лілія РУСКУЛІС, Андріс РУСКУЛІС
(Миколаїв, Україна)

SMART-ОСВІТА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Одним із пріоритетних напрямів реформування освіти в Україні є її інформатизація. У широкому розумінні – це комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних із насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами й технологією, у вузькому – впровадження в заклади освіти системи інформаційних засобів, що ґрунтуються на мікропроцесорній техніці, інформаційній продукції й педагогічних технологіях, які базуються на цих засобах [3, 6].

Науковці наголошують на створенні єдиного інформаційного освітнього середовища, яке призначене для отримання освіти з використанням інноваційних технологій, та може охопити не лише учнів і студентів, а й учителів, викладачів. Таке середовище стане платформою для обміну думками, аналізу освітнього процесу, обговорення практичного досвіду й перспектив подальшого розвитку.

Сучасне життя студента масово заповнене різноманітними «розумними» пристроями (смартфон, смарткар, смартборди тощо). Отже, можемо говорити вибудовування парадигми Smart-освіти, яка є легко керованою й відповідно до запитів слухача забезпечує швидкість і нескладність у налаштуванні, сприяє активному обміну досвідом й ідеями [3]. Викладач керує освітнім процесом, спрямовує студента на пошук, аналіз інформації в інтерактивному освітньому середовищі. Основні завдання сучасної Smart-освіти полягають у створенні гнучкого й відкритого середовища навчання, використанні гаджетів, відкритих освітніх ресурсів та ефективній системі управління ними.

Абревіатура SMART репрезентує змістовне навантаження: крім дослівного перекладу з англійської її можна розшифрувати як Self-directed, Motivated, Adaptive, Resourceenriched, Technology embedded – тобто навчання самостійне, мотивоване, адаптивне, збагачене ресурсами, з убудованими технологіями.

Як наголошують Р. Гуревич, М. Кадемія, для успішного впровадження Smart-освіти необхідним є урахування трьох магістральних складових:

- *технологічна* (інформаційні смарт-технології – інтерактивність, можливість персоналізації даних, здатність до інтелектуального аналізу даних, створення віртуальної особистості користувача; мультимедійні можливості, що дозволяють створювати навчальний контент);
- *організаційна* (ефективність використання смарт-технологій відповідно до освітніх програм, що повинні формуватися на основі профілізації навчання, з ураху-

ванням індивідуальної освітньої траєкторії й можливості інтеграції різних освітніх програм з урахуванням того, що освітні програми покликані відповідати принципу неперервності навчання (life long learning));

- *педагогічна* (сукупність результатів навчання й педагогічних методів і технологій для їх досягнення) [2, 71–78].

Отже, Smart-освіта покликана забезпечити безперервний процес навчання, охоплюючи навчання в професійному середовищі й узаємодію з професійним співтовариством. Це нове освітнє середовище, яке об'єднує викладачів, студентів і знання з усього світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич Р., Кадемія М. Смарт-освіта – нова парадигма сучасної системи освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 4. С. 71–78.

2. Рускуліс Л., Механцева В. Дистанційне навчання в системі вищої філологічної освіти: навч.-метод. реком. Миколаїв: Видавець Румянцева Г.В., 2024. 118 с.

3. Соснова М.А. Smart-технології як складова підвищення якості освіти. *Topical issues of science and education*: [матер. II Міжн. наук.-практ. конф., 2017 р., м. Варшава]. Варшава: RS Gliobal. 2017. URL: http://archive.ws-conference.com/wp-content/uploads/pw0480.pdfc.

Юлія СИВАК
(Львів, Україна)

ВПЛИВ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ

Історія розвитку педагогіки в Україні свідчить про те, що на освітній процес важливий вплив мала Церква. Традиції виховання нашого народу протягом історії були ознаменовані релігійністю, за винятком періоду панування радянської влади. Однак, аналіз педагогічної літератури та наукових досліджень дає підставу говорити про те, що, незважаючи на низку праць, які стосуються певних аспектів християнського виховання в українській школі, його теорія і практика в сукупності та історичній генезі ще не стала вповноті предметом наукового аналізу й надбанням української національної педагогіки.

Серед дослідників, котрі займалися вивченням теми впливу християнства на освітні традиції української педагогіки, слід зазначити В. Жуковського, А. Васьківа, Ю. Чорноморця, Л. Филипович, А. Колодного, Ю. Решетнікова, Ю. Мицика.

Фактично, наша освітня традиція історично сформувалася на основі християнства: просвітительська місія святих Кирила і Мефодія (формування абетки), праця рівноапостольного князя Володимира Великого. Зокрема, офіційне запровадження християнства, внаслідок хрещення Руси-України, посприяло поширенню писемності серед населення, створенню шкіл, долучення до європео-візантійського культурного середовища.

Важливою є діяльність київського князя Ярослава Мудрого. Останній особливо дбав про поширення грамоти, функціонування скрипторіїв при монастирях, в яких відбувалося переписування книг, формування школи та бібліотеки при Софіївському соборі Києва. Невипадково тогочасні письменники казали: «що Володимир посіяв, те Ярослав виростив» [1].

«Батьком» української історії є чернець Києво-Печерського монастиря преподобний Нестор Літописець, який написав твір «Повість временних літ». Саме цей твір є початковим літописом для нашої історії. Проте, найпоширенішою книгою серед українців на багато століть став інший твір – «Києво-Печерський патерик» (близько 1234 р.). Ця праця є агіографічного стилю, в якій описано життя та служіння святих отців печерського монастиря. Саме вона послужила настільною книгою, використовуючи, яку, дітей вчили грамоти у дяківських школах. Згодом, Києво-Печерська лавра стає особливим просвітницьким осередком, де функціонує власна друкарня, школа. Варто зазначити, що до часу незаконного підпорядкування Київської митрополії московським патріархатом 1686 року, у лаврській друкарні друкувалися книги в київському (українському) ізводі, що сприяло формуванню духовно-моральних національних цінностей [6].

Відома дослідниця історії української освіти З. Хижняк зазначає, що «розвиток шкільної освіти в Україні в кінці XVI – на початку XVII століття був тісно пов'язаний із загальним культурним піднесенням. Широка мережа шкіл, які виникали в той час, є свідченням того, що Україна мала глибокий грунті досвід організації національної освіти» [7].

Провідне місце з-поміж навчальних закладів того часу посідала славнозвісна Острозька школа, яка зробила перші кроки в розвитку вищої освіти в Україні. Заснований заклад 1576 року князем Василем-Костянтином Острозьким. В основу навчального процесу покладено вивчення семи вільних наук (граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії), також і вищі науки, такі як: філософія, богослів'я, медицина. Слід зазначити, що богослів'я було обов'язковою компонентою вищого рівня освіти. Випускниками Острозької академії стали відомі церковні діячі: київський митрополит Іов Борецький, архімандрит Києво-Печерської лаври Єлисей Плетеницький, Мелетій Смотрицький, Захарія Копистенський, Ісакій Борискович та багато інших.

Важливою віхою українського освітнього становлення була поява Львівської братської школи, що виникла зусиллями Львівського ставропігійного братства, що діяло при Успенському храмі Львова. В «Хроніці ставропігійного братства» зазначено, що «до Львова прибув патріарх Великої Антіохії Йоаким і ... своїм актом затвердив правила й положення для братства, якими воно мало керуватися, переконав братчиків заснувати школу, де можна було б навчати слов'янської і грецької мов, друкарню... і шпиталь» [2]. Історія духовної освіти у Львові відображає всі головні етапи формування національної української культури та освіти – від давньоукраїнської моделі духовно-освітніх монастирських та парафіяльних практик до відкриття вищих навчальних закладів, з обов'язковою релігійною компонентою.

Особливим етапом формування української освітньої традиції було постання Києво-Могилянської академії, що стало можливим внаслідок об'єднання Братської та Лаврської шкіл, що відбулося зусиллями та під керівництвом Київського митрополита Петра Могили. Навчальний процес відбувався за зразком відомих європейських навчальних закладів, з акцентом на духовно-моральній складовій. Як зазначає відомий історик Ю.Мицик: «важливою та багато в чому вирішальною подією в культурному й політичному житті України була освітня реформа св. Петра Могили, зокрема створення національної вищої школи – Києво-Могилянської академії» [4]. Історик акцентує на тому, що ця реформа спрямована на збереженні національних освітніх духовних здобутків, традицій, віри, ознайомленню з надбанням європейської культури.

Києво-Могилянська академія стала своєрідним духовно-просвітницьким центром, яка випускала високоосвічених студентів, серед яких зростала майбутня українська державна та церковна еліта. На базі «Могилянки», а після реформи початку XIX століття, – Київської духовної академії, – сформувалася ціла педагогічна школа, яскравим представником якої був П. Юркевич.

Одним із видатних мислителів та педагогів другої половини XIX століття, до речі, сином священника, був професор Київської духовної академії Памфіл Юркевич. Багатогранність наукових зацікавлень П. Юркевича свідчить про те, що він був послідовником кращих українських освітніх традицій: початкову грамоту та знайомство з різними науками майбутній педагог отримав ще у сімейному колі під керівництвом батька – сільського священника, випускника Переяславської семінарії 20-х років XIX ст.; у духовному училищі, а опісля – в семінарії, найулюбленішими предметами Памфіла Юркевича були латинська, французька мови й математика; будучи студентом Київської духовної академії, П. Юркевич самостійно вивчив німецьку мову для того, щоб читати улюблені філософські книжки в оригіналі. Після успішного завершення навчання в Академії, протягом десяти років викладав у ній філософію та німецьку мову, набув славу видатного філософа та педагога. Читаючи курс з філософії, П. Юркевич поєднав знання з педагогіки, логіки, психології. Свої педагогічні висновки вчений виводив із принципів психології та логіки, зробив одну з перших спроб визначити задачі виховання й освіти, виходячи з особливостей психології дитини [5].

В.І. Ільченко так резюмую наукові погляди П. Юркевича: «вся його педагогічна концепція ґрунтується на християнському богослів'ї та християнській антропології. Над ними підноситься релігійна філософія, що переростає в психологію. І тільки потім розгортається педагогіка і загальна теорія навчання» [3].

Приклад П. Юркевича, як і багатьох видатних українських педагогів, таких як: І. Огієнка, К. Ушинського, В. Сухомлинського та багатьох інших, вказує на те, що фундаментальними підвалинами їхніх педагогічних систем були християнські цінності, що проявлялися в акцентуванні виховного процесу на формуванні моральних орієнтирів особистості.

У незалежній Україні питання місця духовно-морального виховання у сфері педагогічного впливу на дитину було вирішено законодавчо: школа відокремлена від Церкви, учням надана свобода релігійного вибору поза межами школи. Однак, педа-

гогічна місія формування моральних цінностей в учнівської молоді залишається актуальною.

В контексті вищесказаного, необхідно закцентувати на важливості процесу формування духовно-моральних цінностей учнів, адже людина може мати прекрасні знання з математики і принести користь суспільству реалізовуючи ці здібності на благо. Однак, маючи ті самі знання, але не маючи морального стержня, людина може стати вправним фінансовим шахраєм. Чи, маючи чудові знання з фізики, чи хімії, людина може зробити багато добра для соціуму, або стати творцем атомної, чи якоїсь іншої бомби, що знищить численні людські життя.

Тому, співвідношення знань і моралі має надзвичайно важливе значення, особливо в контексті впливу християнської педагогіки на освітні традиції України. Відтак, завданням педагогічної діяльності є не лише наповнювати учнів знаннями, але, що важливіше, сприяти формуванню міцних духовно-моральних цінностей у їхніх серцях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордієнко Д., Клос В. Історія Української Православної Церкви. Харків: Фоліо, 2019. С. 25.
2. Зубрицький Д. Хроніка ставропігійського братства. Львів: Апріорі, 2011. С. 3.
3. Колодний А., Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. С. 41.
4. Мицик Ю. Св. Петро Могила. Харків.: Фоліо», 2012. С. 93.
5. Мозгова Н. Київська духовна академія, 1819–1920: філософський спадок. К.: Книга, 2004. С. 189.
6. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні. Навч. Посібник: У 3-х кн. Кн. 1. Середина XV – кінець XVI століття. К.: Либідь, 1994. С. 138.
7. Хижняк З. Києво-Могилянська академія. К., 1970. С. 15.

Наталія СТЕГНІЙ
(Дрогобич, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КОМПЛЕСНИХ ВПРАВ ЯК ЗАСОБУ МОВНО-МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкової школи слушно визнано одним із найважливіших завдань не лише мовно-літературної освітньої галузі [7, 6], а й початкової освіти загалом. Від того, як забезпечено зв'язок між мовною освітою й мовленням молодшого школяра [1, 3], залежить його успіх в опануванні всіх навчальних предметів, становлення його як духовно багатої, соціально активної особистості (М. Вашуленко, Л. Варзацька, Л. Мацько, М. Пентилюк, В. Сухомлинський, О. Савченко, П. Юркевич). З зазначеним корелює мета початкової освіти, пор.: «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [4, 1].

Основним дидактичним засобом реалізації завдань мовно-літературної освітньої галузі (саме вона концентрує завдання початкової мовної освіти) є підручник, який, з одного боку, має бути спрямованим на формування мотивації до вивчення української мови, уміння вчитися, мовно-мовленнєвої компетентності школярів, а з другого, – виховувати активну мовну особистість, що успішно послуговується мовою в різних мовленнєвих ситуаціях [6, 220].

Провідним компонентом структури підручника з української мови для молодших школярів є система вправ і запитання й завдання до них. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка зазначено: вправа – це «повторне виконання дії з метою її засвоєння», при цьому важливим є забезпечити усвідомлення й закріплення навчального матеріалу [3, 59]. За М. Вашуленком, вправа – це «багаторазове повторення розумових і практичних дій» [5, 8]. Отже, призначення вправ в освітньому процесі з української мови полягає в організації процесу засвоєння знань, самоперевірки, забезпеченні мотивації навчальної діяльності, активізації творчої ініціативи учнів.

За орієнтації навчання на формування практичних умінь і навичок, інтерактивність і функціональність у підручниках із української мови «має бути реалізована дидактична модель, яка охоплює три етапи формування мовних знань і вмінь: 1) презентація мовної одиниці чи явища; 2) тренування і формування мовних умінь; 3) застосування мовних знань і вмінь» [6, 220].

У контексті зазначеного заслуговує на увагу позиція Л. Варзацької та її тлумачення використання методу вправ у підручнику для молодших школярів. Науковець і автор підручників з української мови обґрунтовує можливості навчальної книги для реалізації цілей компетентнісної початкової освіти. Вона стверджує, що саме комплексні вправи здатні забезпечити ефективну реалізацію мети початкової мовної освіти.

Дослідниця вирізняє такі істотні ознаки комплексних вправ:

1) побудова на основі системи текстів, об'єднаних певною соціокультурною темою, з чітко вираженими соціокультурними, дидактичними, розвивальними, виховними функціями, у яких виучувані мовні явища є типовими;

2) за змістом повинні спонукати дітей до словесної творчості й націлювати на розв'язання лексичних, граматичних і правописних завдань;

3) мають ґрунтуватися на засадах методу узагальнених предметних структур і узагальнених способів діяльності;

4) важливою ознакою їх є послідовність, яка забезпечує опанування програмового матеріалу через порівняння, зіставлення, переконструювання та формування узагальнених умінь пізнавальної та мовленнєвої діяльності [1, 4–9; 2, 36].

Комплексні вправи можна використовувати на всіх етапах уроку; під час ознайомлення з новими знаннями – задля привернення уваги учнів до суттєвих ознак розглядуваних мовних явищ, їхньої ролі у вираженні думки; на етапі закріплення – для оволодіння прийомами розрізнення, узагальнення, систематизації мовних понять і формування умінь добирати такі мовні засоби, яких вимагає та чи та ситуація спілкування. У згоді з зазначеним важливо виокремлювати різні види комплексних вправ, скажімо: 1) на виділення ознак певного мовного явища – істотних і неістотних; 2) розпізнавання його за сукупністю ознак; 3) на класифікацію мовних явищ; 4) роз-

криття сутностей, зв'язків і залежностей; 5) осягнення номінативної й емоційно-образної сутностей слова; 6) на активізацію уваги, уяви, образного сприймання світу; 7) розвиток різних видів мовленнєвої діяльності.

Основні групи комплексних вправ на тематично близькому матеріалі (і стосовно врахування теми дидактичного матеріалу, і з урахуванням виучуваної мовної теми) це такі: спостереження за виражальними можливостями звука, слова, речення, інтонації; словесне малювання; конструктивні вправи (доповнення, зіставлення, поширення, відновлення, переказ тексту); побудова казок, розповідей, описів, міркувань за робочим матеріалом; власне творче висловлювання.

Будуючи кожен урок мови, важливо передбачити, щоб усі його етапи базувалися на основі тематично близьких комплексних вправ. Такий спосіб його організації відкриває широкі перспективи для поєднання завдань з різним ступенем трудності, самостійності й творчості, підсилює їхню розвивальну спрямованість.

Способи комплексної постановки граматичних і комунікативних завдань визначає зміст виучуваної мовної категорії, сутністю її ознак, етапом засвоєння, а також досвідом дітей. Під час ознайомлення, наприклад, із граматичними поняттями доцільними є комплексні вправи, засновані на аналізі текстів, їх відновленні, зіставленні, переконструюванні з опорою на малюнок чи картину.

Отже, використання на уроках української мови / в інтегрованому курсі української мови комплексних вправ спроможне забезпечити ефективну реалізацію завдань початкової мовної освіти, найважливіші з-посеред яких – розвиток мовленнєво-мисленнєвих, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів, їхньої уяви, комунікативних умінь, опанування мовних знань задля формування умінь створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення відповідно до заданої теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах: Монографія. Кам'янець-Подільський. Абетка, 2004. 312 с.

2. Варзацька Л.О. Українська мова: Навчання мови та мовлення на основі тексту. 2–4 класи. Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 112 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 366 с.

4. Державний стандарт початкової освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

5. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2011. 364 с.

6. Пономарьова К. Дидактичні вимоги до підручника з української мови для початкової школи в умовах компетентнісно орієнтованого навчання. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Випуск 23. С. 218–227.

7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 159 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/ programy-1-4-klas/2019/11/3-4-dodatki.pdf.

Тетяна СТЕПАНОВА, Юлія КУЗЬМЕНКО
(Миколаїв, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

На сьогодні в освітній галузі активної своєї реалізації набули правові механізми боротьби із корупційними правопорушеннями, що зумовлено не лише зростанням загроз національній безпеці країни, а й євроінтеграційними процесами. Слід відмітити, що «Україна, одна з перших на пострадянському просторі, визнала існування проблеми корупції і розпочала діяльність з їх усунення» [1, 171].

Корупція, як фактор загрози демократії, верховенству права, права людини на освіту, шкодить соціально-економічному розвитку, впливає на неналежне адміністрування освітньої сфери, негативно впливає на здатність держави дотримуватись своїх зобов'язань щодо поваги, захисту, сприяння та виконання всіх прав особистості у отриманні якісного рівня знань. Саме тому важливо поглиблено досліджувати нові прояви корупційних правопорушень, вдосконалювати існуючі та знаходити нові шляхи запобігання та протидії в подальшому цьому негативному явищу. Передусім, доцільна імплантація конструктивного зарубіжного досвіду, зокрема ефективних досягнень у реалізації антикорупційного законодавства вдається отримати в тих країнах, де утворено незалежні спеціалізовані органи боротьби з корупцією.

Відповідно чинного Закону України «Про запобігання корупції» поняття корупція визначається як: «використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, …або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [2]. Виходячи з цих позицій кожен заклад вищої освіти повинен дотримуватися державної антикорупційної політики у організації роботи навчального закладу.

Етапу становлення українського антикорупційного законодавства був притаманний декларативний характер, проявилися недоліки державної політики: відсутність правового законодавчого визначення корупції, систематизованих суб'єктів корупційних правопорушень, визначеного переліку корупційних дій, а, відповідно, і санкцій за вчинення таких дій, що перешкоджало реально застосовувати в освітній практиці норми закону.

Наступним важливим етапом було закріплення на законодавчому рівні поняття корупції та інших корупційних правопорушень у Законі України «Про боротьбу з корупцією». Він визначив організаційно-правові засади запобігання корупції, окреслив шляхи виявлення та припинення таких проявів, сприяв поновленню законних прав та інтересів фізосіб та юросіб, стимулював усуненню наслідків корупційних дій. Норми цього Закону окреслюють коло суб'єктів, серед інших до них відносять представників

наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій (підпункт «в» пункт 2 частини першої статті 3). Працівники сфери освіти виконують конституційно покладені на них функції держави – організація та здійснення освітнього процесу, а отже несуть повну встановлену законом відповідальність (кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову) відносно вчиненого корупційного правопорушення або правопорушення пов'язаних із корупцією. Зробимо уточнення: корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції (наприклад, хабар, цінний подарунок, неправомірна вигода тощо); правопорушення пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою (наприклад, приватний інтерес, конфлікт інтересів тощо). Отже, працівникам освіти заборонено: використовувати службові повноваження й пов'язані з ним можливості метою яких є отримання неправомірної вигоди конкретно для себе або інших осіб, а також можливостей використовувати державне чи комунальне майно або ж кошти у приватних інтересах; безпосередньо чи через інших одержувати, вимагати, просити подарунок безпосередньо для себе або своїх близьких від фізосіб чи юросіб. Важливо у реалізації антикорупційної стратегії освітнього закладу вищої освіти враховувати моменти пов'язані з обмеженням щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, спільної роботи близьких осіб з метою уникнення та запобігання конфлікту інтересів та ін.

Необхідно зауважити, що діяльність державних антикорупційних органів стикається із значною кількістю проблем, що пов'язані з відсутністю якісної законодавчої бази, не розробленими системними підходами щодо діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії зі здобувачами освіти та/чи їх законними представниками, відсутність концептуального бачення організаційно-правового забезпечення заходів протидії корупції в закладі освіти. Тому ще одним важливим дієвим кроком була вимога у закладах вищої освіти призначення уповноваженого з антикорупційної діяльності та розробки Антикорупційної програми закладу освіти. Окрім традиційних повідомлень про випадки корупції, актуальним залишається питання розміщення у вільному доступі на сайті освітнього закладу електронної форми (анкети) для анонімного повідомлення про корупцію, а також здійснення в установленому законом порядку проведення оцінювання корупційних ризиків.

Не менш важливим є й формування негативного ставлення до корупції усіх верст населення. Працівники освіти повинні мати високий рівень правової культури, бути законослухняними і цьому навчати молоду генерацію. Тому у закладах вищої освіти виховна робота повинна віддзеркалити не лише теоретичні знання антикорупційного законодавства, а й урізноманітнися зустрічами з практичними працівниками поліції, НАБУ тощо. Саме негативне відношення до корупційних явищ надасть імунітет від здійснення в професійній діяльності таких правопорушень.

Підводячи підсумки зауважимо, що необхідно вдосконалювати антикорупційне законодавство відповідно викликів часу, посилити кримінальну та адміністративну відповідальність за корупційні правопорушення та правопорушення пов'язані із корупцією, вивчати зарубіжний досвід боротьби із корупцією та впроваджувати конструк-

тивний досвід у роботу вітчизняних закладів вищої освіти, продовжувати просвітницьку діяльність з усіма верствами населення, включати якомога більше заходів у підготовку студентської молоді, що сприятимуть формуванню їх антикорупційного світогляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ангелко І.В. Корупція в Україні – явище закономірне. *Наук. вісник НЛТУ України.* 2018. Вип. 18.9. С. 171–172.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Tex

Олеся СТОЙКА
(Ужгород, Україна)

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ОСВІТНІХ ПРАКТИК

У сучасному світі освіта зазнає кардинальних змін під впливом технологічних інновацій. Однією з найбільш перспективних тенденцій є використання імерсивних технологій, таких як віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR) та змішана реальність (MR). Ці інструменти відкривають нові можливості для навчання, роблячи його не лише інтерактивним, а й значно більш ефективним. Вони здатні перетворити освітній процес на захопливу подорож у віртуальні світи, де здобувачі освіти можуть не лише засвоювати теоретичні знання, але й застосовувати їх на практиці в безпечних і контрольованих умовах.

Застосування VR в освіті сприяє більш глибокому засвоєнню інформації. Як зазначає Дж.Н. Байленсон, використання віртуальної реальності дозволяє не просто сприймати матеріал, але й взаємодіяти з ним на особистому рівні, що підвищує зацікавленість та ефективність навчання. Головною перевагою імерсивних технологій є їх здатність створювати віртуальне середовище, яке максимально наближене до реального. Це дозволяє здобувачам освіти глибше зануритися в навчальний процес. Наприклад, використання VR виводить на новий рівень вивчення природничих наук: учні можуть відвідувати віддалені планети, досліджувати мікроорганізми або спостерігати за роботою людського серця у тривимірному просторі. Така інтерактивність сприяє кращому засвоєнню знань та розвитку критичного мислення [1].

Згідно з дослідженнями К. Деде, імерсивні технології можуть значно підвищити рівень залученості учнів у навчальний процес. Завдяки інтерактивним і візуально насиченим середовищам, такі технології допомагають створити нові методи навчання, які виходять за рамки традиційних класних занять. Імерсивні технології також стають інструментом активного навчання. Віртуальні симуляції дозволяють відтворювати складні процеси, які неможливо або небезпечно проводити в реальних умовах. Це може бути, наприклад, хімічний експеримент або операція в медичній галузі. Таким чином, студенти та учні отримують можливість "навчатися через досвід", що значно підвищує їхню зацікавленість у матеріалі та мотивацію до навчання [2, 66].

Л. Фрейна та М. Отт у своєму дослідженні також підкреслюють значний потенціал VR у навчанні. Вони вказують на можливості технології для моделювання реальних ситуацій, що особливо корисно для професій, де практичні навички є важливими [3, 12].

Доповнена реальність, у свою чергу, пропонує унікальні підходи до навчання. Наприклад, М. Данліві, К. Деде та Р. Мітчелл стверджують, що AR симуляції можуть поєднувати реальні і віртуальні елементи, забезпечуючи новий спосіб взаємодії з інформацією та контекстом [4, 7].

Т.А. Мікропулос та А. Натсіс підкреслюють, що освітні віртуальні середовища розвиваються вже більше десяти років, і сучасні технології дозволяють створювати глибокі та реалістичні моделі, які допомагають у навчанні [5, 769].

Важливою перевагою VR та AR є їхній потенціал для розвитку інклюзивної освіти. Вони можуть забезпечити доступ до знань для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Наприклад, здобувачі освіти з вадами зору можуть використовувати спеціалізовані програми, що передають інформацію за допомогою тактильних або аудіовізуальних сигналів. Імерсивні технології допомагають подолати бар'єри у сприйнятті інформації, дозволяючи кожному учню та студенту отримувати освіту відповідно до його індивідуальних можливостей. Крім того, завдяки можливості адаптувати контент під потреби кожного здобувача освіти, імерсивні технології підтримують диференційований підхід до навчання. Це дозволяє створити умови, в яких здобувачі освіти з різними стилями навчання можуть отримувати інформацію у найбільш комфортний для них спосіб – через візуалізацію, аудіо або взаємодію [8].

Попри значні переваги, впровадження імерсивних технологій в освітній процес супроводжується певними викликами. Насамперед, це фінансове питання. Технології VR та AR досить дорогі, а також потребують регулярного технічного обслуговування та оновлення програмного забезпечення. Важливим є і питання підготовки викладачів до роботи з новими інструментами. Викладачі повинні володіти не тільки предметними знаннями, а й технічними навичками для ефективного використання імерсивних технологій на заняттях. Однак перспективи їхнього розвитку є надзвичайно оптимістичними. Технології постійно вдосконалюються, стають доступнішими та більш інтегрованими у повсякденне життя. Майбутні інновації, такі як повне занурення у віртуальні світи або створення інтерактивних голограм, можуть зробити навчання ще більш захоплюючим та ефективним [6].

Імерсивні технології безперечно змінюють підходи до навчання. Вони роблять освіту більш інтерактивною, інклюзивною та доступною для всіх. Вони розширюють межі класу і дозволяють учням та студентам не просто вчитися, а й проживати досвід, отримуючи практичні навички та знання у віртуальному середовищі. У майбутньому ці технології стануть невід'ємною частиною освітнього процесу, а їх інтеграція допоможе створити нову еру навчання, де кожен здобувач освіти матиме можливість реалізувати свій потенціал у найкращий спосіб [7].

Таким чином, імерсивні технології відкривають перед освітою нові горизонти, змінюючи звичні методи навчання та надаючи більше можливостей для розвитку учнів та студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bailenson, J. N. *Experience on Demand: What Virtual Reality Is, How It Works, and What It Can Do*. New York: W.W. Norton & Company, 2018. 320 p.
2. Dede, C. *Immersive Interfaces for Engagement and Learning* // Science. 2009. Vol. 323. No. 5910. P. 66-69.
3. Freina, L., Ott, M. *A Literature Review on Immersive Virtual Reality in Education: State of the Art and Perspectives*// eLearning & Software for Education. 2015. No. 1 (133). P. 10-100.
4. Dunleavy, M., Dede, C., Mitchell, R. *Affordances and Limitations of Immersive Participatory Augmented Reality Simulations for Teaching and Learning* // Journal of Science Education and Technology. 2009. Vol. 18, No. 1. P. 7-22.
5. Mikropoulos, T. A., Natsis, A. *Educational Virtual Environments: A Ten-Year Review of Empirical Research (1999–2009)* // Computers & Education. 2011. Vol. 56, No. 3. P. 769-780.
6. Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada, V., Freeman, A. *NMC Horizon Report: 2015 Higher Education Edition*. The New Media Consortium, 2015. 60 p.
7. Parong, J., Mayer, R. E. *Learning Science in Immersive Virtual Reality: Effects of Prior Knowledge and Repeated Practice* // Computers in Human Behavior. 2018. Vol. 85. P. 56-63.
8. Qian, Y., Clark, K. R. *Game-Based Learning and 21st Century Skills: A Review of Recent Research* // Computers in Human Behavior. 2016. Vol. 63. P. 50-58.

Наталя СУЛТАНОВА
(Миколаїв, Україна)

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Останнім часом все більшої значимості набуває проблема інклюзивної освіти та навчання розумово відсталих учнів в умовах масової загальної освіти. Остання, у свою чергу, передбачає самостійне опанування багатьма навчальними навичками. Щодо дітей з особливими потребами, то це не завжди позитивно позначається на оволодінні ними у загальному темпі класу навичкою читання. На проблеми її опанування також впливає те, що вчителі початкових класів не завжди у достатній мірі обізнані з особливостями роботи з даною категорією учнів щодо формування в них навички читання. Необхідність врахування особливостей їхнього психофізичного розвитку зумовлює упровадження модифікацій навчання та корекційно-розвиткової спрямованості початкової освіти у навчанні дітей з дислексією.

Так, дослідження порушень читання, зокрема дислексії, розпочалося наприкінці минулого століття і збігається з появою державної шкільної освіти, яка стала доступною широким верствам дітей. Виявилося, що поряд із дітьми, які не можуть навчатися через порушення інтелектуального розвитку, існують і такі, що не засвоюють навичку читання, незважаючи на нормальний інтелектуальний розвиток. Тому питання

корекції навички читання (дислексії) є надзвичайно актуальним, адже від якості читання залежить успіх у засвоєнні всіх шкільних предметів.

Вивченню та розробці різних аспектів, пов'язаних із дослідженням читацьких навичок у учнів з особливостями розвитку, присвячували свої праці такі науковці та дослідники як-от: М. Деркач, О. Коваленко, В. Мартиненко, І. Омельченко, Ю. Рібцун, О. Савченко та інші.

Проте, розуміння симптоматики, природи та механізмів порушень читання формувалося поступово. Наприкінці XIX – на початку XX століття існували два протилежні погляди: одні вважали, що порушення читання є ознакою розумової відсталості, тоді як інші стверджували, що це окреме порушення, яке зустрічається навіть у людей з нормальним інтелектом, включаючи розумово обдарованих дітей.

Дослідники та науковці мають різні погляди на причини виникнення порушень читання. Генетичні дослідження свідчать про спадкову природу деяких факторів, що спричиняють патології читання. Деякі автори зазначають органічну основу дислексії, базуючись на порівняльних аналітичних дослідженнях мозкових структур у людей з дислексією та без неї. Наприклад, у людей з дислексією спостерігається відсутність асиметрії між півкулями мозку в зонах, відповідальних за мовлення, що пов'язано з надмірним розвитком зон правої півкулі. Більшість дослідників, які вивчають порушення читання у дітей, вважають, що дислексія виникає під впливом зовнішніх патологічних факторів, які уповільнюють або порушують розвиток психічних функцій, що відповідають за нормальний процес читання.

Однак існує класифікація порушень читання залежно від того, який аналізатор зазнав первинних змін: слуховий, зоровий або руховий. Відповідно, виділяють три типи дислексії: акустичну, оптичну та моторну. З огляду на досягнення сучасної науки, така класифікація є цілком логічною, оскільки у складному процесі читання не завжди можна ізолювати порушення одного аналізатора від інших, не менш важливих.

Слід підкреслити, що діти з розумовою відсталістю проходять ті самі етапи оволодінню навички читання, що й звичайні учні, проте значно повільніше. Для таких дітей різні етапи процесу оволодіння читанням розтягуються в часі, і інтервали між ними є набагато довшими. Через таку «уповільнену особливість» кожен етап стає у цих дітей більш виразним і чітким. У звичайних школярів початкової школи процес оволодіння читанням може проходити так швидко, що окремі етапи можуть бути непомітними. Натомість у дітей з інтелектуальними порушеннями кожен етап легко помітний і доступний для спостереження.

Проте при усуненні порушень читання у таких дітей важливо враховувати, що дислексія більше не розглядається як ізольоване порушення. Тому логопедична робота спрямовується на комплексне виправлення мовних порушень, охоплюючи мовлення, читання та письмо.

Так, у процесі оволодіння навичкою читання діти з ООП, зокрема з інтелектуальними порушеннями часто допускають численні помилки: пропуски, спотворення, заміни, додавання літер, складів або слів. Окрім правильної техніки читання, страждає й розуміння прочитаного, що неможливе без чіткої вимови слів.

Саме тому розробка нових методів і засобів для навчання дітей з інтелектуальними порушеннями є надзвичайно важливою. Корекційні вправи зазвичай мають комплексний характер, оскільки для досягнення усвідомленого читання воно має бути не лише швидким, але й точним. Для цього необхідна корекція фонематичного та зорового сприйняття, а також чіткість вимови.

Отже, формування навички правильного читання у дітей з затримкою мовленнєвого розвитку та порушенням інтелекту є складним і тривалим процесом, що має бути спрямованим у тому числі на корекцію розумових чи фізичних порушень. Саме тому, перспективи досягнення позитивних результатів значно підвищуються за умови раннього втручання в системі початкової інклюзивної освіти фахівців у сфері спеціальної освіти та логопедії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деркач М.Г. Навчання дітей з особливими потребами швидкому, осмисленому, виразному читанню. 2018. URL: https://naurok.com.ua/navchannya-ditey-z-osoblivimi-potrebamishvidkomu-osmislenomu-viraznomu-chitannyu-49555.html
2. Кравець Н.П. Корекційна робота з розумово відсталими учнями на уроках літературного читання: навчальний посібник. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 199 с.
3. Мартиненко В.О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. 104 с.
4. Омельченко І.М., Марчук Т.Ф. Літературне читання (для закладів з українською мовою навчання). Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Київ, 2014.
5. Рібцун Ю.В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
6. Савченко О.Я. Методика читання в початкових класах. К.: Освіта, 2007. 334 с.

Василь ТИЩЕНКО, Олена БИКОВА,
Анна ДЕМКІВ, Євген ВЛАСЕНКО
(Київ, Україна)

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ

Відповідно до аналізу стану виробничого травматизму серед осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та працівників Головних управлінь ДСНС України в областях та м. Києві, підрозділів центрального підпорядкування, підприємств, установ, організацій сфери управління ДСНС та закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання за І півріччя 2024 року можемо констатувати той факт, що на сьогодні випадків виробничого травматизму на службі виникає багато. Такий стан справ потребує покращення якості освіти щодо запобігання травматизму особливо в гарнізонах які наближені до районів ведення бойових дій з високим ступенем вогневого враження. Відповідно до наказу Державного комітету України з

нагляду за охороною праці від 26 січня 2005 року № 15 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та переліку робіт з підвищеною небезпекою» та наказу МНС України №312 від 07.05.2007 «Правила безпеки праці в органах і підрозділах МНС України» Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту проводить навчання в органах та підрозділах служби цивільного захисту.

Нагальною постає проблема щодо навчання з питань охорони праці та впровадження інформаційних технологій з урахуванням дистанційної форми навчання. При цьому використовуються різні технології для спрощення комунікації між ними. Успішність освітнього процесу залежить від вдалого комплексу методів і процесів упорядкованих і впроваджених належним чином, здатних забезпечити онлайн-доступність до навчально-методичних матеріалів на засадах інтерактивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Безумовно, провідна роль у цьому належить технологіям дистанційного навчання, що робить їх важливим компонентом модернізації педагогічної практики. Нині в Україні онлайн-технології отримали достатньо широкий розвиток. Одним з найважливіших компонентів розвитку сучасних інформаційних технологій є створення та використання дистанційних систем навчання у вищих навчальних закладах. Сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань і доступ до різноманітної навчальної інформації іноді ефективніше, ніж традиційні засоби навчання. Якість і структура навчальних курсів, так само, як і якість викладання при дистанційному навчанні, часто набагато краща, ніж при традиційних формах навчання. Сьогодні існують різні погляди на дистанційне навчання. Л.М. Петренко визначає дистанційне навчання як форму навчання, за якої взаємодія викладача й студента між собою відбувається на відстані і відображає всі притаманні навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), що реалізуються специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, які передбачають інтерактивність [1]. А.А. Андреєв, В.І. Солдаткін розглядають дистанційне навчання як цілеспрямований, організаційний процес інтерактивної взаємодії тих, хто навчає, і тих, хто навчається, між собою та із засобами навчання, інваріантний до їх розташування у просторі і часі, який реалізується у специфічній дидактичній системі [2]. О.О. Павленко визначає дистанційне навчання як технологію, що ґрунтується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє середовище для доставки навчального матеріалу та спілкування [3]. У своїх дослідженнях Н.О. Думанський розглядає дистанційну освіту як сучасну технологію навчання, яка стрімко розвивається в останній час завдяки досягненням інформаційних технологій і комп'ютерної техніки [4]. Проаналізувавши різноманітні визначення поняття дистанційне навчання, висунуті різними авторами, ми вважаємо, що дистанційне навчання – це технології, що забезпечують якісну освіту слухачів та організацію навчального процесу на відстані на основі використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій. Дистанційне навчання має характерні класичні дидактичні ознаки, такі, як: мета, зміст, методи, засоби та форми

навчання. Але дистанційне навчання має і специфічні характеристики. Однією з них є те, що дистанційне навчання ґрунтується переважно на принципах інформативної освіти й широкому застосуванні інформаційних технологій.

Використання дистанційних технологій у закладах вищої освіти дає можливість урахувати всі досягнення слухача: не тільки навчальне навантаження (контрольні роботи, індивідуальні завдання, тести), а також його участь у конференціях, круглих столах, предметних олімпіадах тощо. При дистанційному навчанні слухачі можуть вибирати зручний час для вивчення й засвоєння навчальних дисциплін, самостійно здійснювати контроль та аналіз своєї навчальної діяльності. Усе це сприяє: підвищенню мотивації слухачів до навчання; розвитку навичок самостійної роботи слухачів з навчальним матеріалом; стимулюванню інтелектуальної активності слухачів; підвищенню ефективності навчання за рахунок його індивідуалізації. Викладачі відповідно можуть систематично керувати навчальною роботою слухачів, контролювати й аналізувати їх діяльність, що стимулює слухача якісно освоювати зміст вищої освіти. Це забезпечує об'єктивне визнання результатів навчання в різних навчальних закладах країни.

На сьогодні у закладах вищої освіти найчастіше застосовуються декілька видів технологій дистанційного навчання. Ці технології відрізняються за формою представлення навчальних матеріалів; за ступенем використання телекомунікацій та персональних комп'ютерів; за технологіями організації контролю навчального процесу; за ступенем застосування в технології навчання звичайних методів ведення навчального процесу; за методами ідентифікації слухачів під час складання контрольних робіт, заліків, іспитів тощо. Найчастіше для підтримки дистанційної освіти у закладах вищої освіти використовуються технології трьох видів: кейс-технології, телевізійно-супутникові та мережеві [5].

Висновок: дистанційне навчання є перспективною формою організації процесу навчання у закладі вищої освіти, яка здатна забезпечити систему підготовки та безперервної підтримки високого рівня кваліфікації фахівців. Дистанційна освіта відкриває слухачам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості до творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, а викладачам дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Петренко Л.М. Організаційні методи дистанційного навчання в закладах професійної (професіно-технічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2018. Вип. 50. С. 151–156.

2. Андреєв А., Солдаткін В. Дистанційне навчання: сутність, технологія, організація. 1999. 196 с.

3. Павленко О.О. Використання дистанційного навчання в вищих навчальних закладах [Електронний ресурс]. URL: http://novyn.kpi.ua/2007-3- 2/16_Pavlenko.pdf.

4. Думанський Н.О. Класи сучасних технологій дистанційної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2008. № 26 (610). С. 119–125.

5. Шевченко О.П. Навчальний потенціал кейс-методу [Електронний ресурс]. URL: http://vuzlib.com/content/view/315/84

6. Овсяннікова В.В. Дистанційне навчання в освітньому процесі вищого навчального закладу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 2 (27).

Valeriia TUPCHENKO
(Kharkiv, Ukraine)

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO ENGINEERING STUDENTS

The changing realities of the modern world require similar changes in educational systems. Therefore, the topic of innovation becomes important for the whole education system and foreign language teaching, in particular.

In recent years, the role of foreign language as a means of communication has increased significantly, which should be taken into account when teaching the language. The specificity of a foreign language is that we teach not the basics of science, but skills and abilities, and for this purpose requires sufficient speech practice. The goal of language teaching is not only to familiarize students with the foreign language system, but, first of all, to teach them to use the language as a means of communication. Consequently, the whole structure of classes and the methods used should correspond to the real situation of communication, and the training should take place in the conditions of students' interaction.

The innovation component is today an integral part of the learning system. Modern requirements to learning objectives have changed the status of both the learner and the teacher, moving from the scheme of «teacher – student» to innovative technologies [1]. It is necessary to change the situation when the student acts as «object» of learning influences, emphasizing the transfer of the emphasis from the teaching activity of the teacher to the cognitive activity of the student. Thus, the main idea of the innovative approach to teaching foreign language is to prioritize the active thinking activity of the student, and the role of the teacher becomes the role of an assistant, who selects methods and technologies of teaching depending on the goals and objectives set for themselves by the students, contributing to their personal and professional growth.

Among the innovative methods of teaching foreign languages are the project method, brainstorming, the «silent way» method, the method of reliance on physical actions, method of communicative tasks, neurolinguistic programming, etc.

The name of the «silent way» method reflects the idea of the author, a well-known representative of cognitive science C. Gattegno, that the initiative in the lesson should come from the learners, whose speech occupies most of the time and the teacher should speak as little as possible, give only an impulse to search for the information [2]. Proponents of this method proceed on the assumption that by discovering new knowledge, learners succeed in mastering the language more than by memorizing or repeating

material. Learning in silence, as opposed to repeating and replaying after the teacher, becomes a technique that promotes thinking and concentration on the task.

Project activity is defined as an exploratory and investigative activity which provides not just the achievement of this or that result, formalized in the form of a specific practical output, but also organization of the process of achieving this result. The project method can become one of effective ways of formation and development personality of students, able to navigate in huge flow of information, capable of making non-standard solutions.

One of the promising means of learning is language portfolio. Language portfolio is a set of working materials that represent a certain experience or the result of learning activity on mastering a foreign language. It allows the student and the teacher to analyze and evaluate the work done and achievements of the learner. The goals and forms of work with the language portfolio can be different and can be easily adapted to any learning situation. The main criterion for assessing the level of proficiency in a foreign language in this technology is testing. The advantage of this technology is the student's ability to independently monitor the dynamics of the level of mastery of the language being studied over a certain period of time. The priority of the technology of language portfolio is the reorientation of the learning process from the teacher to the student, who bears conscious responsibility for the result of his/her cognitive activity, and ensuring involvement in the learning process [3].

Brainstorming is one of the most popular methods of to stimulate creativity. It allows you to find solutions of complex problems by applying special rules of discussion. A properly organized brainstorming session includes three mandatory stages. The stages differ in their organization and the rules for conducting them: 1. Problem statement. Preliminary stage. At the beginning of this stage, the problem should be clearly formulated. There is selection of participants in the storming, identification of the leader and distribution of other roles of the participants depending on the problem posed and the chosen method of conducting the brainstorming session. 2. Idea generation. The main stage, which largely determines the success of the whole brainstorming session. 3. Grouping, selection and evaluation of ideas. This stage allows you to select the most valuable ideas and give the final result of the brainstorming. At this stage, unlike the second, evaluation is not restricted, but rather encouraged. The methods of analyzing and evaluation of ideas can be very different. The success of this stage directly depends on whether the participants «equally» understand the criteria for selecting and evaluating ideas.

There are as many innovative teaching methods as there are traditional ones, but there are no universal methods and means of teaching a foreign language. None of the methods of teaching, being used on its own, does not provides the desired results. The application of any teaching methods should be carried out in the context of pedagogical system, taking into account its elements and peculiarities, contingent of students, objectives and content of training, etc. The application of this or that method should be methodically provided, without which its teaching capabilities will not be realized.

REFERENCES

1. Kumar T., Malabar S., Benyo A., Amal B. Analyzing multimedia tools and language teaching. *Linguistics and Culture Review.* 2021. 5(1). Pp. 331–341.

2. Gattegno C. Teaching Foreign Languages in Schools: The Silent Way (2nd ed.). New York: Educational Solutions. 1972. Pp. 7–23.

3. Aprianto D., Zaini N. The principles of language learning and teaching in communication skill developments. *VELES (Voices of English Language Education Society).* 2019. № 3(1).

Ярослава УКРАЇНЕЦЬ
(Дрогобич, Україна)

ЗОБРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Принцип наочності є загальнодидактичним принципом, однак особливу роль відіграє наочність саме в початковій школі. Застосування принципу наочності обґрунтовував ще Я.А. Коменський. Згодом К. Ушинський наголошував, що молодші школярі оперують не абстрактними поняттями, а конкретними образами, адже їм властиве конкретно-образне мислення. Цей принцип навчання забезпечує чуттєву основу сприйняття, запобігає формальному засвоєнню нових явищ і понять [2, 89].

У початковій школі вдаються до наочності, адже це збагачує безпосередній чуттєвий досвід учнів, пізнання конкретних властивостей предметів, створення підґрунтя для переходу до абстрактного мислення, опори для самостійного навчання та систематизації знань. У початковій школі використовують природну, малюнкову, об'ємну, звукову, символічно-графічну наочність. Окремо виділяють аудіовізуальну наочність (фільми, передачі, аудіозаписи тощо) [2, 183]. Відзначимо, що достатня різноманітність наочності – це необхідна умова успішного навчання на уроці в початковій школі [2, 222].

Зосередимося саме на малюнковій наочності. Найперше зазначимо, що термінологічно означено цей тип наочності по-різному: малюнкова, зображувальна, образна. За класифікацією А. Романюк, є два види наочності: конкретна та абстрактна. Виокремлюють й предметну наочність, яка включає природні та реальні об'єкти, малюнки, моделі тощо. Вивчення української мови в початковій школі також передбачає використання малюнків і картин. У програмі зазначено, що вже з 1 класу учні мають переказувати знайомий текст з опорою на подані малюнки; самостійно будують висловлювання за малюнком, ілюстрацією, серією малюнків; сприймають й обговорюють прості медіа (малюнки тощо); складають і записують речення за малюнками; складають і записують тексти за ілюстрацією і малюнком. Уже з 3 класу будують усні зв'язні висловлення (розповідь, опис, міркування) зокрема за малюнком [3]. Тож вважаємо, що використання яскравих, вдалих малюнків та ілюстрацій стимулює мовленнєву діяльність молодших школярів.

Використання наочності виконує різні функції. Навчальну функцію реалізує технічний, науковий і культурний зміст наочності. Виховна функція полягає в стимулюванні пізнавальної активності, а розвивальна – у розвитку пам'яті, уваги, спостережливості, творчих і мовленнєвих здібностей [1, 75].

Окрім того, зображальні засоби полегшують процес навчання і досягнення освітніх цілей. Ще однією функцією є створення сприятливих умов умов для навчання відповідно до вікових і індивідуальних особливостей учнів. Наочність дає змогу вчителеві взаємодіяти з учнями та отримувати зворотний зв'язок. Засоби візуалізації є також безпосереднім джерелом знань. Наочність також зацікавлює, мотивує до навчання, урізноманітнює його. Безумовно, зображальні засоби стимулюють мовленнєву діяльність: заохочують описати побачене, розповісти, висловити свої міркування щодо цього, обговорити; скласти з опорою на побачене висловлювання тощо. Тож важливою функцією зображальних засобів є розвиток мовлення учнів. Перед складанням розповіді за малюнком варто провести бесіду за змістом зображеного, акцентувати на найсуттєвіших деталях, активізувати їхній лексикон.

Пропонуємо завдання для розвитку мовлення за малюнком.

1. Скласти історію за малюнком. Це може бути як невелика розповідь, так і велике творче завдання (розповісти про героя, його функції тощо).
2. Описати зображене, використавши якнайбільше назв кольорів.
3. Скласти казку про зображене.
4. Скласти загадку за малюнком.
5. Продовжити речення на основі малюнка: «Мені подобається зображене, бо....».
6. Тематичне групування слів: записати слова в дві колонки (наприклад, «Фрукти»-«Овочі»).
7. Придумати гру за малюнком, розповісти про її правила.

Отже, у початковій школі використання наочності відповідає віковим особливостям учнів. Наочність виконує навчальну, розвивальну та виховну функції. Зображальна наочність на уроці полегшує процес навчання і досягнення освітніх цілей, створює сприятливі умови, дає змогу вчителеві взаємодіяти з учнями та отримувати зворотний зв'язок. Зображальні засоби стимулюють мовленнєву діяльність, тож важливою їхньою функцією є розвиток мовлення учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кисла О.Ф., Довбиш А.О. Обґрунтовування використання наочності в освітньому процесі початкової школи. Інноваційна педагогіка. 2023. Вип. 53. Т. 1. С. 73–78.

2. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2002. 368 с.

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

Тетяна ЧЕТВЕРТАК
(Мелітополь-Запоріжжя, Україна)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ ВИВЧЕННІ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Проблематика підвищення мотивації здобувачів вищої освіти при вивченні хімічних дисциплін пов'язана на пряму з якістю отриманих знань. Актуальність дослідження підсилюється підсиленою особистою відповідальністю до навчання студентів в умовах змішаної форми навчання та військового стану в країні. Здатність до самовдосконалення та саморозвитку є вирішальною, проте, більшість вітчизняних науковців підкреслюють, що формування ставлення у студентів до навчальних дисциплін, як зазначає В.І. Клочко, «базується на сформованій мотивації навчально-пізнавальної діяльності (сюди можна віднести професійний, навчально-пізнавальний мотиви, мотив досягнення успіху), що, в свою чергу, зумовлено: важливістю предмета; інтересом до певної галузі знань і до даного предмета як її частини; якістю викладання; мірою важкості оволодіння цим предметом, виходячи із власних здібностей; стосунками з викладачем предмета; авторитетністю викладача» [1, 28]. Подібну думку розділяє дослідниця Н.М. Литвин, яка розрізняє шляхи підвищення мотивації здобувачів у «апелюванні до життєвого досвіду; створенні проблемної ситуації, або розв'язанні парадоксів; доброзичливому настрої на занятті; створенні ситуації успіху; включенні здобувачів в колективні форми діяльності, залученні студентів до оцінювання» [2, 33]. Дослідники О.О. Ханюков, О.В. Смольянова впевнені, що для успішної мотивації студентів є «необхідність мовної підтримки, забезпечення набуття полікультурної компетентності, сприяння розвитку почуття зв'язку у групі, встановлення чітких навчальних цілей, регулярне забезпечення конструктивного зворотного зв'язку, покращення доступу до отримання практичного досвіду, призначення наставника або тьютора, підкреслення значущості обраної дисципліни, надання прикладів ролевих моделей, залучення до участі у дослідницьких проектах, акцентування уваги на необхідності фізичного і психічного благополуччя» [3, 190].

Отже, погоджуємось з думками науковців, і пропонуємо, для успішної реалізації та збільшення вмотивованості здобувачів вищої освіти при вивченні хімічних дисциплін, застосовувати: інтерактивні засоби навчання (зокрема віртуальні хімічні лабораторії), комплексний зворотній зв'язок з викладачами, актуалізація опорних знань (флеш-картки хімічного змісту), групове залучення до проектної діяльності, особистісний розвиток емоційного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клочко В.І., Коломієць А.А. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей. Вінниця: ВНТУ, 2012. 188 с.

2. Литвин Н.М. Мотивація та формування стійкого інтересу до вивчення хімії як важливої природничої науки. URL: https://naurok.com.ua/dopovid-motivaciya-ta-formuvannya-stiykogo-interesu-do-vivchennya-himi-yak-vazhlivo-prirodnicho-nauki-38250.html.

3. Ханюков О.О., Смольянова О.В. Шляхи підвищення мотивації до навчання в іноземних здобувачів вищої медичної освіти на клінічній кафедрі. Мистецтво медицини, № 2 (26). 2023. С. 186–192.

4. Shin M.H. Effects of Project-based Learning on Students' Motivation and Self-efficacy. English Teaching. 2018. Vol. 73, N. 1. P. 95–114.

Юрій АНТАЛОВЦІ, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

РОЛЬ ГОТЕЛІВ І РЕСТОРАНІВ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗАКАРПАТТЯ

Дослідження ролі готелів і ресторанів у розвитку туристичної інфраструктури Закарпаття є надзвичайно актуальним з кількох причин. По-перше, Закарпаття має величезний потенціал як туристичний регіон завдяки своїм природним, культурним та історичним багатствам. Однак, для того щоб цей потенціал було реалізовано, необхідно забезпечити високий рівень гостинності та обслуговування, що вимагає розвитку відповідної інфраструктури, зокрема готелів та ресторанів [9, 78–84].

По-друге, історія розвитку гостинності на Закарпатті має глибоке коріння. Здавна цей регіон був перехрестям торгових шляхів, що сприяло розвитку різних форм гостинності. Від середньовічних заїжджих дворів до сучасних готельних комплексів, індустрія гостинності завжди відігравала важливу роль у житті регіону. Сучасні готелі та ресторани продовжують цю традицію, але вже на новому рівні, забезпечуючи високі стандарти обслуговування та комфорт для туристів [6, 142–147; 10, 156–167].

О-третє, в умовах війни в Україні, військово-патріотичний туризм набуває все більшої популярності, і Закарпаття має значний потенціал у цьому напрямку. Готелі та ресторани можуть відігравати ключову роль у розвитку цього виду туризму, пропонуючи спеціалізовані послуги та програми для туристів, зацікавлених у військовій історії та патріотичних заходах. Наприклад, реконструкції битв, відвідування військових меморіалів та музеїв можуть стати важливою складовою туристичних програм, що підвищує привабливість регіону для цієї категорії відвідувачів [2, 252–254; 3, 8–9].

Крім того, готелі та ресторани можуть сприяти розвитку ділового туризму на Закарпатті. Зростаюча кількість конференцій, семінарів та інших ділових заходів потребує якісного розміщення та обслуговування, що створює додаткові можливості для розвитку місцевого бізнесу. Закарпаття, з його унікальною природою та культурою, може стати ідеальним місцем для проведення таких заходів, що додатково сприятиме розвитку регіону [8, 18–123].

Готелі і ресторани є ключовими елементами туристичної інфраструктури, і їх роль у формуванні цієї інфраструктури на Закарпатті є надзвичайно важливою. Зокрема:

− готельно-ресторанний комплекс забезпечує базові потреби туристів у розміщенні та харчуванні, що є основою будь-якої туристичної подорожі. Високий рівень сервісу, комфортні умови проживання та різноманітність кулінарних пропозицій створюють позитивний досвід для відвідувачів, сприяючи їхньому бажанню повернутися або рекомендувати Закарпаття іншим;

− готелі та ресторани активно сприяють розвитку місцевої економіки. Вони створюють робочі місця для місцевого населення, сприяють розвитку малого та серед-

нього бізнесу, постачаючи продукти та послуги. Закупівля місцевих продуктів для ресторанів підтримує фермерів та виробників, стимулюючи економічний ріст регіону. Таким чином, готелі та ресторани стають каталізаторами економічного розвитку, підвищуючи добробут громади [9, 78–84];

− заклади гостинності сприяють просуванню культурного та історичного спадку Закарпаття. Вони можуть організовувати та підтримувати екскурсії, культурні заходи та фестивалі, що знайомлять туристів з багатою історією та традиціями регіону. Ресторани, пропонуючи місцеві страви, сприяють збереженню та популяризації кулінарної спадщини Закарпаття. Такий підхід не тільки збагачує туристичний досвід, але й допомагає зберегти культурну ідентичність регіону [6, 142–147];

− готелі і ресторани сприяють розвитку спеціалізованих видів туризму, таких як військово-патріотичний туризм. Готелі можуть пропонувати пакети послуг, які включають відвідування військових меморіалів, музеїв та участь у реконструкціях історичних подій. Ресторани можуть організовувати тематичні вечори та культурні заходи, які доповнюють цей вид туризму, роблячи його більш привабливим для відвідувачів [4, 231–234; 5, 403–405].

Сьогодні розвиток туристичної інфраструктури на Закарпатті стикається з кількома суттєвими проблемами. Однією з основних є недостатнє фінансування. Відсутність інвестицій обмежує можливості для модернізації та розширення інфраструктури, що включає готелі, ресторани, дороги, транспортні мережі та туристичні об'єкти. Це, в свою чергу, негативно впливає на якість наданих послуг і знижує конкурентоспроможність туристичних напрямків. Наприклад, недоліки в транспортній інфраструктурі ускладнюють доступ до визначних туристичних місць, що може зменшити потік відвідувачів [1, 216–220].

Другою важливою проблемою є екологічні виклики. Інтенсивний розвиток туризму може призводити до деградації природного середовища, особливо в регіонах, що мають цінні природні ресурси, такі як гори, озера та ліси. Погіршення екологічного стану може мати довгострокові негативні наслідки для привабливості туристичних об'єктів. Тому виникає необхідність впровадження стійких практик у управління туристичною інфраструктурою, що включає використання екологічно чистих технологій, зменшення відходів та збереження природних ресурсів [7, 4–8].

Незважаючи на зазначені проблеми, перспективи розвитку туристичної інфраструктури є досить багатообіцяючими. Одним з головних напрямків є використання новітніх технологій. Впровадження цифрових платформ, автоматизація процесів обслуговування та використання віртуальної реальності можуть значно підвищити ефективність та привабливість туристичних послуг. Наприклад, мобільні додатки для бронювання, віртуальні тури та онлайн-консультації можуть спростити процес планування поїздок та зробити його більш зручним для туристів.

Іншим перспективним напрямком є розвиток тематичного туризму. Тематичний туризм може залучати специфічні групи відвідувачів, пропонуючи їм унікальні враження та досвід. Наприклад, організація історичних реконструкцій та участь у тематичних заходах може стати потужним інструментом для розвитку туристичної інфраструктури. Діловий туризм, у свою чергу, може стимулювати розвиток конференц-

центрів, готелів та ресторанів, що спеціалізуються на обслуговуванні бізнес-туристів [8, 118–123; 1, 216–220].

Отже, роль готелів і ресторанів у розвитку туристичної інфраструктури Закарпаття є ключовою. Вони забезпечують необхідний рівень комфорту та обслуговування, сприяючи тим самим зростанню туристичного потоку. Дослідження у цій галузі допоможе виявити ефективні стратегії розвитку та підвищити конкурентоспроможність Закарпаття як туристичного напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль державних ініціатив на відновлення готельно-ресторанної та туристичної сфери в повоєнний період. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 216–220.
2. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.
3. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.
4. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.
5. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.
6. Корсак Р.В. Історія формування туристичної привабливості Закарпатської області. Східноєвропейський історичний вісник / [головний редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 4. С. 142–147.
7. Корсак Р. Перспективи розвитку екологічних готелів на прикладі Рахівського району Закарпаття. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 26. Том 1. С. 4–8.
8. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

9. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

10. Korsak R., Hodia I. Historical «Phenomenon» of Czechoslovak Hospitality and Tourism as an Example of Development of Hotel and Tourism Industry during the Interwar Period. *East European Historical Bulletin.* 2024. 27. Pp. 156–167.

Герда БЕЛОУСОВА-ЗОМБОР, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАНОМУ БІЗНЕСІ

Актуальність дослідження полягає у стрімкому розвитку технологій та їхньому впливі на всі аспекти ведення готельно-ресторанного бізнесу, зокрема на управління персоналом. Сфера гостинності, яка є надзвичайно динамічною і конкурентною, потребує оптимізації процесів для підвищення ефективності роботи, покращення обслуговування клієнтів та адаптації до швидко змінюваних умов ринку. Цифрові технології, такі як автоматизовані системи управління персоналом, HR-аналітика, мобільні додатки для внутрішньої комунікації, стали необхідними інструментами для сучасного управлінця [3, 180–182; 2, 105–107].

Однією з основних причин актуальності зазначеного дослідження є необхідність підвищення ефективності процесів управління. В умовах, коли обсяги інформації щодо персоналу постійно зростають, а операційні витрати необхідно оптимізувати, використання цифрових технологій допомагає спростити рутинні завдання, такі як облік робочого часу, планування графіків, оцінка продуктивності та навчання персоналу. Автоматизація цих процесів знижує навантаження на HR-відділ і дозволяє керівникам зосередитися на більш стратегічних завданнях [7, 78–84].

Крім того, цифрові технології відіграють ключову роль у покращенні комунікації між персоналом та менеджментом. Мобільні платформи та «хмарні» рішення дозволяють швидко реагувати на потреби співробітників, а також забезпечують постійний доступ до актуальної інформації. Це сприяє більшій гнучкості у роботі та підвищує рівень залучення співробітників [1, 177–179].

Таким чином, дослідження цифрових технологій в управлінні персоналом є актуальним, оскільки воно дозволяє виявити нові можливості для розвитку готельно-ресторанного бізнесу, покращення якості управління та підвищення конкурентоспроможності на сучасному ринку.

Сьогодні у готельно-ресторанному бізнесі використовується широкий спектр цифрових технологій для управління персоналом, що дозволяє значно підвищити ефективність роботи і покращити комунікацію. Однією з найпоширеніших технологій є системи автоматизації управління персоналом (HRM-системи), які дозволяють об'єднати в одному інтерфейсі різні процеси, такі як планування графіків, відстеження робочого часу, управління відпустками та іншими адміністративними завданнями.

Ці системи забезпечують автоматизацію рутинних операцій, спрощують моніторинг роботи співробітників та дозволяють оптимізувати ресурсне планування [6, 243–246; 3, 180–182].

Ще однією важливою технологією є системи аналітики «HR». Використовуючи такі інструменти, як «Big Data» та штучний інтелект, менеджери можуть аналізувати продуктивність персоналу, рівень задоволеності співробітників, плинність кадрів та інші важливі показники. Аналітичні інструменти допомагають виявити слабкі місця в роботі команди, покращити процеси рекрутингу та персоналізації навчання, а також приймати більш обґрунтовані рішення щодо розвитку та мотивації співробітників.

Важливу роль відіграють також мобільні платформи та «хмарні» рішення для управління персоналом. Вони дозволяють співробітникам легко отримувати доступ до своїх робочих графіків, подавати заявки на відпустки або запити на зміни, а також брати участь у внутрішній комунікації. Ці технології роблять процес управління персоналом більш прозорим і доступним, сприяють швидкій комунікації між різними відділами та зменшують адміністративне навантаження на керівництво [1, 177–179; 6, 243–246].

Ще однією популярною технологією є електронні платформи для навчання і розвитку співробітників (LMS). У готельно-ресторанному бізнесі постійне навчання та підвищення кваліфікації є важливим компонентом успіху. Електронні платформи дозволяють створювати персоналізовані навчальні програми для кожного співробітника, надавати доступ до он-лайн-курсів, тестів та матеріалів, а також відстежувати прогрес навчання у реальному часі [3, 180–182].

VR (віртуальна реальність) та AR (доповнена реальність) відіграють важливу роль в управлінні персоналом у готельно-ресторанному бізнесі, зокрема в процесах навчання, адаптації нових співробітників та підвищення кваліфікації. Завдяки цим технологіям сучасний готельно-ресторанний бізнес може створювати більш ефективні, інноваційні та інтерактивні методи підготовки кадрів, що підвищує їхню продуктивність і покращує якість обслуговування гостей.

Однією з ключових переваг VR для управління персоналом є можливість створення реалістичних тренувальних програм. Віртуальна реальність дозволяє персоналу зануритися в змодельовані сценарії, де вони можуть відпрацювати важливі навички, такі як управління конфліктами, надання якісного сервісу або реагування на нестандартні ситуації (наприклад, надзвичайні події чи скарги гостей). Це дає змогу створювати контрольовані навчальні ситуації, де помилки не впливають на реальну роботу, і працівники можуть експериментувати з різними підходами, покращуючи свої вміння [4, 221–225; 5, 231–234].

AR-технології, у свою чергу, корисні для оперативної підтримки персоналу. За допомогою доповненої реальності співробітники можуть отримувати візуальні підказки в режимі реального часу. Наприклад, кухарі або офіціанти можуть отримувати інформацію про процеси приготування страв або рекомендації щодо подачі безпосередньо через AR-додатки. Зазначене дозволяє не тільки знизити помилки, але й підвищити якість обслуговування клієнтів.

Також VR та AR можуть бути корисними для адаптації нових співробітників. У віртуальному середовищі новачки можуть швидко ознайомитися з інфраструктурою готелю або ресторану, правилами безпеки та стандартами обслуговування, без необхідності впровадження в реальні робочі процеси. Це скорочує час адаптації та знижує стрес від нової роботи [4, 221–225].

Таким чином, VR та AR-технології у сфері управління персоналом дозволяють підвищити ефективність навчання, скоротити час на адаптацію та значно покращити якість обслуговування клієнтів, що є важливим фактором успіху у готельно-ресторанному бізнесі.

Водночас зауважимо, що впровадження цифрових технологій в управлінні персоналом у готельно-ресторанному бізнесі має як значні перспективи, так і певні проблеми, які потребують вирішення. Однією з ключових проблем є опір змінам з боку персоналу. Не всі співробітники готові до швидкої адаптації до нових цифрових інструментів, особливо якщо вони мають низький рівень цифрової грамотності. Це може призводити до труднощів у використанні HRM-систем, мобільних додатків для внутрішньої комунікації або інших цифрових рішень. Ще однією проблемою є фінансові витрати на впровадження технологій. Сучасні інноваційні рішення потребують значних інвестицій у розробку, налаштування та навчання персоналу, що може бути викликом для невеликих готельно-ресторанних закладів [3, 180–182; 2, 105–107].

Однак впровадження цифрових технологій має й численні перспективи. Однією з головних – є підвищення ефективності управління персоналом. Автоматизація рутинних процесів, таких як розклад роботи, контроль робочого часу, та аналітика продуктивності, дозволяють керівникам зосередитися на стратегічних завданнях і приймати обґрунтовані рішення. Крім того, персоналізація навчання за допомогою платформ для он-лайн-освіти (LMS) дозволяє розробляти індивідуальні програми підвищення кваліфікації, що позитивно впливає на професійний розвиток співробітників [1, 177–179].

Отже, цифрові технології в управлінні персоналом у готельно-ресторанному бізнесі є ключовим фактором підвищення ефективності, якості обслуговування та конкурентоспроможності. Вони дозволяють автоматизувати рутинні процеси, покращувати комунікацію, аналізувати продуктивність та забезпечувати персоналізоване навчання, що значно спрощує управління людськими ресурсами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годя І., Корсак Р., Зубак Н. Використання інтернет-ресурсів у діяльності готельно-ресторанних комплексів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон – Херсон: Посвіт , 2023. С. 177–179.

2. Годя І., Корсак Р. Індустрія гостинності: інноваційні рішення для устаткування готельно-ресторанного господарства. *Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція.* Миколаївський національний аграрний університет. 2024. С. 105–107.

3. Годя І., Корсак Р., Шубер Д. Роль цифрових технологій в ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV:*

Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – ХерсонХерсон: Посвіт , 2023. С. 180–182.

4. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

5. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

6. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–246.

7. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

Соломія ГНОТ, Ярослав ТИМЧАК
(Львів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРАЦЯХ ЕДВАРДА ЖАРСЬКОГО

Сьогодні надзвичайної ваги і актуальності набувають питання здоров`я як окремого індивіда, так і українського суспільства загалом. Серйозні виклики, перед якими опинилася наша держава – війна, світова епідемія COVID-19, поширення серйозних захворювань – свідчать про потребу у комплексному розгляді і вирішенні питання здорового підходу до життя.

Мета нашої розвідки – висвітлити погляди львівського спортовця, громадського діяча, журналіста, педагога XX ст. Едварда Жарського, що стосуються фізичної культури. Нашу увагу привернули праці, які викликають сьогодні бібліографічний інтерес, оскільки побачили світ наприкінці 1930-х років. Зазначимо, що в цей період територія Східної Галичини перебувала у складі Польської держави і українців розглядали як національну меншину.

У праці «Що таке фізична культура?» думки автора по-особливому співзвучні з подіями сучасної доби. Е. Жарський аналізує наслідки воєнних подій, що охопили Європу першої чверті XX ст. і називає фізичне виховання кожної здорової нації «великим добродійством». Автор пропонує відповідними засобами і методами поширювати знання про фізичне виховання серед суспільства «щоб всі здавали собі справу з того,

що всестороннє й гармонійне виплекання духової й фізичної культури створить новий тип повновартісного громадянина» [1, 3–4]. Вислів «фізична культура» Е. Жарський розуміє як «пропорційно розвинуте здорове тіло і здорову душу». В результаті фізичного виховання «маємо одержати нову, всесторонньо виховану характерну одиницю народу, свідому своїх завдань і обов`язків». Такі духовні ознаки як сильна воля, послідовність, чесність, любов до батьківщини і ближнього формуються не тільки з науки і прикладу інших, а «здобуваємо ті прикмети також в той спосіб, що накладаємо розумну дисципліну на своє тіло, дбаємо про силу, вигляд, здоров`я, витривалість і взагалі культуру тіла. А добрі прикмети тіла переходять на духа» [1, 11].

Фізичне виховання, з точки зору автора, переслідує важливу мету: дає здоров`я, формує гарну будову тіла, гарну поставу, розвиває силу, швидкість, витривалість, хороші манери. Тому в українців «не повинно бути ніодного села без спортової площі, чи руханкової салі!». Українське фізичне виховання має «змінити вдачу людей, зробити з них сильні одиниці, що не гнуть свойого карку!». Впродовж історії розвитку народу важливо «підносити роль фізичного виховання у створенні сильної нації» [1, 13–15].

Е. Жарський вказує на засоби, якими це можна осягнути, бо тільки «здорові й сильні родичі можуть дати здорових і сильних нащадків!». Він наголошує на необхідності активного способу життя і наводить приклад різноманітних рухових активностей. Зокрема, заняття національними танцями, легкою атлетикою, мандрівництвом (активний туризм, у тому числі на велосипеді), плаванням, веслуванням, лещатарством (їзда на санках чи совгах), боротьба навкулачки (бокс). Не менш важливу роль відіграють рухливі ігри: відбиванка, копаний м`яч, пориванка (ручний м`яч). Підгрунтям здоров`я є постійна руханка (гімнастика) кожного індивіда у суспільстві, «бо тільки зорганізована сила приносить успіх нації» [1, 16–31].

Характеризуючи фізичне виховання, Е. Жарський наголошує, що під фізичним варто розуміти не тільки роботу м`язів людського організму. «Фізичне» – це не ціль, не фізичне тіло людини, а згадані фізичні засоби, що з їх допомогою має витворитися у здоровому тілі – здоровий дух» [2, 4].

Головним завданням усіх народів було і є виховання сильної і здорової молоді, працьовитих та стійких у своїх поглядах і думках громадян, здатних боронити свою державу. Отож, фізичне здоров`я необхідно поєднати із активною громадянською позицією та патріотизмом.

Е. Жарський аналізує виховання у грецькому місті-державі Спарті і висловлює думку про необхідність виховати такий же «сильний характер та природну відпірність на різні супротивности в житті та від`ємні життєві прояви» в сучасної молоді [2, 5]. Враховуючи як позитивий, так і негативний досвід минулих поколінь, фізичне виховання переслідує важливу мету – гармонійно виплекати особистість, впливаючи на її інтелектуальні, моральні, естетичні сторони.

В історії свого розвитку людство здобуло чималий досвід, запозичений у попередніх поколінь. У царині тіловиховної культури українці мають хороші орієнтири. Це розвинуті країни світу, передусім Америка, Англія, Німеччина, які вкладають значні фінанси у сферу фізичного виховання молоді. Відповідно і підростаюче покоління отримує широкі можливості для свого розвитку, а кожна нація – потужний людський

капітал. Саме при такому підході і розвиватимуться перспективи української держави – вважає Е. Жарський.

Однією з ознак цивілізаційного поступу суспільства є примноження цінностей минулих поколінь, тому для українців «справа виховання мусить бути поставлена на такому самому – якщо не вищому – рівні, як і в інших народів». Проте, в 30-х роках ХХ ст. ситуація склалася таким чином, що «про фізичне виховання ми мусимо подбати самі» писав Е. Жарський. Як приклад самостійного вирішення цього питання автор вважає створення в 1894 р. першого сокільського осередку, в якому «наше громадянство найшло дороговказ до бажаної мети». Сокільські організації охопили своєю мережею широкі верстви українського населення і поширили клич «В здоровому тілі – здорова душа!» [2, 8–9]. Українська організація тренувала тіло, а виховувала дух. Руханкова організація на високий рівень ставила фізичні вправи, які були взаємопов`язаними із буденним життям.

Фізичне виховання розглядається автором як комплексний педагогічний процес, що ставить за мету виховання гармонійної особистості. Позитивну роль при цьому відіграють природні фактори: повітряні, сонячні ванни, водні процедури, гірські мандрівки у поєднанні з правильним харчуванням. Вони підвищують опірність організму перед недугами, стають хорошим способом загартування. Негативними чинниками для здоров`я є «тісні, темні помешкання без сонця, без повітря», а також «сидячий спосіб життя» [2, 16–20]. Враховуючи усі позитивні фактори фізичного виховання, суспільство може виховати гармонійно розвинутого громадянина, корисного для держави та нації [2, 14–15]. Українське сокільство використовувало усі доступні фактори фізичного виховання, створювало «нові, характерні, сильні тілом і душею одиниці. І чим більше буде таких одиниць – тим сильнішою буде нація», підсумовує автор [2, 32].

Отже, тема не втратила актуальності і сьогодні, потребує подальшого висвітлення та залучення нових джерел. Крізь призму творчої спадщини Е. Жарського ми спробували відповісти на запитання: яке місце мала фізична культура та фізичне виховання у суспільному розвитку минулого століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жарський Е. Що таке «фізична культура». Львів: Вид. Іван Тиктор, 1938. 32 с. (Б-ка «Народньої Справи» «Рідне Слово»; Ч. 3).

2. Жарський Е. Фізичне виховання. Львів: Накладом «Сокола-Батька», 1937. 32 с.

Тетяна ГУШТАН
(Ужгород, Україна)

РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні є подібними до тих, що відбувалися в країнах центральної та східної Європи. Такі політико-економічні зміни несуть разом із собою, як перспективи у вигляді відкритих ринків для збуту товарів та

послуг, широкого кола нових потенційних споживачів і разом з цим до великої кількості законодавчих змін, що не завжди є комфортними для підприємців малого та середнього бізнесу. Заразом в якомусь розумінні стираються кордони між національними особливостями країн та регіонів, а великі корпорації, що є монополістами на ринку створюють загрозу для діяльності місцевого бізнесу [10, 67–89; 11, 185; 12, 78–84].

Підписання міжнародних угод, таких як Угода про асоціацію між Україною та ЄС, вимагає від готельно-ресторанних підприємств відповідності високим стандартам якості та безпеки. При цьому туристи очікують високий рівень обслуговування та зручностей, що вимагає від готелів і ресторанів адаптації до різних культурних стандартів та переваг, які слід враховувати підприємствам сфери гостинності під-час пропонування відповідних послуг та страв. Цей процес є складним, але необхідним для задоволення потреб глобального туристичного ринку.

Готельно-ресторанний бізнес відіграє значну роль в економіці, створюючи робочі місця, сприяючи розвитку місцевої інфраструктури та залучаючи іноземний капітал. Глобалізація підсилює цей вплив, відкриваючи нові можливості для розвитку. Водночас вона вимагає від підприємств постійного вдосконалення та адаптації до швидких змін, що відбуваються у світі.

Загалом глобалізаційні процеси для малих та середніх підприємств гостинності можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Однією з основних загроз є посилення конкуренції, адже великі міжнародні корпорації мають значно більші фінансові ресурси, що дозволяє їм запропонувати нижчі ціни та кращі умови для клієнтів. Крім того, глобальні мережі готелів та ресторанів часто стандартизують свої послуги, що може зробити локальний бізнес менш привабливими для туристів, які шукають знайомий рівень сервісу і комфорту. Та головне глобалізація впливає на культуру та смаки споживачів, які можуть віддавати перевагу міжнародним брендам та стандартам, знехтувавши місцевими готелями та ресторанами з національним або ж автентичним колоритом. Це може призвести до зниження кількості клієнтів для малих та середніх підприємств. Окрім цього, менші підприємства можуть зіткнутися з труднощами у доступі до фінансових ресурсів для інвестицій та розвитку, оскільки банки та інші фінансові установи можуть віддавати перевагу великим та стабільним компаніям. Звісно ніхто не відміняв державних та міжнародних програм підтримки, що діють на території України, та все ж загроз не мало [12, 78–84].

Не зважаючи на складну військово-політичну ситуацію в Україні, попереду чекає повоєнне відновлення, що в першу чергу стосується сфери туризму та гостинності, адже саме ця економічно-чутлива сфера демонструє найбільший потенціал [12, 78–84]. Саме тому, щоб активізувати її діяльність слід збільшити об'єми реалізації послуг. Згідно наукових досліджень відомо, що на даний монет найперспективнішими напрямками для туризму є західні, відносно спокійні, регіони держави, а основними послугами які хоче отримати споживач є: безпека, рекреація, психологічна підтримка, задоволення специфічних вимог щодо харчування, застосування закладами інноваційних технологій, а також атракції, що не тільки збагатять знаннями але при цьому будуть корисними та цікавими, як для дітей, так і для дорослих [6, 82–86; 7, 118–123].

Завдяки глобалізації, інформація про визначні військові пам'ятки, музеї та історичні місця стає доступнішою для широкої аудиторії. Це може призвести до збільшення потоку туристів, у період повоєнного відновлення, які цікавляться військовою історією різних країн. Відкриття нових ринків та збільшення кількості міжнародних відвідувачів можуть стимулювати розвиток інфраструктури, покращення послуг та створення нових робочих місць у цьому секторі [1, 252–254; 2, 8–9; 4, 84–86].

Однак глобалізація може також створювати певні виклики для військово-патріотичного туризму, як одного з найперспективніших. Так необхідність дотримання міжнародних стандартів та вимог до туристичних послуг може вимагати значних інвестицій у модернізацію та підвищення якості обслуговування. Крім того, зростання конкуренції на світовому ринку туризму може змусити організаторів військово-патріотичних турів шукати нові підходи для залучення туристів та відрізнятися від конкурентів [3, 403–405].

Глобалізація також може призвести до культурної стандартизації, що може вплинути на унікальність військово-патріотичного туризму. При цьому важливо зберігати аутентичність та унікальність туристичних продуктів, щоб привертати увагу туристів, які шукають унікальний досвід. Саме тому дуже важливим аспектом є кваліфіковані працівники сфери гостинності та туризму, адже їхня діяльність безпосередньо впливає на якість обслуговування туристів, створення привабливого, унікальнго туристичного продукту та підтримку національної культурної ідентичності [8, 426–431; 9, 204–205].

Фахівці сфери гостинності забезпечують високий рівень сервісу, який є критичним для задоволення потреб сучасних туристів. Глобалізація підвищує вимоги до якості послуг, і саме фахівці здатні забезпечити відповідність цим вимогам, застосовуючи сучасні технології та стандарти обслуговування. Окрім того, фахівці сфери гостинності мають важливе значення і для розвитку внутрішнього туризму. Вони створюють умови для комфортного та цікавого відпочинку громадян всередині країни, що сприяє зростанню популярності внутрішнього туризму та підтримці національної економіки [5, 241–246].

Підсумовуючи можна відзначити, що євроінтеграційні процеси в Україні, подібні до тих, що відбувалися в країнах Центральної та Східної Європи і несуть як перспективи у вигляді відкритих ринків та нових споживачів, так і виклики через законодавчі зміни, що можуть бути некомфортними для малих і середніх підприємств. Глобалізація, при цьому, створює як можливості для розвитку інфраструктури та залучення іноземних туристів, так і виклики у вигляді посилення конкуренції та культурної стандартизації, що впливають на унікальність туристичних продуктів. При цьому фахівці сфери гостинності відіграють одну з ключових ролей у забезпеченні високого рівня сервісу та розвитку внутрішнього туризму, що може позитивно впливати на економічне зростання та збереження національної культурної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-*

практичної конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

8. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

10. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

11. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

12.Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

Тетяна ГУШТАН
(Ужгород, Україна)

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: МОТИВАЦІЯ ТА РОЗВИТОК

Управління персоналом у готельно-ресторанному бізнесі є однією з ключових складових успішного функціонування та розвитку підприємств цієї галузі. Сучасні реалії диктують необхідність ефективного менеджменту, який зосереджений на мотивації та розвитку співробітників, оскільки саме людські ресурси є основою якісного обслуговування та задоволення потреб клієнтів. У цій сфері персонал безпосередньо впливає на рівень сервісу, репутацію закладу та лояльність відвідувачів.

Важливість забезпечення ефективного управління персоналом у готельно-ресторанному бізнесі обумовлена кількома факторами:

1. Високий рівень конкуренції в галузі, що вимагає від підприємств постійного вдосконалення сервісу та підвищення якості обслуговування. Для цього необхідно мати мотивований та компетентний персонал, який здатний оперативно реагувати на запити клієнтів і забезпечувати індивідуальний підхід до кожного відвідувача [5, 241–246; 6, 84].

2. Глобалізаційні процеси вимагають від співробітників знання іноземних мов, культурних особливостей різних країн та здатності адаптуватися до різноманітних потреб клієнтів. Таким чином, розвиток професійних навичок персоналу стає критично важливим для підтримки конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

3. Сучасні працівники очікують від роботодавців не лише гідних умов праці та оплати, але й можливостей для професійного та особистісного розвитку. При цьому саме ефективні програми мотивації та розвитку персоналу, що включають навчання, тренінги, кар'єрне зростання та інші інструменти, сприяють підвищенню задоволеності працівників та зменшенню рівня плинності кадрів [12, 78–84].

В період повоєнного відновлення кваліфікований та мотивований персонал відіграватиме одну з ключових роль у розвитку військово-патріотичного туризму. Високий рівень обслуговування, який забезпечують кваліфіковані працівники, є критичним для задоволення потреб сучасних споживачів, а туристи, які цікавляться військово-патріотичними темами, часто очікують не лише інформаційного наповнення, але й комфорту під час подорожей. Професійні гіди, екскурсоводи та обслуговуючий персонал здатні створити приємну атмосферу, що сприяє позитивним враженням від поїздки [1, 252–254; 4, 84–86; 7, 119].

Кваліфіковані та мотивовані працівники, які добре знаються на військовій історії та культурній спадщині, можуть розробляти та впроваджувати інноваційні туристичні продукти. Це можуть бути тематичні екскурсії, реконструкції битв, інтерактивні музеї

та виставки, що дозволяють глибше зануритися в історичні події. Такий підхід допомагає привернути увагу різних категорій туристів, включаючи молодь та іноземних відвідувачів. Крім того, кваліфікований персонал активно сприяє збереженню та популяризації національної культурної спадщини. Вони займаються організацією та підтримкою військових музеїв, меморіалів та інших пам'яток, що зберігають історичну пам'ять та передають її наступним поколінням [2, 8–9; 3, 403–405].

З огляду на досвід країн, що вже пройшли всі перипетії інтеграційних перетворень та імплементації законодавчої бази ЄС можна зазначити, що це процес не простий, як для підприємців сфери гостинності, для працівників, які часто не завжди розуміють або навіть опираються введенню інноваційних та інших змін, а також для дотичних сфер таких, як освіта [10, 67–89; 11, 181–187]. Адже говорячи про кваліфікованого працівника ми забуваємо, що певні знання та безпосередньо свою кваліфікацію молоді люди здобувають під-час навчання, що є основою для їх майбутнього кар'єрного та фахового зростання. Саме тому фахова підготовка кадрів для сфери туризму та гостинності відіграє не аби яке значення у конкурентоспроможності галузі в умовах глобалізованого світу [8, 426–431; 9, 204–205].

Кваліфікований персонал також відіграє важливу роль у залученні іноземних туристів. Вони володіють іноземними мовами, знають культурні особливості різних країн та здатні адаптуватися до потреб різноманітних клієнтів. Це сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародному ринку та підвищенню її привабливості як туристичного напрямку. Мотивовані працівники сфери гостинності постійно прагнуть до саморозвитку та вдосконалення своїх навичок, що підвищує якість послуг та задоволення клієнтів. Вони також активно впроваджують сучасні технології та інноваційні підходи в свою роботу, що дозволяє зробити туристичні продукти більш доступними та зручними для широкої аудиторії [9, 204–205].

Важливим аспектом є також створення позитивної корпоративної культури, яка підтримує командний дух, взаємодопомогу та позитивне ставлення до роботи. Це сприяє покращенню внутрішньої атмосфери в колективі та підвищенню продуктивності праці.

Таким чином, управління персоналом у готельно-ресторанному бізнесі, що зосереджується на мотивації та розвитку співробітників, сприяння підвищенню їхньої кваліфікації є надзвичайно актуальним для підприємств гостинності. Ефективне управління людськими ресурсами дозволяє не лише підвищити якість обслуговування та задоволення клієнтів, але й сприяє сталому розвитку підприємств, їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку та формуванню позитивного іміджу галузі в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

8. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

10. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

11. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

12. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

Тетяна ГУШТАН, Іван ГОДЯ
(Ужгород, Україна)

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІД РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Закарпатська область, розташована на заході України та є регіоном з багатою історією та культурою. Її мальовничі пейзажі, унікальні традиції та історичні пам'ятки привертають туристів з усього світу. Одним з перспективних напрямків розвитку туристичної індустрії в Закарпатті є військово-патріотичний туризм, що охоплює відвідування місць бойової слави, військових музеїв, меморіалів та участь у реконструкціях історичних подій [3, 403–405]. Розвиток такого виду туризму може мати значний економічний ефект для сфери гостинності регіону.

З огляду на подібний досвід сусідніх країн можна відзначити його перспективність, адже військово-патріотичний туризм є одним з важелів залучення нових туристів з країн ЄС. З моменту підписання угоди про асоціацію з ЄС для нашої держави відкрились можливості виходу на нові ринки для вітчизняного продукту, а державна підтримка та потенціал залучення іноземних інвестицій є стимулюючими факторами для підприємств туризму та гостинності [10, 67–89; 11, 181–187; 12, 78–84]

Розвиток військово-патріотичного туризму приваблює нові категорії туристів, зокрема тих, хто цікавиться військовою історією та патріотичними заходами, що створює додатковий попит на готельні та ресторанні послуги, сприяючи зростанню туристичного потоку [1, 252–254].

Туристи, які приїздять з метою відвідування саме військово-історичних об'єктів, витрачають гроші на проживання, харчування, екскурсії та сувеніри. Це підвищує доходи місцевих готелів, ресторанів, кафе та сувенірних магазинів. Крім того, організація тематичних турів, екскурсій та заходів сприяє зростанню доходів туристичних агентств та гідів. Важливо зазначити, що все перелічене вище позитивно впливає на створення нових робочих місць та потреби у додатковому персоналі для обслуговування збільшеного потоку туристів, а також з'являються нові можливості для працевлаштування в туристичних агентствах, музеях, на об'єктах культурної спадщини та під час проведення реконструкцій історичних подій [2, 8–9]. І саме тут немало важливу роль відіграє підготовка кваліфікованих фахівців галузі. Так згідно із Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року передбачається узгодження кваліфікаційних вимог і стандартів вищої освіти у закладах вищої освіти, які забезпечують підготовку фахівців у галузі туризму та курортів, а також стандартів професійної підготовки здобувачів, що є надважливим для ефективного розвитку сфери туризму та гостинності в аспекті військово-патріотичного туризму [5, 244; 8, 429; 9, 205; 12, 82].

Незважаючи на значний потенціал військово-патріотичного туризму, є певні виклики, які потребують вирішення для успішного розвитку цього напряму. Серед них – необхідність покращення інфраструктури, підвищення якості послуг та промоції регіону. Так для залучення більшої кількості туристів необхідно покращити транспортну інфраструктуру, забезпечити якісні дороги та зручний доступ до місць військової

слави. Крім того, важливо інвестувати в розвиток готелів та ресторанів, забезпечити сучасні умови для комфортного проживання та харчування туристів [4, 84–86; 6, 82–86; 7, 120].

Для успішного розвитку військово-патріотичного туризму дуже важлива активна промоція Закарпатської області як туристичного напрямку. Це включає розробку рекламних кампаній, використання соціальних мереж та спеціалізованих туристичних сайтів. Важливо створити позитивний імідж регіону, який приваблюватиме туристів з різних куточків світу.

В Закарпатській області вже існують успішні приклади розвитку військово-патріотичного туризму. Одним з них є музей «Княжий град» у місті Хуст, який розповідає про історію Карпатської України та роль цього регіону в боротьбі за незалежність, а також меморіал на Красному полі біля м. Хуст, де відбувалися бойові дії під час Другої світової війни. Цей меморіал став місцем паломництва для багатьох українців, а також іноземних туристів, які бажають вшанувати пам'ять загиблих солдатів.

Загалом економічна ефективність для сфери гостинності Закарпатської області при цьому буде значною та багатогранною. Збільшення туристичного потоку, підвищення доходів від туристичних послуг, створення нових робочих місць та розвиток інфраструктури – все це сприяє економічному зростанню регіону. Розвиток цього напряму туризму також має позитивний вплив на місцеві громади, сприяючи збереженню культурної та історичної спадщини, підвищенню рівня зайнятості та доходів, а також розвитку підприємництва. Вирішення викликів, пов'язаних з інфраструктурою, якістю послуг та промоцією регіону, допоможе максимально реалізувати потенціал військово-патріотичного туризму області.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р.В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

8. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

10. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

11. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

12. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2, 78–84.

Тетяна ГУШТАН, Іван ГОДЯ
(Ужгород, Україна)

РОЛЬ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Гастрономічний туризм набирає популярності у світі як одна з найпривабливіших форм туристичної діяльності, яка інтегрує культурний, економічний та соціальний аспекти. В сучасному глобалізованому світі подорожі стали невід'ємною частиною життя багатьох людей. При цьому, туристи все частіше віддають перевагу досвіду, що дозволяють глибше зануритися в культуру відвідуваних країн [7, 84; 8, 120]. Саме тут на перший план виходить гастрономічний туризм, який не лише задовольняє потреби гурманів, але й сприяє розвитку готельно-ресторанного бізнесу.

Основна ідея гастрономічного туризму полягає в тому, щоб подорожі включали в себе відвідування місцевих ресторанів, дегустацію національних страв і напоїв, участь у кулінарних майстер-класах, фестивалях та ярмарках, що присвячені місцевій кухні. Це не лише розширює кругозір туристів, але й дає їм змогу відчути дух місцевої культури через її гастрономічні традиції.

З підписанням угоди про асоціацію з ЄС для України відкрилися нові ринки, що дають змогу розширити коло своєї діяльності та привабити нових споживачів. При цьому доцільно було б переймати досвід найближчих країн-сусідів, що відносно недавно, також проходили подібні трансформації та можуть поділитися особливостями впровадження тих чи інших методів просування національного продукту в умовах глобалізації [12, 67–89; 13, 181–187; 14, 82].

Вплив гастрономічного туризму на готельно-ресторанний бізнес багатогранний. Перш за все, він сприяє зростанню кількості туристів, що відвідують певний регіон. Це, в свою чергу, призводить до збільшення попиту на готельні послуги. Підприємства гостинності, які пропонують автентичні кулінарні враження, часто стають більш привабливими для туристів. Це стимулює готельєрів до вдосконалення сервісу, розширення меню ресторанів при готелях, а також до організації кулінарних турів та майстер-класів.

Таким чином поширеною є співпраця підприємств сфери гостинності з місцевими фермерами та постачальниками, щоб забезпечити своїм гостям найсвіжіші продукти, що додає автентичності їхнім стравам, або ж з територіально наближеними музеями, місцевими організаторами турів до визначних історичних пам'яток, локацій військово-туристичного спрямування [2, 252–254; 3, 8–9].

Слід зазначити, що подібні тури дають змогу не лише привабити автентичністю страв але й урізноманітнити відпочинок відвідувачів, ще більше акцентуючи увагу на національних аспектах історії, традицій та кулінарії. Такий комплексний підхід може стати в нагоді для підприємств гостинності в умовах конкуренції [4, 403–405; 5, 84–86].

Ресторани, які спеціалізуються на місцевій кухні, також отримують значну вигоду від гастрономічного туризму. Вони стають центрами тяжіння для туристів, які прагнуть спробувати щось нове та незвичайне. Це спонукає рестораторів до вдосконалення своїх пропозицій, підвищення рівня сервісу, а також до інновацій у меню. Багато ресторанів починають впроваджувати інтерактивні елементи, такі як відкриті кухні, де гості можуть спостерігати за процесом приготування страв, організацію дегустаційних вечорів з місцевими шеф-кухарями або впровадження кулінарних демонстрації створених з використанням технологій доповненої AR та віртуальної реальності VR-демонстрування страв та кулінарних прийомів [1, 224].

Важливим аспектом для успішного розвитку гастрономічного туризму є наявність кваліфікованих кадрі, які б могли на високому професійному рівня втілювати в життя весь потенціал національної кухні, застосовувати різноманітні гастрономічні прийоми, вміти зацікавити найвибагливішого відвідувача та вразити колоритом смаків. Саме тому важливу роль у цій сфері підприємства приділяють саме працівникам, що мають відповідну фахову підготовку [6, 241–246; 9, 426–431; 10, 204–205].

Гастрономічний туризм також сприяє розвитку місцевих економік. Збільшуючи потік туристів, він створює додаткові робочі місця в різних секторах економіки – від готельно-ресторанного бізнесу до сільського господарства та виробництва продуктів харчування. Багато туристів прагнуть не лише скуштувати місцеві страви, але й відвідати місця їх виробництва – ферми, виноробні, сироварні тощо. Це стимулює розвиток агротуризму та сприяє підтримці місцевих виробників. Крім економічних вигод, гастрономічний туризм сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, адже кулінарні традиції є важливою частиною культурної ідентичності будь-якого народу.

Для просування свого продукту готелі та ресторани активно використовують сучасні маркетингові інструменти, такі як соціальні мережі, туристичні платформи та спеціалізовані гастрономічні сайти, щоб привернути увагу до своїх закладів. Вони створюють унікальні пропозиції, які враховують сучасні тренди та вподобання туристів. При цьому слід зазначити, що наявність на підприємстві системи якості та безпечності HACCP є критично важливою для просування вітчизняного гастрономічного туризму, перш за все через те, що вона забезпечує високий рівень безпеки харчових продуктів, що є основною вимогою країн членів ЄС. Наявність сертифікації HACCP може стати конкурентною перевагою на міжнародному ринку, оскільки багато туристів, особливо з розвинених країн, обирають місця для харчування, орієнтуючись на стандарти якості та безпеки [11, 30–35].

Зростаючий інтерес відвідувачів до місцевих продуктів сприяє розвитку сталого сільського господарства, зниженню використання пестицидів та інших хімічних речовин. Багато туристів надають перевагу екологічно чистим продуктам, що стимулює виробників до впровадження екологічних практик.

Загалом, роль гастрономічного туризму в розвитку готельно-ресторанного бізнесу є значною та багатогранною. Він не лише сприяє економічному зростанню та підвищенню рівня зайнятості, але й допомагає зберігати та популяризувати культурну спадщину, підтримує місцеві економіки та сприяє сталому розвитку. Гастрономічний туризм відкриває нові можливості для готелів та ресторанів, стимулюючи їх до вдосконалення сервісу, інновацій та співпраці з іншими учасниками індустрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

2. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

3. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-*

практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

4. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

5. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

6. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

7. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

8. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

10. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 85. С. 30–35.

12. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

13. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

14. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2, 78–84.

Тетяна ГУШТАН, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАССР В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні відкривають нові можливості для підприємств нашої держави, включаючи готельно-ресторанний бізнес та спрямовані на гармонізацію національних стандартів з європейськими. Такі законодавчі зміни включають в себе вимоги до безпеки та якості харчових продуктів, що є одними з пріоритетних напрямків. Впровадження системи НАССР, яка є обов'язковою в країнах Європейського Союзу, стає необхідністю для українських закладів готельно-ресторанного бізнесу, щоб відповідати європейським стандартам і правилам.

Для готельно-ресторанного бізнесу – це означає необхідність адаптації до нових нормативних актів та стандартів. Впровадження НАССР допомагає закладам відповідати цим високим вимогам безпечності та якості, підвищуючи довіру споживачів та зміцнюючи свою репутацію на ринку. Велика кількість споживачів туристичних послуг є обізнаними в сфері безпеки харчових продуктів та все частіше очікують, що заклади громадського харчування будуть дотримуватися високих стандартів, аналогічних європейським. Впровадження НАССР дозволяє закладам готельно-ресторанного бізнесу відповідати цим очікуванням, підвищуючи довіру споживачів та зміцнюючи свою репутацію на ринку [8, 118–123; 11, 30–35].

В умовах, що складаються та в період майбутнього повоєнного відновлення підприємствам сфери туризму та гостинності в багатьох випадках буде потрібна не лише державна підтримка але й закордонні інвестиції, а для цього потрібно бути привабливими для потенційних інвесторів та виявляти позитивну динаміку своєї діяльності. Саме тому готельно-ресторанному бізнесу потрібно максимально можливим чином вводити в свою діяльність подібні зміни та приваблювати ними потенційних клієнтів [7, 82–86; 15, 78–84].

Сучасний формат споживача також змінився, адже основна частка клієнтів – це внутрішні туристи, що бажають якісного сервісу, рекреації та атракцій військово-патріотичного спрямування [4, 403–405; 5, 85]. Сучасні споживачі бажають отримати максимум послуг в одному місці. Так до прикладу впровадивши сучасні VR та AR технології підприємство гостинності не тільки змогло б забезпечити віддалене проведення інтерактивних турів різного спрямування, відвідування музеїв та різноманітних заходів військово-патріотичної тематики, але й використовувати подібні інтерактивні меню для ресторанів, що було б не лише цікаво для клієнтів але й підкреслювало б особливості запровадженої на підприємстві системи НАССР та всіх інновацій, що зазвичай сховані від очей споживача [1, 222; 2, 253; 3, 8–9].

Всі Європейські країни в свій час пройшли цим, на перший погляд, тернистим шляхом, та в результаті досягли не лише відповідності вимог законодавства ЄС, але й підвищили свою економічну ефективність в результаті зростання рівня конкурентоспроможності завдяки впровадженим змінам [13, 6789; 14, 181–187].

Ключові аспекти проблематики впровадження системи HACCP у контексті євроінтеграційних процесів охоплюють фінансові, технологічні та законодавчі виклики, питання підготовки персоналу, конкурентоспроможності та постійного вдосконалення.

Гармонізація українських стандартів з європейськими є важливим кроком у процесі інтеграції до ЄС. Однак для підприємств сфери гостинності, цей процес може бути складним через необхідність адаптації існуючих процедур, технологій та методів контролю якості, що вимагає значних фінансових ресурсів для навчання персоналу та модернізації обладнання.

Проблема підготовки та навчання персоналу на шляху відповідних змін, також є одним з ключових елементів, адже недостатній рівень обізнаності про вимоги та переваги системи HACCP серед співробітників потребує проведення освітніх програм та тренінгів. Крім того, персонал може чинити спротив змінам через невизначеність та додаткові обов'язки, що потребує ефективного управління змінами та мотивації співробітників [6, 241–246; 9, 428; 10, 204].

Впровадження HACCP може вимагати оновлення або заміни обладнання, що є дороговартісним і технічно складним процесом [12, 243–245]. Не всі заклади можуть мати необхідну інфраструктуру для впровадження та підтримки системи HACCP, що вимагає додаткових інвестицій та планування. При цьому, заклади, які не впровадили систему HACCP, можуть втратити конкурентоспроможність на ринку, особливо при плануванні виходу на європейський ринок або залученні іноземних клієнтів чи інвестицій. Невідповідність стандартам HACCP може призвести до репутаційних втрат у разі виникнення інцидентів з харчовою безпекою, що негативно вплине на бізнес.

Звичайно підтримка та розвиток системи HACCP вимагають постійного моніторингу, оцінки та вдосконалення, а заклади при цьому повинні бути готовими до нових викликів та змін у галузі. Та водночас використання новітніх технологій може значно покращити ефективність системи HACCP, але потребує додаткових інвестицій та знань.

Загалом, впровадження системи HACCP в контексті євроінтеграційних процесів є критично важливим для розвитку та успіху готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Вона забезпечує відповідність високим європейським стандартам, підвищує конкурентоспроможність, зміцнює довіру споживачів та покращує внутрішні процеси управління якістю, створюючи сприятливі умови для стабільного розвитку підприємств у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

2. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

3. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

4. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

5. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

6. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали ІІ Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

7. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

8. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

10. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

11. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 85. С. 30–35.

12. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів].

Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–245.

13. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

14. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

15. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

Тетяна ГУШТАН, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

РОЛЬ ЛОГІСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Глобалізація та зростання міжнародного туризму створюють великий попит на вдосконалення логістичних процесів у цій галузі. Логістика відіграє ключову роль у діяльності готельно-ресторанного підприємства, забезпечуючи ефективне управління всіма процесами, пов'язаними з постачанням, зберіганням і розподілом ресурсів. Вона включає закупівлю продуктів та матеріалів, необхідних для щоденної роботи, таких як свіжі продукти, напої, меблі, постільна білизна та інше. Управління запасами є важливим аспектом логістики, адже воно дозволяє уникнути як дефіциту, так і надлишків товарів. Логістика також забезпечує своєчасне доставлення товарів від постачальників до підприємства, що особливо важливо для готельно-ресторанного бізнесу, де свіжість продуктів є критичним фактором. Крім того, логістика охоплює управління транспортом і маршрутами, щоб мінімізувати витрати та забезпечити швидку доставку. Організація процесів обслуговування гостей також залежить від логістики, оскільки своєчасне забезпечення всіх необхідних ресурсів впливає на якість послуг, що надаються клієнтам.

З підписанням у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, на високому рівні було законодавчо закріплено можливості для просування власне українського туристичного продукту та при цьому і необхідність відповідати високим стандартам якості Європейського Союзу [14, 81]. Подібні інтеграційні процеси вже проходили наші найближчі країни-сусіди з центральної та східної Європи, досвід яких є безумовно цінним для впровадження подібних практик, як у сфері торгівельних, транспортних та різного рівня дипломатичних відносин, що стосуються широкого кола сфер діяльності та індустрії туризму зокрема [6, 82–86; 7, 122; 12, 67–89; 13, 181–187].

Глобалізований ринок та доступ до глобальних логістичних систем відкрили нові можливості для готелів і ресторанів у використанні міжнародних постачальників і

ринків, що в свою чергу посприяло розширенню асортименту продукції, підвищенню її якості і доступності для клієнтів. Та водночас основними викликами з якими зіткнулись підприємства сфери гостинності – це адаптація до міжнародних стандартів безпеки і якості, а також вирішення проблем транспортування та зберігання необхідної продукції [10, 30–35; 11].

Одним із ключових аспектів вирішення подібних проблем є оптимізація маршрутів та зниження логістичних витрат, що дозволяє готелям і ресторанам підтримувати конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Використання сучасних технологій у логістиці, таких як IoT для відстеження поставок і управління запасами, може значно підвищити ефективність процесів і зменшити ризики. Та при цьому не менш важливим залишається фактор фахової підготовки спеціалісті, що могли б якісно виконувати відповідні завдання, співпрацювати з постачальниками та якісно забезпечувати ефективну діяльність підприємства гостинності в сфері логістики [5, 244; 8, 429; 9, 204–205].

Не менш значний вплив має логістика і на потік туристів до готелів та ресторанів, адже ефективно організована логістика на підпримстві гостинності забезпечує своєчасне постачання продуктів, матеріалів і послуг, що дозволяє надавати якісні послуги та підтримувати високий рівень задоволеності клієнтів.

В умовах сучасності основним напрямком туристичних послуг є сфера рекреації та військово-патріотичного туризму, адже велика кількість гостей, що приїздять до західних регіонів України є вимушеними переселенцями зі сходу, які потребують як фізичного так і психологічного відновлення, що включає в себе високий сервіс, забезпечення атрактивного відпочинку, відвідування музеїв, оздоровчих процедур у комплексному підході. Саме тому забезпечення належного рівня сервісу та комфорту для гостей сприяє формуванню позитивного іміджу підприємства, що, в свою чергу, призводить до збільшення кількості туристів. Позитивні відгуки та рекомендації від задоволених клієнтів сприяють залученню нових відвідувачів, що є ключовим фактором успіху в готельно-ресторанному бізнесі [1, 253; 2, 8–9; 3, 403–405; 4, 85].

Таким чином, логістика відіграє важливу роль у діяльності підприємств сфери гостинності адже є їх невід'ємною частиною, допомагаючи оптимізувати операційні процеси, знижувати витрати, сприяти стабільному потоку туристів та підвищувати рівень задоволеності клієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р. В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

8. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

10. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 85. С. 30–35.

11. Кривещенко В., Хмурковський Г., Ляденко Т. Оптимізація логістичних ланцюгів постачання в умовах глобальних криз. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-110

12. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

13. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

14. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

Тетяна ГУШТАН, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

РОЛЬ СИСТЕМИ БЕЗПЕЧНОСТІ НАССР В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Система НАССР є міжнародно визнаним інструментом, що дозволяє контролювати та запобігати ризикам, пов'язаним із харчовими продуктами, вона відображає системний підхід до забезпечення безпеки харчових продуктів на всіх етапах виробництва, обробки та розповсюдження. НАССР спрямована на ідентифікацію, оцінку та контроль небезпечних факторів, які можуть вплинути на безпеку харчових продуктів [10, 30–35]. Для готелів і ресторанів, де якість і безпека харчування є критично важливими факторами, впровадження НАССР стає необхідністю.

Відповідна система дозволяє виявляти та контролювати критичні точки, де можуть виникати потенційні загрози, забезпечуючи таким чином високу якість та безпеку харчових продуктів. Крім того, сучасні споживачі стають дедалі більш обізнаними та вимогливими щодо стандартів якості харчування. Вони очікують, що заклади, які вони відвідують, дотримуються високих стандартів безпеки. Впровадження НАССР не тільки відповідає цим очікуванням, але й підвищує довіру клієнтів до закладу, що може призвести до збільшення відвідуваності та підвищення лояльності.

В сучасних умовах підприємствам гостинності доводиться не легко конкурувати, адже споживачі ставлять високі вимого до послуг які бажають отримати. При цьому система НАССР може суттєво посприяти розвитку військово-патріотичного туризму, що є одним з досить популярних напрямків на рівні з рекреаційним туризмом, забезпечуючи високу якість та безпеку харчових продуктів для туристів [3, 8–9; 6, 82–86; 7, 118–123]. Військово-патріотичний туризм часто включає відвідування військових об'єктів, історичних місць та участь у різноманітних заходах, що вимагає організації харчування у польових умовах або на спеціалізованих об'єктах [1, 252-254; 2, 8-9]. Впровадження НАССР у підприємствах, що обслуговують такі заходи, гарантує, що харчові продукти будуть безпечними для споживання, незалежно від умов приготування та зберігання. Це підвищує рівень задоволеності туристів та їхню довіру до організаторів турів, що сприяє зростанню популярності військово-патріотичного туризму [4, 84–86].

Потрібно зазначити, що в світлі Євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні вимоги до впровадження системи безпечності є обов'язковими адже вся законодавча система підлягає подібним змінам. Такий досвід мають всі члени ЄС, а для пом'якшення процесів імплементації в Україні забезпечується державна підтримка всіх сфер підприємництва [11, 67–89; 12, 181–187; 13, 78–84].

Освіта при цьому відіграє критично важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі. Адже вона, перш за все, забезпечує глибоке розуміння принципів та вимог системи серед персоналу на всіх рівнях. Впровадження НАССР вимагає від співробітників знань про ідентифікацію небезпечних факторів, управління критичними контрольними точками та здійс-

нення коригувальних дій. Тому навчальні програми підготовки фахівців сфери гостинності, тренінги та регулярні освітні заходи, що спрямовані допомогти персоналу не лише засвоїти необхідні знання, але й розвинути навички для практичного застосування системи у щоденній роботі [5, 241–246; 8, 426–431].

Якісна освіта працівників сприяє підвищенню відповідальності та мотивації співробітників щодо дотримання стандартів безпеки харчових продуктів. Освітні програми, спрямовані на постійне оновлення знань про сучасні вимоги та новітні практики у сфері харчової безпеки, дозволяють готельно-ресторанним закладам підтримувати високий рівень готовності до внутрішніх і зовнішніх аудитів. Це не тільки підвищує ефективність системи HACCP, але й зміцнює репутацію закладів як відповідальних і надійних постачальників безпечних харчових продуктів, що є ключовим фактором для успішного функціонування у конкурентному середовищі [9, 204].

Крім того, впровадження HACCP допомагає створювати позитивний імідж країни як безпечного та надійного туристичного напрямку. Туристи, які знають, що їхнє здоров'я є пріоритетом для організаторів, будуть більш схильні до участі у військово-патріотичних турах. Це також може виступати стимулюючим фактором в період повоєнного відновлення сфери туризму та гостинності України, дасть можливість залучати відвідувачів з-за кордону, які цінують високі стандарти безпеки харчових продуктів.

Отже, роль HACCP у забезпеченні якості харчових продуктів в готельно-ресторанному бізнесі є надзвичайно важливою. Вона не лише підвищує рівень безпеки харчування, але й сприяє зміцненню довіри клієнтів, знижує економічні ризики та покращує внутрішні процеси, що є ключовими факторами для успішного функціонування та розвитку підприємств у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта у XXI столітті: ключові аспекти та перспективи підготовки фахівців. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 241–246.

6. Корсак Р.В. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

8. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Професійна підготовка фахівців у готельно-ресторанній справі: сучасні тенденції та інноваційні методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 74. С. 426–431.

9. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Кашка М.Ю. Сучасні тенденції підготовки фахівців спеціальності «Готельно-ресторанна справа» як чинник підвищення конкурентоспроможності галузі. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2024. Вип. 86. С. 201–205.

10. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал.* 2024. Вип. 85. С. 30–35.

11. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. C. 67–89.

12. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

13. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. P. 78–84.

Тетяна ГУШТАН, Роман КОРСАК, Іван ГОДЯ
(Ужгород, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність дослідження особливостей євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського Союзу зумовлена необхідністю адаптації української індустрії гостинності до високих стандартів ЄС [16, 67–89].

В умовах глобалізації та зростаючої конкуренції на міжнародному туристичному ринку, відповідність європейським стандартам якості (HACCP) є критично важливою для підвищення конкурентоспроможності українських готелів та ресторанів. Дослідження допоможе виявити ключові аспекти, які потребують модернізації та вдосконалення, включаючи сертифікацію, управління якістю, екологічні стандарти та технологічні інновації [10, 45–48; 11, 24–29; 12, 30–35].

Інтеграція до європейського ринку відкриває широкі можливості для українського готельно-ресторанного комплексу, зокрема через залучення іноземних інвестицій. Європейські інвестори зацікавлені у розвитку нових ринків, і Україна, зі своїм багатим культурним та природним потенціалом, може стати привабливим напрямком для інвестицій. Це сприятиме модернізації інфраструктури, підвищенню якості послуг та створенню нових робочих місць, що є важливими факторами економічного зростання [18, 78–84; 19, 99–104; 13, 49–63].

Крім того, євроінтеграція сприяє обміну досвідом та кращими практиками між Україною та країнами ЄС. Впровадження європейських стандартів у сфері навчання та професійної підготовки допоможе підвищити кваліфікацію українських фахівців, що працюють у готельно-ресторанному бізнесі. Спільні освітні програми, стажування та тренінги дозволять українським працівникам здобувати нові знання та навички, що відповідають вимогам сучасного ринку гостинності, а також вивчити європейський історичний досвід у цій сфері [3, 239–242; 9, 247–250; 17, 181–187; 20, 156–167].

Актуальність дослідження особливо значима у контексті розвитку спеціалізованих напрямків туризму, таких як військово-патріотичний, замковий та екологічний туризм. Ці напрями не тільки відображають багату історичну та природну спадщину України, але й відповідають сучасним тенденціям європейського туристичного ринку, де зростає інтерес до культурного, освітнього та сталого туризму [1, 403–405; 2, 84–86; 5, 11–16].

Узагалі, інтеграція українського готельно-ресторанного комплексу до Європейського Союзу у контексті розвитку спеціалізованих напрямків туризму відкриває широкі можливості для підвищення якості обслуговування, збереження культурної та природної спадщини та економічного зростання. Це сприяє створенню конкурентоспроможного туристичного продукту, що відповідає міжнародним стандартам і приваблює туристів з усього світу [6, 4–8; 7, 118–123].

Таким чином, дослідження особливостей євроінтеграції готельно-ресторанного комплексу України до Європейського Союзу є надзвичайно актуальним, оскільки воно сприяє виявленню ключових напрямків для вдосконалення та розвитку української індустрії гостинності. Це допоможе не тільки підвищити якість обслуговування та відповідність міжнародним стандартам, але й сприятиме економічному розвитку та інтеграції України до європейської спільноти [8, 98–101; 4, 82–86].

Умови євроінтеграції до Європейського Союзу відкривають перед українською індустрією гостинності численні можливості для вдосконалення та розвитку. Виділяється кілька ключових напрямків, які можуть сприяти підвищенню якості обслуговування, конкурентоспроможності та інтеграції України у європейський туристичний простір.

1. Важливим напрямком є підвищення стандартів обслуговування у готелях та ресторанах. Інтеграція до ЄС потребує відповідності високим європейським стандар-

там якості, що включає професійну підготовку персоналу, вдосконалення сервісу та впровадження сучасних технологій. Співпраця з європейськими навчальними закладами та професійними асоціаціями допоможе українським фахівцям здобути необхідні знання та навички, що дозволить забезпечити високий рівень обслуговування, який відповідає очікуванням європейських туристів [3, 239–242; 9, 247–250].

2. Модернізація інфраструктури є ще одним критично важливим напрямком. Інвестиції у реконструкцію та будівництво готелів, ресторанів, транспортних мереж та інших об'єктів туристичної інфраструктури сприятимуть покращенню умов для туристів та підвищенню привабливості регіонів. Європейські фонди та програми можуть стати джерелом фінансування для таких проектів, забезпечуючи їх якісну реалізацію та відповідність сучасним стандартам [19, 99–104; 14, 104–109; 15, 99–103].

3. Україна має великий потенціал для розвитку спеціалізованих видів туризму, таких як військово-патріотичний, замковий та екологічний туризм. Військово-патріотичний туризм може сприяти збереженню та популяризації національної історії, залучаючи туристів до відвідування місць бойової слави, музеїв та меморіалів. Замковий туризм може стати важливим елементом культурного туризму, залучаючи туристів до відвідування історичних замків та фортець. Екологічний туризм, орієнтований на природні парки та заповідники, відповідає сучасним тенденціям сталого туризму та може привабити туристів, які цінують природну красу та екологічну відповідальність [1, 403–405; 5, 11–16; 6, 4–8].

4. Інтеграція екологічних стандартів та практик є важливим напрямком для розвитку індустрії гостинності. Впровадження екологічно чистих технологій, зменшення відходів, використання відновлюваних джерел енергії та підтримка екологічних ініціатив допоможуть створити стійкий туристичний продукт, який відповідає європейським вимогам та приваблює екологічно свідомих туристів [12, 30–35; 6, 4–8].

Таким чином, ключові напрямки для вдосконалення та розвитку української індустрії гостинності в умовах євроінтеграції до ЄС включають підвищення стандартів обслуговування, модернізацію інфраструктури, розвиток спеціалізованих видів туризму, а також екологічну відповідальність. Ці заходи сприятимуть покращенню якості обслуговування, підвищенню конкурентоспроможності та залученню більшої кількості туристів, що в кінцевому результаті сприятиме сталому розвитку туристичної індустрії України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

2. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

3. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

4. Корсак Р. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник.* Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82–86.

5. Корсак Р. Перспективи використання замків у готельній індустрії України: досвід Чеської Республіки. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 24. Том 2. С. 11–16.

6. Корсак Р. В. Перспективи розвитку екологічних готелів на прикладі Рахівського району Закарпаття. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 26. Том 1. С. 4–8.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С.118–123.

8. Корсак Р., Берец А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку XXI ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* К.: «Гілея», 2016. Вип. 108. С. 98–101.

9. Корсак Р., Гуштан Т. Аналіз організації готельно-ресторанної освіти в Чеській Республіці: можливості та перспективи для впровадження в Україні. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 247–250.

10. Корсак Р., Гуштан Т., Малец В. Аналіз економічної ефективності впровадження системи НАССР, на прикладі підприємства «CHICKEN HUT», як одного з елементів євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії.* 2023. Вип. 82. С. 45–48.

11. Корсак Р., Гуштан Т., Малец В. Історія та етапи створення і розвитку системи харчової безпеки НАССР. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 65. Том 2. С. 24–29.

12. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії.* 2024. Вип. 85. С. 30–35.

13. Корсак, Р., Ільницький, В. Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000 – 2019). *Axis Europae,* 1, 2022. С. 49–63.

14. Корсак Р., Фуртій В. Організація туризму у країнах центральної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина): Досвід організації для України. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ: «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 113 (10). С. 104–109.

15. Корсак Р. В., Фуртій В. Україна-ЄС: співробітництво у сфері туризму (поч..XXI ст.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* К.: «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 109 (6). С. 99–103.

16. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

17. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

18. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. 78–84.

19. Kahanets-Havrylko, L., Hushtan, T. Socio-economic analysis of the effectiveness implementation of tourist and recreational potential of the transcarpathian region in field of rural green tourism. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10 No. 1. P. 99–104.

20. Korsak R., Hodia I. Historical «Phenomenon» of Czechoslovak Hospitality and Tourism as an Example of Development of Hotel and Tourism Industry during the Interwar Period. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin],* 2023. 27. P. 156–167.

Ірина ЗАЙЦЕВА, Ірина СОВГІР, Михайло НЕЖАЩИЙ
(Дніпро, Україна)

ФІТОСАНІТАРНИЙ СТАН *SAMBUCUS NIGRA* L. У ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕННЯХ м. ДНІПРО

Представники роду *Sambucus* L. зустрічаються майже на всіх континентах й історично використовуються людиною в різноманітних цілях: для укріплення берегів річок, захисту від вітру, як універсальне джерело їжі для людини і багатоцільовий лікарський засіб [5, 7, 13].

Природним ареалом бузини чорної (*Sambucus nigra* L.: *Adoxaceae*) є Азорські острови, Європа до Західного Ірану [11]. Цілющі властивості квіток і плодів *S. nigra* використовуються людством дуже давно [12]. Сьогодні вид стрімко набуває статусу перспективної плодової культури [4]. Завдяки декоративно-естетичним якостям бузину чорну часто висаджують у парках і скверах населених міст [16]. Відомо, що бузина чорна зимостійка і невибаглива до ґрунтів [7].

Розширення перспективи культивування *S. nigra* в умовах урбосередовища вимагає детального вивчення комплексу шкідливих організмів [6], які можуть викликати

погіршення життєвого стану рослин і зниження їхньої здатності повноцінно виконувати оздоровчі функції.

Мета даної роботи – оцінка рівня і характеру ушкодження листя бузини чорної в зелених насадженнях м. Дніпро хворобами, комахами і кліщами, визначення їх видового складу.

Дослідження проводили з початку травня до кінця серпня 2023–2024 рр. Було обрано дванадцять дослідних ділянок, на яких у різних екологічних умовах зростають модельні дерева (МД) *Sambucus nigra* L. – лісопарк, парки, сквери, вуличні насадження, придомові території житлових масивів. Всього було обстежено 44 МД бузини чорної. Об'єктом дослідження слугували листки *S. nigra*.

Життєвий стан МД *S. nigra* визначали за загальноприйнятою методикою [3] з урахуванням втрати листками дерев фотосинтезуючої поверхні. Рівень ушкодження встановлювали як відсоток пошкоджених листків по відношенню до загальної кількості простих листків у пробі. Частку листків із певним типом пошкодження філофагом визначали відносно загальної кількості пошкоджених простих листків (%). При зборі матеріалу застосовувався комплекс методів еколого-фауністичних досліджень рослиноїдних кліщів і комах [1, 2]. Хвороби визначали за зовнішніми ознаками і відповідними описами збудників [8–10, 14].

За період досліджень із МД бузини чорної з усіх дослідних ділянок рандомізовано було відібрано більше 6000 простих листків. Загальний рівень ушкодження листя склав 62,8 %. Збудниками хвороб було уражено 23,7 % листків, шкідниками-філофагами – 67,9 %.

Серед типів пошкоджень домінують зміна забарвлення листків внаслідок живлення сисних комах (66,4 %, відносно усіх пошкоджених листків), обгризання листків і виїдання отворів (22,7 %, відповідно), яке спричиняють комахи з гризучим ротовим апаратом. Найменше зустрічалось скелетування (0,4 %). Серед інших пошкоджень також фіксували мінування личинками мухи-мінера бузинового (*Liriomyza amoena* Meigen, 1830) (3,2 %), проколи (4,1 %), різні деформації (11,4 %), викликані живленням сисних комах і галових кліщів.

Серед хвороб листя переважала бура плямистість грибної етіології [15]. Ми не виявили випадків зараження листя борошнистою росою бузини (*Erysiphe vanbruntiana* (Gerard) Braun & Takamatsu, 2000).

За визначений період був встановлений комплекс видів комах і кліщів – філобіонтів бузини чорної. Згідно з отриманими даними, до складу комплексу членистоногих філофагів бузини чорної, виявлених у зелених насадженнях м. Дніпро за визначений період, входить 11 видів із 10 родин 5 рядів. Також зафіксовано 12 видів ентомофагів.

Серед філофагів бузини чорної найбільшою шкодочинністю характеризуються три види: цикадка *Empoasca decipiens* (Paoli, 1930), трипс бузиновий (*Thrips sambuci* Heeger, 1854) і попелиця бузинова (*Aphis sambuci* Linnaeus, 1758). Поміж виявлених видів особливо небезпечними інвазивними вважаються щитник мармуровий жовтобурий (*Halyomorpha halys* Stål, 1855) і цикадка біла (*Metcalfa pruinosa* Say, 1830).

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцева І.А. Дендробіонтні філофаги *Tilia* L. у насадженнях м. Дніпро: весняна фенологічна група. *Питання біоіндикації та екології*. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. Вип. 23. № 1. С. 146–167. DOI https://doi.org/10.26661/2312-2056/2018-23/1-12

2. Зайцева І.А., Лазарєв О.С. Фітосанітарний стан горіху волоського (*Juglans regia* L.) у зелених насадженнях м. Дніпро. *Наукові доповіді НУБІП України*. 2024. № 3 (109). DOI: http://dx.doi.org/10.31548/dopovidi.3(109).2024.017

3. Левон Ф.М. Зелені насадження в антропогенному трансформованому середовищі: монографія. Київ: Вид-во ННЦ ІАЕ, 2008. 364 с.

4. Меженський В. Для самбуки? *Садівництво по-українські*. 2015. № 3. С. 73–75.

5. Морозова Л.П. Використання бузини чорної (*Sambucus nigra*) в харчовій галузі та лікувально-профілактичних цілях. *Продовольчі ресурси*. 2022. Т. 10. № 18. С. 80–89.

6. Сильчук О.І., Лісовий М.М., Вигера С.М., Таран О.П., Чумак П.Я., Ковальчук В.П. Екологічно безпечне регулювання чисельності членистоногих фітофагів рослин роду *Sambucus* L. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 5. С. 44–48.

7. Charlebois D., Byers P., Finn C. E., Thomas A. L. Elderberry: botany, horticulture, potential. 2010. *Horticultural Reviews*. Vol. 37. P. 213–280.

8. Ellis W.N. ed. (2001–2024). Leafminers and plant galls of Europe. Amsterdam. URL: http://www.bladmineerders.nl.

9. Heydari N., Ghorbani M., Salari M., Panjehkeh N., Pirnia M. New records of anamorphic fungi from North of Iran. *Mycologia Iranica*. 2017. Vol. 4 (1). P. 49–59.

10. Invasive.org. Phyllosticta leaf spots (Genus Phyllosticta). 2024. URL: https://www.invasive.org/browse/subthumb.cfm?sub=693

11. Plants of the World Online. Royal Botanic Gardens, Kew. *Sambucus nigra* L. 2024. URL: https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:30122169-2

12. Salamon I., Grulova D. Elderberry (*Sambucus nigra*): from natural medicine in ancient times to protection against witches in the middle ages – a brief historical overview. *Acta Hortic*. 2015. Vol. 1061. P. 35–39. https://doi.org/10.17660/ActaHortic.2015.1061.2

13. Schmitzer V., Veberic V. R., Stampar F. European elderberry (*Sambucus nigra* L.) and American Elderberry (*Sambucus canadensis* L.): botanical, chemical and health properties of flowers, berries and their products / In: Berries: Properties, Consumption and Nutrition. Ljubljana: Nova Biomedical Books, 2012. P. 1–20.

14. Świderska-Burek U. Cercosporoid fungi of Poland. Wrocław: Polish Botanical Society, 2015. (Monographiae Botanicae; vol 105). 166 p. URL: http://dx.doi.org/10.5586/mb.2015.001

15. Warmund M.R., Mihail J.D. Etiology of Elderberry Cane Dieback Disease and Its Influence on Plant Growth and Flowering. Hortscience. 2019. Vol. 54 (10). P. 1802–1807. URL: https://doi.org/10.21273/HORTSCI14397-19

16. Ważbińska J., Kawecki Z., Płoszaj B. Drzewa i krzewy liściaste. 2008. Olsztyn: Wyd. UWM. 290 p.

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ, Роман КОРСАК, Іван ГОДЯ
(Ужгород, Україна)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ

Актуальність міжнародної співпраці України та ЄС у сфері туризму та гостинності полягає у численних перевагах, які вона може принести для обох сторін. По-перше, така співпраця сприяє підвищенню якості обслуговування та стандартів у готельно-ресторанному бізнесі України. Європейські країни мають багатий досвід і високі стандарти у цій сфері, тому обмін знаннями, технологіями та кращими практиками може значно покращити рівень сервісу в українських закладах. Це, у свою чергу, підвищить конкурентоспроможність української індустрії гостинності на міжнародному ринку [1, 239–241; 4, 247–250].

По-друге, міжнародна співпраця відкриває нові можливості для розвитку туристичної інфраструктури в Україні. Спільні проекти з ЄС можуть включати інвестиції у розвиток готелів, ресторанів, транспортних мереж та інших об'єктів інфраструктури. Це сприяє створенню нових робочих місць, стимулює економічний розвиток регіонів та покращує загальний рівень життя населення. Крім того, розвиток інфраструктури сприяє залученню більшої кількості туристів, що позитивно впливає на доходи від туризму [5, 49–63; 7, 99–103; 8, 67–89].

Міжнародна співпраця також сприяє зміцненню культурних зв'язків між Україною та країнами ЄС (Чехією, Словаччино, Угорщиною). Туризм є потужним інструментом культурного обміну, який дозволяє людям з різних країн знайомитися з культурою, історією та традиціями один одного. Це сприяє взаєморозумінню, толерантності та зміцненню дружніх відносин між народами. Спільні культурні проекти, фестивалі та заходи можуть значно підвищити туристичну привабливість України та зробити її популярним напрямком для європейських туристів [9, 181–187; 12, 156–167].

Таким чином, актуальність міжнародної співпраці України та ЄС у сфері туризму та гостинності полягає у можливості підвищення стандартів обслуговування, розвитку інфраструктури, створення нових економічних можливостей та зміцнення культурних зв'язків. Це сприяє загальному розвитку туристичної індустрії України, підвищенню її привабливості на міжнародному ринку та інтеграції до європейської спільноти, що є важливим кроком на шляху до сталого економічного та соціального розвитку країни [10, 78–84; 11, 99–104].

В умовах сучасного розвитку міжнародної співпраці між Україною та ЄС у сфері туризму та гостинності можна виділити кілька ключових напрямів, які є особливо перспективними.

1. Один з основних напрямів співпраці – це розвиток туристичної інфраструктури. ЄС може надавати Україні фінансову та технічну допомогу для модернізації готелів, ресторанів, транспортних систем та інших важливих об'єктів. Спільні інвестиційні проекти можуть сприяти створенню нових туристичних маршрутів, покращенню якості доріг та транспортного сполучення, а також розвитку інноваційних рішень у сфері

гостинності. Це допоможе зробити Україну більш привабливою для туристів з Європи та інших регіонів [3, 98–101; 7, 99–103].

2. Іншим важливим напрямом є підвищення стандартів обслуговування через навчання та обмін досвідом. Співпраця з європейськими освітніми закладами та професійними асоціаціями дозволяє українським фахівцям отримувати доступ до передових навчальних програм, стажувань та тренінгів. Це сприяє підвищенню кваліфікації працівників готельно-ресторанної сфери та впровадженню кращих практик обслуговування, що відповідають європейським стандартам [1, 239–242; 4, 247–250].

3. Екологічний та сталий туризм стає все більш актуальним напрямом співпраці. Європейські країни мають значний досвід у впровадженні стійких практик, і Україна може перейняти ці знання для розвитку власної індустрії гостинності. Спільні проекти можуть включати розробку еко-туристичних маршрутів, підтримку еко-готелів, зменшення викидів та відходів у туристичній сфері. Це не тільки сприяє збереженню навколишнього середовища, але й робить туристичний продукт привабливішим для екологічно свідомих туристів [6, 104–109].

4. Культурний обмін та діловий туризм є ще одним важливим напрямом співпраці. Організація спільних культурних заходів, фестивалів, виставок і тематичних турів, конгрес-заходів сприяє популяризації української культури в Європі та європейської культури в Україні. Це допомагає зміцнити культурні зв'язки між країнами та сприяє взаєморозумінню та толерантності. Культурний туризм, орієнтований на вивчення історичних та культурних пам'яток, може значно підвищити туристичну привабливість України та зробити її популярним напрямком для європейських туристів [8, 67–89; 2, 118–123].

5. Розвиток цифрових технологій і впровадження інновацій є важливим аспектом співпраці. Інтеграція цифрових рішень у туристичну сферу, таких як он-лайн-бронювання, віртуальні тури, мобільні додатки та системи управління готелями, допомагає підвищити ефективність роботи та покращити клієнтський досвід. Спільні дослідницькі проекти та обмін технологіями можуть сприяти прискоренню діджиталізації української індустрії гостинності [10, 78–84; 4, 247–250].

Узагалі, розглянуті напрями співпраці відкривають широкі можливості для розвитку туризму та гостинності в Україні, сприяючи економічному зростанню, підвищенню якості обслуговування та зміцненню культурних зв'язків з Європейським Союзом.

Отже, міжнародна співпраця між Україною та ЄС у сфері туризму та гостинності є ключовим елементом для розвитку та модернізації цієї галузі в Україні. Впровадження європейських стандартів якості, екологічних практик та інноваційних технологій допоможе підвищити конкурентоспроможність українських готелів і ресторанів на міжнародному ринку. Це, в свою чергу, сприятиме залученню більшої кількості іноземних туристів, збільшенню доходів від туризму та створенню нових робочих місць.

Крім того, обмін знаннями та досвідом з європейськими країнами допомагає українським фахівцям здобувати нові навички та підвищувати свою кваліфікацію. Спільні освітні програми, тренінги та стажування сприяють розвитку професійних компетенцій працівників індустрії гостинності. Це дозволяє забезпечити високий рівень обслуговування, що відповідає міжнародним стандартам, та сприяє створенню позитивного іміджу України на туристичному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024.С. 239–242.
2. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.
3. Корсак Р., Берец А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку XXI ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К.: «Гілея», 2016. Вип. 108. С. 98–101.
4. Корсак Р., Гуштан Т. Аналіз організації готельно-ресторанної освіти в Чеській Республіці: можливості та перспективи для впровадження в Україні. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 247–250.
5. Корсак Р., Ільницький В. Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000 – 2019). *Axis Europae,* 1, 2022. С. 49–63.
6. Корсак Р., Фуртій В. Організація туризму у країнах центральної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина): Досвід організації для України. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ: «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 113 (10). С. 104–109.
7. Корсак Р., Фуртій В. Україна-ЄС: співробітництво у сфері туризму (поч..XXI ст.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* Київ: «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 109 (6). С. 99–103.
8. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.
9. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.
10. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2, Pp. 78–84.
11. Kahanets-Havrylko L., Hushtan T. Socio-economic analysis of the effectiveness implementation of tourist and recreational potential of the transcarpathian region in field of rural green tourism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10 No. 1. P. 99–104.
12. Korsak R., Hodia I. Historical «Phenomenon» of Czechoslovak Hospitality and Tourism as an Example of Development of Hotel and Tourism Industry during the Interwar Period. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin],* 2023. 27. Pp. 156–167.

Віктор КІШ, Ніка ЙОВБАК
(Ужгород, Україна)

ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ОПТИМІЗАЦІЯ В ІТ ПРОЄКТАХ

Оптимізація бізнес-процесів в сучасному динамічному світі ІТ стала стратегічно важливою для забезпечення конкурентоспроможності компаній. Більше ніж колись, ефективність і гнучкість бізнес-процесів визначають успіх компаній, особливо в галузі інформаційних технологій, де зміни відбуваються з неймовірною швидкістю.

Від традиційного до інноваційного: сучасні підходи до моделювання процесів

Якщо раніше процеси моделювалися як статичні структури, то сучасний підхід передбачає їх розгляд як динамічних систем, що постійно адаптуються до змін. Використання великих даних дозволяє виявляти приховані закономірності в процесах і будувати більш точні моделі. Це дозволяє не тільки ідентифікувати вузькі місця, але й прогнозувати майбутні проблеми та розробляти проактивні рішення.

Мікросервіси та event-driven архітектура: нові будівельні блоки

Мікросервісна архітектура, що передбачає розбиття монолітних систем на дрібні, незалежні сервіси, стала одним з ключових трендів в ІТ. Це дозволяє підвищити гнучкість систем, спростити їх розробку і масштабування, а також пришвидшити час виходу на ринок нових продуктів і послуг. Доповнюючи мікросервіси, event-driven архітектура робить системи більш реактивними, дозволяючи їм реагувати на події в реальному часі.

Інструменти та технології для оптимізації

Для втілення сучасних підходів до оптимізації процесів використовується широкий спектр інструментів і технологій. BPMN, DMN і CMMN забезпечують формальний опис процесів, а системи управління бізнес-процесами (BPMS) дозволяють автоматизувати їх виконання. Штучний інтелект і машинне навчання відкривають нові можливості для оптимізації, дозволяючи системам самонавчатися і адаптуватися до змін. Хмарні технології надають необхідну інфраструктуру для масштабування і гнучкості.

Ключові аспекти оптимізації

- **Автоматизація рутинних задач:** Звільнення співробітників від рутинної роботи дозволяє їм зосередитися на більш творчих завданнях і підвищити загальну ефективність.
- **Стандартизація:** Введення єдиних стандартів і процедур забезпечує передбачуваність процесів і полегшує їх управління.
- **Оптимізація потоків роботи:** Аналіз і вдосконалення послідовності виконання задач дозволяє усунути вузькі місця і скоротити час виконання процесів.
- **Використання аналітики:** Збір і аналіз даних про виконання процесів дозволяє виявляти закономірності, тренди і приймати обґрунтовані рішення.
- **Гнучкість:** Створення систем, здатних швидко адаптуватися до змін бізнес-вимог, є одним з ключових факторів успіху в сучасному динамічному світі.
- **Інтеграція:** Об'єднання різних систем і додатків в єдину платформу дозволяє забезпечити безперервність процесів і покращити обмін інформацією.

Виклики та перспективи

Незважаючи на значні досягнення, оптимізація бізнес-процесів все ще залишається складною задачею. Опір змін з боку співробітників, висока вартість впровадження нових технологій і складність інтеграції різних систем можуть стати серйозними перешкодами.

Однак, перспективи розвитку оптимізації бізнес-процесів виглядають дуже перспективними. Розширення використання штучного інтелекту, розвиток низькокодових і безкодових платформ, а також посилення фокусу на досвіді користувача відкривають нові можливості для підвищення ефективності бізнесу.

Роль людського фактора в оптимізації

Хоча технології відіграють все більшу роль в оптимізації процесів, людський фактор залишається критично важливим. Співробітники повинні бути залучені до процесу оптимізації, їхні думки і пропозиції повинні бути враховані. Крім того, важливо забезпечити належне навчання персоналу для роботи з новими інструментами і технологіями.

Оптимізація бізнес-процесів – це не одноразова акція, а постійний процес, що вимагає системного підходу і використання сучасних технологій. Завдяки оптимізації компанії можуть досягти значного підвищення ефективності, зниження витрат і поліпшення якості своїх продуктів і послуг. Це дозволяє не тільки виживати в конкурентному середовищі, але й займати лідируючі позиції на ринку.

Майбутнє оптимізації бізнес-процесів пов'язане з подальшим розвитком штучного інтелекту, блокчейн-технологій та інших інновацій. Ці технології дозволять створювати ще більш інтелектуальні, самонавчальні і адаптивні системи управління процесами. Крім того, все більшої популярності набувають концепції цифрових двійників, що дозволяють створювати віртуальні моделі реальних процесів і проводити на них різноманітні експерименти.

Разом з новими можливостями, оптимізація бізнес-процесів також створює нові виклики. Одним з найбільших викликів є забезпечення кібербезпеки. Збільшення кількості даних, що обробляються, і зростання складності систем робить їх більш вразливими до кібератак. Тому, при оптимізації процесів необхідно приділяти особливу увагу питанням безпеки.

Отже, оптимізація бізнес-процесів – це не просто технічна задача, а стратегічний крок, який дозволяє підвищити ефективність бізнесу, знизити витрати і поліпшити якість продуктів і послуг. За допомогою сучасних технологій і інструментів можна створити гнучкі, адаптивні і ефективні системи управління бізнес-процесами, що дозволять компаніям досягти нових висот.

ЛІТЕРАТУРА

1. URL: https://www.sydle.com/blog/what-is-process-optimization_6126ac39b060f57-604039a57
2. URL: https://www.indeed.com/career-advice/career-development/process-optimization-methods
3. URL: https://www.heflo.com/blog/itil/it-process-optimization/

Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Використання штучного інтелекту (ШІ) у готельно-ресторанному бізнесі відіграє важливу роль у підвищенні ефективності, покращенні якості обслуговування та створенні інноваційних рішень. «ШІ» дозволяє автоматизувати багато рутинних процесів, таких як бронювання номерів, управління інвентарем, обробка платежів та персоналізовані рекомендації для гостей. Це значно знижує навантаження на персонал, зменшує ризик помилок і підвищує загальну продуктивність підприємства.

Однією з ключових переваг «ШІ» є можливість аналізу великих обсягів даних для прийняття обґрунтованих рішень. Наприклад, за допомогою алгоритмів машинного навчання готелі можуть аналізувати поведінку клієнтів, їхні вподобання та історію попередніх відвідувань, щоб надавати індивідуалізовані послуги та пропозиції. Це сприяє підвищенню рівня задоволеності клієнтів та створенню унікальних вражень від перебування в готелі чи ресторані [3, 180–182].

«ШІ» також відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та управлінні ризиками. Системи на основі ШІ можуть відстежувати та аналізувати безпекові камери, контролювати доступ до приміщень та виявляти підозрілі активності. Це допомагає запобігати можливим загрозам та забезпечувати безпеку гостей і персоналу.

Крім того, використання «ШІ» у готельно-ресторанному бізнесі сприяє покращенню маркетингових стратегій та підвищенню доходів. Наприклад, алгоритми можуть прогнозувати попит на певні послуги або продукти, що дозволяє ефективніше планувати ресурси та пропонувати клієнтам вигідні акції та знижки у потрібний час. Це сприяє підвищенню рентабельності підприємства та зміцненню його позицій на ринку гостинності [1, 157–159].

Впровадження штучного інтелекту у готельно-ресторанному бізнесі відкриває нові перспективи для розвитку галузі, робить її більш конкурентоспроможною та гнучкою в умовах швидкозмінного ринкового середовища.

Використання штучного інтелекту (ШІ) у готельно-ресторанному бізнесі також значно сприяє покращенню комунікації з гостями. Чат-боти та віртуальні асистенти, оснащені «ШІ», здатні відповідати на запити гостей у режимі реального часу, надаючи інформацію про послуги, допомагаючи з бронюванням або вирішенням інших питань. Це забезпечує високий рівень обслуговування, навіть коли персонал зайнятий або відсутній, що підвищує задоволеність клієнтів і покращує їхній досвід [2, 177–179].

Інтерактивні системи на основі «ШІ» можуть також полегшити процес навчання персоналу. ШІ може використовуватись для створення навчальних програм, які адаптуються до індивідуальних потреб кожного співробітника, забезпечуючи їм необхідні знання та навички для ефективної роботи. Це допомагає зменшити витрати на навчання та підвищити кваліфікацію персоналу.

Ще одна важлива сфера застосування «ШІ» – управління енергоспоживанням та оптимізація ресурсів. Інтелектуальні системи можуть автоматично регулювати освітлення, опалення, вентиляцію та кондиціювання повітря, враховуючи поточне завантаження готелю та погодні умови. Це дозволяє знижувати витрати на енергію та зменшувати вплив на довкілля, що є важливим аспектом сучасного сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу [3, 180–182].

«ШІ» також сприяє розвитку нових послуг та підвищенню конкурентоспроможності готельно-ресторанних комплексів. Наприклад, завдяки аналізу великих обсягів даних про гостей, готелі можуть створювати унікальні та персоналізовані пропозиції, що відповідають інтересам та вподобанням клієнтів. Це може включати використання «VR» та «AR» – технологій спеціальні туристичні пакети, кулінарні майстер-класи, тематичні вечори та інші заходи, які підвищують привабливість закладу [4, 221–225].

Окремо відмітимо, що впровадження штучного інтелекту (ШІ) у готельно-ресторанному бізнесі має значний вплив на розвиток військово-патріотичного туризму, ділового туризму та співпрацю України з країнами ЄС. Зокрема, «ШІ» сприяє підвищенню якості обслуговування та залученню туристів до військово-патріотичних заходів та маршрутів. Використання інноваційних технологій дозволяє створювати інтерактивні експозиції, віртуальні тури та персоналізовані програми для відвідувачів. Це допомагає поглибити знання про історичні події, а також створює емоційний зв'язок з історією країни. Наприклад, готелі можуть використовувати «ШІ» для організації тематичних мілібарі-вечорів або заходів, присвячених пам'ятним датам та історичним подіям, що значно підвищує інтерес до таких заходів [5, 252–254; 6, 8–9; 7, 403–405; 8, 84–86].

У контексті ділового туризму, «ШІ» дозволяє оптимізувати процеси бронювання, організації конференцій та інших ділових заходів. Інтелектуальні системи аналізують потреби клієнтів та пропонують найкращі варіанти для проведення зустрічей та конференцій. Це забезпечує високий рівень комфорту та ефективності для бізнес-туристів, що підвищує привабливість України як ділового центру. Завдяки ШІ, готелі можуть також пропонувати індивідуальні рішення для кожного клієнта, що відповідають їхнім потребам та бюджету [9, 118–123].

Інтеграція «ШІ» у готельно-ресторанний бізнес сприяє підвищенню стандартів обслуговування до рівня європейських вимог. Це, в свою чергу, робить українські готелі та ресторани більш привабливими для європейських туристів. Співпраця з країнами ЄС у сфері впровадження інноваційних технологій дозволяє обмінюватись досвідом та розвивати спільні проекти, що зміцнює міжнародні зв'язки та сприяє розвитку туристичної інфраструктури. Завдяки впровадженню «ШІ», українські готелі та ресторани можуть забезпечувати високий рівень сервісу, що відповідає очікуванням європейських гостей, сприяючи таким чином зміцненню партнерських відносин та залученню інвестицій [10, 99–103; 11, 67–89; 12, 181–187].

Загалом відмітимо, що впровадження «ШІ» у готельно-ресторанному бізнесі створює численні можливості для розвитку різних видів туризму та зміцнення міжнародних зв'язків. Це сприяє не тільки економічному зростанню, але й покращенню іміджу України на міжнародній арені. Інноваційні рішення на основі «ШІ» дозволяють

українським готелям та ресторанам відповідати сучасним стандартам і навіть випереджати їх, що є важливим фактором у глобальній конкуренції та виходу з кризи [13, 78–84].

Таким чином, впровадження штучного інтелекту у готельно-ресторанному бізнесі відкриває широкі можливості для підвищення ефективності, покращення якості обслуговування та створення інноваційних продуктів і послуг, що відповідають сучасним вимогам ринку гостинності та очікуванням клієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годя І., Корсак Р., Бірман Е. Рекламно-інформаційна діяльність у готельному бізнес. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 157–159.

2. Годя І., Корсак Р., Зубак Н. Використання інтернет-ресурсів у діяльності готельно-ресторанних комплексів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 177–179.

3. Годя І., Корсак Р., Шубер Д. Роль цифрових технологій в ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 180–182.

4. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

5. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

6. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

7. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

8. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали*

І-ої Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

9. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

10. Корсак Р., Фуртій В. Україна-ЄС: співробітництво у сфері туризму (поч. XXI ст.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К.: «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 109 (6). С. 99–103.

11. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

12. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

13. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

Роман КОРСАК, Іван ГОДЯ
(Ужгород, Україна)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА У ПРОСУВАННІ ГОТЕЛІВ ТА РЕСТОРАНІВ

Актуальність дослідження полягає у сучасних тенденціях та змінах у сфері маркетингу і комунікацій. Соціальні медіа стали невід'ємною частиною повсякденного життя мільйонів людей по всьому світу, і їхній вплив на готельно-ресторанний бізнес є величезним. Для готелів та ресторанів, які функціонують в умовах високої конкуренції, ефективне використання соціальних медіа може стати ключовим фактором успіху. Дослідження цієї теми допомагає зрозуміти, як саме соціальні медіа можуть сприяти підвищенню впізнаваності бренду, залученню нових клієнтів та зростанню лояльності існуючих [1, 157–159].

Соціальні медіа платформи, такі як «Facebook», «Instagram», «Twitter», та «TikTok», надають готелям і ресторанам можливість взаємодіяти з клієнтами у режимі реального часу, отримувати відгуки та оперативно реагувати на них. Це сприяє побудові довірливих відносин та формуванню позитивного іміджу. Крім того, такі платформи дозволяють компаніям створювати цільову рекламу, орієнтовану на конкретні демографічні групи, що підвищує ефективність маркетингових кампаній та забезпечує краще використання рекламного бюджету.

Важливим аспектом є також вплив соціальних медіа на формування споживчих рішень. Сучасні споживачі часто звертаються до відгуків та рекомендацій в інтернеті перед тим, як зробити вибір на користь певного готелю чи ресторану. Позитивні відгуки та привабливий контент можуть значно підвищити інтерес до закладу гостинності,

тоді як негативні коментарі можуть суттєво зашкодити його репутації. Тому дослідження ролі соціальних медіа допомагає зрозуміти, як краще управляти он-лайн-рецензіями та створювати контент, що приваблює та утримує клієнтів [2, 177–179].

Сьогодні, під час війни в Україні, використання соціальних медіа у просуванні готелів та ресторанів має значний вплив на розвиток військово-патріотичного туризму. Соціальні медіа платформи дозволяють швидко та ефективно доносити інформацію про тематичні тури, заходи, та акції, пов'язані з військовою історією та патріотизмом. Через публікації, відео, та інтерактивні «сторіз» можна привернути увагу широкої аудиторії, включаючи молодь, яка є активним користувачем соціальних мереж. Поширення історій про героїчні події, меморіальні місця та культурні заходи сприяє підвищенню інтересу до національної історії та популяризації військово-патріотичних цінностей [5, 252–254; 6, 8–9; 7, 231–234].

У контексті співпраці з ЄС, використання соціальних медіа для просування готелів та ресторанів також має позитивний вплив. Європейські туристи активно використовують соціальні мережі для пошуку інформації про туристичні напрямки, місця проживання та харчування. Поширення інформації про українські готелі та ресторани, особливо ті, що пропонують унікальні військово-патріотичні тури, може сприяти збільшенню кількості туристів з країн ЄС. Взаємодія з європейськими туристами через соціальні медіа допомагає краще зрозуміти їхні потреби та очікування, що дозволяє підвищити якість обслуговування та покращити туристичний досвід [12, 67–89; 8, 403–405; 9, 84–86].

Крім того, активна присутність у соціальних медіа сприяє культурному обміну та взаєморозумінню між Україною та країнами ЄС. Публікації про українську культуру, традиції та історію дозволяють європейцям глибше ознайомитися з нашою країною, що сприяє зміцненню міжкультурних зв'язків. Це також створює позитивний імідж України на міжнародній арені, підвищуючи її привабливість як туристичного напрямку. Таким чином, соціальні медіа відіграють ключову роль у просуванні готелів та ресторанів, розвитку військово-патріотичного туризму та поглибленні економічної співпраці з країнами ЄС [10, 49–63; 13, 181–187; 14, 78–84].

У контексті дослідження ролі соціальних медіа у просуванні готелів та ресторанів можна виділити кілька ключових маркетингових стратегій, які мають значний вплив на успіх закладів гостинності у сучасному конкурентному середовищі.

1. Контент-маркетинг – створення якісного та цікавого контенту, який відображає унікальність готелю чи ресторану. Це можуть бути публікації, фотографії, відео та статті, які демонструють особливості закладу, його інтер'єр, страви, заходи та інше. Регулярний та різноманітний контент дозволяє підтримувати інтерес аудиторії та залучати нових клієнтів [3, 180–182].

2. Реклама у соціальних мережах. Використання платних рекламних кампаній на таких платформах, як «Facebook», «Instagram» та «YouTube», дозволяє цілеспрямовано охопити потенційних клієнтів. Таргетована реклама дозволяє налаштувати кампанії на певні демографічні групи, інтереси та географічні регіони, що підвищує ефективність маркетингу та повернення інвестицій [1, 157–159].

3. Залучення до взаємодії Активна взаємодія з підписниками через коментарі, лайки, опитування та конкурси допомагає створити лояльну спільноту навколо бренду. Це підвищує рівень залученості та сприяє поширенню інформації про заклад серед друзів та підписників-користувачів [2, 177–179].

4. Інфлюенс-маркетинг – співпраця з популярними блогерами та інфлюенсерами, які мають велику та активну аудиторію. Рекомендації та огляди від відомих осіб часто сприймаються як більш довірливі та впливають на рішення потенційних клієнтів. Блогери можуть створювати контент про готелі та ресторани, брати участь у заходах та подіях, що підвищує впізнаваність бренду [1, 157–159].

5. Користувацький контент (User-Generated Content «UGC») створений відвідувачами готелів та ресторанів, є потужним інструментом маркетингу. Відгуки, фотографії та відео, розміщені клієнтами у соціальних мережах, слугують автентичним джерелом інформації та рекомендацій. Заклади можуть стимулювати створення «UGC», пропонуючи різні заохочення, такі як знижки або участь у конкурсах.

Також додамо, що роль віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) у просуванні готелів та ресторанів є надзвичайно важливою і перспективною. Ці технології дозволяють створити унікальний та інтерактивний досвід для потенційних клієнтів, залучаючи їх на новому рівні. За допомогою «VR» туристи можуть віртуально «прогулятися» готелем чи рестораном, оглянути номери, відчути атмосферу закладу перед бронюванням. Це сприяє більшій впевненості у виборі та підвищує ймовірність бронювання. «AR», у свою чергу, дозволяє інтерактивно взаємодіяти з елементами реального світу через смартфони чи планшети, наприклад, переглядати меню з додатковими мультимедійними елементами або отримувати додаткову інформацію про страви та напої. Такі технології не тільки роблять взаємодію з брендом цікавішою та інформативнішою, але й виділяють заклад серед конкурентів, підвищуючи його привабливість та інноваційність [4, 221–225; 11, 243–246].

Таким чином, ефективне використання маркетингових стратегій, співпраця з блогерами та активне залучення користувацького контенту дозволяють готелям та ресторанам успішно просувати свої послуги, підвищувати впізнаваність бренду та залучати нових клієнтів у сучасному цифровому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годя І., Корсак Р., Бірман Е. Рекламно-інформаційна діяльність у готельному бізнес. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 157–159.

2. Годя І., Корсак Р., Зубак Н. Використання інтернет-ресурсів у діяльності готельно-ресторанних комплексів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон-Херсон: Посвіт , 2023. С. 177–179.

3. Годя І., Корсак Р., Шубер Д. Роль цифрових технологій в ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк,

І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – ХерсонХерсон: Посвіт, 2023. С. 180–182.

4. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

5. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

6. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

7. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

8. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

9. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

10. Корсак, Р., Ільницький, В. Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000–2019). *Axis Europae,* 1, 2022. С. 49–63.

11. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–246.

12. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

13. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

14. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

Роман КОРСАК, Тетяна ГУШТАН
(Ужгород, Україна)

КУЛЬТУРА ОБСЛУГОВУВАННЯ У РЕСТОРАНАХ: СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКИ

Актуальність дослідження культури обслуговування у ресторанах обумовлена кількома ключовими факторами, що впливають на успішність та конкурентоспроможність підприємств у цій галузі. По-перше, висока якість обслуговування є важливою складовою клієнтського досвіду, яка безпосередньо впливає на задоволеність та лояльність відвідувачів. В умовах зростаючої конкуренції на ринку ресторанних послуг, здатність створити унікальний та позитивний досвід для клієнтів стає вирішальною перевагою.

По-друге, сучасні споживачі стають все більш вимогливими та обізнаними, очікуючи високого рівня обслуговування у всіх аспектах взаємодії з рестораном. Це включає не тільки якість страв, але й атмосферу закладу, професіоналізм та ввічливість персоналу, швидкість та точність обслуговування. Дослідження культури обслуговування допомагає виявити основні чинники, які впливають на сприйняття клієнтів, та розробити стратегії для їх покращення [10, 102–106].

По-третє, культура обслуговування у ресторанах має значний вплив на імідж закладу та його репутацію. Позитивні відгуки та рекомендації від задоволених клієнтів є потужним інструментом для залучення нових відвідувачів та підвищення популярності ресторану. Водночас, негативні враження можуть призвести до втрати клієнтів та погіршення репутації. Тому вивчення та впровадження ефективних практик обслуговування є критично важливим для забезпечення стабільного розвитку та процвітання ресторанного бізнесу.

Нарешті, актуальність дослідження культури обслуговування підсилюється глобалізацією та зростаючою мобільністю споживачів, які мають можливість порівнювати стандарти обслуговування у різних країнах та культурах. У цьому контексті, ресторанні заклади повинні адаптуватися до міжнародних стандартів та очікувань клієнтів, щоб залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку [11, 255–259].

Відмітимо, що культура обслуговування у ресторанах відіграє важливу роль у розвитку військово-патріотичного туризму, оскільки створює загальне враження від поїздки та впливає на задоволення туристів від відвідування пам'ятних місць та подій, пов'язаних з історією і військовими конфліктами. Зокрема, мілітарі-туристи, відвідуючи історичні місця та меморіали, шукають не тільки інформаційного та емоційного досвіду, але й комфортного перебування. Висока культура обслуговування у

ресторанах допомагає забезпечити позитивні емоції під час обіду або вечері, що підвищує загальне задоволення від поїздки. Це стимулює туристів рекомендувати дестинацію своїм знайомим та повернутися у майбутньому. Також, туристи часто мають специфічні потреби, такі як групові замовлення для організованих турів, тематичні вечері або спеціальне меню, що враховує місцеві традиції та історичний контекст. Ресторани з високою культурою обслуговування можуть краще адаптувати свої послуги під ці потреби, що створює більш індивідуалізований та запам'ятовуючий досвід для туристів [1, 252–254; 2, 8–9; 3, 403–406; 4, 84–86].

Стандарти та практики у культурі обслуговування в ресторанах є основою для забезпечення високого рівня гостинності та задоволення клієнтів. Ці стандарти визначають, як персонал взаємодіє з гостями, як обслуговуються замовлення і як підтримується загальна атмосфера закладу. Ось деякі з ключових стандартів і практик:

1. Ввічливість і професіоналізм. Одним з основних стандартів у культурі обслуговування є ввічливість і професійна поведінка персоналу. Це включає привітання гостей з усмішкою, використання відповідних форм звернення, вміння слухати і надавати рекомендації. Професійний підхід забезпечує гостям відчуття, що їх цінують і готові надати найкращий сервіс [10, 102–106].

2. Швидкість і точність обслуговування. Важливою практикою є забезпечення швидкого та точного обслуговування. Гості очікують, що їхні замовлення будуть прийняті та виконані без помилок і затримок. Це вимагає добре налагоджених внутрішніх процесів, злагодженої роботи кухні та обслуговуючого персоналу, а також використання сучасних технологій для управління замовленнями [8, 4–7].

3. Чистота і гігієна. Чистота і гігієна є основними стандартами у ресторанній сфері. Це включає чистоту залу, столів, посуду, а також особисту гігієну працівників. Гостям важливо бачити, що ресторан дбає про їх здоров'я та безпеку. Регулярне прибирання та санітарні перевірки є невід'ємною частиною цієї практики [6, 45–48; 7, 30–35].

4. Персоналізований сервіс. Сучасні ресторани прагнуть надавати персоналізований сервіс, який включає запам'ятовування імен постійних клієнтів, їхніх уподобань і особливих вимог. Такий підхід створює відчуття особливої уваги і турботи, що підвищує лояльність гостей та їх бажання повертатися [5, 25–30].

5. Ефективне управління скаргами. Важливим аспектом культури обслуговування є вміння ефективно управляти скаргами та проблемами, що виникають у процесі обслуговування. Персонал повинен бути навченим вчасно і адекватно реагувати на будь-які негативні ситуації, пропонувати рішення та компенсувати незручності. Це допомагає зберегти репутацію закладу та задоволеність гостей [9, 176–179].

6. Навчання і розвиток персоналу. Постійне навчання та розвиток персоналу є ключем до підтримання високих стандартів обслуговування. Ресторани повинні регулярно проводити тренінги для своїх працівників, оновлювати знання про нові практики, технології та тренди у сфері обслуговування. Це сприяє професійному зростанню працівників і підвищенню якості сервісу [12, 76–79].

Таким чином, стандарти та практики у культурі обслуговування в ресторанах включають ввічливість, професіоналізм, швидкість і точність обслуговування, чистоту, персоналізований сервіс, ефективне управління скаргами та постійне навчання

персоналу. Впровадження цих стандартів допомагає створити позитивний досвід для гостей і зміцнити репутацію ресторану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.
2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.
3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.
4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.
5. Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку ресторанного бізнесу в умовах соціально-економічної трансформації українського суспільства. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 45. Том 1. С. 25–30.
6. Корсак Р., Гуштан Т., Малец В. Аналіз економічної ефективності впровадження системи НАССР, на прикладі підприємства «CHICKEN HUT», як одного з елементів євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії.* 2023. Вип. 82. С. 45–48.
7. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Малец В.Д. Соціально-економічна проблематика впровадження системи НАССР у готельно-ресторанному бізнесі України в кризових умовах. *Причорноморські економічні студії.* 2024. Вип. 85. С. 30–35.
8. Корсак Р, Кіш Г., Годя І. Організація роботи персоналу ресторанного підприємства. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 20. Том 1. С. 4–7.
9. Корсак Р., Коваль О., Мондич Д. Сучасні чинники розвитку ресторанного бізнесу в Україні. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 176–179.

10. Корсак Р., Колісник Г., Годя І. Формування культури ресторанного обслуговування. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29. Том 5. С. 102–106.

11. Корсак Р., Сіра Е. Кулінарна етнологія та глобалізація: вплив міжнародних кулінарних трендів на традиційну кухню. *Актуальні проблеми розвитку сфери гостинності: перспективи та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції* (24-25 квітня 2024 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2024. С. 255–259.

12. Ніколаєва А., Корсак Р. Сучасні тренди та інновації у ресторанному бізнесі. Готельно-ресторанний бізнес та харчові технології. *Збірник матеріалів І-ої Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції. Львівський національний університет ім. І. Франка*. 2024. С. 76–79.

Роман КОРСАК, Тетяна ГУШТАН, Іван ГОДЯ
(Ужгород, Україна)

РОЗВИТОК ГОСТИННОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження розвитку гостинності в Європейському Союзі полягає у важливості інтеграції українського готельно-ресторанного бізнесу до європейських стандартів та практик. ЄС відомий своїми високими стандартами якості у сфері гостинності, і вивчення цих стандартів може допомогти українським закладам підвищити рівень обслуговування, адаптуватися до вимог європейського ринку та залучити більше іноземних туристів. Розвиток співпраці з європейськими партнерами відкриває нові можливості для обміну досвідом, технологіями та інноваціями, що є ключовими для модернізації української індустрії гостинності [7, 67–89; 1, 239–242].

Вивчення європейських практик гостинності також сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських готелів та ресторанів. Інтеграція сучасних технологій, впровадження екологічно відповідальних практик та покращення управління персоналом є важливими аспектами, які можуть бути перейняті з європейського досвіду. Це дозволить українським закладам не тільки відповідати очікуванням іноземних туристів, але й покращити загальний рівень сервісу для місцевих клієнтів [9, 78–84].

Крім того, дослідження можливостей для України в контексті розвитку гостинності в ЄС має стратегічне значення для зміцнення економічних зв'язків між Україною та країнами Євросоюзу зокрема, близькими сусідами – країнами «Вишеградської четвірки». Співпраця у сфері туризму та гостинності може стати важливим чинником економічного зростання, створення нових робочих місць та підвищення доходів у регіонах. Україна може стати привабливішим туристичним напрямком для європейців, що позитивно вплине на розвиток місцевих громад та сприятиме покращенню інфраструктури [6, 99–103; 4, 49–63; 8, 181–187].

Особливості розвитку гостинності у країнах ЄС відзначаються високими стандартами якості обслуговування, екологічною відповідальністю, інтеграцією новітніх технологій та акцентом на культурну унікальність кожного регіону. Європейські готелі та ресторани активно впроваджують інновації, такі як автоматизація процесів, он-лайн-бронювання та використання віртуальної реальності для покращення клієнтського досвіду. Значна увага приділяється стійкості та екологічним практикам, включаючи енергоефективність, зменшення відходів та використання локальних продуктів. Крім того, ЄС підтримує культурний туризм, який сприяє збереженню та популяризації національних традицій і спадщини [5, 104–109; 3, 98–101].

В контексті євроінтеграції Україна має значні можливості для розвитку своєї індустрії гостинності. По-перше, інтеграція до європейського ринку відкриває доступ до широкого спектру навчальних програм та стажувань, що дозволяють українським фахівцям переймати передовий досвід та підвищувати кваліфікацію. Це сприятиме покращенню якості обслуговування та управління в українських готелях і ресторанах. По-друге, співпраця з європейськими партнерами дозволяє впроваджувати екологічні та інноваційні практики, які є стандартом у країнах ЄС, що підвищить конкурентоспроможність українських закладів на міжнародному ринку [1, 239–241].

Крім того, євроінтеграція сприяє збільшенню туристичного потоку з країн ЄС до України. Відкриття кордонів та спрощення візових режимів роблять Україну більш доступною для європейських туристів, які шукають нові напрямки для подорожей. Україна має багату культурну та історичну спадщину, що може стати основою для розвитку культурного, ділового та екологічного туризму. Інвестування в інфраструктуру та маркетингові кампанії для просування туристичних можливостей України на європейському ринку може суттєво підвищити її привабливість [10, 99–104; 2, 118–123; 11, 156–167].

Отже, розвиток гостинності в країнах ЄС надає Україні унікальну можливість адаптувати передові європейські практики, підвищити стандарти обслуговування та залучити більше туристів. Євроінтеграція відкриває двері для тіснішої співпраці, обміну досвідом та ресурсами, що сприятиме загальному економічному розвитку України та покращенню позицій на світовому туристичному ринку. У цьому контексті, одним із ключових напрямків для України є розвиток екологічного туризму, який користується великою популярністю в країнах ЄС. Інвестиції в еко-готелі, заповідники та природні парки можуть привабити туристів, які цінують стійкі практики та екологічно чисті місця для відпочинку. Україна має унікальні природні ресурси, які можуть стати основою для створення нових туристичних маршрутів, орієнтованих на любителів природи та активного відпочинку. Крім того, розвиток культурного туризму також має великий потенціал. Україна багата на історичні пам'ятки, архітектурні шедеври та культурні традиції, які можуть зацікавити європейських туристів. Організація фестивалів, культурних заходів та тематичних турів, що розповідають про українську спадщину, сприятиме підвищенню інтересу до країни та створенню позитивного іміджу на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корсак Р. Готельно-ресторанна освіта: використання європейського досвіду у навчальних програмах України. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том ІІ* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 239–242.

2. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

3. Корсак Р. В., Берец А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку XXI ст. *Гілея: науковий вісник.Збірник наукових праць.* К.: «Гілея», 2016. Вип. 108. С. 98–101.

4. Корсак Р., Ільницький В. Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000–2019). *Axis Europae,* 1. 2022. С. 49–63.

5. Корсак Р. В., Фуртій В. Організація туризму у країнах центральної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина): Досвід організації для України. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. К.: «Гілея», 2016. Вип. 113 (10). С. 104–109.

6. Корсак Р., Фуртій В. Україна-ЄС: співробітництво у сфері туризму (поч..XXI ст.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* К.: «Гілея», 2016. Вип. 109 (6). С. 99–103.

7. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

8. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

9. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2. Pp. 78–84.

10. Kahanets-Havrylko L., Hushtan T. Socio-economic analysis of the effectiveness implementation of tourist and recreational potential of the transcarpathian region in field of rural green tourism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 1. P. 99–104.

11. Korsak R., Hodia I. Historical «Phenomenon» of Czechoslovak Hospitality and Tourism as an Example of Development of Hotel and Tourism Industry during the Interwar Period. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin],* 2023. 27. 156–167.

Роман КОРСАК, Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ
(Дрогобич, Україна)

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Екскурсійна діяльність відіграє ключову роль у готельно-ресторанному бізнесі, оскільки вона значно підвищує привабливість готелів та ресторанів для туристів, забезпечуючи їм додаткові можливості для збагачення свого відпочинку культурними та історичними враженнями.

Готелі, які пропонують організацію екскурсійних програм, здатні залучати більше туристів, оскільки вони пропонують комплексний відпочинок. Екскурсії надають можливість гостям краще ознайомитися з регіоном, в якому вони перебувають, що робить їхній візит більш насиченим та цікавим. Наприклад, готелі на Закарпатті можуть пропонувати екскурсії до історичних замків, винних підвалів, природних заповідників, що дозволяє гостям відчути унікальну атмосферу регіону [11, 8–12].

Ресторани, що співпрацюють з готелями або самостійно організовують гастрономічні тури та кулінарні майстер-класи, також виграють від екскурсійної діяльності. Такі заходи не тільки знайомлять туристів з місцевою кухнею, але й створюють додаткові можливості для відпочинку та розваг. Це може включати тури по місцевих ринках, відвідування виноробень або фермерських господарств, де гості можуть дізнатися більше про місцеві продукти та традиції приготування їжі [8, 12–30].

Екскурсійна діяльність сприяє розвитку місцевої економіки, оскільки туристи витрачають більше коштів на додаткові послуги та розваги. Це також стимулює створення нових робочих місць у сфері туризму, що позитивно впливає на загальний економічний стан регіону. Готелі та ресторани, які активно розвивають екскурсійну діяльність, сприяють зростанню туристичної привабливості регіону, що може призвести до збільшення кількості туристів та розширення туристичної інфраструктури.

Активна екскурсійна діяльність сприяє формуванню позитивного іміджу готелів та ресторанів на ринку туристичних послуг. Гості, задоволені високоякісними екскурсіями, рекомендують такі місця своїм знайомим, що сприяє збільшенню кількості відвідувачів і підвищенню лояльності клієнтів. Ресторани та готелі, які успішно інтегрують екскурсійні послуги у свою діяльність, отримують конкурентну перевагу на ринку гостинності, оскільки вони здатні запропонувати гостям не тільки комфортне проживання та смачну їжу, але й унікальний культурний та історичний досвід [10, 57–62].

Також, екскурсійна діяльність відіграє важливу роль у готельно-ресторанному бізнесі, особливо коли йдеться про специфічні види туризму, такі як замковий, діловий, військово-патріотичний та подієвий туризм. Ці види туризму не тільки збагачують культурний досвід гостей, але й сприяють економічному зростанню регіонів, де вони активно розвиваються. Зокрема, замковий туризм є одним із найпопулярніших видів екскурсійної діяльності, який приваблює туристів завдяки історичним пам'яткам, архітектурним шедеврам та унікальній атмосфері старовинних фортифікаційних споруд. Готелі та ресторани, розташовані поблизу таких об'єктів, можуть організову-

вати тематичні тури, екскурсії, фестивалі та реконструкції історичних подій, що значно підвищує їх привабливість для туристів. Наприклад, готелі на Закарпатті часто пропонують відвідування замків Ужгорода, Мукачево та Хуста, які є важливими туристичними об'єктами регіону [6, 11–16; 10, 57–62].

Діловий туризм зосереджений на організації конференцій, семінарів, бізнес-зустрічей та корпоративних заходів. Готелі, які спеціалізуються на обслуговуванні ділових туристів, повинні забезпечувати високий рівень комфорту, сучасні конференц-зали та технічне обладнання. Важливим аспектом є також організація екскурсійної діяльності, яка допомагає діловим туристам краще ознайомитися з культурою та історією регіону, де проводяться заходи. Це може включати відвідування місцевих визначних пам'яток, культурних подій та музеїв [7, 118–123; 5, 82–86].

Військово-патріотичний туризм спрямований на популяризацію історичних подій, військових досягнень та героїчних сторінок історії країни. Готелі та ресторани можуть організовувати тематичні екскурсії до музеїв, меморіальних комплексів, місць бойової слави та проведення реконструкцій військових подій. Це сприяє патріотичному вихованню молоді та підтримці національної ідентичності [1, 252–254; 2, 8–9; 3, 403–405; 4, 84–86].

Подієвий туризм охоплює організацію та проведення фестивалів, концертів, спортивних змагань та інших масових заходів. Готелі та ресторани, розташовані поблизу місць проведення таких подій, можуть значно підвищити свою популярність за рахунок організації спеціальних програм для учасників та гостей заходів. Це може включати пропозиції зі знижками на проживання, спеціальні меню в ресторанах, трансфери до місць проведення подій та екскурсії по регіону [9, 28–33].

Таким чином, екскурсійна діяльність у готельно-ресторанному бізнесі є важливим фактором, що сприяє розвитку туристичної інфраструктури та підвищенню привабливості регіону. Використання різних видів екскурсій, допомагає залучати різноманітні категорії туристів та задовольняти їхні інтереси. Це, у свою чергу, сприяє зростанню туристичного потоку, підвищенню рівня зайнятості та економічному розвитку регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

2. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

3. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів ІІ-ї Міжнародної науково-практичної*

конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

4. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

5. Корсак Р. Інституційна організація туризму у ЄС: практика застосування в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 2. С. 82-86.

6. Корсак Р. Перспективи використання замків у готельній індустрії України: досвід Чеської Республіки. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: «Гельветика», 2019. Вип. 24. Т. 2. С. 11–16.

7. Корсак Р. Тенденції розвитку ділового туризму у світі. *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 118–123.

8. Корсак Р. В. Туристичний екскурсійний проект – «SK-INFO-UA інноваційні інформаційні продукти транскордонного співробітництва». Ужгород, 2016. 36 с.

9. Корсак Р., Годя І. Роль готельно-ресторанної індустрії в організації подієвих заходів на Закарпатті. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 46. Том 1. С. 28–33.

10. Корсак Р., Годя І. Шляхи залучення готельно-ресторанної інфраструктури в організацію історико-культурних заходів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 54. Том 1. С. 57–62.

11. Корсак Р., Корсак М., Гребенюк В. Туристичні об'єкти Закарпатської області: Збірник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2017. 416 с.

Артур ЛАЗУРКО, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ТУРИЗМУ ЧЕРЕЗ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІ ПОСЛУГИ

Актуальність дослідження розвитку військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги полягає в його значному потенціалі для популяризації національної історії та культури, а також зміцнення патріотизму серед громадян. Військово-патріотичний туризм є важливою складовою національної свідомості, спрямованої на збереження та популяризацію військових традицій і пам'яток. Готельно-ресторанний сектор, як невід'ємна частина туристичної інфраструктури, може

значно сприяти цьому процесу, забезпечуючи комфортні умови проживання та харчування для туристів [6, 231–234].

Важливим аспектом є розвиток спеціалізованих послуг та турів, орієнтованих на військово-патріотичний туризм. Готелі та ресторани можуть пропонувати тематичні пакети, включаючи екскурсії до історичних місць, військових меморіалів, музеїв та інших пам'яток. Це не тільки підвищує інтерес до таких турів, але й сприяє залученню широкої аудиторії, від молоді до старших поколінь. Крім того, розвиток цього напряму сприятиме збільшенню туристичного потоку, що позитивно вплине на економіку регіону [7, 403–405].

Розвиток військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги також має значення для виховання молодого покоління. Відвідування місць бойової слави, участь у тематичних заходах та знайомство з історією країни сприяють формуванню патріотичних почуттів та національної гордості. Готелі та ресторани можуть організовувати заходи, спрямовані на освітню та виховну роботу, що підвищить рівень обізнаності молоді про важливі історичні події [4, 252–254; 5, 8–9].

Узагалі, дослідження розвитку військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги є надзвичайно актуальним. Воно відкриває нові можливості для зміцнення національної ідентичності, розвитку туризму та економіки, а також формування патріотизму серед громадян. Готельно-ресторанний сектор має значний потенціал у цьому процесі, забезпечуючи не тільки комфортні умови для туристів, але й сприяючи їхньому зануренню в історичне та культурне середовище країни.

Розвиток військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги сприяє зміцненню співпраці з ЄС, оскільки відкриває нові можливості для культурного обміну та взаєморозуміння. Спільні туристичні проекти, обміни досвідом у сфері туризму та готельно-ресторанного бізнесу, а також організація міжнародних заходів і конференцій можуть сприяти інтеграції України до європейської спільноти [9, 49–63; 10, 67–89; 12, 78–84].

Крім того, залучення європейських туристів до військово-патріотичних турів в Україні допомагає поширити знання про нашу історію та культуру, що сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені. Це також створює додаткові економічні можливості та зміцнює історико-культурні зв'язки між Україною та країнами ЄС [11, 181–187; 13, 156–167].

Розвиток військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги можна здійснювати через впровадження низки інноваційних і стратегічних заходів. Перш за все, важливо створити тематичні готельно-ресторанні комплекси, що пропонують туристам унікальний досвід, пов'язаний з військовою історією та патріотичними цінностями. Такі заклади можуть бути оформлені в стилістиці різних історичних періодів, пропонувати спеціальні меню, що відображають воєнні традиції, та організовувати заходи, присвячені визначним датам і подіям [7, 403–405].

Додатково, розвиток військово-патріотичного туризму можна стимулювати через організацію інтерактивних екскурсій і турів, що включають відвідування історичних місць, музеїв, меморіалів та інших об'єктів військової спадщини. Готельно-ресторанні комплекси можуть співпрацювати з туристичними агенціями, істориками та ветера-

нами для створення насичених програм, що поєднують освітній та розважальний елементи. Важливим аспектом є використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, для відтворення історичних подій і баталій, що робить такі тури ще більш привабливими для різних категорій туристів [8, 84–86; 1, 205–209; 2, 221–225].

Також, готелі та ресторани можуть активно співпрацювати з місцевими громадами та освітніми установами для організації заходів, спрямованих на підвищення патріотичного виховання молоді. Це можуть бути конференції, семінари, майстер-класи та виставки, присвячені військовій історії та сучасним героїчним подвигам. Така діяльність сприяє залученню молодих людей до вивчення історії своєї країни та формуванню патріотичних почуттів [3, 226–230; 5, 8–9].

Окрім культурного значення, розвиток військово-патріотичного туризму має також економічні переваги. Підвищення туристичної привабливості регіонів сприяє збільшенню кількості відвідувачів, що, в свою чергу, стимулює розвиток місцевого бізнесу, створення нових робочих місць та зростання доходів місцевих громад. Інвестиції в інфраструктуру, пов'язану з військово-патріотичним туризмом, також можуть покращити загальний рівень життя в регіоні, сприяючи його сталому розвитку [3, 226–230].

Таким чином, розвиток військово-патріотичного туризму через готельно-ресторанні послуги є багатогранним процесом, який поєднує культурні, освітні та економічні аспекти. Зазначений розвиток відбувається шляхом створення тематичних закладів, організацію інтерактивних турів і екскурсій, а також активну співпрацю з освітніми та громадськими організаціями. Ці заходи не тільки сприяють популяризації національної історії та культури, але й підвищують туристичну привабливість регіонів, сприяючи їх економічному зростанню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук С., Корсак Р., Годя І. Специфіка використання устаткування у готельно-ресторанних комплексах історико-військової тематики. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 205–209.

2. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

3. Даниш Ю., Корсак Р. Проблеми залучення готельно-ресторанної інфрастируктури у військово-подієві заходи. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 226–230.

4. Ільницький В. Використання військово-патріотичного туризму як чинник збереження національної пам'яті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів І-ї Міжнародної науково-*

практичної конференції / [ред.-упор. А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 252–254.

5. Ільницький В. Музеї як чинник розвитку військово-патріотичного туризму на Прикарпатті. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 8–9.

6. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

7. Ільницький В., Корсак Р. Проблеми та перспективи розвитку військово-патріотичного туризму. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2017. С. 403–405.

8. Ільницький В., Корсак Р. Сучасні тенденції розвитку військового туризму в Україні. *Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали І-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (27–28 квітня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: ПП «Інвазор», 2017. С. 84–86.

9. Корсак, Р., Ільницький, В. Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000 – 2019). *Axis Europae,* 1, 2022. С. 49–63.

10. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I**.** Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

11. Ilnytskyi V., Korsak R., Hodia I. Ukrainian-czech economic links: diplomacy, trade, and tourism (the beginning of the XXI century). *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 4. Pp. 181–187.

12. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2, 78–84.

13. Korsak R., Hodia I.. Historical «Phenomenon» of Czechoslovak Hospitality and Tourism as an Example of Development of Hotel and Tourism Industry during the Interwar Period. *East European Historical Bulletin.* 2024. 27. Pp. 156–167.

Василь ЛЕСКО, Роман КОРСАК
(Ужгород, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПЛАНУВАННЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Актуальність дослідження інноваційних підходів до планування ресторанного бізнесу зумовлена швидкими змінами в потребах споживачів та розвитком технологій. Сучасні клієнти шукають унікальні гастрономічні враження, що вимагає від ресторанів постійного оновлення концепцій та меню. Інновації у плануванні дозволяють не лише відповідати на ці запити, а й випереджати конкуренцію [6, 187–192].

Крім того, нові технології, такі як автоматизація обслуговування, впровадження систем управління запасами та он-лайн-резервування, суттєво підвищують ефективність бізнес-процесів. Вивчення інноваційних методів дозволяє рестораторам оптимізувати витрати, зменшити час обслуговування та підвищити задоволеність клієнтів [1, 180–182].

Не менш важливим є й аспект стійкості. Інноваційні підходи, такі як використання місцевих продуктів та екологічні ініціативи, відповідають сучасним трендам сталого розвитку. Це не лише позитивно впливає на імідж ресторану, але й привертає увагу свідомих споживачів, що готові підтримувати бізнес, які дбають про навколишнє середовище.

Таким чином, дослідження інноваційних підходів до планування ресторанного бізнесу є важливим для забезпечення його конкурентоспроможності та відповідності сучасним тенденціям, що в свою чергу сприяє успішному розвитку вітчизняної індустрії ресторанного бізнесу в умовах глобалізації і євроінтеграції ринку гостинності та туризму [9, 67–89; 4, 49–63].

Інноваційні підходи до планування ресторанного бізнесу включають ряд стратегій і методів, які дозволяють адаптуватися до динамічного ринку і задовольняти потреби сучасних споживачів. Одним із основних напрямків є використання технологій для автоматизації процесів. Це включає системи управління запасами, он-лайн-резервування, мобільні додатки для замовлень та електронні меню. Впровадження таких технологій не тільки підвищує ефективність, але й робить взаємодію з клієнтами більш зручною і приємною [2, 221–225; 1, 180–182].

Ще одним важливим аспектом є гнучкість в меню та концепції ресторану. Використання сезонних продуктів, адаптація до локальних смакових уподобань та постійне оновлення страв на основі відгуків клієнтів дозволяють ресторанам залишатися актуальними та привертати нових відвідувачів. Крім того, інновації можуть включати розвиток гастрономічних подій, які об'єднують кулінарні майстер-класи, дегустації та тематичні вечори, що підвищує залучення клієнтів.

Не менш важливими є стратегії стійкості та екологічної відповідальності. Інноваційні підходи у цій сфері можуть включати використання органічних та місцевих продуктів, розробку систем переробки відходів, а також впровадження енергоефективних систем. Такі практики не тільки відповідають сучасним етичним стандартам, але й привертають увагу свідомих споживачів, які цінують екологічну відповідальність [8, 76–79].

Продовжуючи тему інноваційних підходів до планування ресторанного бізнесу, важливим аспектом є також впровадження концепції «досвіду». Сучасні споживачі шукають не тільки їжу, але й емоції. Ресторани можуть запроваджувати інтерактивні елементи, такі як відкриті кухні, де клієнти можуть спостерігати за приготуванням їжі, або спеціальні «івенти» за участю шеф-кухарів. Це підвищує рівень залучення і створює унікальні враження, що стимулює повторні візити.

Іншим важливим підходом є використання аналітики та великих даних для розуміння потреб клієнтів. Збираючи інформацію про поведінку відвідувачів, ресторани можуть адаптувати свої пропозиції, визначати найбільш популярні страви, аналізувати час пік та оптимізувати графік роботи. Це не тільки підвищує ефективність, але й дозволяє створити персоналізовані пропозиції для клієнтів, що може значно збільшити їхню лояльність [7, 176–179].

Крім того, варто зазначити, що інноваційні стратегії можуть включати і розвиток партнерських відносин з місцевими постачальниками, фермерами та іншими підприємствами. Це дозволяє ресторанам забезпечувати високу якість продуктів, зменшувати витрати на транспортування та підвищувати підтримку місцевої економіки. Такий підхід не тільки сприяє розвитку ресторанного бізнесу, але й формує позитивний імідж у суспільстві [8, 76–79].

Таким чином, інноваційні підходи до планування ресторанного бізнесу створюють нові можливості для росту та розвитку. Вони допомагають адаптуватися до змін у поведінці споживачів, підвищують ефективність бізнес-процесів і сприяють стійкому розвитку, що робить ресторанний бізнес більш конкурентоспроможним на сучасному ринку гостинності.

Запровадження інноваційних підходів до планування ресторанного бізнесу стикається з багатьма проблемами, які можуть ускладнити успішну реалізацію нововведень. Однією з основних перешкод є фінансова нестабільність. Впровадження нових технологій, таких як автоматизовані системи обслуговування, інтерактивні меню чи спеціалізоване програмне забезпечення для управління бізнесом, потребує значних капіталовкладень. Для багатьох малих і середніх ресторанів це може стати серйозним викликом, адже вони можуть не мати достатньо ресурсів для фінансування таких змін без загрози для своєї фінансової стабільності [10, 78–84].

Крім того, внутрішній опір змінам може створити додаткові труднощі. Багато співробітників можуть бути не готовими до нових технологій і методів роботи, що призводить до небажання приймати зміни. Це може негативно вплинути на моральний стан команди, знизити продуктивність і загалом ускладнити процес адаптації. Для подолання цієї проблеми важливо забезпечити навчання та підтримку персоналу, щоб допомогти їм зрозуміти переваги інновацій і відчути себе впевненими у нових умовах.

Ще однією значною проблемою є технічні труднощі під час впровадження нових систем. Наприклад, інтеграція нових технологій у вже існуючу інфраструктуру може бути складною і вимагати значних зусиль. Часто виникають проблеми з сумісністю різних програм, а також технічні збої, які можуть призвести до збитків. Ресторани повинні бути готовими до таких викликів і мати чіткий план для вирішення технічних проблем [5, 243–246].

Важливо також зазначити, що зміна смаків і уподобань споживачів є постійним викликом для ресторанного бізнесу. Сучасні клієнти стають все більш вибагливими, і те, що було популярним вчора, може не викликати інтересу завтра. Ресторани повинні бути готовими адаптувати свої концепції та меню в залежності від змін на ринку. Це вимагає постійного моніторингу тенденцій і вподобань споживачів, що може бути складним завданням для менеджерів [8, 76–79].

Однак, незважаючи на ці проблеми, запровадження інноваційних підходів також відкриває багато можливостей. По-перше, сучасні технології можуть підвищити ефективність роботи ресторану, оптимізуючи процеси обслуговування та управління. Наприклад, автоматизація замовлень і системи аналітики можуть суттєво зменшити час обслуговування, підвищити точність замовлень і загалом покращити клієнтський досвід [3, 231–234].

По-друге, впровадження інновацій може допомогти ресторанам виділитися на фоні конкурентів. Створення унікальних гастрономічних концепцій або інтерактивних подій може привернути нових клієнтів і сприяти формуванню лояльності. Це особливо актуально в умовах високої конкуренції на ринку, де споживачі завжди шукають нові враження.

Таким чином, хоча запровадження інноваційних підходів у ресторанному бізнесі пов'язане з багатьма викликами. Ресторани, які готові інвестувати в нові технології та адаптувати свої стратегії до змінюваних умов, матимуть більші шанси на успіх і процвітання у сучасному світі [6, 187–192].

Отже, запровадження інноваційних підходів до планування ресторанного бізнесу є необхідним кроком для забезпечення конкурентоспроможності та стійкості у сучасних умовах. Інновації не тільки дозволяють оптимізувати бізнес-процеси, але й покращують якість обслуговування, що, в свою чергу, підвищує рівень задоволеності клієнтів. Використання сучасних технологій, таких як автоматизація, он-лайн-замовлення і аналітика даних, відкриває нові горизонти для ефективного управління рестораном.

Перспективи, які відкриваються перед ресторанами, що адаптують інноваційні підходи, є вражаючими. Створення унікального клієнтського досвіду, підвищення ефективності та екологічна відповідальність стають важливими аспектами сучасного ресторанного бізнесу. Інновації дозволяють не тільки задовольнити потреби споживачів, але й привернути нові сегменти ринку, які цінують якість і оригінальність.

Вважаємо, що комплексний підхід до запровадження інноваційних стратегій у ресторанному бізнесі є ключем до успіху. Гнучкість, адаптивність та готовність до змін стануть визначальними факторами, які дозволять ресторанам не тільки вижити, а й процвітати в умовах динамічного ринку. Інвестиції в інновації варто розглядати не як витрати, а як стратегічні вкладення у майбутнє ресторанного бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годя І., Корсак Р., Шубер Д. Роль цифрових технологій в ресторанному бізнесі. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 180–182.

2. Гуштан Т., Корсак Р. Роль VR та AR – технологій для розвитку воєнно-патріотичного туризму та готельно-ресторанного бізнесу. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 221–225.

3. Ільницький В., Корсак Р. Використання готельно-ресторанних послуг у військово-історичному туризмі. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 231–234.

4. Ільницький В., Корсак Р. Торгівля та готельно-туристична галузь Чехії у контексті євроінтеграції: можливості для українсько-чеської співпраці (2000 – 2019). *Axis Europae,* 1, 2022. С. 49–63.

5. Корсак Р., Годя І. Вимоги до сучасного устаткування у готельно-ресторанних комплексах. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том II* / [Ред.: В. Ільницький, М. Галів]. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 243–246.

6. Корсак Р.В., Гуштан Т.В., Годя І.М. Роль інноваційного устаткування як чинника підвищення конкурентоспроможності підприємств галузі в умовах євроінтеграції. *Причорноморські економічні студії.* Вип. 87. С. 187–192.

7. Корсак Р., Коваль О., Мондич Д. Сучасні чинники розвитку ресторанного бізнесу в Україні. *Міжнародна конференція: «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи». Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів / [Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький].* Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 176–179.

8. Ніколаєва А., Корсак Р. Сучасні тренди та інновації у ресторанному бізнесі. Готельно-ресторанний бізнес та харчові технології. *Збірник матеріалів І-ої Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції.* Львівський національний університет ім. І. Франка, 2024. С. 76–79.

9. Ilnytskyi V., Korsak R., Sichka I. Interregional European Integration, Trade And Tourism Cooperation Of The Countries Of Eastern And Central Europe (On The Example Of Ukraine And The Czech Republic). *European journal of transformation studies*. 2019. Vol. 7. № 1. С. 67–89.

10. Hushtan T., Korsak R. The Role of State Support in the Development of the Hotel and Restaurant Business in the Context of Crisis Phenomena and Eurointegration Processes. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2024. Vol. 10. No. 2, Pp. 78–84.

Олег МАСНИЙ, Любов ЦІЖ
(Львів, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИОКРЕМЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ПОРУШЕННЯ БАЛАНСУ ПІСЛЯ ІНСУЛЬТУ

Вступ. Інсульт часто призводить до проблем із балансом, що значно погіршує якість життя людини. З огляду на це фізичним терапевтам важливо володіти найновішими знаннями про те, як інсульт впливає на рівновагу, основні причини та симптоми порушення рівноваги та володіти актуальною інформацією щодо клінічних настанов стосовно покращення рівноваги після інсульту.

Мета – аналіз сучасних підходів до виокремлення проблем із балансом, що виникають у пацієнтів після перенесеного інсульту.

Методи: аналіз наукових праць та клінічних настанов, узагальнення.

Результати. Сучасні клінічні настанови щодо різних аспектів фізичної терапії після інсульту постійно оновлюються з метою врахування актуальних результатів наукових пошуків і практичного досвіду.

Одним із найновіших джерел, що акумулюють сучасні знання про проблеми порушення балансу після інсульту, є посібник, розроблений Stroke Association [1]. Цей посібник використовує описовий підхід, об'єднуючи інформацію з різних джерел, включаючи думки експертів, досвід тих, хто переніс інсульт, і усталену медичну практику.

Проаналізувавши зміст посібника, можна виокремити такі ключові тези:

– інсульт може призвести до м'язової слабкості, втрати чутливості та проблем із зором, що сприяє порушенню балансу;

– рання та послідовна фізична терапія та цілеспрямовані вправи для відновлення рівноваги значно сприяють одужанню;

– практичні поради щодо модифікації побутових умов та способу життя можуть зменшити ризики падіння внаслідок втрати рівноваги;

– ліки, що приймаються, інші захворювання та сенсорні дефіцити, такі як проблеми із зором або порушення орієнтації у просторі, також впливають на баланс, що вимагає комплексного підходу до лікування.

За результатами аналізу наукових праць [2, 3], виявлено, що сучасні підходи до розпізнавання проблем з балансом після інсульту передбачають поєднання клінічної діагностики та діагностичних засобів для оцінки функціональної рівноваги пацієнта та виявлення конкретних порушень. Серед основних методів, що використовуються – клінічна оцінка; аналіз ходи; тест сенсорної організації (SOT); оцінка м'язової сили та діапазону рухів; нейровізуалізація; тести вестибулярної функції та ін.

Висновки. Проблеми з балансом після інсульту є багатогранними та вимагають цілісного підходу до терапії. Раннє втручання, індивідуальні вправи та коригування навколишнього середовища мають вирішальне значення для покращення рівноваги та зниження ризику падінь. Сучасні підходи наголошують на необхідності індивідуальних планів терапії, постійної оцінки та інтеграції підтримки з боку медичних праців-

ників, родини та ресурсів громади для оптимізації процесу одужання та покращення якості життя тих, хто переніс інсульт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Balance problems after stroke. URL: https://www.stroke.org.uk/resources/balance-problems-after-stroke

2. Moore, S. A., Boyne, P., Fulk, G., Verheyden, G., & Fini, N. A. (2022). Walk the talk: current evidence for walking recovery after stroke, future pathways and a mission for research and clinical practice. *Stroke*. https://www.ahajournals.org/doi/abs/10.1161/STROKEAHA.122.038956

3. Schröder, J., Saeys, W., Yperzeele, L., & Kwakkel, G. (2022). Time course and mechanisms underlying standing balance recovery early after stroke: design of a prospective cohort study with repeated measurements. *Frontiers in Neurology*. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fneur.2022.781416/full

Володимир СИДОРЕНКО, Андрій ПРУСЬКИЙ,
Сергій ЄРЕМЕНКО, Олена БИКОВА
(Київ, Україна)

КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РИЗИКУ ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сформована несприятлива еколого-гігієнічна ситуація у регіонах України та низькі показники якості життя і погіршення здоров'я населення викликані реальним внеском об'єктів підвищеної екологічної небезпеки (далі – ОПЕН) у стан навколишнього середовища і, як наслідок, необхідністю проведення оцінювання екологічного ризику. Значення питомої ваги чинників, що впливають на здоров'я населення, наступні: рівень охорони здоров'я (медичного обслуговування) – 10–15%; екологічні фактори – 40–70%, в т.ч. антропогенні – 20–50%, природні – ~20%; спадковість – 20–25%; соціокультурні чинники (соціальні умови, спосіб життя) – 25–50%. Основний внесок у формування здоров'я населення вносять екологічні чинники, що можуть виступати як подразники, які викликають пристосувальні зміни фізіологічних функцій, як обмежувачі, що обумовлюють неможливість існування живих організмів у даних умовах; як модифікатори, що визначають морфоанатомічні та фізіологічні зміни живих організмів. Значний вплив на формування здоров'я населення надають антропогенні та соціокультурні чинники. Недотримання, а в ряді випадків, недосяжність гігієнічних нормативів, пов'язаних з економічними і технічними аспектами, настійно вимагають змін і переносів акцентів з проблем гігієнічного нормування на кількісну оцінку потенційної і реальної небезпеки всіх рівнів впливу факторів навколишнього середовища для здоров'я людини.

В основу проведення оцінювання екологічного ризику для здоров'я населення при впливі хімічних факторів у районах розташування ОПЕН повинні бути покладені критерії рівнів небезпеки [1]. Здорове довкілля є засобом задоволення основних життєвих потреб людини, тому будь-які цілі економічного розвитку повинні

узгоджуватися з принципом екологічної безпеки. Для забезпечення екологічної безпеки життя і здоров'я людей в умовах зростаючого впливу чинників середовища, в першу чергу антропогенного походження, велике значення має оцінка ймовірності ураження, тобто оцінка екологічного ризику. Екологічний ризик – це рівень ймовірності виникнення, в зв'язку з проявом природних або антропогенних чинників, небезпеки для людей, природних ресурсів, екосистем, історичних, культурних і матеріальних цінностей на різних територіях.

До факторів екологічного ризику відносяться природні і техногенні катастрофи, а також різні антропогенні фактори, пов'язані з діяльністю людини, в першу чергу різні види забруднення навколишнього середовища. В індустріально розвинених країнах поширення набула концепція соціально прийнятного ризику як засобу для пошуку балансу між стратегіями економічного та екологічного розвитку. Передбачається, що за допомогою цієї концепції можна відповісти на ключове питання: який рівень ризику гарантує екологічну безпеку? Інша сторона концепції прийнятного ризику – управління ризиком. В цьому випадку пріоритети благополуччя людей переносяться на пріоритети державної еколого-економічної політики.

Рівень прийнятого екологічного ризику залежить від того, які вигоди отримує населення при збільшенні ризику за рахунок підвищення рівня соціально-економічного благополуччя і які витрати необхідні, щоб рівень екологічного ризику не перевищував рівень соціально прийнятного ризику. Ще значніше і небезпечно хімічне забруднення біосфери. Тому нині проблеми прийнятного ризику та управління ризиком є надзвичайно актуальними і важливими. Для управління ризиком необхідна його оцінка. Оцінка екологічного ризику – це наукове дослідження, в якому факти і науковий прогноз використовуються для оцінки потенційно шкідливого впливу на навколишнє середовище різних забруднювальних речовин і явищ. Оцінка включає у себе розпізнавання, вимір і характеристику загроз стану природного середовища, здоров'я та життя людей. При цьому виявляються чинники, значення яких перевищують нормативні рівні.

Проблема визначення допустимого рівня безпеки (ризику) у сучасній техніці не може бути зведена тільки до технічних і економічних аспектів, оскільки вона безпосередньо зачіпає інтереси і життя людей. Тому в багатьох випадках віддається перевага ідеї заміщення ризиків. Відповідно до неї ризик, внесений новою технікою, соціально прийнятний, якщо її використання дає менший внесок у сумарний ризик, якому піддаються люди, у порівнянні з використанням іншої, альтернативної техніки. Ця концепція тісно пов'язана з проблемою екологічної адекватності якості виробництва.

Під час оцінювання екологічного ризику необхідно брати до уваги те, що забруднення атмосферного повітря хімічними і речовинами, по-перше, знижує адаптаційні можливості організму і, як наслідок, стійкість до негативних чинників іншої етіології, по-друге, підвищує рівень захворюваності, перш за все, органів дихальної системи і, по-третє, негативно впливає на рівень смертності населення.

Концепція оцінки ризиків отримала сьогодні широке визнання і застосовується у процесі прийняття рішень з управління якістю навколишнього середовища. Більшість

визначень ризику зводяться до того, що ризик – це ймовірність реалізації потенційної небезпеки, викликаної впливом зовнішніх чинників і діяльністю людини, що призводить до негативних наслідків.

В Україні визначення ризиків регламентується Постановою Кабінету міністрів України «Деякі питання ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки» [2]. Методикою встановлені абсолютно прийнятні і неприйнятні ризики для населення за межами санітарно-захисної зони ОПЕН:

- для територіального ризику: 10^{-7}–10^{-5};
- для індивідуального ризику: 10^{-8}–10^{-6};
- для соціального ризику: 10^{-7}–10^{-5}.

Збиток, заподіяний навколишньому середовищу, промисловим або інфраструктурних об'єктів визначається виходячи з характеру наслідків після проведення візуальної оцінки або з використанням даних дистанційного зондування Землі. Під час розрахунку збитків, зазвичай, використовуються існуючі методики, такі як економічного аналізу та експертних оцінках.

Управління екологічним ризиком являє собою процес прийняття рішень, в яких враховується оцінка екологічного ризику, а також технологічні та економічні можливості його попередження. Управління ризиком вимагає наявності інформаційної системи, що дозволила б швидко здійснювати обробку вихідних даних про передбачувані напрямки господарської діяльності та її можливих екологічних наслідків. Інформаційне забезпечення управління екологічним ризиком багато у чому пов'язане з діяльністю різних служб екологічного моніторингу.

Система моніторингу навколишнього середовища будується на принципах об'єктивності та достовірності, систематичності спостережень за станом навколишнього середовища, узгодженості нормативного та методичного забезпечення, узгодженості технічного та програмного забезпечення, комплексності в оцінці екологічної інформації, оперативності проходження інформації між окремими ланками системи, відкритості інформації для населення та багаторівневості. Він здійснюється на чотирьох рівнях: локальному, регіональному, національному та глобальному. Залежно від призначення здійснюється загальний, кризовий та фоновий моніторинг. Також екологічний моніторинг може успішно використовувати інтелектуальні інформаційні технології для рішення певних задач.

Таким чином наведено загальний підхід щодо впровадження дієвих методів та інструментарію комплексного оцінювання екологічного ризику з метою підвищення рівня екологічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Environmental health Criteria 210: Principles for the Assessment of Risk to Human Health from Exposure to Chemicals. *WHO / IPCS.* Geneva, 1999. 322 p.

2. Деякі питання ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки: Постанова Кабінету міністрів України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2022-%D0%BF#Text.

Олена ТЬОРЛО, Марина ЧЕРВОНОШАПКА
(Львів, Україна)

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХО-ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ

Важливим завданням українського суспільства в умовах сьогодення є оптимізація психо-емоційного стану молоді у процесі їхнього навчання у закладах вищої освіти. Автори відзначають, що у здобувачів вищої освіти через події, які мають місце в Україні, спостерігається пригнічений настрій, підвищений рівень тривожності, зниження мотивації до навчання [3]. Дана проблема не може бути ефективно вирішена поза контекстом занять здобувачів вищої освіти фізичною культурою та спортом як потужного чиннику впливу на психічний стан людини. Висвітленню даного питання присвячена низка наукових праць.

Позитивний вплив раціонально організованої рухової активності на психіку обумовлюється різними механізмами [4]. Зокрема, заняття фізичною культурою та спортом сприяють покращенню настрою та відволіканню людини від впливу негативних чинників. У процесі тренування діяльність нервової системи спрямовується на реалізацію рухової активності, завдяки чому відбувається зменшення впливу стресових факторів. Окрім цього, досягнення певних успіхів у спортивній діяльності (оволодіння технікою вправ, розвиток фізичних якостей, успіхи у змаганнях тощо) дозволяє людині підвищити самооцінку та впевненість і своїх силах. Позитивний вплив рухової активності на психіку пов'язаний також із соціальними процесами взаємодії та спілкування, які виникають між людьми у процесі занять фізичною культурою і спортом. Окрім цього, доведено, що у процесі занять фізичними вправами відбуваються зміни у діяльності гормональної системи, що забезпечують позитивний фізіологічний вплив на психо-емоційний стан людини [1].

Автори [5] зазначають, що заняття фізичною культурою та спортом є ефективним засобом підвищення психологічної стійкості молодих людей до травматичних подій та стресових ситуацій, що є актуальним в умовах сьогодення. Раціонально організована фізична активність покращує когнітивні функції, забезпечує позитивний настрій, зменшує симптоми депресії, розвиває соціальні навички. Крім того, заняття спортом можуть допомогти регулювати емоції та забезпечити здобувачам вищої освіти психологічний комфорт і самодисципліну [2].

В результаті проведеного нами опитування студентів спеціальності «Право» та «Психологія» у 2023-2024 навчальному році також підтверджено, що заняття фізичною культурою та спортом розглядаються молодими людьми як засіб збереження та покращення ментального здоров'я, що особливо актуальне в Україні в сучасних умовах.

На даний час у закладах вищої освіти функціонує система фізичної культури і спорту, яка передбачає наявність різних за структурою та змістом форм рухової активності для студентів. Туди належать академічні заняття (обов'язкові для відвідування, у розкладі закладу вищої освіти); факультативні заняття (секційна робота);

самостійні заняття (які можуть мати спортивно-ігровий або фізкультурно-кондиційний характер); фізкультурно-масові заходи (спортивні свята, походи, флешмоби тощо). Діюча у закладах вищої освіти система фізичної культури і спорту повинна також містити заходи популяризації здорового способу життя і фізичного вдосконалення, а також будуватися із урахуванням потреб студентів та їхнього зацікавлення до того чи іншого різновиду рухової діяльності [6]. Також у процесі занять руховою активністю для студентів доцільно надавати увагу технологіям соціально-психологічної підтримки, навичкам самодіагностики та саморегуляції стресових станів, а також формуванню навичок здорового способу життя у відповідності до вимог сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blonska K. The impact of physical activity on students' happiness in the context of positive and negative motivation. *Physical Education of Students*, 2022. № 26(2). P. 89–97.
2. Bondar A., Pidluzhniak O., Dus S., Kulyk D. Modern approaches to determining the impact of physical activity on the psychological health of students in wartime. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 2023. № 7(167). P. 34–36.
3. Boyko G., Kozlova T., Sharafutdinova S. Study of motivation for physical education classes under martial law. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).* 2023. № 1(159). P. 12–14.
4. Grygoriy P. Griban, Ivan M. Okhrimenko, Natalia A. Lyakhova, Tetiana M. Kostenko, Oleg A. Zarichanskyi, Nataliia V. Zarichanska, Olena Yu. Pop. Influence of the amount of students' motor activity on their health status and psychophysical readiness for future life. *Acta Balneol.* 2022. Tom LXIV, Nr 2(168). P. 150–154.
5. Salih A., Younis A., Chtourou H. Psychological resilience for students of faculty of physical education and sports science. *Physical Education of Students*, 2023. № 27(6). P. 313–318.
6. Yadviga Yu.P., Korobeinikov G.V., Petrov G.S., Koval' S.B., Dudnik O.K. Influence of motive activity on the psychological emotional consisting of students of institute of higher of economic specialities of modern terms of teaching. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 12. С. 202–204.

Оксана ФІГУРА, Христина БЕЦКО
(Дрогобич, Україна)

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ ДЕФЕКТАХ ПОСТАВИ

Викривлення хребта – поширена проблема, яка часто залишається непоміченою на ранніх етапах. Важливо розуміти, що своєчасна діагностика та реабілітація можуть запобігти розвитку серйозних захворювань опорно-рухового апарату.

Постава – це поза людини, яка невимушено стоїть без зайвого м'язового напруження [1].

Порушення постави – це будь-яке відхилення тулуба від природного положення внаслідок порушення фізіологічних вигинів хребта (згладжування або навпаки посилення). Порушення постави не вважають хворобою. Однак воно є прямою передумовою для розвитку серйозних хвороб [3].

Розрізняють декілька видів порушення постави:

• *Сколіоз* – зміни положення хребта у фронтальній осі.

• *Сутулість* – збільшення грудного кіфозу з одночасним зменшенням поперекового лордозу.

• *Кругла спина* – явне збільшення грудного кіфозу та відсутність поперекового лордозу.

• *Кругловігнута спина* – це збільшення всіх вигинів хребта.

• *Плоска спина* – це зменшення всіх вигинів хребта (перш за все поперекового лордозу) та зменшення кута нахилу таза.

• *Плосковігнута спина* – це зменшення грудного кіфозу при нормальному або збільшеному поперековому лордозі [4,5].

Причини цього явища можуть бути різноманітними, і їх поділяють на вроджені та набуті. Вроджені порушення постави пов'язані з аномаліями розвитку кісткової системи, які виникають ще в утробі матері. До них належать дефекти хребців: клиноподібний хребець, напівхребець, зрощення остистих відростків, незарощення дужок хребців, розщеплення хребців. Набуті порушення постави формуються протягом життя під впливом різних факторів. Серед них:

1. Неправильне положення тіла: тривале сидіння за столом у неправильній позі, неправильно підібрана висота стільця та стола.

2. М'язовий дисбаланс: слабкий м'язовий корсет, відсутність фізичної активності, постійна напруга одних і тих же м'язів (наприклад, при носінні важкого портфеля на одному плечі).

3. Патології опорно-рухового апарату: плоскостопість, порожнисті стопи, вальгусна деформація колінних суглобів, дисплазія кульшових суглобів.

4. Травми хребта: переломи, забої, розтягнення зв'язок.

5. Захворювання: рахіт, остеохондроз, хвороба Бехтерева.

6. Інші фактори: різна довжина ніг, генетична схильність, поганий зір, тривале статичне напруження в одному положенні [1, 7].

Визначити погану поставу можна по таких симптомах та ознаках: округлі або піднесені плечі, сутулість, надто сильний вигин в попереку чи шиї вперед, зігнуті коліна при стоянні чи ходьбі, болі у спині, тілі, м'язова втома, головний біль, округлість спини чи навпаки, зглаженість усіх вигинів («спина як дошка»).

Ось кілька прикладів взаємозв'язку здоров'я спини зі здоров'ям всього організму:

- через неправильне положення шийного відділу порушується кровообіг, провокуючи головний біль;
- бічне викривлення хребта веде до деформації грудної клітки — від цього починаються проблеми з диханням;

- постійно опущені плечі та згорблена спина створюють зайвий тиск на грудну клітку, діафрагму. Це, у свою чергу, негативно впливає на внутрішні органи черевної порожнини, малого тазу та на сечостатеву систему організму [4].

Лікування порушення постави проводиться корекцією способу життя та усуненням причин, що викликали розвиток відхилення [3].

Під корекцією слід розуміти комплекс лікувальних та оздоровчих заходів (режим дня, загартовування, гігієна меблів, харчування, загальнорозвиваючі вправи, ортопедичні заходи тощо), які застосовуються для повного або часткового усунення порушень опорно-рухового апарату [2, 5].

Корекція буває загальною та спеціальною.

Загальна корекція – комплекс заходів, спрямованих на загальне зміцнення організму. Вона включає:

- Фізичні вправи: загальнорозвиваючі, ігри.
- Загартування.
- Правильний режим дня: сон, харчування.

Спеціальна корекція – корекція спрямована безпосередньо на виправлення проблем з поставою. Вона буває:

- Морфологічна: виправлення викривлень хребта, тазу, плечей.
- Фізіологічна: нормалізація роботи серця, легень, нервової системи. Принципи спеціальної корекції полягають у:
- Мобілізація хребта: збільшення рухливості у місцях викривлення.
- Витяжіння хребта: розтягування зв'язок хребта.
- Вигинання хребта: у напрямку викривлення.
- Створення м'язового корсета: зміцнення м'язів тулуба.

Метою фізичних вправ при порушеннях постави є: поліпшення загального стану організму, зміцнення м'язів, виправлення дефектів постави, формування правильної постави.

На заняттях слід належну увагу приділяти вихованню у дітей відчуття рівноваги на різних видах опори: ходіння босоніж по вузькій частині гімнастичної лавки, по палиці, що лежить на підлозі [6].

Для підтримування хребетного стовпа та м'язів в тонусі можна використовувати такі методи:

- терапевтичні вправи та кінезіотерапія – декомпресійні вправи на лікувальних тренажерах;
- лікувальний масаж – ручний метод впливу на організм;
- ортезування – підбір корсетів, ортезів, реклінаторів постави, а також виготовлення ортопедичних устілок;
- фізіотерапія;
- плавання [5, 7].

Отже, викривлення хребта – це серйозна проблема, яка може призвести до розвитку багатьох захворювань та погіршення якості життя. Своєчасна діагностика та комплексне лікування є ключовими факторами успішного одужання. Комплексний підхід, що включає корекцію способу життя, фізичні вправи, масаж, мануальну тера-

пію та інші методи, дозволяє ефективно боротися з порушеннями постави та зміцнити здоров'я хребта. Важливо пам'ятати, що профілактика – найкращий спосіб уникнути проблем зі спиною. Регулярні фізичні навантаження, правильна постава та здоровий спосіб життя допоможуть зберегти здоров'я хребта на довгі роки. Порушення постави можуть впливати на роботу внутрішніх органів, серцево-судинної та нервної системи. Особливу увагу слід приділяти профілактиці викривлень хребта у дітей та підлітків, оскільки в цьому віці кісткова система ще формується. Психологічні чинники, такі як стреси і депресії, також можуть впливати на розвиток і перебіг порушень постави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Порушення постави: ефективне лікування у дорослих та дітей[електронний ресурс]. URL: https://medilux.ua/departments/travmatolog/narusheniya-osanki/
2. Порушення постави: ефективне лікування у дорослих та дітей[електронний ресурс]. URL: https://medilux.ua/departments/travmatolog/narusheniya-osanki/
3. Порушення постави у дітей: причини, симптоми та профілактика[електронний ресурс]. URL: https://ivr.ua/ua/narushenie-osanki-u-detey-prichiny-simptomy-i-profilaktika
4. Лікувальна фізична культура, лікувальний масаж і фізіотерапія при порушеннях постави[електронний ресурс]. URL: https://core.ac.uk/download/433817141.pdf
5. Фізичне виховання школярів з порушеннями постави та при сколіозах[електронний ресурс]. URL: https://uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/23326
6. Correction of posture disorders with sport and ballroom dancing Available from: https://medpers.dsma.dp.ua/issues/2020/N1/174-184.pdf
7. How Can Physical Therapy Help Correct Bad Posture Available from: https://itnycpt.com/pt-for-bad-posture/

Марина ЧЕРВОНОШАПКА, Ігор ГНИП, Микола КМИЦЯК
(Львів, Україна)

ФІЗИЧНА ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Важливим завданням процесу підготовки здобувачів вищої освіти у ЗВО в умовах воєнного стану є формування високого рівня фізичної підготовленості. Рівень фізичної підготовленості людини відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності її життєдіяльності у різних ситуаціях та якості виконання професійних завдань. При високому рівні фізичної підготовленості людина набуває здатність виконувати великий обсяг роботи, підвищується її ефективність і швидкість відновлення після великих фізичних навантажень, а також в інтервалах між ними. З метою вдосконалення загальної фізичної підготовленості здобувачів у закладах вищої освіти повинно застосовуватись широке коло засобів та методів, що ґрунтуються на досягненнях сучасної теорії та методики спортивного тренування.

Метою нашого дослідження було визначення рівня фізичної працездатності студентів на початковому етапі навчання.

Дослідження було організоване на початку навчального року. Контингент досліджених складався зі студентів здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності «Психологія» 1 року навчання (n = 98). У дослідженні ми використовували Гарвардський степ-тест [1-3]. Його основою є сходження на підвищення (сходинка, тумба тощо) висотою 50 см з частотою 30 разів за 1 хвилину протягом 5 хвилин. Після навантаження студент сідав, і в нього підраховували ЧСС за 30 с другої, третьої та четвертої хвилини відновлення. Розрахунок індексу Гарвардського степ-тесту відбувався за формулою:

$$ІГСТ = t \times 100 / (f1+f2 + f3) \times 2,$$

де t - час виконання фізичного навантаження в секундах; f1, f2, f3 – сума пульсу відновлювального періоду за перші 30 секунд кожної хвилини (починаючи з другої). Фізична працездатність оцінювалася як низька, якщо ІГСТ був менше ніж 55, нижча за середню – 55-64, середня – 65-79, хороша – 80-89 і відмінна – 90 і більше.

Рис. 1. Оцінка індексу Гарвардського степ тесту у студентів

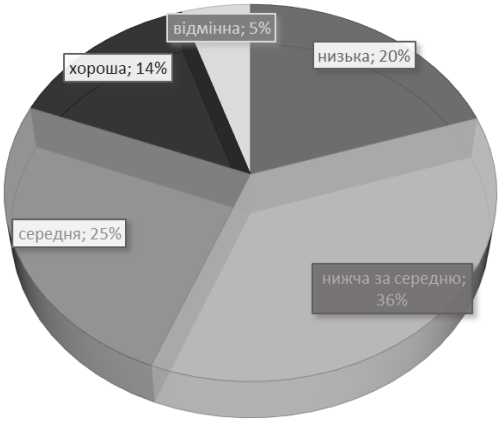

Результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що у значної кількості студентів на початку навчання у закладі вищої освіти спостерігається нижчий за середній та низький рівень фізичної працездатності (Рис.1). Тому заклади вищої освіти повинні надавати значної увагу залученню студентської молоді до занять фізичною культурою і спортом та створювати для цього всі умови. При цьому слід враховувати, що поряд із традиційними формами фізичного виховання повинні застосовуватись сучасні інноваційні форми, що сприятимуть підтриманню стійкої зацікавленості здобувачів вищої освіти до фізичного вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земцова І.І. Спортивна фізіологія: підручник. Київ: Олімпійська літ-ра, 2008. 208 с.

2. Михайлюк Є.Л. Функціональні проби в спортивній медицині: метод. рекомендації. Київ: 2005. 38 с.

3. Тимбота М.О., Куций Д.В. Гарвардський степ-тест в оцінці адаптаційних можливостей студентів в залежності від їх успіху в навчанні. *Фізична активність і якість життя людини: науково-практична конференція студентів та молодих вчених*, м. Харків, 28 травня 2019 р. Харків: ХНМУ, 2019. С. 26–27.

Лілія ШЕЙКО
(Харків, Україна)

АДАПТАЦІЯ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ЖІНОК 35–45 РОКІВ ДО ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАЖУ ЗАНЯТЬ ПЛАВАННЯМ

Вступ. Останнім часом у зв'язку з розвитком технологій і індустріалізацією суспільства у людини збільшився час на дозвілля, підвищилася увага до здорового способу життя і відповідно істотно зріс інтерес до різних оздоровчих видів фізичної культури [1; 5]. Фізична активність у воді завжди була популярна, а на даний час заняття плаванням є найбільш традиційною формою оздоровлення організму [4; 7].

Плавання сприятливо впливає на серцево-судинну систему людини. Горизонтальне положення тіла, а також циклічні рухи, пов'язані з роботою м'язів, тиск води на підшкірне русло, глибоке діафрагмальне дихання і зважений стан тіла – все це сприяє притоці крові до серця і в цілому істотно полегшує його роботу. В результаті занять плаванням знижується тиск систоли, підвищується еластичність судин, збільшується ударний об'єм серця [3; 6]. У тих, що систематично займаються плаванням спостерігається фізіологічне уповільнення пульсу до 60 і менш ударів в хвилину. При цьому серцевий м'яз працює могутньо і економно [1; 4; 5]. Таким чином, в результаті занять плаванням в серцево-судинній системі відбуваються позитивні зміни (у вигляді посилення скоротливої здатності м'язової стінки судин і поліпшення роботи серця), які ведуть до швидшого транспортування крові, насиченої киснем, до периферичних ділянок тіла і внутрішніх органів, що сприяє активізації загального обміну речовин [2; 5–7].

У той же час проблеми оцінки впливу плавання на серцево-судинну системи жінок зрілого віку потребують додаткового дослідження тому є актуальними та клінічно значущими.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження було виявлення особливостей адаптації серцево-судинної системи жінок 35–45 років до фізичного навантаження під впливом занять оздоровчим плаванням. **Завдання дослідження:** 1. Проаналізувати науково-методичну та спеціальну літературу по темі дослідження; 2. Виявити особливості пристосування серцево-судинної системи жінок 35–45 років до фізичного навантаження в залежності від стажу занять.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження здійснювалися у фізкультурно-оздоровчих групах басейну «Піонер» м. Харкова. Для проведення дослідження була сформована група з жінок віком 35–45 років. Обстежено 15 осіб перед початком та через 2 роки систематичних занять плаванням. У ході дослідження, для вирішення

поставлених завдань, застосовувалися такі **методи** дослідження: 1) аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, в наслідок чого було визначено теоретико-методичні основи впливу плавання на жінок зрілого віку; поставлено мету, визначено завдання та принципові положення майбутнього педагогічних досліджень; 2) педагогічні спостереження, які проводились цілеспрямовано в умовах тренувального процесу жінок протягом усіх етапів досліджень; 3) у якості функціональної проби використовували 20 присідань за 30с; вимірювалися ЧСС та АТ (САТ, ДАТ, ПАТ); 4) методи математико-статистичної обробки результатів досліджень.

Результати дослідження та їх обговорення. На підставі аналізу отриманих даних проби було виявлено, що на стандартне фізичне навантаження (20 присідань за 30с) показники серцево-судинної системи у жінок зі стажем занять плаванням 2 роки у порівнянні з вихідними даними реагували економічніше. Так, ЧСС на першій хвилині після проби знизилася з 108,9 ± 0,58 до 106,2 ± 0,53 уд·хв$^{-1}$ ($p < 0,001$), тобто з 52,1% у вихідному стані до 49,1% на заключному етапі дослідження.

Систолічний артеріальний тиск (САТ) збільшився в середньому з 144, 9 + 1,48 до 147, 4 + 1,54 мм рт. ст ($p< 0,001$). Приріст становив 24,2% проти 19,2% у вихідному стані. Діастолічний артеріальний тиск (ДАТ) практично не змінився і знаходився на рівні 73,7 + 0,9 та 73,8 + 0,74 мм рт.ст ($p< 0,05$). Пульсовий артеріальний тиск (ПАТ) збільшився з 71,5 + 0,6 до 74,2 + 0,8 мм рт ст ($p <0,001$), тобто з 51,1 до 63,2%.

При оцінці спрямованості зрушень ЧСС і АТ за типами реакції на навантаження у вихідному стані відмічено у 4 осіб, тобто у 26,6% випадків, атипові реакції, на заключному етапі дослідження виявлені лише у 2 осіб (13,3%).

У показниках ударного та хвилинного об'єму серця достовірних зрушень та погіршення не знайдено.

Висновки. Незважаючи на те, що під час дослідження вік жінок збільшився на 2 роки, ми виявили більш економічний тип адаптації в порівнянні з вихідними даними. Адаптація до фізичного навантаження виявлялася у зниженні ЧСС на фізичне навантаження на заключному етапі дослідження, у збільшенні САТ, ПАТ без погіршення ДАТ, ударного та хвилинного об'ємів серця, у типах реакції.

Отже, отримані в ході нашого дослідження дані дозволили нам констатувати, що регулярні заняття у групах оздоровчого плавання справили позитивний вплив на зміцнення функціональних показників серцево-судинної системи досліджуваних жінок та їх загального фізичного стану в цілому.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні впливу оздоровчого плавання на рівень функціонального стану організму та фізичну працездатність жінок різних вікових категорій протягом всього часу занять оздоровчим плаванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазирін І.Д. Плавання: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 502 с.

2. Кривенко А.П. Атлетична гімнастика і плавання у тижневому циклі занять як засіб підвищення фізичної підготовленості студенток. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченко*. Серія: педагогічні науки. Чернігів: ЧДПУ, 2006. № 35. С. 237–240.

3. Романчук О.П. Лікарсько-педагогічний контроль в оздоровчій фізичній культурі: навч-метод. посібник. Одеса. 2010. 206 с.

4. Шейко Л.В., Баламутова Н.М. Ефективність використання засобів спортивно-оздоровчого плавання у *підвищенні фізичної підготовленості дівчин 17-21 років*. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково- педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенка. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. Випуск 1 (173) 24. С. 168–172.

5. Шульга Л.М. Оздоровче плавання: навч.посіб. Київ: Олімпійська література. 2008. С. 6–16.

6. Sheiko L. Innovative programs for recreational swimming and their impact on the physical development of women 30-40 years old. *Slobozhanskyi herald of science and sport.* 2019. № 4 (72). P. 48– 52.

7. Sheiko L. Study of the influence of recreational swimming classes on the physical development, functional status and physical preparedness of women. *Slobozhanskyi herald of science and sport.* 2020. Vol. 8 No. 1. Pp. 71–74.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алдабаєва Олександра – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Анталовці Юрій – магістрант факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Бабійчук Тамара – кандидат педагогічних наук, викладач-методист Бердичівського педагогічного фахового коледжу

Барановська Олена – старший науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ

Белоусова-Зомбор Герда – магістрантка факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Бережний Дмитро – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського

Беспалько Вадим – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського

Бецко Христина – бакалавр кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Бикова Олена – професор кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Бондаренко Олег – доцент кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Вадимов Вадим – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Віннічук Ольга – здобувачка 1 курсу магістратури спеціальності 053 Психологія Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Власенко Євген – старший викладач кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Воловик Наталія – доцент кафедри олімпійського та професійного спорту Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Галів Уляна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ганцяк Тетяна – магістрантка факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гвоздецький Юрій – магістр факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Гвоздяк Ольга – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри німецької філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гірчак Владислав – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Гладка Сніжана – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Глібіщук Микола – кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Гнип Ігор – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ

Гнот Соломія – кандидат історичних наук, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Годованець Анастасія – студентка 1 курсу філологічного факультету (спец. Українська мова і література. Англійська мова і література) ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Годованець Наталія – доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Годя Іван – кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Горстка Ростислав – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Гутник Констянтин – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Гутор Любов – доцент кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Гуштан Тетяна – доктор економічних наук, професор кафедри технології і організації ресторанного господарства, Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

Ґжесяк Ян (Grzesiak Jan) – д-р габ., надзвичайний професор Академії прикладних наук у Коніні (Польща)

Демків Анна – старший викладач кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Дідо Наталія – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Дорошенко Дмитро – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Єременко Сергій – заступник начальника Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту з навчальної роботи

Жовтані Руслана – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних комунікацій факультету туризму та міжнародних комунікацій Ужгородського національного університету

Зайцева Ірина – кандидат біологічних наук, доцент кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Запорожець Аліна – студентка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Зданевич Олександр – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Зимомря Іван – доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Ужгородського національного університету; професор Поморського університету в Слупську (Польща)

Зимомря Микола – доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, професор кафедри англійської мови та перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зимомря Мирослава – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зимомря Олена – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної взаємодії Ужгородського національного університету

Золотухін Олег – аспірант кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ільницький Василь – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Йовбак Ніка – студентка 4 курсу ФМЦТ (спец. Аналіз даних та сучасні технології програмування) ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Калініченко Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і романо-германської філології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Канюк Олександра – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Канюк Олеся – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Качмар Наталія – магістрантка факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Кіш Віктор – магістр 1 курсу ФМЦТ (спец. «Аналіз даних та сучасні технології програмування»; спец. «Середня освіта. Математика» УУННІ) ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кіш Надія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кмицяк Микола – старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ

Корнієнко Ірина – доцент кафедри педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Корнієнко Марія – аспірантка кафедри педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Короїд Вадим – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Корсак Роман – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Косовський Денис – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Косогоров Максим – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Кравець Оксана – старший викладач англійської мови кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кравцов Олександр – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Кравченко-Дзондза Олена – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Кречківська Петрунелія – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Кузьменко Юлія – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

Куприсюк Олена – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Лазурко Артур – магістрант факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Лелека Віталій – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Леско Василь – магістрант факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Лимар Дмитро – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського

Ліпска Анна (Lipska Anna) – вчителька та громадсько-освітня діячка, випускниця Академії прикладних наук у Коніні (Польща)

Лісовська Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Логвіненко Наталія – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Лотоцький Владислав – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Мардиросян Поліна – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Масний Олег – викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Матіато Андрій – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Мисечко Христина – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Михальченко Наталія – проректор з науково-педагогічної роботи Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, кандидат психологічних наук

Монастирська Олена – викладач методики виховної роботи Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Нежащий Михайло – магістр 1-го курсу кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Неутолімов Максим – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Носа Богдан – аспірант кафедри теорії та практики перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Пантьо Вікторія – магістрантка 1 курсу ФІФ (спец. Англ. мова та література) ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Підвальна Олена – ст. викладач кафедри технологій оздоровлення та спорту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Плускота Маґдалена (Pluskota Magdalena) – д-р, Вища школа менеджменту та підприємництва у Валбжиху (Польща)

Похила Оксана – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пруський Андрій – начальник кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Пфайфер Володимир – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пшенічна Юлія – студентка магістратури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Репетій Світлана – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Роговська Єлизавета – викладач кафедри мистецької освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рускуліс Андріс – здобувач освіти І (бакалаврського) рівня спеціальності 120 Комп'ютерні науки Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Рускуліс Лілія – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Свястин Іван – аспірант ІІ року підготовки кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Сивак Юлія – студентка магістратури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Сидоренко Володимир – професор кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Сидорчук Андрій – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Совгір Ірина – магістр 1-го курсу кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сорока Світлана – заступник директора з навчально-виховної роботи Чернігівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 27 Чернігівської міської ради Чернігівської області, вчитель образотворчого мистецтва вищої категорії, учитель-методист

Стегній Наталія – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Степанова Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

Стойка Олеся – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Султанова Наталя – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології МНУ імені В.О. Сухомлинського

Тимчак Ярослав – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, завідувач кафедри

Тищенко Василь – доцент кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Ткачова Христина – магістрантка факультету початкової освіти та мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Тупченко Валерія – доцент кафедри іншомовної підготовки, європейської інтеграції та міжнародного співробітництва Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Тьорло Олена – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ

Українець Ярослава – магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Фиштик Йосип – член Національної Спілки письменників України

Фігура Оксана – старший викладач кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Філіппов Андрій – магістр кафедри фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Фоменко Володимир – кінодраматург, журналіст

Хоменко Ілля – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри аудіовізуальних медіа Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ціж Любов – доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Червоношапка Марина – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ

Четвертак Тетяна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії та хімічної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Шейко Лілія – старший викладач кафедри водних видів спорту Харківської державної академії фізичної культури

Шкода Наталя – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та археології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI –
STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY**
***TOM XVII: PRZEZWYCIĘŻANIE SYTUACJI KRYZYSOWYCH
W NAUCE I W EDUKACJI***

**Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj**

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ:
РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**
***ТОМ XVII: ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ
У НАУЦІ ТА ОСВІТІ***

**За редакцією:
Ян Ґжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький**

**Pod redakcją:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj**

***Макетування та верстка – Василь Герман
Дизайн обкладинки – Олег Лазебний***

***Редакція не завжди поділяє думки авторів, за зміст, достовірність інформації та точність цитувань відповідальності не несе.
При передруці статей посилання на збірник є обов'язковим.***

Здано до набору 01.10.2024 р. Підписано до друку 14.10.2024 р.
Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 16,27. Зам. № 12303
Наклад 300 примірників

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «ПÓСВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.
E-mail: posvitdruk@gmail.com